

Svenska Linné-Sällskapets
Årsskrift

Årg. I *1918*

SVENSKA
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG I · 1918

UPPSALA
1918

UPPSALA 1918
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A. B.

CARL VON LINNÉ.

Kopia av porträttet i Versailles-galleriet.

1918

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Linnés Hammarby. Av TYCHO TULLBERG. (Med 31 textfigurer och pl. I—V)	1— 79
En unik svensk målning på Linnés Hammarby. Av AUGUST HAHR. (Med 1 textfigur).	80— 85
Tydning av några däggdjursdiagnoser i Systema naturæ ed. X. Av EINAR LÖNNBERG.	86— 89
Tre Linnéporträtt. Av ELOF FÖRBERG. (Med försättsplansch och pl. VI—VII)	90— 94
Bemerkungen über Hasselquist's Herbarium. Von H. O. JUEL. (Mit 3 Textfiguren)	95—125
Om Christopher Tärnströms resejournaler. Av ANDERS GRAPE	126—144
Linné som patient år 1764. Av KARL HEDBOM	145—157
<i>Mindre meddelanden:</i>	
Utdrag ur Erik Gustaf Liedbecks dagböcker för åren 1745, 1747 och 1766, rörande hans samvaro med Linné. (Meddelat av FRANS DE BRUN.)	158—159 ✓
Upprop. Av RUTGER SERNANDER	159 ✓
<i>Linné-Sällskapets egna angelägenheter:</i>	
Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1917	160—161
Revisionsberättelse	162
Sekreterarens rapport den 31 Maj 1918	163—164
Stadgar	165—168
Linnéminnet och dess vårdande. Inledningsanförande av ELOF FÖRBERG	169—172 ✓
Om Svenska Linné-Sällskapets utvecklingslinjer. Tal av ERIK MÜLLER	173—176 ✓
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	177
Svenska Linné-Sällskapets ledamöter	178—188
Rättelser	188

LINNÉS HAMMARBY

Av

TYCHO TULLBERG

FÖRORD

ANDAMÅLET MED DENNA UPPSATS ÄR DELS att lämna en kort överblick av Hammarbys historia, så vidt den är bekant, dels ock att söka skildra själva gårdens utseende och husens inredning under olika tider med särskild hänsyn till den tid, då den utgjorde ett centrum för naturvetenskaplig forskning ej blott inom vårt land, utan för en stor del av den bildade världen.

För att få en fast utgångspunkt för skildringen av gården har jag ansett det lämpligt att börja denna med en framställning av Hammarby vid den tid, då det inköptes av staten, d. v. s. under slutet av 1870-talet, då jag känner väl till dess utseende vid denna tid, samt därefter undersöka, vad som då möjligen kunnat vara kvar från äldre tider, men särskilt från den Linnéanska tiden och hvad som senare tillkommit eller förändrats.

Till denna skildring bifogas dels en förteckning över den Linnéanska löseegendom, som medföljde vid statsinköpet, dels förteckningar över de samlingar, som nu finnas på Hammarby.

För den hjälp jag vid redigeringen och korrekturläsningen av detta arbete haft av Årsskriftens redaktör, bibliotekarien J. M. HULTH, får jag härmed uttala min varma tacksamhet.

I. Hammarby gård.

1. Överblick av Hammarbys historia till egendomens försäljning 1879.

Angående Hammarbys historia före den tid, då Linné köpte egendomen, har jag ej själv gjort någon undersökning, vilket också torde vara överflödigt, då en rätt utförlig och säkerligen mycket tillförlitlig redogörelse för Hammarbys tidigare öden förekommer i planschverket Uplands Herrgårdar med text av C. A. KLINGSPOR och B. SCHLEGEL 1878. Ur denna vill jag endast anföra följande. Hammarby i Danmarks socken omtalas redan 1337, då en OLOF STYRBJÖRNSSON (GREN) tillbytte sig denna gård mot andra egendomar av kaniken i Uppsala LARS NILSSON. Vid början av 1600-talet funnos tre hemman vid Hammarby, nämligen ett frälse, som då ägdes av översten HANS KYLE, ett skattehemman och ett prebendehemman. Dessa tre hemman förenades till en gård av amiral SIMON STEWART, som 1627 erhöll skattehemmanet och 1630 prebendehemmanet i donation under Norrköpings besluts villkor samt 1637 tillbytte sig frälsehemmanet mot ett hemman i Sävja, som han 1630 ävenledes erhållit i donation under Norrköpings besluts villkor. År 1646 övertog överstlöjtnanten TOMAS GÄRFELT Hammarby, i det han av drottning KRISTINA erhöll expektans på skatte- och prebendehemmanen och köpte frälsehemmanet av Stewarts arvingar. Han ägde då således hela gården. Hans son, KARL ALBERT GÄRFELT, ärvde sedan Hammarby. Vid reduktionen indrogos emellertid skatte- och prebendehemmanen såsom donationsjord till kronan, och även frälsehemmanet tillföll kronan som vederlag för det abalienerade hemmanet i Sävja, vilket ju även vid Stewarts byte 1646 var donationsjord. Hela Hammarby blev nu berustat säteri. Då emellertid egendomen sedan gick i arv, måtte ovannämnde Gärfelt mot rustningsskyldighet fått behålla egendomen med full ägande-

rätt. Gården övertogs nämligen av Gärfelts syster, gift med baron JOHAN FREDRIK VON FRIESENDORFF, och efter deras död av deras barn, två döttrar och en son med samma förnamn som fadern, samt, sedan de dött, av JOHAN FREDRIK V. FRIESENDORFF den yngres dotter GUSTAFVA JOHANNA V. FRIESENDORFF, gift med den bekante anordnaren av konung FREDRIK I:s björnjakter, hovjägmästaren ANDERS SCHÖNBERG, vilken 1758 sålde Hammarby (och Sävja) för 80 000 daler till arkiatern CARL VON LINNÉ. Linné fick 1776 för sig och sina barn besittningsrätt till akademi-hemmanet Hubby, vars gård låg ej fullt en halv kilometer från Hammarby gård. Detta hemman brukades sedan tillsammans med Hammarby ända till den tid denna egendom såldes, i det Hubby, sedan Linnés döttrar avlidit, arrenderades av Hammarbys ägare, och även nu brukas dessa båda egendomar tillsammans.

Efter Linnés död ärvdes Hammarby av fru v. LINNÉ och hennes barn och vid fru v. Linnés död 1806 ärvdes egendomen av hennes tre ännu levande döttrar, LOVISA V. LINNÉ, SARA CHRISTINA V. LINNÉ, g. m. kapten HANS HENRIK DUSE, och SOPHIA V. LINNÉ, g. m. akademiombudsmannen SAMUEL CHRISTOFER DUSE, samt hennes dotterdotter SARA ELISABETH BERGENCRANTZ, g. m. majoren P. MARTIN. Majorskan Martins del utlöstes dock av de övriga arvingarna och sedan förvaltades Hammarby under »gemensam ego af arvingarna» till 1828, då arvskifte upprättades mellan de tre systrarna, fröken Lovisa v. Linné, kaptenskan Sara Christina Duse och fru Sophia Duse, varvid Hammarby tillföll fröken v. Linné och kaptenskan Duse. Efter kaptenskan Duses död upphävdes emellertid nyssnämnda fördelning och en ny uppgjordes, varefter kaptenskan Duses tredjedel av det Linnéanska arvet skiftades mellan hennes arvingar, fröken Lovisa v. Linné, fru Sophia Duses dotter fru JOHANNA ELISABETH RIDDERBJELKE och ovannämnda Sara Elisabeth Martin. Härvid kom Hammarby på fru Ridderbjelkes och hennes man överdirektör F. M. RIDDERBJELKES lott. Denne hade brukat egendomen för arvingarnas räkning åtminstone från början av 1820-talet. Sedan han dött 1841, förvaltades egendomen av hans äldste son, ingenjör MAURITZ RIDDERBJELKE, till dess den vid arvskiftet efter fru Ridderbjelke 1846

tillföll den yngste sonen, jägmästaren CARL RIDDERBJELKE, som ägde och brukade den till dess försäljning 1879, då svenska staten inköpte boningshusen och Linnés museum med ett dem omgivande mindre område och Uppsala universitet den övriga delen av egendomen.

2. Gårdens utseende och byggnadernas inredning vid den tid, då den inköptes av svenska staten (1879).

Till grund för denna redogörelse vill jag lägga en karta över Hammarby, upprättad 1879, således vid försäljningen, av jägmästare E. EK, på vilken alla till egendomen hörande byggnader stå upptagna (fig. 1), och får jag för övrigt hänvisa till pl. III och fig. 2, av vilka den förra framställer gården under en årstid, då träden äro avlödade, den senare åter under sommaren. Båda förskriva sig med all säkerhet från 1870-talet.

Själv minnes jag mycket väl gårdens utseende såväl från tiden för försäljningen som från närmast föregående årtionden, då jag alltifrån min barndom ofta vistades på Hammarby. En del detaljer, särskilt beträffande uthusen, har jag också erhållit av jägmästaren Ridderbjelkes son, numera avlidne kapten FREDRIK RIDDERBJELKE, som ju även hade väl reda på gården och under 1870-talet biträdde sin fader vid dess skötsel. Det är ju dock möjligt, att en eller annan av de här lämnade uppgifterna ej alldeles passar in på tiden för försäljningen utan tillhör ett något tidigare skede, men detta torde vara av ringa betydelse.

Boningshusen voro vid denna tid tre, vilka alla ännu finnas kvar, nämligen huvudbyggnaden, liggande i öster och väster samt tvenne flyglar, den västra, bildande en nästan rät vinkel mot huvudbyggnaden, samt den östra, bildande med denna en inåt gården något trubbig vinkel, den förra låg således rätt i norr och söder, den senare sträckte sig något mera från nordnordost till sydsydväst.

Beträffande de särskilda rummens läge i dessa byggnader

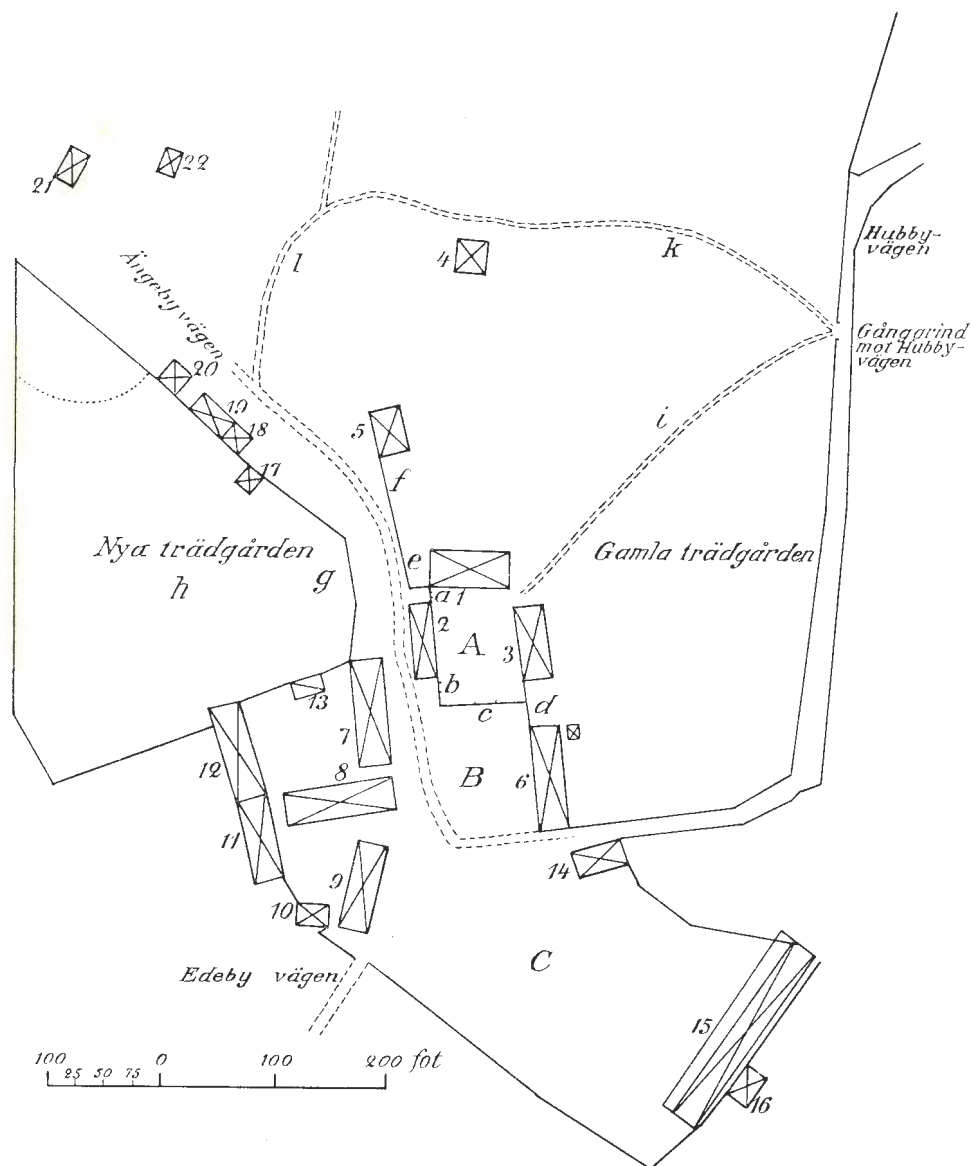

Fig. 1. Planritning av Hammarby gård efter en karta över åbyggnaderna vid Hammarby och Hubby, upprättad 1879 av E. Ek.

1 Linnéska boningshuset. 2 Västra flygeln. 3 Östra flygeln. 4 Museet. 5 Spannmålsbod. 6 Redskapslider och bod. 7 Stall. 8 Ladugård. 9 Vedbod och vagnslider. 10 Lada. 11 o. 12 Logar. 13 Får- och hönsbhus. 14 Redskapslider. 15 Loge. 16 Körhus. 17 Brygghus. 18 o. 19 Källare. 20 Ishus. 21 Badstuga. 22 Smedja. A Den inre gårdsplanen. B Den yttre gårdsplanen. C Ouppodlad plats nedanför gården. a, b och c spjälstaket. a Den övre västra delen. b Den nedre västra delen. c Den södra delen. d Gärdesgård. e Lämning efter en liten trädgård. f Gärdesgård. g Den äldre o. h Den senare tillkomna delen av den nya trädgården. i Gångstig mellan museibacken och den gamla trädgården. k o. l Gångstigar till museet.

kan jag hänvisa till de byggnadsritningar, som efter en Hammarby tillhörande och 1880 vidimerad kopia här finnas reproducerade på fig. 13—25; de dem tillhörande planritningarna återgiva rummen alldeles sådana de voro 1879.

Huvudbyggnaden var icke brädbeklädd. På nedre bottnen (fig. 15) användes det inre rummet till vänster om förstugan åtmin-

Fig. 2. Hammarby vid början av 1870-talet efter en fotografi av fröken E. Schenson.

stone under en tid till mjölkammare; vartill det yttre begagnades erinrar jag mig däremot icke. Köket användes såsom sådant, då så behövdes, och i det stora rummet till höger om förstugan förvarades åtminstone tidtals spannmål, som lagrades i högar på golvet. I övre våningen (fig. 16) voro de båda rummen till vänster, Linnés gamla förmak (fig. 3) och sovrums, bibehållna i sitt gamla skick och förevisades för besökande. I dessa rum voro de flesta, köpet sedermera medföljande, möblerna och småsakerna inflyttade, väl även porträtten. Småsakerna voro förvarade i en enkel mon-

Fig. 3. Linnés förmak efter en fotografi från 1872 av fröken E. Schenson.

ter, vars underrede utgjordes av ett salsbord och vilken stod i sovrummet på väggen midt emot dörren.

Av dessa rum användes undantagsvis det yttre, då, som ibland vid jakter, många gäster på en gång lågo vid Hammarby

över natten. De båda rummen åt norr med ingång från förstugan voro knappast möblerade, likasom också det inre rummet till höger om förstugan. Det yttre användes om somrarna till gästrum och i detta funnos några möbler, bland dem två sängar. Under östra gaveln låg som nu en källare.

Den västra flygeln (fig. 22), som då bestod av två våningar, inrymde följande lägenheter. I bottenvåningen (fig. 23) beboddes det stora rummet längst åt norr med öppen spis och den därinnanför liggande kammaren av rättaren och hans familj. Det lilla rummet med dörr åt förstugan var ett förrådsrum och den södra delen slöjdstuga. Från förstugan ledde då som nu en trappa upp till övre våningen (fig. 24). I denna våning upptogs den norra delen av drängkammaren och den södra av en förrådsbod. Det mellan dessa i den nuvarande frontespisen belägna lilla rummet torde vid denna tid väl även ha användts som drängkammare. Det beboddes under min barndom av en gammal tro-tjänare i familjen, »gubben EKMAN», som hade uppsikt över litet av varje, men huvudsakligen över ladugården och mjölk-kammaren. Vid södra gaveln var fästad en träställning uppbärande den vällingsklocka, som ännu finnes på Hammarby.

Den östra flygeln (fig. 18) bestod även den av två våningar och beboddes av gårdens ägare. På nedre bottnen (fig. 19) till vänster om förstugan lågo två rum, av vilka det yttre kallades kontoret, och det inre var ägarens sovrum. Från förstugan ledde också en dörr in till ett rum för hushållerskan, och till höger låg köket samt innanför detta jungfrukammaren. Resten av bottenvåningen utgjordes av tvenne bodar med dörrar åt gården. På övre bottnen (fig. 20) fanns en sängkammare, ett förmak, ett litet kabinett och en tämligen stor sal med två fönster på vardera sidan. De tre förstnämnda rummen stodo för det mesta obegagnade, då de ej tillfälligtvis upplätos åt gäster, salen däremot användes alltid som matsal. Den liksom hela våningen var mycket låg. Vid södra ändan av salen låg en rymlig handkammare, och under södra gaveln låg en källare.

Gårdsplanerna utgjordes dels av en inre gård, den egentliga gården (fig. 1 A), dels av en yttre, den s. k. backen (fig. 1 B).

Den inre gården begränsades av de tre boningshusen och ett spjälstaket, som dels förband det sydvästra hörnet av huvudbyggnaden med det nordöstra av västra flygeln (fig. 1 a), dels från dennas sydöstra hörn sträckte sig några meter rätt söderut (fig. 1 b) och därifrån gick i rät vinkel åt öster (fig. 1 c), bildade åter en rät vinkel och förband sig med östra flygelns sydvästra hörn. På den västra delen av staketet funnos tvenne gång-

Fig. 4. Det sibiriska äppleträdet på gården vid Hammarby, efter fotografi av I. Örtendahl 1907.

grindar, den ena mellan huvudbyggnaden och flygeln, den andra nedanför denna, en dylik fanns också nedanför östra flygeln och på den södra delen en dubbelgrind, inkörsporten till gården. Längs det södra staketet gick en låg häck av *Caragana frutescens*, vilken ännu finnes kvar. På gården fanns dessutom det stora kastanjeträdet och det ännu kvarlevande sibiriska äppleträdet (fig. 4), vilka båda ansågos vara planterade av Linné. På midten av gården stod en pyramidpoppel omgiven av en rundel, som kantades av en ring av *Viola odorata*, vilken dock var ditflyttad från Uppsala.

Möjligen funnos invid byggnaden lämningar av ett par rabatter. Jag tycker mig minnas detta, men är ej fullt säker på att så var förhållandet. För övrigt funnos inga planteringar på gården, som var överväxt av gräs, där detta icke på gångbanorna blivit utslitet.

Utanför denna gård låg som nyss sades »backen». Den begränsades i öster av en uthusbyggnad (fig. 1: 6, se även fig. 2), bestående av en bod av gammalt ursprung och ett senare tillbyggt redskapslider på stolpar av uppstaplade stenar, vilket sträckte sig ända ned till vägen. Mellan detta hus och det södra gårdsstaketet gick en kort gärdesgård (fig. 1 d). Åt väster begränsades »backen» av en rad uthus (fig. 1: 7-9), bestående från norr till söder räknadt av stallet sammanbyggt med oxhuset, ladugården med gaveln utåt och ett mindre hus innehållande vagnslider och vedbod. Bakom detta låg en liten lada (fig. 1: 10) och längre norrut tvenne logar (fig. 1: 11 och 12). Mellan stallet, ladugården och den norra logen bildades en oregelbundet fyrkantig plats, på vars norra gräns mot trädgården låg ett litet hus, avsett för får och höns (fig. 1: 13). Till denna plats fanns en inkörsöppning mellan stallet och ladugården och på den närmast dessa hus liggande delen av planen utkastades gödseln.

Söderut övergick »backen» i en ouppodlad stenig plan (fig. 1 C). På denna låg ett mindre redskapslider (fig. 1: 14) och längst ut mot sydost en stor loge (fig. 1: 15).

Mellan stallet och västra flygeln gick en körväg, och mellan denna och huvudbyggnadens gavel låg en liten fyrkantig plats, som utgjorde lämningen efter en liten trädgård (fig. 1 e). Där funnos såsom än i dag en stor schersminbuske (*Philadelphus coronarius*), ett exemplar af *Pyrus mahaleb* och en *Lonicera tatarica* samt dessutom i min ungdom en tuva randgräs.

På motsatta sidan om nyssnämnda körväg låg och ligger än den egentliga trädgården. Den var redan i min barndom till stor del övervuxen med gräs. Den övre, mindre delen (fig. 1 g) innehöll en del jordgubbsplantor, lämningar efter ett jordgubbsland, samt några förvildade prydnadsväxter såsom *Hesperis matronalis*, *Oenothera biennis* och borstnejlikor samt några rabatter ävensom

en del fruktträd. I den nedre, större delen (fig. 1 h) funnos en mängd bärbuskar, särskilt krusbärsbuskar, och fruktträd.

Den nordligare ändan av denna trädgård var icke uppbruten, utan utgjorde fortfarande en stenbacke, på vilken förekom en dunge av unga läkrträd. Parallellt med den trädgården åt vägen begränsande gärdesgården stod en rad bikupor.

Vid trädgårdens nordöstra gräns låg liksom nu en i klippan sprängd brunn, och vid denna vidtog en rad små byggnader utgörande brygghus (fig. 1: 17), ett par källare (fig. 1: 18 och 19) och en isbod (fig. 1: 20). Ungefär midt emot brunnen på motsatta sidan av körvägen, där tillsyningsmannens bostad nu är belägen, låg en spannmålsbod (fig. 1: 5) och längre bort åt nordväst en badstu (fig. 1: 21) och en smedja (fig. 1: 22).

Norr om gården låg som nu Hammarby park och i denna på höjden strax bakom huvudbyggnaden Linnés museum (fig. 1: 4). Nedanför detta åt väster funnos lämningar efter hans sibiriska trädgård, antydd genom en av lösa stenar uppförd låg inhägnad. Parken bestod då som nu huvudsakligen av barrträd. Öster om gården låg däremot ett område, skilt från den egentliga parken genom en gångstig (fig. 1 i), som gick nedanför museihöjden längs dess östra sida ned till en gånggrind åt vägen, till vilken vi strax skola återkomma. Detta område var helt övervuxet av lövträd, askar, almar och lönnar, under vilka en yppig vegetation av förvildade trädgårdsväxter utbredde sig. Detta område kallades i dagligt tal »parken», på kartan betecknat som gamla trädgården. Till denna ledde som nu en gång förbi norra gaveln av östra flygeln rätt österut till en mindre, öppen plats ungefär i midten av parken. På denna plats stod då samma soffor som nu. För övrigt funnos där åtskilliga andra gångar, alla osandade, och en berså invid norra ändan. Nere vid gärdesgården mot Hubbyvägen ett stycke till vänster om huvudgången torde då ännu funnits kvar en fyrkantig, av några gamla träd omgiven plats, som jag mycket väl minnes, och vilken enligt alldeles bestämd uppgift av min mor av Linnés dotterdotter kallades »morfars löfsal». Dessa träd äro nu försvunna.

På den yttre gården möttes på denna tid liksom nu tre

vägar. (Se fig. 1 och beträffande dessa vägars vidare förlopp fig. 5.) Den ena av dessa, vilken vi kunna kalla Tjocksta- eller Hubbyvägen, går från gårdens sydvästra hörn först ett litet stycke åt öster, böjer sig därefter mot norr och omsluter så den nyssnämnda lövträdsparken på två sidor, går därefter förbi Hubby, Tjocksta by och prästgården till Danmarks kyrkby. Där delar den sig i två grenar, vilka åter mötas vid Nöden. Den syd-

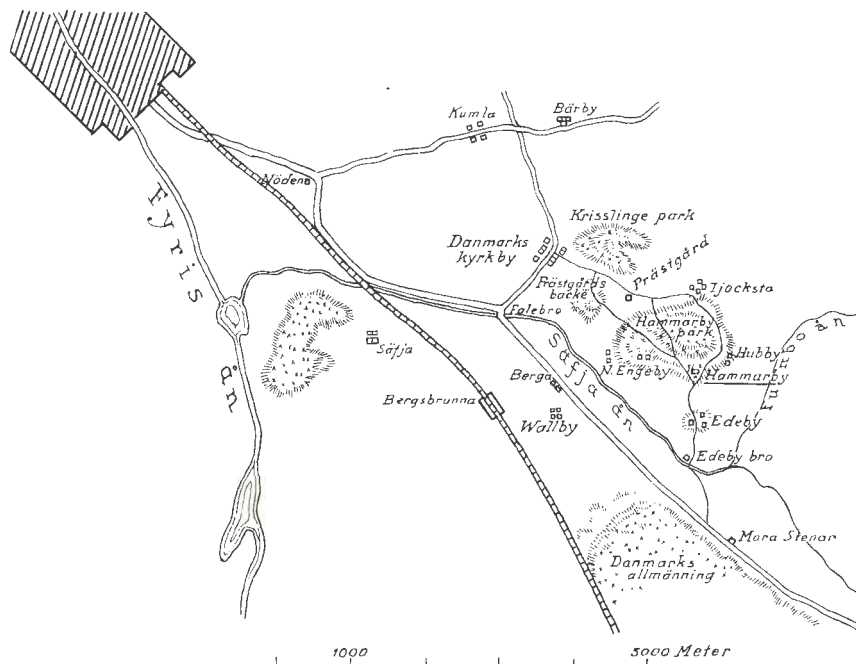

Fig. 5. Skiss över vägarna till och från Hammarby efter Topografiska käreus karta över Sverige 1867.

ligare av dessa går till en början rätt ned till Falebro, där den träffar landsvägen, som, sedan den följt ån och järnvägen ett stycke, förlöper i nordlig riktning till Nöden. Den nordligare går till en början i nordnordväst, tills den vid Kumla vägskal når den gren av stora landsvägen, som förbi Kumla by och Nöden leder till Uppsala.

Den andra vägen, Edebyvägen, gick liksom nu från gårdens sydvästra hörn till Edeby och därefter över ån på en dålig bro. Men där krökte den sig uteder ån åt vänster för att snart åter-

taga en mera sydlig riktning till samma gren av stora landsvägen, som över Falebro går till Nöden och Uppsala. Edebyvägen är nu så tillvida förkortad, att den från Edebybro går rakt fram till landsvägen. Båda dessa vägar tillslötos vid gården av grindar.

Den tredje vägen, som vi kunna kalla Ängebyvägen, men som i min barndom kallades "knallervägen", utgjorde en fortsättning av den mellan boningshusen och den nya trädgården gående vägen. Den gick liksom nu i nordvästlig riktning genom en del av parken och passerade därefter en med små träd och buskar beväxt backe nordväst om parken, den s. k. prästgårdsbacke, där den böjde sig mot norr och förenade sig med den väg, som från Tjocksta leder till kyrkbyn. Numera användes ej längre den västliga delen av denna väg, utan ta de, som begagna den, av strax väster om parken och köra över prästgårdsängen direkt till prästgården och komma så upp på Tjockstavägen.

Genom parken gingo då som nu talrika gångstigar, bland vilka jag här vill nämna tvenne. Den ena, som även finnes upptagen på fig. 5, utgår från Ängebyvägen ungefär midt emellan Hammarby gård och Ängeby samt genomlöper parken i nordnordvästlig riktning förbi en liten lägenhet, inbäddad i parkens norra kant och i min ungdom benämnd Tibblins stuga, ned till vägen mellan Tjocksta och prästgården. Ungefär midt emellan nämnda stuga och vägen ligger en utmärkt källa, varifrån dricksvatten hämtades till Hammarby. Denna väg är tämligen bred och torde om vintern kunna användas även som körväg för arbetsåkdon.

Den andra gångstigen, vars början är betecknad med 1 på fig. 1, utgick även den från Ängebyvägen, men alldeles invid gården, vid en grind strax bakom den ovan omtalade spannmålsboden och gick sedan öster och norr om den nyssnämnda gångstigen, tills den förenade sig med denna vid Tibblins stuga.

En annan gångstig, som också bör nämnas, är den som då liksom nu leder från Bergsbrunna station över Berga ned till ån vid Nedre Ängeby till Ängebyvägen. Över ån färdades man på den tiden med en mycket dålig ökstock eller tidtals på en smal spång.

3. Hammarby under Linnés tid.

(1758—1778.)

Efter nu lämnade redogörelse för gårdens ägare och förvaltare under olika tider samt för dess utseende ungefär vid den tid, då den försåldes till staten, övergå vi till skildringen av Hammarby under Linnés tid. Härvid likasom vid den därefter följande redogörelsen för förhållandena vid Hammarby under tiden efter Linné till försäljningen kunna vi antaga som givet, att de förändringar egendomen under dessa tider undergått i det stora hela inskränkt sig till det nödvändigaste med undantag i viss mån för tiden närmast efter Linnés övertagande av gården. Härför tala utom åtskilligt annat husens ålder, fru Linnés sparsamhet, det förhållandet att ingen ägare bebodde stället förr än 1846 eller 1847 etc., även den omständigheten, att under hela den tid jag minnes egendomen i enskild ägo, d. v. s. från början av 1850-talet till statsinköpet, jag knappast kan erinra mig någon enda nämnvärd förändring beträffande dess byggnader, gårdsplaner och dylikt.

Huru Hammarby såg ut, när Linné köpte egendomen, vet man naturligtvis icke. Ett och annat känner man dock eller kan sluta sig till.

Den första karta man har över Hammarby är upprättad 1688 av JACOB BRAUN och reviderad 1758 (fig. 6). Revideringen torde ha skett i sammanhang med egendomens försäljning till Linné, som ägde rum nämnda år. Av denna karta framgår, att den nu till Hammarby hörande skogsparken då var kronopark, och att döma av samma karta synes själva gården legat inom denna parks område. På östra sidan av gården låg »en trädgård af åtskillige fruktbare trän» av ungefär samma omfång som den lilla lövträdspark, vilken jag ovan beskrivit. Till denna trädgård slöt sig söderut ett på kartan likasom trädgården med grön färg betecknat område, motsvarande en del av den plan, som jag på fig. 1 betecknat med C; väl en beteshage

eller dylikt. Å kartan finnes även ett stycke norr om trädgården ett litet område, som betecknas som humlegård, och i texten står: »Humlegård temmeligen god». De särskilda byggnaderna äro ej angivna på kartan, men så mycket är dock klart, att redan då fanns den västra flygeln, då man i fönstret till den lilla med kakelugn försedda kammaren på nedre botten vid reparationen 1889 fann den i förteckningen över samlingarna omtalade ruta,

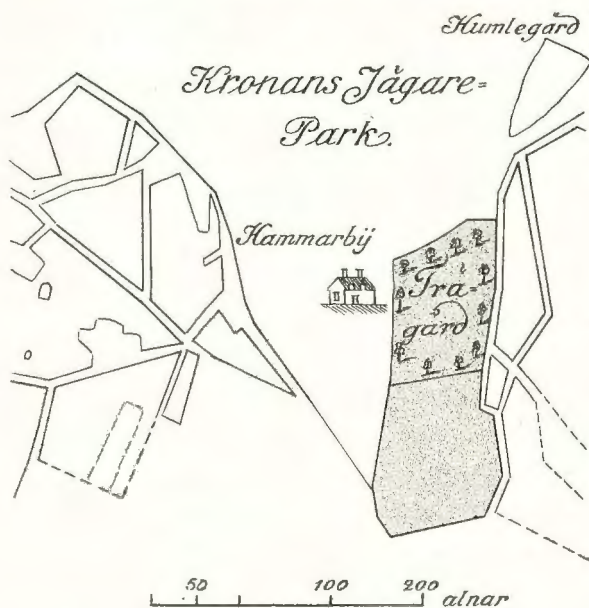

Fig. 6. Hammarby gård efter en karta, författad och beskriven av lantmätaren Jacob Braun år 1688, reviderad vid Kungl. lantmäterikontoret 1758.

på vilken i denna byggnad inkvarterade fångna ryssar 1717 inrstat sina namn m. m. Härav kan man också draga den slutsatsen, att rutorna i fönstren då voro av samma storlek som nu. Utom denna ruta finnas för övrigt därstädes en hel del andra gamla rutor, säkerligen även från denna tid och av samma storlek. Vidare vet man, att på den tiden i en byggnad funnos rutor med glasmålningar, utförda under den Gärfeltska perioden. En av dessa rutor, som jag ärvt efter ingenjör RIDDERBJELKE och nu lämnat till Hammarby, framställer nämligen det Gärfeltska vapnet. Jag har också i ingenjör Ridderbjelkes ägo sett en

annan ruta framställande en papegoja. Vart den tagit vägen, vet jag emellertid icke. Den fanns icke i hans kvarlåtenskap. Den nyssnämnda rutan med vapnet är betydligt mindre än rutorna i västra flygeln och har helt säkert icke suttit där. I min uppsats »Familje-traditioner om Linné»¹ omtalar jag en historia om huru kronprins GUSTAF, sedermera konung Gustaf III, vid sitt besök på Hammarby 1769 betraktade ett fönster med glasmålningar, innanför vilket en gumma höll på med bakning, samt huru denna, som trodde att prinsen såg henne, började niga, till dess han observerade henne och belönade henne med en vänlig nick. Detta fönster måste ha suttit i det dåvarande bryggghuset, som ej kunde vara någon annan byggnad än den östra flygeln. Jag drog emellertid då därav den slutsatsen, att denna byggnad var den ursprungliga huvudbyggnaden, som, då Linné byggde den nuvarande, blivit omändrad till bryggghus. Jag har dock sedan börjat tvivla på riktigheten av denna slutledning, då det ju även tidigare måste ha funnits ett bryggghus, och det synes mindre troligt, att Linné rev detta och omändrade den gamla huvudbyggnaden till bryggghus. Något sannolikare synes mig vara, att Linné, då han byggde på Hammarby, rev den ursprungliga huvudbyggnaden och på dess plats uppförde den nya, samt att han lät insätta ett eller annat av de helt säkert mycket små fönsterna från den gamla huvudbyggnaden, vilka ej passade för hans nya byggnad, i stället för bristfälliga fönster i bryggghuset. Det kan emellertid ej nekas, att det vore rätt egendomligt, om Linné verkligen insatt dessa målade fönster i bryggghuset. Möjligen skulle man komma lösningen av denna fråga närmare, om man kände åldern av de källare, som ligga under den nuvarande huvudbyggnaden och under bryggghuset, men då det icke lyckats mig att få någon i detta avseende sakkunnig person att besöka Hammarby, måste denna fråga tillsvidare lämnas öppen.

Om nu emellertid mitt ovan gjorda antagande är riktigt, skulle, då Linné köpte egendomen, på gården funnits en mer eller mindre bristfällig huvudbyggnad med målade fönster, samt

¹ I: Festen till Carl von Linnés minne. Ups. 1878.

två flyglar, den ena för tjänstefolket m. m. och den andra innehållande brygghus och bagarkammare.

Vad uthusen beträffar, voro dessa på 1850-talet i allmänhet så gamla, att åtminstone en hel del av dem nog kunde förskriva sig från tiden före Linné. I alla händelser torde ingen större förändring beträffande dessa ha vidtagits från den tid, då Linné köpte gården, till dess den såldes till staten. En och annan

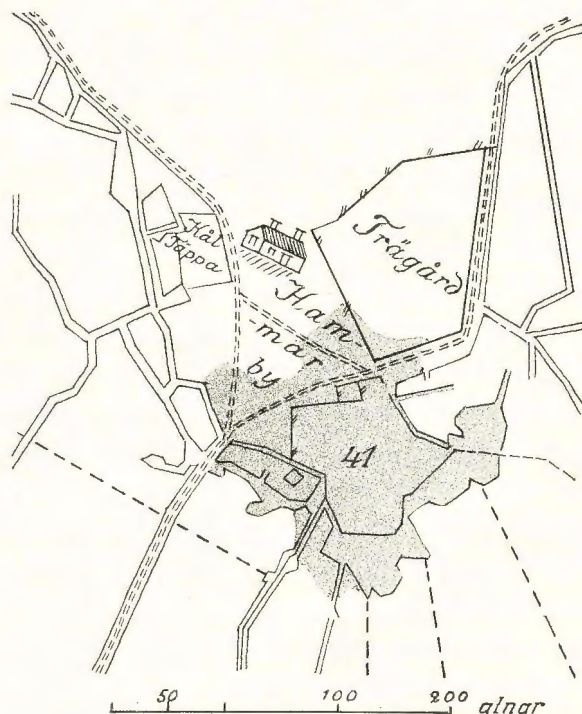

Fig. 7. Hammarby gård efter en karta upprättad 1763 af J. Gerdes.

ny- eller tillbyggnad har dock på senare tider, som vi i det följande skola se, tillkommit.

Den närmast följande kartan över Hammarby (fig. 7) är upprättad av J. GERDES 1763, således strax efter sedan Linné börjat bygga på Hammarby. Icke heller på denna karta stå husen utsatta. Av kartan framgår för övrigt följande. Den norr om gården belägna skogsbacken är fortfarande kronopark. Den på föregående karta befintliga trädgården finnes kvar, ehuru till formen något förändrad.

På denna karta äro körvägarna utsatta, och gå dessa till och över gården i det närmaste på samma sätt som de angivits på kartan av 1879 (fig. 1), vilket visar, att gårdsplanen redan på Linnés tid hade samma form och utsträckning som vid tiden för statsinköpet. Väster om gården låg köksträdgården av ungefär 40 meters längd i norr och söder och 30 meters bredd. Den är på kartan betecknad som »kåltäppa». Söder om fruktträdgården och skild från denna genom Hubbyvägen låg en plats, som å kartans beskrivning kallas »kalf-täppa». Den svarar tydligen mot det med grön färg betecknade området söder om trädgården på kartan av 1758 och den ouppodlade plats, som jag på kartan av 1879 betecknat med C.

Som bekant byggde Linné 1762 sin nya huvudbyggnad. De olika rummens namn och användning på Linnés tid synas mig bäst framgå av de båda planer till huvudbyggnadens våningar (fig. 15 och 16), vilka tillhöra de ovannämnda byggnadsritningarna. Enligt dessa var rummet till vänster om förstugan gästrum och rummet därinnanför domestik- och vävkammare. Mitt emot förstugudörren låg som nu det rymliga köket och rummet till höger om detta utan eldstad men med en mindre garderob kallades långkammaren. Detta rum torde väl ha tjänstgjort som handkammare. Rummet till höger om förstugan var matsal. Rummet till vänster om förstugan i övre våningen var Linnés arbetsrum, av honom kallat hans förmak, det därinnanför liggande rummet hans sovrum eller sovkammare. Rummen på norra sidan om förstugan beboddes av sonen och döttrarna. Rummet till höger om förstugan användes som salong och rummet innanför detta kallades fruns rum.

Egendomligt är, att, under det att kakelugnar finnas i alla övriga rum, sådana saknas i de båda sistnämnda. Möjligen kan detta förklaras därav, att denna byggnad under Linnés tid endast användes under sommaren och att man då ej behövde kakelugnar i dessa rum, utan tills vidare uppsköt deras insättande. En skorstenspipa finnes för en kakelugn i salongen och likaledes en i det sydvästra hörnet av fruns rum. Då efter Linnés död fru Linné både vinter och sommar bodde vid Hammarby,

kan man åter tänka sig, att hon, som då hade gott om utrymme, ej brydde sig om att insätta kakelugnar i de båda här ifråga-varande rummen, utan under vintern bodde i något av de andra rummen. Helt säkert har emellertid aldrig någon kakelugn stått i dessa båda rum, då kakelugnsstenar saknas och panelen ej är avbruten, där kakelugnen skulle ha stått.

I det nordöstra hörnet av övre förstugan leder en trappa upp till vinden, varest då som nu funnos tvänne vindskontor, ett vid den östra och ett vid den västra gaveln.

Tapeterna äro i Linnés båda rum samt i salongen och fruns rum kvar sedan Linnés tid. De utgöras i hans rum av växt-planscher och äro i salongen mycket vackra samt voro helt säkert ganska dyrbara. I de övriga rummen ha de under tidernas lopp blivit förstörda men vid reparationen 1883 tog prof. FRIES noga vara på de lappar av dem, som funnos kvar, mäst under dörr-fodren och lät efter dessa mönster göra nya tapeter, så att man kan säga, att tapeterna i dessa rum så gott som fullständigt likna tapeterna på Linnés tid, vilket även kan ses av de bitar av de gamla tapeterna, som i de särskilda rummen finnas uppsatta.

I köket finnas inga tapeter och sådana ha väl ej heller där funnits. Däremot ser man på väggen åt salen till tydliga märken efter hyllor i flera rader, och jag finner det ej otroligt, att på dessa voro uppsatta de tenntallrikar och fat, som i betydlig mängd funnos i huset. Åtminstone voro dessa tallrikar så uppsatta i vårt kök i min barndom, och, då de vid den tiden aldrig begagnades, antar jag, att denna uppsättning av tennet var en kvarleva från gamla tider, då tenn begagnades i dagligt bruk.

Vad beträffar möbleringen av denna byggnad under Linnés tid, känner man naturligtvis icke mycket, då ju fru Linné, när hon efter sin mans död flyttade ut till Hammarby, naturligtvis tog med sig en del möbler från staden. Ett och annat vet man dock. Först och främst innehöllo Linnés båda rum (fig. 8 och 9) helt säkert de möbler, som nu finnas där såsom sängen, stolarna i sovrummet, som ända tills på senare tider voro klädda med samma slags tyg som det, av vilket sängomhängena och gardinerna i detta rum voro gjorda, men även bordet och stolarna i

Fig. 8. Linnés förmak efter fotografi av E. Finn 1917.

Fig. 9. Linnés sovkammare efter fotografi av E. Finn 1917.

hans förmak funnos säkerligen redan då där, möjligen även den rokokosoffa, som på fröken SCHENSONS fotografi av förmaket från 1870-talet (fig. 3) är avbildad. Att där denna soffa stod åtminstone på fru Linnés tid funnits en sovplats framgår av följande berättelse, som jag hört av min mor. Linnés yngsta dotter SOPHIA (eller möjligen hans dotterdotter) var vid ett tillfälle på besök på Hammarby och ombads då mycket enträget att stanna över natten, men lät icke övertala sig, utan reste till staden. På morgonen var den tunga gipsstatyett, som stod just över den plats, där hennes huvud skulle ha legat, om hon stannat, nedfallen, en tilldragelse, som naturligtvis väckte stor uppmärksamhet, då hon den gången genom sin envishet undgick en stor fara. Den skinnklädda spjälsoffan åter, som förekommer på samma fotografi och är av senare datum, har nog icke funnits där på Linnés tid. Vad åter beträffar den spegel och mahognybyrå, som f. n. stå i döttrarnas rum, äro dessa av fröken LOVISA v. LINNÉ testamenterade till Hammarby. I hennes testamente, uppsatt i Uppsala d. 16 oktober 1825, står nämligen: "... 3:io Att den mig tillhörande Byrån och den deröfver hängande stora Spegeln i öfra förmaket på Hammarby, ej få efter min död afyttras, utan skola orubbade förblifva såsom Inventarier derstädes." Av detta testamentariska förordnande framgår emellertid, att dessa båda möbler åtminstone 1825 hade sin plats i salongen på övre bottnen och de borde kanske flyttas dit. Varför detta rum kallas det övre förmaket kan jag ej säga, så vida icke gästrummet på nedre bottnen efter fru Linnés flyttning från staden även var möblerat som förmak.

Av övriga möbler är det väl också säkert, att fru Linnés säng, som alldeles liknar hennes mans, tidigt stått på Hammarby. Vidare vet man, att de enkla salsborden, till ett antal av sex till åtta stycken, på Linnés tid funnos i matsalen därstädes. Sannolikt förskriver sig också den enkla skänken i matsalen från samma tid. Men för övrigt kan jag icke om några möbler säga ens att de sannolikt funnos därute, då Linné bodde där. Helt säkert stod däremot den av oss till Hammarby skänkta tvamanssängen

i Uppsala, och det är väl även troligt, att de vackra rokokospeglarna och salsklockan tillhörde stadsmöblemang.

I »Familjetraditioner» omtalar jag, att förstugubron till huvudbyggnaden var tämligen stor och försedd med sittplatser, samt framkastar den förmodan, att där stodo de urnor av Stockholmsfajans, av vilka tre ännu finnas i behåll. Jag visste då icke, att

Fig. 10. Hammarby på 1820-talet, kopia av ett kopparstick i Egenh. ant. 1823.

på Hammarby funnos flera större urnor av järn, vilka efter statsinköpet upptäcktes och av jägmästaren RIDDERBJELKE skänktes till Hammarby. Naturligtvis var det dessa urnor, som under Linnés tid voro uppsatta på staketet kring förstugubron; om sådana verkligen då funnos där. Men anmärkas bör, att denna förstugubro ej varit nämnvärdt större än nu, då kastanjen, vars avsågade stubbe ännu synes, måste ha begränsat denna på ena sidan och enligt traditionen under Linnés tid även på andra sidan om förstugubron fanns en dylik.

Till denna byggnad hör även, som ovan är nämnt, en källare med ingång från östra gaveln. Naturligtvis fanns denna även på Linnés tid.

Den västra flygeln hade på Linnés tid samma utseende som den fått efter statsinköpet, i det de senare tillbyggda norra och södra ändpartierna av övre våningen blivit borttagna. Den finnes så avbildad på planschen i Egenh. anteckningar av år 1823 (fig. 10), och det finnes intet skäl att betvivla, att den då hade samma utseende som på Linnés tid. I denna byggnad funnos således på den tiden tre med eldstad försedda rum, nämligen de två på nedre bottnen (fig. 23) och det lilla rummet i frontespisen (fig. 24). Helt säkert användes dessa för tjänstepersonalen, köket med sin kammare tyckas från början avsedda för en familj och vindsrummet för drängarna. Om någon familj bodde i denna byggnad på Linnés tid eller om alla dessa boningsrum intogos av manlig tjänstepersonal, måste jag lämna därhän. Den södra delen av nedre våningen var väl då som senare slöjdstuga.

I den östra flygeln, vilken såsom nyssnämnda plansch visar bestod av blott en våning och var försedd med små låga fönster, två skorstenar och torvtak, voro på Linnés tid bryggghus och bagarkammare inrymda. Den senare torde ha legat i nordvästra hörnet och, efter vad ovan sagts, varit försedd med ett litet fönster åt gården med glasmålningar. Innanför denna låg ett annat rum och söder om dessa ännu ett och söder därom åter bryggstugan, som väl omfattade de sedan som kök och jungfrukammare använda lägenheterna (jfr fig. 19). Den hade ett fönster åt gården. Spisen finnes ännu kvar. Till bagarkammaren och bryggghuset ledde en dörr utifrån på samma plats som den senare förstugudörren. Förmodligen fanns även då en förstuga. Bagarkammaren med det inre rummet, bryggghuset och rummet mellan dem begränsades av timmerväggar med på utsidan framskjutande knutar.

Den södra delen av byggnaden upptogs av tvänne bodar, skilda genom en tvärgående timmervägg. Till dessa bodar ledde då endast en dörr och denna tillhörande den södra boden. Enligt ovannämnda plansch (fig. 10) fanns söder om bryggghusfönstret

ännu ett fönster, under det att på de ovannämnda byggnadsritningarna liksom på senare tider ett dylikt fönster saknas. Vid undersökning av dessa bodars väggar inifrån har man visserligen endast funnit märken efter den dörr, som på tvåvåningshuset fanns på den inre och vid restaureringen 1892 blivit igensatt, men det är ju mycket antagligt, att just på denna plats ett fönster förut var beläget. För tvärväggen mellan de båda bodarna fanns också en knut, som dock ej är utsatt på byggnadsritningen, men synes på planschen. Den ligger dock där betydligt längre från hörnet än den motsvarande tvärväggen, men detta torde helt enkelt bero på en felteckning. Dessa bodar skola enligt uppgift av kapten RIDDERBJELKE, som erhållit den från gubben EKMAN, använts som rustkammare. Naturligtvis fanns redan då den i det föregående omtalade källaren under den södra gaveln. Att den nuvarande östra flygelns är samma byggnad, som fanns på Linnés tid, framgår bland annat därav, att, enligt vad prof. FRIES muntligt meddelat mig, man vid omändringen av denna flygel fann en bestämd gräns mellan den övre våningen, som blivit byggd senare, och den undre äldre delen, och då jag icke känner någon annan ombyggnad av denna flygel än den, som gjordes av överdirektör RIDDERBJELKE, måste jag antaga, att han lät den dåvarande gamla byggnaden stå kvar och endast tillbyggde en ny övre våning. De båda skorstenar, som synas på planschen av 1823, gingo naturligtvis den norra, mindre från bagarkammaren och den södra från bryggghuset.

Den inre gårdsplanen hade redan under Linnés tid samma begränsning som vid försäljningen till staten, d. v. s. ungefär samma begränsning som nu (med undantag därav att de västra delarna av staketet lågo i samma linje som den västra flygelns inre fasad). Att så var förhållandet, sluter jag därav, att innanför det södra staketet ännu finnes den ovan nämnda häcken av *Caragana frutescens*, och det är föga troligt, att denna i våra trädgårdar jämförelsevis sällsynta växt blivit där planterad efter Linnés tid.

På denna gård funnos, som ovan är nämnt, under Linnés tid tvänne kastanjer, en på vardera sidan om förstugubron, av vilka den östra för längesedan (före 1823) gått ut eller blivit

borttagen, samt längre ned på gården tvänne sibiriska äppleträd (*Pyrus baccata*), av vilka det ena gick ut först under 1850-talet, det andra, som ovan är nämnt, ännu finnes kvar (fig. 4).

Sannolikt fanns, att döma av de ovannämnda byggnadsritningarna, på mitten av gården ännu ett träd, men icke den pyramidpoppel, som man ser på senare avbildningar, vilken planterades först av jägmästaren RIDDERBJELKE. Dessutom funnos där tvänne rabatter med allehanda prydnadsväxter och åtskilliga klängväxter, som klättrade uppför väggen av huvudbyggnadens fasad. Linné själv lämnar nämligen härom ett intressant meddelande i ett brev till GOUAN, daterat Hammarby d. $\frac{1}{4}$ 1765 och mig i utdrag meddelat av bibliotekarien HULTH. Brevet är på latin, men meddelas här i översättning och till de av Linné använda namnen fogas inom parentes de namn dessa växter nu kunna bära, vilka prof. JUEL på min anhållan meddelat mig. Utdraget lyder:

»Här har jag framför mina fönster tvänne rabatter, den ena planterad med lökväxter nämligen: *Hyacinthi* (möjligen *H. amethystinus* L., *Muscari botryoides* (L.) MILL., *M. moschatum* WILLD.), *Fritillariae* (? *F. imperialis* L., *Meleagris* L., *persica* L., *pyrenaica* L.), *Lilia* (möjligen *L. bulbiferum* L., *chalconicum* L., *Martagon* L., *pomponium* L.),

Scilla (*Sc. amoena* L.),

Ornithogala (*O. nutans* L., *umbellatum* L.),

Tulipa (*T. Gesneriana* L., *sylvestris* L.),

Narcissi (*N. poeticus* L., *Pseudo-Narcissus* L.),

Colchicum (*C. autumnale* L.),

Crocus (*C. vernus* (L.) ALL.),

Ixia (? *Tritonia crocata* (L.) KER-GAWL.),

Alstroemeria (*A. Pelegrina* L.),

Tradescantia (*T. virginiana* L.) &c,

på den andra: *Silphium laciniatum*,

Rheum palmatum,

Collinsoniam (*C. canadensis* L.),

Hyoscyamum physalodem (*Physochlcna physaloides* (L.) DON),

Monardam didymam,

Veronicam sibiricam,

Delphinium grandiflorum,
Saxifraga crassifolia,
Dodecatheon (*D. Meadia* L.),
Peloriam (*Linaria vulgaris* MILL. f. *Peloria* (L.)),
Nolanam (*N. prostrata* L. fil.),
Peltariam (*P. alliacea* JACQ.),
Digitales (*D. ferruginea* L., *lutea* L., *purpurea* L.),
Phlox divaricata,
Actcam cimicifuga (*Cimicifuga foetida* L.),
Tussilago Anandria (*Gerbera Anandria* (L.) SCHULTZ Bip.),
Claytonia sibirica,
Cotyledon spinosa,
Geranium striatum,
Matricaria asteroides (*Boltonia asteroides* (L.) L'HÉR.),
Zinnia multiflora,
Senecio elegans,
Fragaria fol. simplicibus (*F. vesca* L. var. *monophylla* DUCH.),
Poa vivipara (? *P. alpina* L. f. *vivipara*),
Aira vivipara (? *A. alpina* L.) &c.

Uppför väggarna klättra:

Passifloræ tres (*P. cerulea* L., *foetida* L., *incarnata* L., *lutea* L.),
Clematis viticella,
Vitis (? *V. vinifera* L.),
Solanum radicans (L. fil.),
Bignonia radicans (*Tecoma radicans* (L.) JUSS.),
Tropæolum palmatum (? *T. peregrinum* L.)

I fönstren:

Vinca rosca (*Lochnera rosea* (L.) REICH.),
Thea (*Th. sinensis* L.),
Coffea (*C. arabica* L.),
Anastatica (*A. hierochuntica* L.),
Turnera (*T. ulmifolia* L.),
Commelina cristata (*Cyanotis cristata* (L.) DON),
Datura fastuosa,

Impatiens Balsamina,
Celosia tres cristata (*C. cristata* L.),
Forskåhlea (*F. tenacissima* L.),
Campanula Erinus,

vilken jag mottagit av dig och som nu blommar, av mig första gången sedd levande.»¹

Dessa rabatter ha med all sannolikhet legat på husets sydsida och således på gården, sannolikt en på vardera sidan om förstugubron. Det tyckes ju ha varit väl många växter, i synnerhet på den ena rabatten, men de voro naturligtvis vid denna tid nyplanterade, då huset byggdes först 1763, och exemplaren sålunda ännu små.

Innan jag lämnar den inre gården, måste jag även omnämna en egendomlig ritning, som av bibliotekarien HULTH anträffats på biblioteket i Uppsala. Den är gjord 1794. En kopia av denna bifogas här (fig. 11) och, som av denna synes, är endast huvudbyggnaden avbildad. Så vidt jag kan finna, beror detta därpå, att tecknaren stått så långt fram på gården, att flyglarna ej föllo inom hans synvinkel. Till vänster synes däremot ett stycke spjälstaket med en gånggrind, tydligen en del af det staket, som på denna sida begränsade gården mellan huvudbyggnaden och västra flygeln. Till höger synes intet motsvarande staket, naturligtvis därför, att ett sådant därstädes ej heller vid denna tid fanns. Det egendomliga med denna ritning är emellertid, att framför byggnaden från övre ändan av det nyssnämnda staketet löper ett lägre staket, vid mitten avbrutet av en öppning ungefär så bred som förstugubron. Detta staket måste ha legat mycket nära huvudbyggnaden och så nära, att om rabatterna då funnits kvar framför denna, dessa måste ha varit ganska smala, då man ju måste antaga, att även en gång funnits förbi dem, och dessutom innanför staketet synas några visserligen ej vida men rätt höga buskartade växter. Till vänster om byggnaden synas ett par små träd, väl tillhörande den lilla förut omtalade trädgården vid huvudbyggnadens västra gavel,

¹ Växtnamn utan parentes efter gälla ännu och äro alla benämnda av Linné.

vilken trädgård synes ha stått i öppen förbindelse med den innanför det låga staketet belägna delen av gården. På den utanför staketet liggande gården står en bur på höga stolpar, vilken tyckes innehålla en stor fågel. Av denna ritning framgår, att åtminstone 1794 den inre gården varit avdelad genom ett staket. Egendomligt är, att ingen kastanje är avbildad.

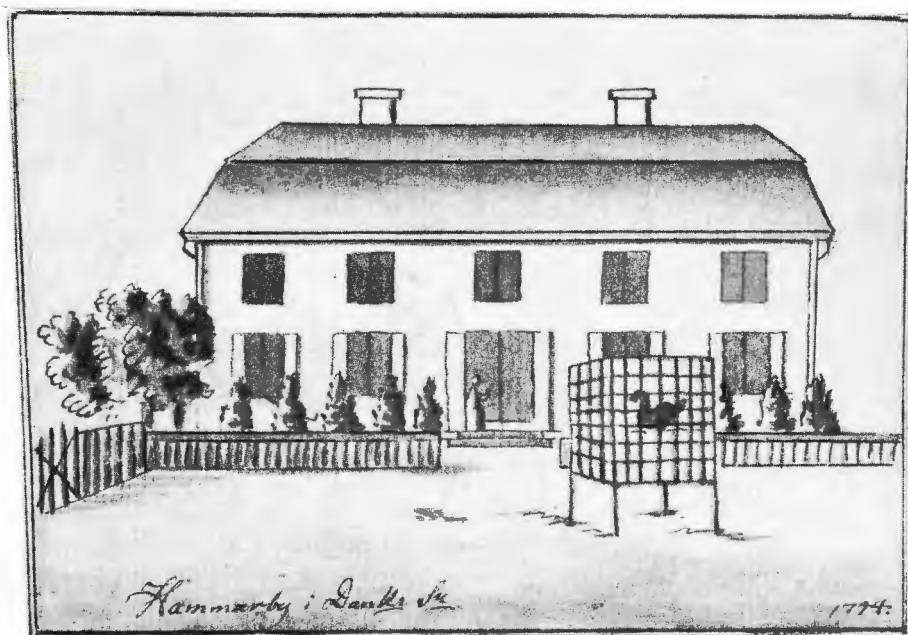

Fig. 11. Teckning framställande huvudbyggnaden på Hammarby, tillhörande Uppsala universitets bibliotek.

På den yttre gården, vilken åtminstone senare, som ovan nämnt, kallades »backen», fanns sannolikt redan då den norra delen av det på östra sidan belägna uthuset (se fig. 2), en bod, däremot icke den södra större delen, redskapslidret, vilket enligt uppgift av kapten RIDDERBJELKE var senare byggt. Uthuset på västra sidan om den yttre gården torde väl i huvudsak sett ut som 1879. Möjligen var den västra delen av ladugården yngre än den östra, vars gavel låg i samma linje som stallets fasad. Stallet torde också varit mindre än på senare tider.

På den yttre gården möttes vid denna tid liksom senare de

ovan omtalade tre vägarna till Hammarby och på kartan av 1763 (fig. 7) äro som ovan nämnts ävenledes förbindelserna dem emellan angivna. En sådan gick från »knallervägen» längs de västra uthusen till Edebyvägen, en annan från sistnämnda väg till Hubbyvägen och en tredje från denna väg till knallervägen. Vad dessa vägar beträffar, torde på denna tid den sistnämnda, som jag på kartan av 1879 kallat Ängebyvägen, varit den egentliga körvägen till staden. Att döma av en karta i Wahlenbergs Flora Upsaliensis

Fig. 12. Linnés museum på 1820-talet. Efter ett kopparstick i Athenæum 1825.

synes också vägen mellan Tjocksta och kyrkbyn då ännu ej varit anlagd, utan måste man från Tjocksta fara ned mot den västra udden av Hammarby park för att där komma in på Ängebyvägen och så till kyrkbyn.

De båda i det föregående omtalade gångstigarna genom parken funnos naturligtvis även på Linnés tid, och helt säkert var det på en av dessa, sannolikt på den bredare och bättre, som han om somrarna företog sina promenader till kyrkan, varom jag talat i »Familjetraditioner».

Norr om gården funnos vid denna tid inga andra hus än möjligen de tämligen långt bort belägna små byggnaderna, bastun

och smedjan samt museet, som byggdes under åren 1768 och 69 på, såsom Linné uttrycker sig, ett högt berg med härlig utsikt, höjden bakom gården. Denna höjd (fig. 12) var nämligen då en kal stenbacke med utsikt åt alla håll utom möjligen åt Uppsala-sidan, men säkerligen var utsikten även åt detta håll ganska vidsträckt, alldenstund den dåvarande kronoparken nog var tämligen uthuggen. I detta museum eller lusthus, som han även kallade det, hade han sina botaniska och mineralogiska samlingar samt av de zoologiska sådana, som kunde förvaras i lådor, såsom insekter, molluskskal och zoofyter. En kopia av en planritning över detta museum, som Linné själv gjort 1769 och meddelat i brev, är av prof. FRIES uppsatt i museet.

I detta museum fanns också en uppstoppad fisk, sillkungen (*Regalecus glesne*), som ännu finnes kvar. Ävenledes fanns där en medaljong av Linné, om vilken han förordnat att den skulle lämnas till universitetet i Uppsala. Detta kan icke ha varit någon annan än en avgjutning av den, som drottning LOVISA ULRIKA lät förfärdiga för sitt museum och vilken jag nu på grund av ett mig av bibliotekarien HULTH meddelat brev måste antaga vara modellerad av SERGEL.

Av naturalieskåpen gick väl en stor del till England med samlingarna, men de på Hammarby sedan gammalt befintliga skåp, som nu stå i museet, äro nog även från Linnés tid.

För övrigt fanns i museet den föreläsningstol och de tränne bänkar, som ännu stå där.

Väster om museet låg, som ovan är nämnt, en av sten inhägnad plats, som Linné kallade Sibirien. Av de växter, han där odlade, finnas numera kvar endast *Sorbus hybrida*, självsådda exemplar, och troligen ett par lärkträd, även självsådda. I min ungdom fanns där även ett exemplar av en *Potentilla* med, om jag minnes rätt, vita blommor. Samma exemplar hade av en botanist, sedermera konsistorienotarien A. SCHAGERSTRÖM observerats ungefär 20 år förut, och det är väl troligt, att det stått där sedan Linnés tid. Det blev sedan borttaget, förmodligen av botaniserande ungdomar. Något nedanför denna inhägnad finnes ett klippblock, på vilket Linné med runor låtit inrista: »Riddar

Karl Linné köpte Hammarby-Säfja 1758 (se Fries, Linné II, s. 388—389).

Den Linnéanska trädgården var, som förut visats, belägen öster om gården mellan denna och museihöjden å ena sidan och vägen till Hubby å den andra. Den upptog ungefär samma plats som den gamla trädgården (se fig. 6), men formen var något förändrad, i det trädgården på Gerdes karta av 1763 (fig. 7) sköt betydligt längre fram åt väster mot gårdens byggnader och bildade vid norra gaveln av bryggarhusflygeln en nästan rät vinkel. Norrut sträckte den sig ej längre än den gamla trädgården och dess södra gräns var densamma som dennas. Den omgavs på den tiden av en hög gärdesgård, vilken åt nordväst gick utefter gångstigen så långt trädgården räckte och på östra sidan följde Hubbyvägen till gården.

Trädgården var, åtminstone då Linné köpte gården, sasom av texten till 1758 års karta framgår, tydligen i huvudsak en fruktträdgård, och denna karaktär bibehöll den nog även under Linnés tid, da såsom jag framhallit i *Familjetraditioner** ännu på 1820-talet en hel del fruktträd där funnos och var och en av döttrarna där hade sin egen plommonlund. Ännu finnas i närheten av den ovan omtalade gånggrinden ett par fruktträd, av vilka det ena är ett gammalt bigarraträd, som möjligen kunde ha tillhört den gamla trädgården, ehuru det står väl langt åt norr.

Emellertid är det tydligt, att Linnés trädgård även måste innehålla prydnadsväxter, och det antal förvildade sådana, som ännu finnes kvar på denna plats, talar ett tydligt språk i detta avseende. Det uppges av prof. FRIES (Linné II, s. 391), att Linné där utan ordning inplanterade sällsyntare växter. Varifrån prof. Fries fått denna uppgift säger han icke och om den, som ju antagligt är, hämtats ur något brev, kan den naturligtvis icke betvivlas. Det är emellertid enligt mitt förmenande i högsta grad olikt Linné att så där utan ordning plantera växter i en trädgård, då ju ett av hans mäst framstående karaktärsdrag var att ordna och systematisera allt, varmed han sysselsatte sig, och att han även vid Hammarby följde sin vana i detta hänseende, visar det ovan citerade brevet av år 1765, däri ju omtalas en rabatt

innehållande endast lökväxter. Han hade sålunda föredragit att sätta dessa tillsammans, oaktat resultatet härigenom blev, att denna rabatt måste vara tom på blommor och grönt under en stor del av sommaren, framför att blanda ihop lökväxter med dikotyledoner. Det vore också rätt egendomligt, om han inne i fruktträdgården här och där utan ordning skulle ha insatt sällsyntare växter. Vida antagligare synes mig, att den utvidgning av trädgården åt boningshusen till, som kartan av 1763 visar, beror därpå, att han ovanför fruktträdgården anlagt sin botaniska trädgård, vilken dock även torde ha sträckt sig ett stycke ned i den gamla trädgården. Härför talar den omständigheten, att ännu under den tid, jag minnes Hammarby, fanns på den lilla öppna platsen närmast östra flygeln ett jordgubbsland och några tuvor av *Vinca*, samt en buske av *Caragana arborescens*. *Vincan* har nu vuxit betydligt och *Caragana*-busken står ännu kvar. Bakom den östra uthusboden fanns också vid denna tid ett yppigt bestånd av *Petasites* och lägger man härtill, att uppe vid östra flygelns norra gavel ännu finnes kvar en fläderbuske och ett gammalt exemplar av *Puonymus europæus*, samt att där nedanför i den övre delen av trädgården finnas *Myrrhis odorata*, *Corydalis nobilis*, *Mercurialis perennis*, *Epimedium alpinum* och *Leucojum vernalum* m. fl., förefaller det icke otroligt, att platsen närmast husen och således den översta delen av den nuvarande lövträdsparken på Linnés tid upptogs av själva blomsterträdgården, under det att den övriga lägre belägna och större delen fortfarande var fruktträdgård. Nu kan man ju antaga, att de kvarblivna trädgårdsväxterna kunnat under tidernas lopp sprida sig vart som helst i denna trädgård och så är utan tvivel förhållandet med en del lätt spridda former såsom *Aquilegia vulgaris*, *Campanula trachelium*, *Crepis sibirica*, *Lilium Martagon*, *Tulipa sylvestris* m. fl., vilka nu äro spridda över hela den gamla trädgården, men andra såsom *Mercurialis* och *Epimedium* intaga fortfarande tämligen väl begränsade om också ganska vida områden, och *Leucojum vernalum*, som fortfarande bildar endast en tuva, har med all säkerhet stått på samma plats ända från Linnés tid.

Om nu den egentliga blomsterträdgården låg ungefär så som jag här angivit, hindrar detta naturligtvis icke, att Linné på andra ställen, där lokalen var särskilt passande, även inplanterade växter, som intresserade honom.

I trädgården funnos då som nu uppskjutande stenpartier, vilka ej kunna bära fruktträd eller ingå i rabatter. På dessa och utefter trädgårdens nordvästra gräns samt å den närliggande museibacken kunde sålunda inplanteras växter, som där bättre trivdes än på rabatter. Så torde t. ex. förhållandet varit med *Asarum europæum* och *Sempervivum globiferum*.

En kvarleva från den Linnéanska trädgården är också den i lövträdsparken ännu rätt talrikt förekommande trädgårdssnäckan (*Helix pomatia*).

Köksträdgården eller kåltäppan, som den kallas på kartan av 1763 (Fig. 7), finnes ej antydd på föregående karta och har sålunda möjligen blivit anlagd av Linné.

Något bortom norra ändan av trädgården och således ett litet stycke norr om gånggrinden låg nog fortfarande den på kartan av 1758 (fig. 6) utsatta humlegården. Jag erinrar mig också, att ett område därstädes i min ungdom kallades humlegården.

På den ovan flere gånger nämnda planschen över Hammarby (fig. 10) finnes nedanför den egentliga gården en annan fyrkantig plats, ävenledes omgiven av ett spjälstaket. Vilken uppgift denna inhägnad haft vet jag icke, ej heller om den verkligen funnits redan på Linnés tid eller senare blivit uppförd. Jag vet blott på grund av meddelande från kapten RIDDERBJELKE, att på »backen» funnits en rad flata stenar parallell med det södra gårdsstaketet, vilken dock ej sträckte sig så långt åt söder som till gränsen mellan den äldre och den nyare avdelningen av den östra uthuslängan och således väl ej hade större djup än omkring 10—12 meter. På planschen åter ser den mycket djupare ut, vilket ju mycket väl kan bero på felteckning. Någon port på denna inhägnad finnes icke angiven på planschen, men då en dubbelport finnes på gårdsstaketet, får man väl antaga, att en motsvarande även funnits på inhägnadens södra sida, ehuru den ej synes på tavlan.

Det är ju möjligt, att denna inhägnad sammanhängde med trädgården och en sak talar härför, nämligen, att strax utanför gårdsstaketet något till vänster om den stora grinden, utifrån räknat, stod i min barndom ett förkrympt plommonträd, som, då jag en gång fann några frukter på det, visade sig vara ett krikonträd. Det synes också tydligt på pl. III. Detta tyder ju på, att utanför den egentliga gården legat ett slags trädgård, och det kan ju tänkas, att t. ex. någon av döttrarnas plommonlunder låg här, eller att här funnos bärbuskar och mindre träd. En del buskar i denna inhägnad äro också utsatta på planschen och att inga plommonträd synas där betyder ej mycket, då de, om de funnits, helt säkert av tecknaren utelämnats för att göra utsikten över gården friare, liksom han tydligen utelämnat de båda paradisäppleträd, som utan tvivel vid den tiden funnos på gården, sannolikt för att ej skymma utsikten över byggnaderna. I förklaringen över planschen beklagar utgivaren också, att kastanjeträdet bortskymde fönstren på Linnés förmak.

Som ovan är sagt, vet man emellertid icke, om denna yttre inhägnad verkligen fanns på Linnés tid, och än mindre att där fanns en trädgård i den stil, som den efter statsinköpet där anlagda, men om en trädgård där fanns, var den i alla händelser icke så stor, som den nuvarande.

Jag har nu försökt lämna en skildring av Hammarby på Linnés tid, så gott sig göra låter med det sparsamma material som stått till buds. För att göra denna skildring mera åskådlig har jag konstruerat tvänne vyer av gården, sådan den på grund av de resultat, vartill jag genom mina undersökningar kommit, i min tanke sett ut, då Linné bodde där.

Dessa vyer återgivas på planscherna I och II. Den förra visar Hammarby sett från den ouppodlade platsen söder om gården (fig. 1 C). I fonden synas de tre boningshusen och gården med de båda kastanjerna och de båda sibiriska äppleträden, där framför »backen» med den östra boden till höger och stallet och ladugården samt ett hörn av vagnsboden till vänster. Plansch II åter visar byggnaderna och trädgården från östra sidan. Av husen synas huvudbyggnadens gavel och östra flygeln samt den

östra *boden och bakom dem stallet. Till höger om gården ligger museihöjden med museet. Trädgården är omgiven av en gärdesgård med gånggrinden till Hubbyvägen och i trädgården synes huvudgången från gården samt ett stycke längre åt höger några större träd, som bildade »Linnés lund».

4. Hammarby efter Linnés tid till gårdens inköp av staten.

(1778—1878.)

Efter Linnés död bodde fru v. Linné på Hammarby även under vintrarna. Det är ju troligt, att hon då flyttade ned i de två rummen på nedre bottnen till vänster om förstugan under Linnés sängkammare och förmak, såsom jag angivit i »Familjetraditioner». Var de sju kvinnliga tjänarna, som där omtalas, då bodde, måste jag lämna oavgjort; några kanske i köket. Om några nämnvärda förändringar under fru Linnés tid skedde på Hammarby, känner jag icke.

Efter hennes död (1806) torde ingen av hennes döttrar eller deras män annat än tillfälligtvis bott på själva Hammarby. Fröken LOVISA v. LINNÉ bodde dock om somrarna på Hubby i ett av de båda då därstädes befintliga små boningshusen. Hon och hennes syster kaptenskan DUSE ägde emellertid gemensamt en gård vid Svartbäcksgatan (N:r 12) i Uppsala och vistades nog där under vintrarna. Kaptenskan Duse ägde dessutom Grenby i Vaxala socken. Även ombudsman DUSE och hans fru ägde fastighet i Uppsala, nämligen den snett emot Linnés bostad belägna gården N:r 1 kvarteret Leoparden (Svartbäcksgatan 22).

Såsom i det föregående är nämnt, skötte överdirektör RIDDERBJELKE lantbruket på Hammarby från 1820-talet, men först genom arvskiftet efter kaptenskan Duse 1835 erhöilo han och hans fru egendomen. Jag har alltid hört, att det var han, som byggde på brygghusbyggningen och omändrade den till boningshus och likaledes har det sagts mig, att detta skedde på 1830-talet. Det faller sig ju också mycket naturligt, att han ej gjorde detta förr, än han blivit ägare till gården. Man har sålunda skäl

att antaga, att detta skedde 1835 eller strax därefter. Kapten RIDDERBJELKE har emellertid sagt mig, att han hört uppgivas, att denna byggnad vid förändringen avsågs till bostad för stat-folket. Det torde dock vara tvivel underkastat, om så var för-hållandet, om också till en början tjänstefolk fick bebo några rum därstädes.

Jag återkommer nu till de ovan omtalade byggnadsritningarna (fig. 13—25). Som redan är antytt, har jag endast haft tillgång att se kopior av de ursprungliga ritningarna, vilka jag förgäves sökt efter. Denna kopia är, som ovan nämnts, vidimerad 1880 men innehåller ingen uppgift om originalens ålder eller ritare. Sannolikt är väl emellertid, att dessa upprättats för en större reparation eller förändring av dessa byggnader. Av planritningarna till östra flygeln och genomskärningen av denna (fig. 19—21) framgår alldeles tydligt, att denna då fick just den inredning, som den sedan, så långt jag kan minnas tillbaka, hade ända till statsinköpet. Därav synes man åter kunna draga den slutsatsen, att den ej ombyggdes till statbyggnad. På övre bottnen (fig. 20) fanns en sammanhängande våning med dörrar mellan alla rum, men utan kök, och på nedre bottnen (fig. 19) tre rum med kakelugnar, förstuga med trappa till övre våningen samt kök och jungfrukam-mare, motsvarande det gamla bryggghuset. Då gamla bryggghus-byggnaden förändrades, torde det på senare tider använda brygg-huset vid brunnen ha uppförts. Enligt kapten RIDDERBJELKE var också detta av nyare datum.

I den västra flygeln (fig. 22—25) åter måste samtidigt skor-stenen borttagits, då så väl på fasadritningen som på genomskär-ningen ingen skorsten synes till. Däremot ha eldstäderna, som även av ritningarna synes, bibehållits, ehuru för tillfället oan-vändbara. Hela byggnaden synes sålunda omändrats till bodar och magasin. Den kallas också på ritningarna uthusflygeln i motsats mot den östra, som kallas boningsflygeln. Vid västra flygelns södra gavel finnes den vällingsklocka uppsatt, vilken, såsom ovan är nämnt, satt där ännu då egendomen köptes av staten.

Nu skulle man kunna tycka, att de ifrågavarande byggnadsritningarna, som, vad beträffar östra flygeln, återge byggnadens inredning och utseende alldeles som den var under jägmästaren RIDDERBJELKES tid, borde vara utförda för en reparation, som han möjligen företagit, sedan han 1846 blev ägare till gården och där bosatte sig. Detta går dock icke för sig, då man ju måste antaga, att alla byggnaderna på ritningarna återgivits från samma tid och den västra flygeln på dessa saknar skorsten så väl på fasadritningen som på genomskärningen. Det är nämligen icke antagligt, att skorstenen på denna byggnad skulle ha borttagits, när jägmästaren inflyttade i den östra flygeln. Den skulle då ha blivit uthus under slutet av 1840-talet och först senare erhållit ny skorsten, i vilket fall jag utan allt tvivel borde ha hört åtskilligt därom, vilket ej är fallet. Det är också alldeles otroligt, att, då jägmästaren övertog hela den östra flygeln, ej samtidigt bostad bereddes för rättare m. fl., och i huvudbyggnaden ha de väl knappast varit inlogerade.

Det skulle ju också kunna sättas i fråga, huruvida icke originalen till dessa ritningar helt enkelt blivit gjorda vid köpet och således voro ungefär samtidiga med kopiorna, men ett sådant antagande synes mig omöjligt på grund av saknaden av skorsten på den västra flygeln. Att en sådan vid denna tid verkligen fanns där, är utom allt tvivel, och den synes för övrigt på fig. 2. Härtill kommer också, att på situationsplanen (fig. 13) finnas angivna tvenne träd nere på gården, tydligen de båda förut omtalade sibiriska äppleträden, av vilka det ena gick ut redan på 1850-talet. Visserligen har denna situationsplan icke till uppgift att visa träden på gården, men det vore ju i alla fall egendomligt, om träd, som icke funnos där, skulle ha utsatts.

Emellertid är att märka, att den västra flygeln, som efter 1823 försetts med en fullständig övre våning, icke erhöll denna på samma gång, som den östra flygeln påbyggdes, eller då ritningarna uppgjordes, utan tidigare. På ritningen över denna flygels övre våning är nämligen det stora norra rummet även försett med kakelugn och det tyder på, att det använts till boningsrum före den tid, då skorstenen borttogs, och således före den tid, då ritningarna uppgjordes.

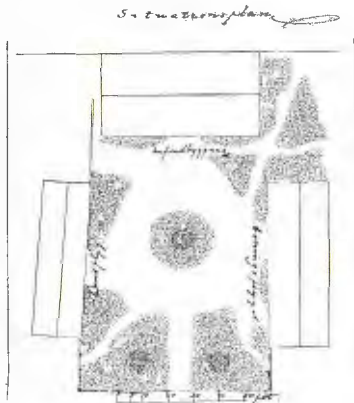
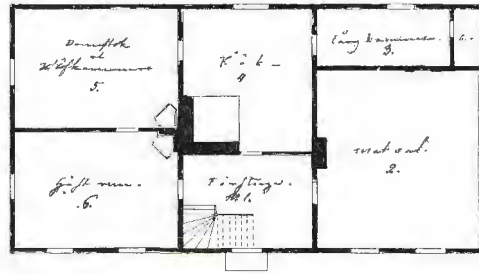

Fig. 13.

Bottenplan af Hufvudbyggnaden

Fig. 15.

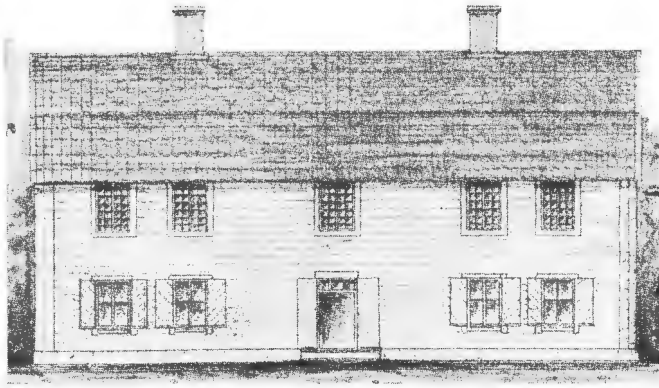

Fig. 14. Hufvudbyggnadens fasad.

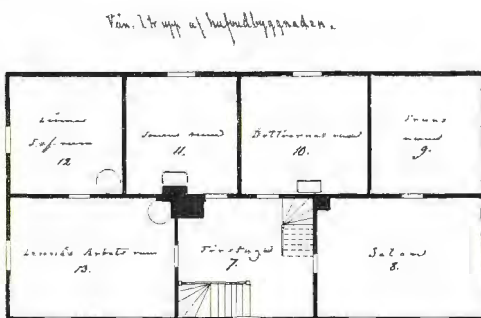

Fig. 16.

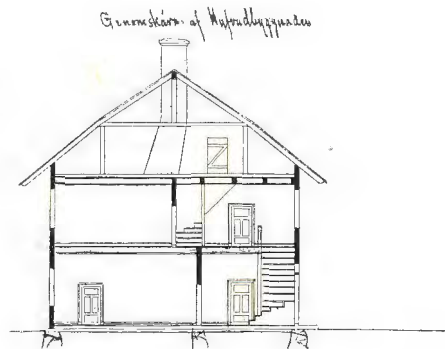

Fig. 17.

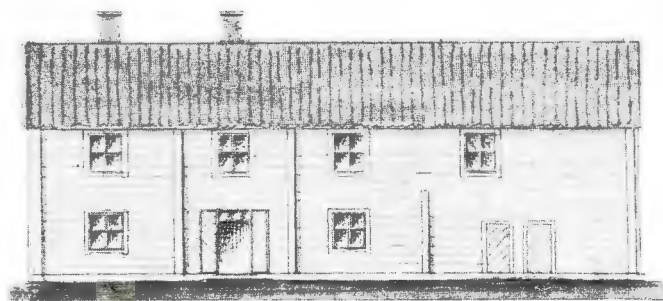

Fig. 18. Fasaden av boningsflygeln.

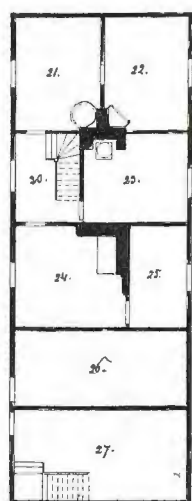
B. flygeln af boningsflygeln

Fig. 19.

Fig. 21.

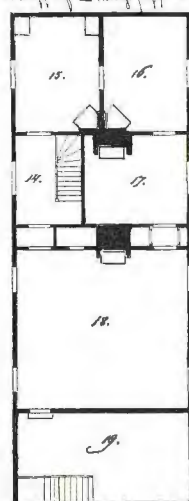
V. flygeln af Boningsflygeln

Fig. 20.

Om jag nu sammanfattar de resultat, vartill jag i detta fall kommit, skulle förloppet av förändringarna å flyglarna varit ungefär följande.

Efter 1823, innan ännu Hammarby var tillskiftat fru Ridderbjelke och hennes man, men sköttes av honom, påbyggdes den västra flygeln norr och söder om frontespisen, så att den fick en fullständig övre våning. I denna fanns förut ett eldrum i frontespisen och nu insattes även en kakelugn i det nya norra rummet. Detta kunde ju ha skett någon gång på 1820-talet. Då sedan överdirektör RIDDERBJELKE 1835 övertog Hammarby, förändrade

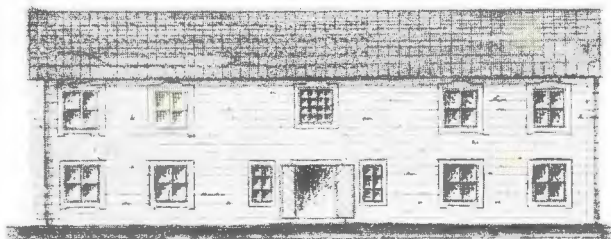

Fig. 22. Fasaden av uthusflygeln.

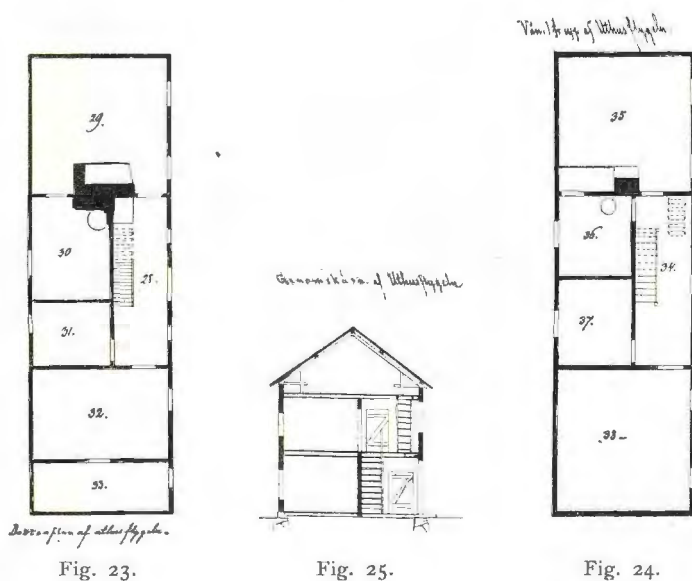

Fig. 23.

Fig. 25.

Fig. 24.

han brygghusflygeln till boningshus och byggde ett nytt brygg-
hus. Denna östra flygel inreddes så, att den kunde tjäna till
bostad för en blivande förvaltare eller ägare, t. ex. någon av de
ännu unga sönerna, men användes tillsvdare, åtminstone delvis,
för rättaren och drängarna, därav berättelsen om att denna bygg-
nad uppfördes till statbyggnad. Samtidigt förvandlades hela västra
flygeln till uthus med bodar, spannmålsmagasin o. d. Eldstäderna
fingo bli kvar, men skorstenen, som möjligen var bristfällig, revs.
Då jägmästaren flyttade in i den östra flygeln, uppmurades väl
åter skorstenen och eldstäderna togos åter i bruk. En möjlighet

är emellertid också, att den planerade rivningen av skorstenen aldrig verkställdes.

Under denna period, sannolikt omkring 1830, inköptes kronoparken av överdirektör Ridderbjelke och förenades med Hammarby.

Efter överdirektörens död sattes, som ovan är nämnt, hans älsta son ingenjör MAURITZ RIDDERBJELKE till förvaltare på Hammarby och bibehöll detta uppdrag till arvskiftet efter hans mor 1846. Han utvidgade den gamla köksträdgården till dess nuvarande omfång och planterade där en mängd fruktträd och bärbuskar, han torde också ha omlagt den ursprungliga köksträdgården så till vida, att där gjordes några blomsterrabatter, bland vilka jag särskilt minnes en rundel i mitten och däromkring tvänne halvcirkelformigt böjda rabatter. Där fanns även i min ungdom lämningar efter ett jordgubbsland. Det var också han, som vid grinden till denna trädgård planterade de båda pyramidpopplarna, av vilka en ännu lever, ehuru mycket skadad. Han torde också ha planterat en rad kastanjer längs södra ändan av den gamla köksträdgården, av vilka några ännu stå kvar. I den gamla Linnéanska trädgården funnos vid den tiden nog inga andra blomsterväxter kvar än de förvildade, men i denna upptog han eller upprepade en del gångar och anlade den längst norrut belägna bersån, som en tid med orätt kallades »Linnés lund». Han upplade också därstädes några bänkar av lösa stenar, som ännu finnas kvar.

År 1846 övertog, som ovan är nämnt, jägmästaren CARL RIDDERBJELKE gården. Han tog sin bostad i den östra flygeln, om icke genast så i alla fall före sitt giftermål 1847. Huruvida han då företog några större reparationer av denna flygel måste jag lämna därhän, säkert är emellertid, att inredningen under hela hans tid var densamma som på byggnadsritningarna.

Den västra flygeln däremot måste, om den vid denna tid saknade skorsten, ha förändrats så tillvida, att skorstenen återuppsattes och eldstäderna blefvo användbara. Huruvida han redan då byggde det spannmålsmagasin, som sedan omändrats till bostad för tillsyningsmannen eller senare, har jag mig icke bekant. Han byggde också den stora loge, som låg sydost om gården.

Trädgården brydde han sig alls icke om, utom att han där på senare tiden anlade en stor sparrissäng, som gav riklig avkastning.

Vid arvskiftet efter fru JOHANNA RIDDERBJELKE, vilket upprättades d. 9 Febr. 1846, erhöll jägmästaren CARL RIDDERBJELKE Hammarby gård med Edeby utjord, till Hammarby hörande augmentsräntor, den under Hammarby skattelagda kronoparken samt ett hemman i Ängeby äfvensom en sterbhuset tillhörig skogsloft för återstående besittningsår samt

»c) de jernsaker, som för närvarande befinnas uti Östra kon-toret å vinden på stora byggningen vid Hammarby

d.) $\frac{1}{3}$ utaf de af K. F. Å. Ridderbjelke vid Hammarby för närvarande begagnade träd och laggkär! ».

Allt lösöre utom de under c och d upptagna järnsakerna och laggkärnen tillföll däremot hans båda medarvingar, ingenjör RIDDERBJELKE och professorskan SOFI TULLBERG, född RIDDERBJELKE. De i den stora byggnaden förekommande porträtten, möblerna och övriga gamla saker tillhörde sålunda hans båda syskon, som dock av pietet för Linnés minne läto dessa saker bli kvar på Hammarby och ej heller vid gårdens försäljning gjorde sina anspråk gällande utan läto alltsammans övergå i statens ägo.

Om användningen av rummen i de olika byggnaderna vid denna tid har jag redan talat vid redogörelsen för Hammarby vid dess försäljning till staten.

5. Hammarby från dess övergång i Svenska statens ägo till närvarande tid.

(1879—1917.)

Redan vid riksdagen 1844 väcktes motion om inköp av Hammarby för Svenska statens räkning. Denna ledde dock icke till någon åtgärd. Först vid 1878 års riksdag aterupptogs frågan genom en motion i andra kammaren av f. d. landshövding F. ASKER. Denna motion föranledde en riksdagsskrivelse med an-hållan, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda dels om och på vad villkor det Linnéanska boningshuset vid Hammarby samt museet

med omgivande delar av parken, ävensom den Linné fordom tillhöriga, där förvarade löseegendomen må kunna åt staten förvärvas, dels ock, för den händelse svårigheter skulle möta för jordlägenhetens och byggnadernas avsöndring från egendomen, om och på vad villkor löseegendomen för sig kunde av staten få inköpas samt att i bäggedera fallen låta förslag därom en kommande riksdag föreläggas.

Vid riksdagen 1879 förelåg också en dylik utredning, som gav vid handen, att hela egendomen kunde av staten få inköpas för en summa av 80,000 kronor, att däremot ägaren icke vore villig att sälja endast löseegendomen, men att han erbjöd staten boningshusen och museet med samlingarna och ett mindre dessa byggnader omgivande område av parken för en summa av 30,000 kronor, då Uppsala Universitet i så fall vore villigt att inköpa den övriga egendomen för 50,000 kronor. Riksdagens beslut blev beviljandet av ett anslag av 30,000 kronor till inköp av boningshusen och museet med omgivande delar av parken ävensom samlingarna.

Köpet avslutades d. 22 nov. 1879 och i detta ingick utom vad nyss är nämnt även den ovan omtalade av jägmästaren RIDDERBJELKE byggda spannmålsboden, som lag mitt emot brunnen, alltså det nu staten enligt kartan av 1887 (fig. 26) tillhöriga området. Den sålunda inköpta delen av den gamla egendomen Hammarby kallas härefter »Den Linnéanska Stiftelsen på Hammarby».

Genom ett Kungligt brev av d. 11 jan. 1881 bestämdes angående vården av denna Stiftelse i huvudsak följande. Högsta tillsynen över byggnaderna skall utövas av överintendentsämbetet, under det att i fråga om Stiftelsen tillhöriga samlingar, parken och övriga område högsta tillsynen utövas av Stiftelsens inspektor. Denne, som skall vara professor (el. extra ordinarie professor) vid Uppsala universitet, utnämnes av Kungl. Maj:t för fem år i sänder på förslag av det större akademiska konsistoriet. Den närmaste tillsynen över gården och samlingarna åter överlämnas åt en tillsyningsman, för vilken bostad skulle inredas i den med köpet följande magasinsbyggnaden.

Att frågan om inköpet väcktes och fick en så lycklig utgång, därför torde man i icke ringa grad ha att tacka den synnerligen nitiske och entusiastiske Linnéforskaren, adjunkten EWALD ÄHRLING, som nog satte alla krafter i rörelse för att förverkliga denna sin älsklingsidé. Ett av prof. FRIES lett besök vid Hammarby av statsutskottets medlemmar, bland dem den inflytelserike A. P. DANIELSSON, bidrog säkerligen också i hög grad att föra frågan i hamn¹.

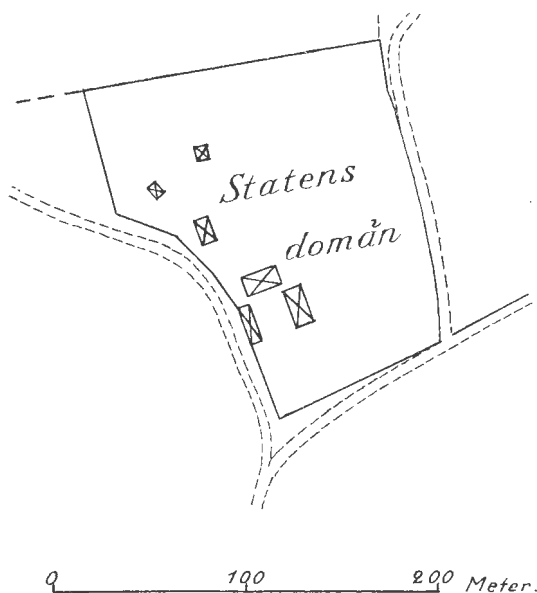

Fig. 26. Stiftelsen's område efter en karta av W. Mossberg, upprättad 1887.

Vid bestämmandet av det köpet medföljande områdets gränser deltog icke prof. Fries och han har för mig uttryckt sitt beklagande över, att det blev så snävt tilltaget, särskilt att icke åtminstone en del av trädgården kom att indragas inom detta.

Först 1882 blev en inspektör utsedd och det var ju helt naturligt, att valet föll på professorn i botanik vid Uppsala universitet TH. M. FRIES. Han hade nu att i möjligaste mån söka bringa de inköpta gamla byggnaderna och området i övrigt i samma skick som på Linnés tid. Härvid följde han, vad det yttre beträffar, så gott som helt och hållet planschen i Egenh.

¹ Enligt meddelande av prof. FRIES till prof. SERNANDER.

ant. Redan 1882 började arbetet härmed, men på grund av svårigheten att erhålla anslag drog det om 10 år, innan Hammarby kom i det skick, vari det nu befinner sig.

Redan 1882 iståndsattes emellertid huvudbyggnaden, i vilken virket särskilt i det sydöstra hörnet var betydligt skadat av insekter. Hela byggningen brädfodrades nu med liggande bräder, för att utseendet så litet som möjligt skulle förändras, då den ju var uppförd av liggande timmer. Även det inre reparerades på det mest pietetsfulla sätt, såsom vid frågan om rummens tapeter på Linnés tid redan anförts.

I de båda Linnérummen voro en del av de väggarna beklädande växtplanscherne så skadade, att de måste borttagas, men dessa ersattes då med andra ur samma arbeten.

Möblerna reparerades, särskilt stolarna, som till stor del voro bristfälliga, och på dynorna kvarsittande tygbitar tillvaratogs, efter vilka sedan nytt liknande tyg vävdes för dynornas beklädnad.

Under sommaren 1884 ändrades magasinet till boställe för en blivande tillsyningsman, som på hösten samma år tillsattes. Hans namn var FR. TÖRNMARK. Han afled 1898 och efterträddes följande år av den nuvarande tillsyningsmannen AXEL LINDELL.

År 1885 beviljades ett anslag av 500 kronor för anläggning av den nedanför gården nu belägna trädgården, vilken dock anlades först 1886.

År 1885 på hösten erhöles ett anslag av något över 2,000 kronor för uppsättandet av det spjälstaket, som nu omgiver Stiftelsens hela område.

I generalförslaget för 1886 upptogs ombyggnad av trappan framför huvudbyggnaden, och blev väl den nuvarande förstugubron då uppförd.

År 1888 erhöles 200 kronor för planering av gården och gångarna.

Mycket arbete hade prof. Fries för erhållande av anslag till flyglarnas ombyggnad. Här är dock ej platsen att lämna en detaljerad redogörelse för de svårigheter han härvid hade att övervinna, men först 1889 kunde han börja återställandet av den västra flygeln i sitt ursprungliga skick och 1892 återställdes den östra.

Å den västra flygeln borttogos de norra och södra senare tillbyggda delarna av övre våningen, så att blott det gamla mittpartiet kvarstod. Nytt tak lades och åtskilliga inre reparationer företogs, helt säkert mycket väl behövliga, då byggnaden nog var mycket förfallen. Ja, det hände t. o. m., att Fries vid en inspektering av reparationerna ramlade ned genom taket till den södra boden, dock lyckligtvis utan att skada sig¹, och byggmästaren höll på att följa med, men blev hängande i knävecken med huvudet nedåt. Vid denna reparation anträffades den ovan omnämnda gamla rutan, på vilken den ryska inskriften förekommer.

Fig. 27. Linnéanska Stiftelsen på Hammarby, när den nya trädgården nedanför gården var nyanlagd och den västra flygeln restaurerad, men innan restaureringen av den östra börjats, således omkring år 1890.

Den östra flygelns förändring bestod däri, att den övre senare tillbyggda våningen borttogos och den återstående delen försågs med torvtak, fönsterna åt gårdssidan förminskades, dörren till den ena av bodarna borttogos och ersattes med ett fönster, allt i överensstämmelse med planschen i Egenh. ant. Även de båda flyglarna bekläddes med horisontalt liggande bräder.

Efter hand bortflyttades de gamla uthusen och ett servitut lär finnas, som förbjuder innehavaren av den övriga egendomen att bygga för utsikten från gården. Gårdens utseende vid den tid, då prof. Fries lämnade inspektoratet, återgifves på pl. IV.

¹ Se: HEMMENDORFF, E., Th. M. Fries. — Sv. bot. tidskr., Bd 8, 1914, s. 127—128.

Genom professor Fries' energiska och nitiska arbete för anskaffande av medel till nödiga förändringar och reparationer och genom den i högsta grad pietetsfulla skicklighet, varmed han utförde dessa, hade han nu bragt den gamla Linnéanska gården med vad därstädes förvarats i sådant skick, att den måste giva en i huvudsak mycket god föreställning om förhållandena därstädes på den Linnéanska tiden och har han därigenom inlagt en stor förtjänst om bevarandet av Linnés minne. Då han 1902, efter att i 20 år ha beklätt platsen som den Linnéanska Stiftelsens inspektor, lämnade denna, kunde han därför med stor tillfredsställelse se tillbaka på ett väl utfört värv.

Vid sin avgång upprättade prof. Fries en inventarieförteckning över alla staten tillhöriga föremål på Hammarby, till vilken vi i det följande skola återkomma.

Då jag 1902 utnämndes till inspektor för Stiftelsen, förelågo inga viktigare uppgifter beträffande gården och samlingarna. I den nyanlagda trädgården och på rabatterna på gården hade prof. Fries inplanterat en del gammaldags trädgårdsväxter, och då nu trädgården och dessa rabatter redan voro anlagda, ansåg jag en lämplig användning för dessa vara att här fortsätta planteringen av gamla trädgårdsväxter och sålunda giva en sammanträngd bild av trädgårdsväxtodlingen i Uppland under Linnés tid. Jag anskaffade därför en hel del nya plantor av dylika arter och hade för erhållande av kännedomen om sådana välvillig hjälp av den förre inspektorn. Det visade sig dock snart, att även med anlitande av hela det givna utrymmet man ej fick plats för något nämnvärt antal av den tidens köksväxter. Det låg då nära tillhands att tänka på den gamla delen av trädgården, som på kartan av 1763 (fig. 7) kallas kåltäppa. Jag vände mig därför till Uppsala universitet och genom dess stora tillmötesgående uppläts denna del tills vidare åt Stiftelsen. Härigenom bereddes tillfälle att även lämna en provkarta på de talrika köksväxter, som odlades i Uppland under Linnés tid och av vilka helt säkert en stor del även då funnos i hans kåltäppa.

Jag började också vid denna tid att studera Linnéporträtt och anskaffade, i den mån tillgångarna det tilläto, en samling av sådana, dels gravyrer, dels skulpturer och dels fotografier, vilken

för att ej förblandas med de egentliga Linnéanska samlingarna uppsattes i den då så gott som tomma nedre våningen i västra flygeln. Ävenledes fortsatte jag den lilla början till ett Linnébibliotek, som redan gjorts av prof. Fries, i det jag, då tillfälle erbjöd sig, inköpte arbeten av och om Linné. Boksamlingen fick år 1903 en betydande tillökning, då K. Vetenskapsakademien till Hammarby överlämnade den samling av böcker, vilka tillhört Linné

Fig. 28. Hammarby vid den tid, då den stora kastanjen blåst omkull (d. 7/8 1907), efter fotografi av Direktör J. Örtendahl.

och av Linnean Society i London vid denna tid lämnats till Akademien.

En ny värdefull och betydande gåva av böcker erhöll Hammarby redan följande år, då kontraktsprosten AUG. RUDBERG dit skänkte sin dyrbara samling av böcker av och om Linné, och många andra gåvor av böcker har Stiftelsen senare erhållit.

Då det visade sig, att en del av de gamla oljefärgsporträtten löpte fara att skadas, sändes alla dessa till Nationalmuseum, där de underkastades en grundlig rengöring och behövlig reparation.

De på Hammarby förvarade kläderna, som voro upphängda

i något mörka och allt för trånga skåp, uppsattes i en rymlig och ändamålsenlig monter och en del av dessa likasom de mycket illa medfarna omhängena på Linnés säng reparerades och monterades på ett synnerligen förtjänstfullt sätt av föreningen Pietas i Stockholm. I stället för de redan före statsinköpet förstörda gardinerna i sovrummet uppsattes och monterades nya av samma slags tyg, överkommet på en auktion i Uppsala.

År 1913 erhöll Hammarby telefon och 1915 uppsattes äntligen därstädes åskledare å så väl husen vid gården som å museet. Genom turistföreningens försorg gjordes en väl behövlig gångbro över Sävjaån vid den ovan omtalade gångvägen mellan Bergsbrunna och Hammarby.

En betydande förändring undergick Hammarbys utseende, då den stora kastanjen på gården blåste omkull d. 7 Aug. 1907, således föga mer än ett par månader efter Linnéfesten (se fig. 28). Den stormil, som åstadkom detta, var så kraftig, att stödet för den framskjutande stora grenen, vilket hade en diameter av omkring 2 decimeter och med stora stenar var fastkilat i jorden, bröts upp så våldsamt, att stenarna upprevos. Ett par år senare fann tillsyningsmannen några frukter av denna kastanje, vilka han någon gång tillvaratagit, och dessa sattes. En av dem utvecklades och bildar nu en telning av omkring 60 centimeters höjd. För att så länge som möjligt skydda det återstående sibiriska äppleträdet plomberades detta av länsträdgårdsmästaren K. J. ERICSSON 1917. År 1915 inplanterades av doktor IVAR ARWIDSSON *Linnaea borealis* på museibacken.

Som jag i det föregående sagt, ger Hammarby nu, naturligtvis om man fränser frånvaron av alla uthusen, en i det hela taget god föreställning om gårdens utseende på Linnés tid. Några avvikelser finnas dock, vilka jag här anser mig böra nämna. Så fanns naturligtvis på Linnés tid ej något staket mellan parken och den väg, som går fram förbi brunnen, utan en vanlig gärdesgård (fig. 1), som vid huvudbyggnaden genom en tvärgående del helt säkert förband sig med dennas sydvästra

hörn eller med gårdsstaketet. Ej heller fanns något staket utanför västra flygeln, utan gick detta liksom senare dels mellan huvudbyggnaden och den västra flygelns nordöstra hörn och dels söder om nämnda flygel i samma linje som dess inre fasad så långt ned som till det nuvarande staketet mellan gården och den nyanlagda trädgården. På gården funnos nog icke heller mitt-rundeln och rabatterna vid *Caragana*-häcken, men däremot de förut nämnda träden.

Huruvida redan på Linnés tid den yttre inhägnaden, som är avbildad på planschen i Egenh. ant., fanns, måste jag, som ovan är sagt, lämna därhän. Mycket möjligt är emellertid, att den fanns, men väl icke under den form den nu visar. Om den fanns, gick den först och främst ej alls så långt söderut som den nu där befintliga trädgården och var väl knappast någon blomster-trädgård. Jag anser således, att man för att göra sig en rätt föreställning om Linnés Hammarby bör antingen tänka sig gården utan denna yttre inhägnad eller med en sådan, men utan rabatter, möjligen med buskar och kanske några mindre träd.

II. Samlingarna.

1. Professor Fries' förteckning av år 1902.

Som ovan är nämnt, lämnade professor FRIES vid sin avgång från inspektoratet till sin efterträdare en förteckning över de på Hammarby då förvarade samlingarna. Den är indelad i sex med A—F betecknade avdelningar, och till en del föremål äro särskilda förklaringar bifogade. Jag meddelar här en översikt av denna förteckning och avtrycker med några oväsentliga förändringar de två första avdelningarna för att visa, vad som medföljde köpet, och de förklaringar, som prof. Fries lämnat, införas i den förteckning jag i det följande lämnar över de Hammarby nu tillhörande samlingarna.

Alla de i förteckningen upptagna föremålen försågos av prof. Fries med numrerade etiketter, vita med blå kant, vilka naturligtvis bibehållits.

A. Föremål upptagna i köpekontraktet den 28 nov. 1879.

1. Porträtt av C. v. Linné i brudgumsdräkt av J. H. Scheffel (1739). Oljemålning.
2. Porträtt av C. v. Linné, målat 1755 av J. H. Scheffel. Oljemålning.
3. Porträtt av C. v. Linné i äldre år av M. Hallman. Oljemålning.
4. Porträtt av C. v. Linné i äldre år av M. Hallman. Oljemålning.
5. Kopparstick (1797) av Linné efter Kraffts målning.
6. Porträtt av fru Linné i bruddräkt. Oljemålning.
7. Porträtt, som uppgivits vara av Linnés syster Emerentia Linnæus. Oljemålning.
8. Porträtt av Linnés svärfar, assessor Johan Moræus. Oljemålning.
9. Porträtt av fru Linné i hög ålder. I svartkrita.
10. Porträtt av prof. C. v. Linné, sonen (av Höök), illa medfaret. Pastellmålning.
11. Porträtt av Elisabeth Christina v. Linné, gift med major Bergencrantz (av Höök). Pastellmålning.
12. Porträtt av fröken Lovisa v. Linné (av Höök). Pastellmålning.
13. Porträtt av Sara Christina v. Linné, gift med kapten Henr. Duse (av Höök). Pastellmålning.
14. Porträtt av Sofia v. Linné, gift med ombudsman Sam. Christoffer Duse (av Höök). Pastellmålning.
15. Porträtt av Sven Nicolaus Höök, Linnés systerson, målat av Höök själv. Oljemålning.
16. Porträtt av konung Adolf Fredrik. Oljemålning.
17. Porträtt av riksrådet C. G. Tessin. Oljemålning.
18. Porträtt av riksrådet A. J. von Höpken. Oljemålning.
19. Porträtt av riksrådet C. Fr. Scheffer. Oljemålning.
20. Porträtt av markattan »Grinn». (Gåva av drottning Lovisa Ulrika.) Oljemålning.
- 21—22. Porträtt av 2 markattor. Oljemålningar.
23. Medaljong av C. v. Linné, enligt hans egen anteckning på baksidan tagen den 17 aug. 1773, gjord av C. Fr. Inlander.
24. Gipsmedaljong av drottning Sofia Magdalena.
25. Gipsmedaljong av hertig Carl.
26. Gipsmedaljong, troligen av Olof Celsius d. ä.
27. Gipsmedaljong av konung Gustaf III.
28. Gipsmedaljong av prinsessan Sofia Albertina.
29. Gipsmedaljong av prins Fredrik Adolf.
30. Blymedaljong av professor Ol. Rudbeck d. ä.
31. Dubbelmedaljong i gips av Solander och Banks (sign.: Wedgwood & Bentley).
32. Linnéska vapnet, i olja.
33. En förgylld gipsstatyett.

34. En förgylld gipsstatyett.
- 35—36. Två förgyllda gipsstatyetter (skadade).
- 37—40. Fyra kinesiska målningar på papper, presenter till Linné.
- 41—43. Tre kinesiska snäckstatyetter.
44. Ritning av en val, fångad vid norska kusten 1719.
45. Ritning av en sjubb, som under Linnés tid fanns tam vid Hammarby.
46. Linnés Medicine Doktorshatt av grönt siden.
47. Linnés kalott av röd sammet.
48. En tekanna av äkta porslin med Linnæa-figurer.
49. Två små tillbringare med fat d:o d:o.
50. Två till samma servis hörande pjäser d:o d:o.
51. En kopp med fat d:o d:o.
52. En större kinesisk tedosa av tenn med inlagda metallornamenter.
53. Två mindre tedosor.
54. Ett skrin, belagt med fint skuret elfenben.
55. Ett lock till en glaspokal med gyllene ornament; av själva pokalen är foten i behåll.
56. En bricka av alabaster(?) med kinesiska målningar.
57. En modell till en kinesisk sko.
58. En glaskopp.
59. Ett större bläckhorn av bränd lera, begagnat av Linné.
60. En daler silvermynt 1677 (av koppar).
61. Ett stycke botaniskt manuskript av Linné.
62. En virkad mindre bordsmatta.
63. En träställning till en kinesisk parasoll.
64. En runstav.
65. Linnés vardagskäpp, rör med metallkrycka.
66. En käpp av vinstock.
67. En längre käpp.
68. En större kinesisk tebricka.
69. En mindre kinesisk kaffeblicka.
70. Ett kinesiskt toilettbord.
71. En stor spegel med slipade lister och förgylld, skulpterad träram.
72. En något mindre d:o d:o.
73. En större salsskänk.
74. En salsklocka av Petter Ernst, Växjö.
75. Ett guldur, skänkt till Linné av Drottning Lovisa Ulrika.
76. Ett fanerat skrivbord med tre lådor.
77. Linnés egen säng med (skadat) omhänge.
78. En säng utan omhänge (fru Linnés).
79. 6 stycken sängkammarsolar med dynor samt tre utan dynor.
80. 9 stycken med schagg klädda solar.
81. Linnés skrivstol.
82. Ett tebord.
83. Fem simplare matbord.
84. En mängd kolorerade växtplanscher, beklädande sängkammarens väggar.
85. En mängd okolorerade växtplanscher, beklädande förmaketts väggar.
86. Tre salongsolar samt två andra solar.
87. Ett skåp i två avdelningar och med hyllor.
88. Fem söndriga solar.

89. Linnés föreläsningstol.
90. En länstol med rottingsits och stöd av rotting.
91. Tre stycken åhörarebänkar.
92. Ett söndrigt positiv.
93. Ett söndrigt skåp med lådor.
94. En uppstoppad fisk.
- 95—96. En byrå med marmorskiva, och en väggspegel av fröken Lovisa v. Linné testamenterade till Hammarby.

B. Föremål, som ej finnas upplagna i köpekontraktet, men som medföljde i köpet, ävensom några, som anträffades på vinden och andra ställen.

1. En stol.
- 2—5. Fyra stolar.
6. En gipsmedaljong.
7. En liten mässingsvikt.
- 8—9. Två fyrkantiga glasburkar.
10. En glasapparat, något söndrig.
11. En skärm med bokstaven S.
- 12—13. Två små fat, hörande till porslinsservisen [A 48—51].
14. Avbildning av en fågel.
15. Avbildning av en fisk.
- 16—17. Papp-frukter.
18. En citronklämmare.
19. En hackkniv, märkt med L. L. [- Lovisa v. Linné.
20. En spinnrockstulle.
21. En vattenhink av läder.
22. Ett blåmålat bord.
23. Ett litet skåp.
24. Fragment av ett resapotek.
25. En petrifikatförande kalksten.
26. Fem par och tvänne omaka skor.
- 27—29. Tvänne konstgjorda fågelfigurer, mycket skadade.

C. Senare genom gåvor och köp erhållna föremål, som hava tillhört Linnéska familjen.

Denna avdelning upptager 55 nummer. Det är dock att märka, att bland dessa finnas dels sex stycken urnor av järn (n:r 31—36) och en vällingsklocka (n:r 47), vilka förut funnits på Hammarby, dels tvänne räkenskapsböcker (n:r 7 och 8), tvänne diplom (n:r 3 och 4), en brevpräss (n:r 19) och en s. k. botanikkniv (n:r 11), vilka sex föremål deponerats på Hammarby av Nationalmuseum.

D. *Föremål, som ej hava tillhört Linné eller hans familj, men som i ett eller annat avseende erinra om honom.*

Avdelningen omfattar 29 nummer. Av dessa utgöras 15 stycken av Linnéporträtt, dels gravyrer, dels fotografiska reproduktioner, bland de förra ett stort kopparstick, framställande Linné i lappdräkt, graverat av KINGSBURY. Detta är deponerat av Botaniska institutionen i Uppsala.

Vidare innehåller denna avdelning en oljemålning av en släkting till fru Linné, GRETA MOREA, samt 12 vyer och avbildningar, upptagna under avdelning IX i min förteckning. Hit hör också den i det föregående omtalade glasrutan från västra flygeln samt översättning av den ryska inskriften.

E. *Till samlingarna, efter köpet anskaffade möbler, omfattande 7 nummer.*

F. *Början, avsedd för ett blivande Linnébibliotek, 4 nummer, vartill komma två böcker upptagna i avdelningen C som nr 1 och 2.*

Till denna förteckning har professor Fries fogat följande.

Dessutom hava samlingarna att förvänta:

a) En större samling böcker, som tillhört Linné. Dessa, som utgallrats ur hans bibliotek, hava av Linnean Society i London skänkts till K. Vetenskapsakademien i Stockholm, vilken i Sept. 1902 beslöt att överlämna dem till Linnéanska stiftelsen å Hammarby.

b) Tvänne silhuetter av C. v. Linné och hans fru.

Ett porträtt av Linné i oval ram.

En liten orientalisk skål.

En solfjäder, som tillhört fröken L. v. Linné.

Tvänne tavlor, föreställande Råshult och Hammarby. Enligt testamente (d. 28 febr. 1901) av fröknarna Leonore och Eva Martin.

2. Professor Tullbergs förteckning av år 1917.

I denna äro för översiktlighetens skull föremålen grupperade efter deras beskaffenhet och indelade i tio avdelningar. Av dessa

kunna de sju första, som med ett par undantag alla äro förvarade i huvudbyggnaden och museet, benämnas huvudsamlingen, under det att avdelningarna VIII och IX, som f. n. med endast ett undantag förvaras i den västra flygeln, kunna sammanfattas under benämningen gravyr- och skulptur-(och fotografi-)samlingen, om också i avdelning IX finnas upptagna några pressade växter, som antagits erinra om Linné, men vilka jag ej ansett mig kunna placera i huvudsamlingen. Härtill kommer som en tredje huvudgrupp boksamlingen, avdelning X. Denna är emellertid här ej specificerad, då denna uppsats härigenom skulle betydligt förlängts och jag här så mycket hellre kan utelämna en närmare redogörelse för denna samling, som jag har all anledning att hoppas, att den inom en nära framtid kommer att i annat sammanhang behandlas av synnerligen kompetent person.

De särskilda avdelningar, i vilka jag indelat förteckningen, äro numrerade var för sig och vid de föremål, som äro upptagna i prof. Fries' förteckning, äro inom parentes avdelning och nummer i hans förteckning angivna.

Alla föremål i samlingarna äro också försedda med etiketter, utvisande avdelning och nummer i den här lämnade förteckningen.

A. Huvudsamlingen.

I. Porträtt.

1. (A. 1.) Porträtt av Linné i brudgumsdräkt, oljemålning av J. H. Scheffel 1739. På baksidan: »Carl Linnæus, Med. Doctor, Dioscorides 2:ds dictus. Nat. 1707 d. 13 Majj. J. H. Scheffel p. 1739.»
2. Plåten till Ehrensvärds kopparstick, skänkt av ryttmästaren Baron H. v. Essen 1903.
3. (A. 2.) Porträtt av Linné, oljemålning av J. H. Scheffel 1755. På baksidan: »Carl Linnæus Archiater, Professor Upsaliensis Eques de Stella Polaris nat. 1707 Majj 13, delineatus 1755.»
4. (A. 3.) Porträtt av Linné, oljemålning av Magnus Hallman 1769. På baksidan: »C. Linné æt. 63 Magn. Hallman pinx. 1769.» Enligt professor Fries: »ramen ditsatt 1902. Hallman var född 1715, dödsåret obekant, men han levde ännu 1796.»
5. (A. 23.) Gipsmedaljong av Linné av C. F. Inlander. På baksidan står med Linnés egen stil: »Carl v. Linné 1773 Aug. 17 af Carl Fredr. Inlander bor i Stockholm Giötgatan Glasmästare Sköld.»

6. Porträtt av Linné, oljemålning av M. Hallman, kopia av P. Kraffts porträtt 1774. På baksidan: »Carl Linné 1774 Aetat. 67 Magn. Hallman Pinxit.» Skänkt genom testamente av fröken Betty Martin i Nyköping.
7. (A. 5.) Porträtt av Linné, kopparstick stucket av Fr. Acrel efter Kraffts målning.
8. Porträtt av Linné, oljemålning av J. Haagen 1905. Kopia av Roslins porträtt på K. Vet.-akademien. Skänkt 1906 av professor och fru Gustaf Retzius.
9. (A. 4.) Porträtt av Linné, oljemålning, enligt prof. Hahr sannolikt av M. Hallman. Linné här framställd vid hög ålder. Ramen gjord 1902.
10. Silhuetter av Linné och hans fru, oval medaljong. Genom testamente skänkt av fröknarna Leonore och Eva Martin.
11. (A. 6.) Porträtt av fru Linné i bruddräkt, oljemålning av J. H. Scheffel, enligt professor Hahr.
12. (A. 9.) Porträtt av fru Linné i svart krita, antagligen av Sv. N. Höök.
13. (A. 10.) Porträtt av Carl v. Linné d. y., pastell, alldeles förstörd. På baksidan: »Carl von Linné vid 25 år. född 1741 Juni 20. Demonstrator 1759 Jan. 22. Professor 1763 mart. 19. Doctor 1765 jan. Död d. 1 Novemb. 1783 gjordt år 1765 Septem. af Gabriel Höök.» Enligt Fries de sista raderna »Död — — — Höök» säkerligen av nyare datum och den, som målat detta porträtt liksom de 4 följande, hette ej Gabriel utan Sven Nicolaus Höök. Se nr 25.
14. (A. 11.) Porträtt av Elisabeth Christina Bergenerantz, f. v. Linné, i pastell av Sv. N. Höök.
15. (A. 12.) Porträtt av Lovisa v. Linné, i pastell av Höök.
16. (A. 13.) Porträtt av Sara Christina Duse, f. v. Linné, i pastell av Höök.
17. (A. 14.) Porträtt av Sophia Duse, f. v. Linné, pastell av Höök.
18. (C. 14.) Porträtt av Linné d. y. kopparstick, silhuett.
19. (C. 53.) Porträtt av Linnés far, Kyrkoherden Nils Ingmarsson Linnæus, oljemålning. Skänkt av professor Otto Nordstedt.
20. (C. 54.) Porträtt av Linnés mor, Christina Brodersonia, i högtids(brud?)dräkt, oljemålning. Skänkt av professor Otto Nordstedt.
21. (C. 55.) Porträtt av Linnés bror, kyrkoherden Samuel Linnæus, oljemålning. Skänkt av professor Otto Nordstedt.
22. (A. 7.) Porträtt, som uppgivits framställa Linnés syster Emerentia Linnæus, men såsom Fries anmärker, helt säkert ej ett porträtt av henne, som dog vid 30 års ålder. Då detta emellertid sedan gammalt setat i Linnés sovkammare, är det väl antagligen porträtt av någon för honom kär anhörig.
23. (A. 8.) Porträtt av Linnés svärfar, assessor Johan Moræus, oljemålning, enligt professor Hahr möjligen av J. H. Scheffel.
24. (D. 19.) Porträtt av Greta Moræa, släkting till fru Linné, oljemålning. Skänkt av fabrikör Th. Winborg.
25. (A. 15.) Porträtt av Sven Nicolaus Höök, oljemålning, självporträtt. Ramen gjord 1902. Enligt Fries var denne Sven Nicolaus Höök son till kyrkoherden Gabriel Höök och Linnés syster Anna Maria. Han blev student i Uppsala 1765 samt avled av bröstlidande på Hammarby 1773.

26. (A. 16.) Porträtt av konung Adolf Fredrik, oljemålning, sannolikt en kopia, enligt professor Hahr.
- 27—32. Medaljonger av det kungliga husets medlemmar på 1770-talet. Enligt professor Hahr, som bestämt dessa, möjligen av C. G. Fehrman.
 27. (A. 27.) Konung Gustaf III.
 28. (A. 24.) Drottning Sofia Magdalena.
 29. (B. 6.) Änkedrottning Lovisa Ulrika.
 30. (A. 25.) Hertig Carl.
 31. (A. 29.) Hertig Fredrik Adolf.
 32. (A. 28.) Prinsessan Sofia Albertina.
33. (A. 17.) Porträtt av riksrådet C. G. Tessin, oljemålning enligt Hahr av J. H. Scheffel. På baksidan: »Illustr. Comes Carl Gust. Tessin.»
34. (A. 18.) Porträtt av riksrådet A. J. von Höpken, oljemålning, enligt professor Hahr en kopia.
35. (A. 19.) Porträtt av riksrådet C. Fr. Scheffer, oljemålning, enligt Hahr kopia.
36. (A. 30.) Blymedaljong av professor Olof Rudbeck d. ä. Inskrift: Olof Rudbeck invariabile.
37. (A. 26.) Gipsmedaljong av en äldre man med långt skägg och i 1600-talets dräkt. — Under bilden står: C. J. Wikman fec. 1750. — På baksidan: »Olof Rudbeck den yngre». Föreställer ej Olof Rudbeck d. y.; utan, såsom Fries också antar, Olof Celsius d. ä.
38. (A. 31.) Porslinsplatta med två medaljonger framställande Solander och Banks. — Signerad Wedgwood & Bentley.

II. Avbildningar av djur och växter.

1. (A. 20.) Apan »Grinn» (*Leontopithecus Oedipus* L.), som av drottning Lovisa Ulrika skänkts levande till Linné, målning i olja av Gustaf Hesselius, skänkt av konung Adolf Fredrik. Angående denna målning anför Fries: » — — et litet, alt för artigt och sällsynt Djur, som Hennes K:gl. Majestät tåktes allernådigst förära mig lefvande, och Hans Kongl. Maj:t lika Nådigt detta Djurets präktiga målning; hvilket var *SIMIA oedipus*.» (Linné i Vet.-ak:s Handl. 1768, s. 146.) Tavlan kommer att i en särskild uppsats behandlas av professor Hahr.
2. (A. 21.) Rullsvansapa (*Cebus fatuellus*), som torde funnits levande i botaniska trädgården i Uppsala. Oljemålning.
3. (A. 22.) Capucinerapa (*Cebus capucinus*), som likaledes torde ha funnits levande i bot. trädgården i Uppsala. Oljemålning.
4. (A. 45.) Laving i grått av en sjubb, som skall ha hållits tam vid Hammarby.
5. (A. 44.) Laving i blått av en näbbval (*Hyperoodon diodon*), som strandat vid norska kusten 1719.
6. (B. 14.) Färglagt kopparstick av en Argusfågel ur Phil. Trans.
7. Avbildning av en gökhanne urklippt ur en plansch, uppklistrad ovanför yttre dörren i Linnés förmak.
8. Avbildning av en fågel liknande en blåkråka urklippt ur en plansch, uppklistrad i Linnés förmak vid taket ovanför dörren till sovkvammaren.

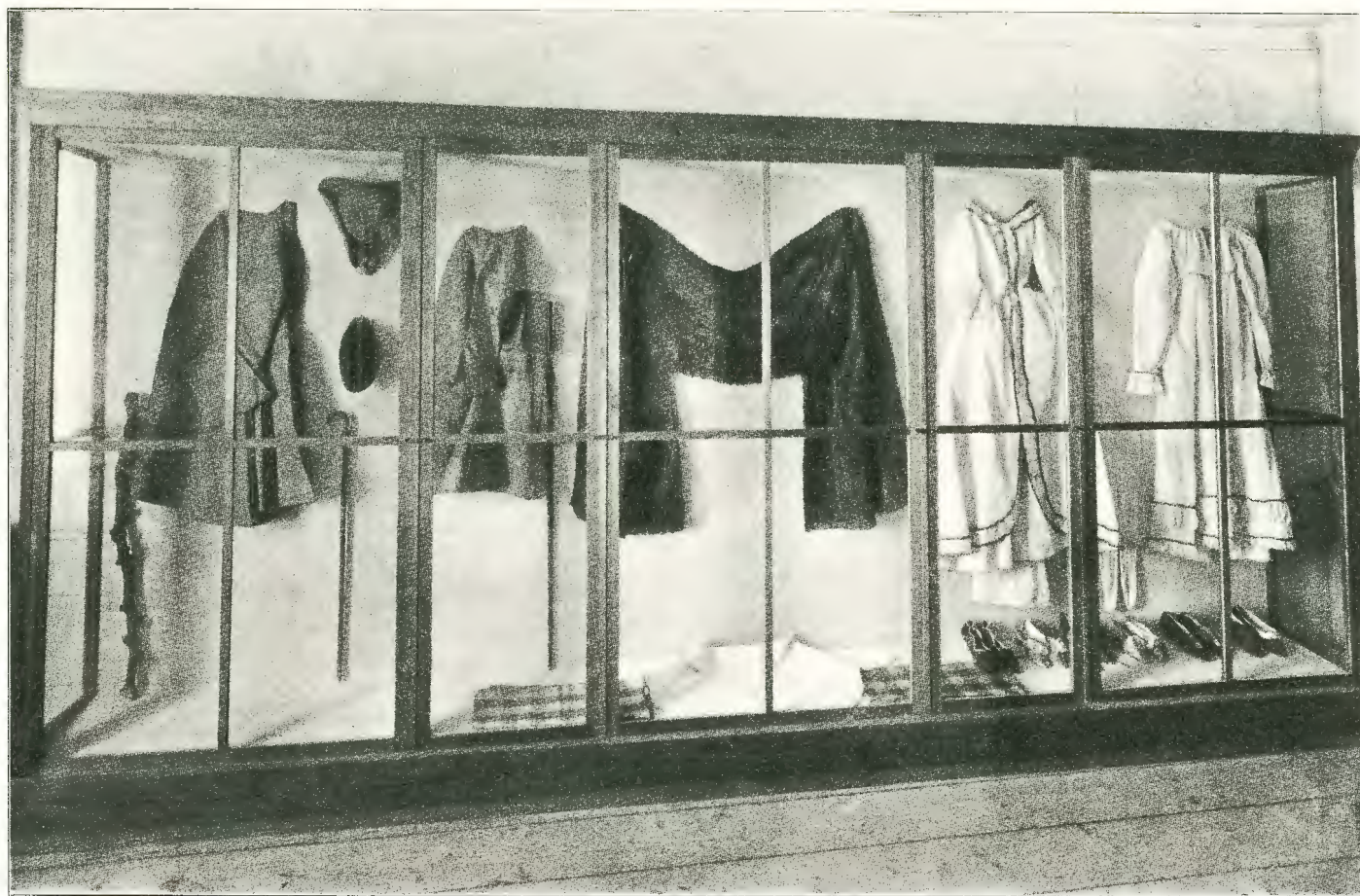

Fig. 29. Monter med kläder m. m., som tillhört Linné, hans fru och döttrar, efter fotografi av E. Finn.

- 9: a, b. Avbildningar av tvänne mindre fåglar, urklippta ur planscher och fastklistrate över gavelfönstret i förmaket.
10. (B. 15.) Akvarellmålning av en torsk.
11. (A. 84.) Kolorerade växtplanscher uppsatta som tapeter i Linnés sov-kammare. Enligt Fries tagna ur: Chr. Jac. Trew, *Plantæ selectæ etc.* Norimb. 1750—73. Planscherma målade av G. D. Ehret.
12. (A. 85.) Okolorerade växtplanscher utgörande tapeter i Linnés förmak. Enligt Fries tagna ur ett av J. Burman utgivet arbete över amerikanska växter samlade och avritade av C. Plumier. Amsterd. 1755—60.

III. Kläder.

Alla dessa jämte några andra föremål äro uppsatta i en särskild, för ändamålet gjord monter (fig. 29).

1. (C. 40.) En rock, som tillhört Linné. Skänk av professorskan Sofi Tullberg.
2. (C. 41.) En d:o. Skänk av professorskan Sofi Tullberg.
3. (A. 46.) Linnés medicine doktorshatt av grönt siden.
4. (A. 47.) Linnés kalott av röd sammet.
5. (C. 42.) En spetsmantilj, som tillhört fru Linné. Skänk av professorskan Sofi Tullberg (restaurerad och monterad av Pietas 1915).
6. (C. 43.) En vit dubbelkrage, som tillhört fru Linné. Skänk av professor och fru T. Tullberg och lektor och fru P. Ödman.
7. (C. 44.) En sidenklänning, som tillhört en av Linnés döttrar. Skänk av professor och fru Tullberg samt lektor och fru Ödman.
8. (C. 45.) En sidenklänning, som tillhört en av Linnés döttrar. Skänk av professor och fru Tullberg samt lektor och fru Ödman.
9. (C. 46.) Ett par silkesstrumpor, som tillhört någon av Linnés döttrar. Skänk av professor och fru Tullberg samt lektor och fru Ödman.
10. (B. 26.) Fem par och två omaka skor, vilka tillhört Linnés döttrar.

IV. Möbler.

1. (A. 77.) Linnés säng med omhängen. De senare restaurerade av föreningen Pietas 1915. Fries meddelar: »detta omhänge blev 1902 väsentligen lagat, varvid även användes något tyg av annat mönster, vilket uppgives hava tillhört Linné, och som skänkts av grevinnan E. Lewenhaupt, f. Mesterton». Då emellertid dessa omhängen voro mycket sköra och hotade att falla sönder, blevo de 1915 grundligt reparerade och monterade genom föreningen Pietas i Stockholm.
2. (A. 78.) Fru Linnés säng.
- 3 a. (C. 21.) En dubbelsäng, i vilken enligt familjetraditionen Linné skulle ha dött, tillika med här nedan under b—h införda sängkläder. Skänker av professor och fru Tullberg samt lektor och fru Ödman. (Se anm. till nr 4.)
 - b. (C. 23.) Ett holster.
 - c. (C. 24.) En långkudde.
 - d, e. (C. 25, 26.) Ett par mindre kuddar.

- i, g. (C. 22.) Ett par lakan märkta C. L.
 h. (C. 27.) Ett täcke.
4. (C. 12.) Säng, i vilken Linné uppgives ha dött. Skänk av herr J. Bolinder, som inköpt den på auktion efter Linnés dotter kaptenskan Duse vid Grenby.
 5. (C. 13.) En soffa. Skänk av jägmästaren C. Ridderbjelke.
 6. (C. 52.) En soffa, som sedan lång tid funnits på Hammarby — väl dock ej från Linnés tid.
 7. Trädgårdssoffa, som stått i *»parken»* vid Hammarby så långt jag minnes. Skänk av fru Eva Ridderbjelke.
 8. (A. 81.) Linnés skrivstol.
 9. (C. 15.) Länstol, på vilken tyget, såsom Fries anger, enl. traditionen härrör från Linnés mors brudklänning. Skänk av doktorinnan Am. Martin.
 10. (A. 90.) En länstol med sits och rygg av rotting.
 11. (A. 89.) Linnés föreläsningsstol.
 12. (A. 79.) a, b, c, d, e, f. Prof. Fries upptar under nummer A. 79 — sex stycken sängkammarsolar med dynor samt tre utan dynor, samt nämner, att nya dynor anskaffades till dessa. På ingen av dynorna fanns överdrag, men nytt alldeles lika de obetydliga fragment av de gamla, som funnos kvar på ett par dynor, har blivit vävt och påsatt.
 Prof. Fries måtte ha missminnt sig med avseende på dessa stolar, då han skrev sin förteckning. Av de 9 stolarna under n:r 79 äro sex av mig märkta IV, 12. a, b, c, d, e, f, tillhörande Linnés sovkammare. Dessa voro klädda med samma slags tyg, varav sängomhängena och gardinerna voro gjorda. Detta minnes jag och min hustru mycket väl, och även tillsyningsman Lindell kommer ihåg detta. Han minnes också, att det som var mycket trasigt bortogs och nyvävt rödbrunt tyg ditsattes. Detta bortogs 1915 och ersattes med det nuvarande, som bättre överensstämmer med sängomhängena. Se vidare n:r 13.
 13. (A. 79.) g, h, i. Tre av de ovannämnda under A. 79 i Fries' förteckning upptagna stolarna, nummer som föregående, men helt olika — mera liknande salongsstolar. — Det var antagligen på dynorna av ett par av dessa, som de fragment hittades, efter vilka det nya tyget vävdes. Stå nu i fröknarnas rum.
 14. (B. 1.) En stol alldeles lik föregående och stående i samma rum som dessa. Beträffande överdraget gäller enligt Fries detsamma som om n:r 13.
 15. (A. 80.) Nio stolar klädda med schagg, enligt Fries ej förändrade vid reparationen, nu i Linnés förmak.
 16. (A. 86.) a, b, c. Tre stolar med en inskränning på karmen i form av ett ägg, i sonens rum.
 17. (A. 86.) d, e. Två stolar liknande dem i Linnés sovkammare men med rutigt nyvävt tyg. Enligt Fries är överdraget på dessa och de tre under n:r 16 upptagna stolarna anskaffat på samma sätt som överdraget till stolarna under n:r 13, nu i fru Linnés rum.
 18. (A. 88.) Fem stolar, enligt Fries vid köpet söndriga, sedan lagade och försedda med dynor, klädda med nyköpt schagg, nu i salongen.
 19. a, b. Två stolar köpta 1907 av August Eriksson i Halmby i Lagga. Skola ha inköpts efter fröken Linné.

- 20 a, b, c, d. (B. 2—5.) Fyra stolar överklädda med nyvävt tyg, nu i matsalen. Enligt Fries gäller om överdragen detsamma som om n:r 13.
21. (C. 48—51.) Fyra stolar, enligt Fries inköpta från Sävja gård, där de skola ha stått kvar sedan Linnés tid.
22. (A. 91.) Tre blåmålade bänkar.
23. (A. 76.) Skrivbord med tre lådor.
24. (A. 82.) Ovalt kinesiskt bord.
25. (A. 70.) Litet fyrkantigt kinesiskt bord.
26. (B. 22.) Litet blåmålat bord med fällbara skivor.
- 27 a, b, c, d, e. (A. 83.) Fem enkla matbord inköpta med gården. — f, g. (C. 38—39.) Två alldeles lika, enligt Fries inköpta från Sävja gård, där de kvarstått sedan Linnés tid.
28. (A. 95.) Byrå med marmorskiva, testamenterad till Hammarby av fröken Lovisa v. Linné.
29. (A. 73.) Salsskänk.
30. (A. 87.) Skåp i två avdelningar med hyllor, i museet.
31. (A. 93.) Skåp med lådor, blåmålat, fotställningen gjord av Lindell efter ett mig tillhörigt insektskåp, som ägts av Linné, i museet.
32. (B. 23.) Skåp i tre vertikala fack med lådor, i museet.
33. En kista med året 1756 från rustkammaren vid gården. Inköpt och skänkt till stiftelsen av tillsyningsman A. Lindell.
34. (A. 71.) En väggspegel, större, rokoko i salongen.
35. (A. 72.) En mindre väggspegel, rokoko, i fru Linnés rum.
36. (A. 96.) En väggspegel, gustaviansk, testamenterad till Hammarby av fröken Lovisa v. Linné.
37. (A. 74.) En salsklocka av Petter Ernst i Växjö.
38. En dalkarlsklocka av trä. Skänkt av prof. och fru T. Tullberg.
39. (A. 62.) Gobeläng till en stolsits.
40. Gardiner i Linnés sovkmammare av samma slags tyg som sängombhängena, inköpta på kapten Malmbergs auktion i Uppsala.
41. (C. 9—10.) Rödrutigt siden till ett par korta gardiner. Skänk av herr J. Bolinder, som erhållit dem från Linnéska familjen.

Möbler anskaffade för samlingarnas förvarande.

42. Ett blåmålat skåp i två avdelningar — hyllor i det övre, lådor och hyllor i den undre avdelningen. Inköpt av fru Jonsson i Bärby.
43. Ett blåmålat skåp med hyllor och hög fotställning lika med IV. 31. 1906 inköpt av soldat Fält vid Hammarby från Västerlövsta.
44. Ett liknande skåp men med ursprunglig fot. Inköpt på en auktion efter gårdsägaren Lindman i Peterslund vid Uppsala.
45. Klädesmonter i vädkammaren.
46. Monterbord I med böcker, som tillhört Linné.
47. Monterbord II med manuskript, böcker och diplom.
48. Monterbord III med snäckfigurerna samt de konstgjorda fåglarna och frukterna.
49. Monterbord IV med en del mindre föremål, tillhörande huvudsakligen avdelningarna I och VI.

50. Monterbord V med diverse smärre husgerådssaker i salongen — huven till detta från ett äldre bord. *Obs.* Dessa monter med avsikt gjorda mycket enkla för att så litet som möjligt draga uppmärksamheten från innehållet.
- 51 (E. 1). Monterbord VI (äldre, har förut stått i stora byggnaden) med mindre skulpturer.
- 52 (E. 2). Monterbord VII lika föregående med skulpturer.
- 53 (E. 3). Bord, på vilket förut stått den huv, som nu står på n:r IV — Bordet står i gästrummet och användes som skrivbord för besökande.
54. Bord förut använt för en monter, gjort efter skrivbordet i Linnés förmak.
- 55, 56 (E 4; 5). Tvenne skåp gjorda för klädernas förvaring, men nu ersatta av den enklare och vida ändamålsenligare stora klädmontern, uppsatta på vinden.

Fig. 30. Det på Hammarby f. n. befintliga Linnæa-porslinet, efter fotografi av E. Finn.

V. Husgeråd.

1. (A. 48.) Tekanna.
2. (A. 51.) Kopp med fat.
3. (A. 49.) a, b. Två små kannor.
4. (A. 49.) a, b. Två små sexkantiga fat.
5. (A. 50.) a, b. Två urnor.
6. (B. 12, 13.) a, b. Två små avlånga fat.

N:r 1—6 avbildade på fig. 30. Allt detta av kinesiskt porslin med Linnæarankor. Denna servis har uppgivits vara skänkt till Linné av Ostindiska kompaniet. Enligt Fries skall detta dock icke vara förhållandet. Han meddelar därom följande. Enligt brev från P. Osbeck d. $\frac{27}{8}$ 1752 hade denne hemfört en teservis till Linné, som denne själv beställt, men som blev förstörd på vägen mellan Göteborg och Uppsala. I ett senare brev d. $\frac{30}{9}$ 1752 heter det: »Porcelainet ber jag för Guds skull H:r Archiatern aldrig mer kommer ihog. Det gör mig ondt att det så plösl. omkom. . . Skulle jag intet själf få se Ostindien mer, så har en god vän lofwat mig hembringa samma slag och kanske adcuratare, om H:r Archiatern wid tillfälle täcks lämna mig en tabell öfwer

örten med blad och blomma illuminerade. Då torde man få på blomman naturellare färg och på bladen nogare circumscription. Då skall H:r Archiatern också få weta priset.» Möjligt är dock att en del av den första servisen räddats, då blommor och blad på en del hithörande föremål äro olika och mindre naturliga än på andra. Även själva porslinet synes vara olika.

7. Kopp med fat av vitt porslin, som har tillhört Linné. Skänk av professor och fru T. Tullberg.
8. (C. 20.) Kopp med fat av ostindiskt porslin. Skänk av doktorinnan A. Martin.
9. Blå kopp med fat
10. Spillkum
11. Tallrik
12. Tallrik av fajans, s. k. »Drottningholmsporslin». Skänk av professor och fru T. Tullberg.
13. (A. 58.) En glaskopp.
14. (C. 16.) Ett helt glas med inslipad Linnæa. Skänk av fru Linnæa Odman.
15. (C. 17.) Ett söndrigt glas liknande föregående. Skänk av herr Anton Bolinder.
- 16 a, b. (A. 55.) Lock och fot av en glaspokal.
- 17 a, b. (B. 8, 9.) Två små fyrkantiga glasburkar.
18. (C. 18.) Tesked av silver märkt C. v. L. Skänk av doktorinnan A. Martin.
19. (A. 52.) Tedosa av tenn med inläggningar.
20. (A. 53.) Teskrin med 2 dosor och kinesiska inskrifter.
21. (A. 54.) Skrin belagt med elfenben.
22. (A. 56.) Tebricka av alabaster.
23. (A. 68.) Större oval kinesisk bricka.
24. (A. 69.) Mindre kinesisk bricka med sexflikig kant.
25. Rund omålad bricka. Skänk av skräddaren Dahlin, enl. uppgift av honom skänkt till en av hans anhöriga av fröken Linné.
26. (B. 18.) Citronklämmare.
27. (B. 19.) En hackkniv.
28. (B. 21.) En vattenhink av läder.
29. (C. 37.) En spinnrock, som varit fru Linnés. Skänk av professor och fru T. Tullberg.
30. (B. 20.) En spinnrockstulle.
31. En spinnrock. Skänk av tillsyningsman A. Lindell, som köpt den av Brandell på Nyby ägor.
32. (C. 31—36.) Sex blomsterurnor av järn. Skänk av jägmästaren C. Ridderbjelke. Ha helt säkert tillhört Linné och torde vara de som omtalas i Familjetraditioner om Linné.
33. En brandspruta av trä, inköpt av C. Carlsson i Söderby.
34. En brandspruta av trä. Skänk av tillsyningsman A. Lindell, som erhållit den av J. Mattsson i Edeby.
35. En gryta av järn
36. En treföt för denna gryta

} Skänker av professor och fru T. Tullberg.

VI. Diverse föremål.

- 1 a, b. (A. 61.) Två botaniska manuskript av Linné.
- 2 a, b. Två zoologiska manuskript av Linné. Skänk av professor och fru T. Tullberg.
3. (C. 5.) Ett av Linné skrivet recept. Skänk av doktorinnan A. Martin.
4. (E. 6.) Kopia av Linnés planritning över hans »museum in altis».
5. (A. 75.) Linnés guldur. Skänk till honom av drottning Lovisa Ulrika, deponerat i Nationalmuseum.
6. (A. 59.) Linnés bläckhorn.
7. (A. 65.) Linnés vardagskäpp.
8. (A. 67.) En längre käpp. Enligt Fries' anteckning Linnés »helgdags-käpp».
9. (A. 66.) En käpp av vinranka.
10. (A. 64.) En runstav.
11. En käppkrycka, på vilken står inristat: »Carl Linnæus av C. P. Th—berg». Inköpt av landthandlanden G. B. Ljungström, Mackmyra, som sade sig ha inköpt den jämte en leksaksbyrå (se VI. 37) i östra Dalarna.
12. (B. 24.) Delar av ett reseapotek.
13. (A. 60.) En daler silvermynt.
14. (B. 7.) En liten vikt.
15. (A. 94.) En uppstoppad fisk. Såsom Fries anmärker är dess namn *Regalecus glesne*, på norska kallad »Sildkonge» och exemplaret sannolikt en skänk till Linné av biskop Friis i Norge.
16. (B. 25.) En fossilförande kalkstensplatta.
17. Ett mineral (ej upptaget i Fries' inventarieförteckning).
18. En ruta med Gärfeltsska vapnet i glasmålning, har helt säkert ursprungligen setat i den huvudbyggning, som torde ha funnits, då Linné köpte Hammarby, men blivit riven, då den Linnéska huvudbyggnaden uppfördes. — Jag har även sett en annan av dessa målade rutor framställande en papegoja. Skänk av professor och fru T. Tullberg.
19. (D. 27.) En glasruta, vid reparationen 1889 uttagen ur fönstret i kam-maren innanför det stora rummet i västra flygeln. Den är försedd med inristning, gjord av fångna ryssar, som varit inkvarterade i detta rum.
20. (D. 28.) Översättning av inskriptionen: »Här stodo fångna Gardemari-ner (af) sjö-ad-liga kadettkåren och sågo mycket värdt anmärkning. — Namn — — — — —
21. (A. 32.) Linnés vapen målat i olja.
22. (A. 35.) Statyett av trä föreställande en gammal man med vingar, stå-ende på ett moln (fig. 31). Enligt professor Hahrs åsikt framställande gudomligheten. På det föremål han håller i vänstra handen, en sten eller vad det nu skall föreställa, står skrivet, troligen av Linné själv, samma valspråk, som han låtit måla över dörren till sin sov-kammare: »Innocue vivito numen adest». Linné talar på flera ställen om Ens en-tium. Så börjar han sin Iter lapponicum med: »O ENs Entium miserere mei!» och möjligen är statyetten en personifikation därav. Den tyckes vara utförd av en verklig konstnär, och omöjligt är ju icke, att den blivit beställd av Linné. Att observera är också, att de tre övriga i Linnés rum förekommande statyetterna äro av gips, under det denna ensam är av trä.

23. (A. 36.) Statyett av den mediceiska Venus.
 24. (A. 33.) Statyett framställande den badande Venus.
 25. (A. 34.) Statyett nära överensstämmande med föregående.
 26 a, b, c, d, e, f, g, h, i, j. (A. 41—43.) Tio små statyetter, skurna av kork och beklädda huvudsakligen med snäck- och musselskal. Stodo i Linnés förmak, var och en på en liten halvrund konsol av blåmålat trä, och några funnos ännu kvar under 1870-talet, såsom synes av fig. 3. Sannolikt hade alla bilderna under fötterna ostronskal. Tre äro européer (och sannolikt har även en fjärde varit en vit man), sex äro negrer. Enl.

Fig. 31. Trästatyett på hörnhyllan till höger om fönstret i Linnés sovkmarmare.

prof. Hartman torde de vara gjorda i någon hamnstad för försäljning till sjöfarande. Det ligger då närmast till hands att tänka på någon spansk stad.

- 27 a, b, c. (B. 27—29.) Tre konstgjorda fåglar — mycket illa medfarna.
 28 a, b. (B. 16—17.) Två konstgjorda frukter.
 29 a, b, c, d. (A. 37—40.) Fyra kinesiska tavlor, torde endast ha värde som Linnéminnen.
 30. (A. 57.) En kinesisk sko.
 31. (A. 63.) En träställning till ett kinesiskt parasoll. Förvaras på vinden.
 32. (A. 92.) Ett söndrigt positiv.

33. Modell till en kakelugn, som Linné skall ha erhållit ifrån Holland. Skänk av professor och fru T. Tullberg.
34. (B. 10.) En glasapparat.
- 35 a, b. Två solhjädrar, som tillhört någon av Linnés döttrar. Skänker av fröknarna Leonore och Eva Martin.
36. (B. 11.) En gratulationstransparang.
37. En leksaksbyrå inköpt av G. B. Ljungström (se VI. 11.), som skall ha tillhört fru Linné — på denna står: »S. F. Moræa».
38. Kopia i akvarell av en oljemålning av Sveden, av år 1819, tillhörande professor T. Tullberg. Skänk av professor T. Tullberg.
39. (C. 28.) En ryttarpistol, enligt Fries köpt av lantbrukaren C. J. Modén och har tillhört utrustningen åt den dragon, som Hammarby var skyldigt att hålla.
- 40 a, b. (C. 29—30.) Två små salutkanoner, enligt Fries även köpta av lantbrukaren Modén, som inköpt dem på auktionen efter jägmästaren C. Ridderbjelke. Uppgives ha funnits på Hammarby redan på Linnés tid.
41. (C. 47.) En vällingsklocka, inköpt av lantbrukaren C. J. Modén, som köpt den på auktionen vid Hammarby, då jägmästaren C. Ridderbjelke lämnade gården. Denna klocka har sedan gammalt varit uppsatt vid södra gaveln av västra flygeln och bör förflyttas dit. Ovisst, om den funnits på Linnés tid, då den ej förekommer på planschen i Egenh. anteckningar.
42. En apbur, som överlämnats till Hammarby av prefekten för bot. trädgården professor O. Juel. Är möjligen en av de burar, i vilka aporna i den gamla bot. trädgården bodde, ser dock bra ny ut och har måhända blott användts i den nuvarande bot. trädgården, där även till en början levande djur höllos.
- 43 a, b. Tvenne fönster med blyinfattade rutor från gamla botaniska trädgården, överlämnade av professor O. Juel.

VII. Depositioner.

Från Nationalmuseum.

1. (C. 19.) En brevpres.
2. (C. 11.) Linnés botanikkniv.
- 3 a, b. (C. 7, 8.)

}En anteckningsbok 1771.
}En d:o
4. (C. 3.) Ett diplom för Linné från Vlissingen.
5. (C. 4.) Ett diplom från La Société royale för Linné d. y.

Från Bot. institutionen i Uppsala.

1. (D. 1.) Linné i lappdräkt, kopparstick av Kingsbury, den första varianten. (Tullberg, Linnéporträtt 22 a.)

B. Gravyrer, skulpturer och fotografiska reproduktioner.

VIII. Porträtt av Linné.

1. *Gravyrer och fotografiska reproduktioner.*

I denna förteckning äro även, ehuru inom klammer, de Linné-porträtt, som finnas i huvudsamlingen, upptagna.

Numreringen är gjord i överensstämmelse med den som förekommer i T. Tullberg, Linnéporträtt.

1. Ljustryck av en blyertsteckning från tiden omkring 1737.
2. Fot. av M. Hoffmans oljemålning av Linné i lappdräkt från 1737 tillhörande Jonkher W. H. A. Clifford i Holland.
3. Fot. av en oljemålning av M. Hoffman, tillhörande herr F. E. Blaauw i Holland.
5. (D. 2.) Fot. av en kopia av föregående, utförd i olja av H. Hollander 1852 och tillhörande sällskapet »Natura Artis Magistra» i Amsterdam. Skänk av prof. E. Almquist.
6. Kopia i olja av en oljemålning av Hollander efter Hoffman, utförd 1876 och tillhörande K. Vet.-akademien i Stockholm. Skänk av dr H. Säterberg.
8. Autotypi av en kopia av Hollanders målning ur Fries, Linné.
- 9 b. Fot. av stålstick av Andorf.
10. Fot. av ett träsnitt i en tysk tidskrift.
11. Fot. av ett träsnitt av O. Behrens.
12. Fot. av ett träsnitt av O. Behrens i »Förr och Nu» 1870.
- 15 a. Stålstick av Wolf ur kalendern Svea 1878. Skänk av konsul R. Bünsow.
- 15 b. Samma bild ur E. Ährling, Carl v. Linnés Svenska arbeten 1879.
- 15 c. Samma bild ur A. Alberg, The Floral King 1879.
17. Träsnitt ur Ill. Tidende, Köbenhavn 1878. Skänk av konsul R. Bünsow.
18. Träsnitt av Evald Hansson ur Sv. Fam. Journalen 1878. Skänk av konsul R. Bünsow.
20. Fot. av en etsning av L. Kayser i Linnéa, dikt av F. Holmgren.
- 22 a. (D. 1.) Kopparstick i mezzotint efter målning av M. Hoffman av Kingsbury 1795. Deposition av Bot. instit. i Uppsala.
- 22 b. Kopparstick i mezzotint, färgtryck av Kingsbury 1805. Skänk av konsul R. Bünsow.
- 22 d. Fot. av ett kopparstick från samma plåt som de båda föregående, men uppfriskat och därvid något förändrat av Duncarton.
24. Stålstick av Lizars ur William Jardine's Naturalists Library 1834.
26. Fot. av ett träsnitt, vinjett ur Knight's Gallery of portr. 1834.
27. Träsnitt ur Buch der Welt 1863.
28. Fot. av ett stålstick, tillhörande Hope Collection i Oxford.
- [30. 1. Oljemålning av Scheffel 1739.]
30. 2. Färgtryck efter föregående ur Tullberg, Linnéporträtt.
30. 3. Autotypi av samma porträtt ur Fries, Linné.

31. Kopparstick av J. G. Ruckman ur Egenh. ant. Skänk av konsul R. Bünsow.
- 35 b 1. Kopparstick av A. Ehrensvärd 1740. Skänk av fru Åderman, f. Åhrling.
- 35 b 2. (D. 6.) Samma kopparstick, nytryck. Skänk av professor Th. Fries.
36. Träsnitt ur N. Ill. Tidn. 1883.
37. Fot. av ett kopparstick av P. Tanjé.
- 37 x. Fot. av Tanjés ritning till ovannämnda kopparstick (ej upptagen i Linnéporträtt). Skänk av handlanden G. Kullberg i Göteborg.
38. Kopparstick av W. Evans från början av 1800-talet.
40. Kopparstick av Wachsmann.
41. Litografi efter Tanjé.
- 42 b. Fot. av ett träsnitt i Linn. Society i London.
43. Fot. av kopparstick av Lizars.
45. Fot. av en gravyr i Hope Collection i Oxford.
46. Fot. av ett kopparstick, vinjett i Museum Tessinianum Holmiæ 1753.
- 48 a. Fot. av en litografi efter en teckning av J. E. Rehn 1747.
- 48 b. (D. 7.) Samma litografi av Rehn, men med ändrad underskrift. Skänk av professor Th. Fries.
50. Fot. av en litografi av J. Templeton efter en teckning av J. E. Rehn 1747.
- 51 a. Träsnitt av J. Engberg efter föregående litografi ur N. Ill. Tidn. 1875. Skänk av konsul R. Bünsow.
- 51 b. Samma träsnitt ur Hemvännen 1878.
- 51 c. Samma träsnitt ur N. Ill. Tidn. 1885.
- 51 d. Samma träsnitt med annan underskrift.
53. Fot. av en Gouache-målning förmodligen av Lafrensen d. ä., tillhörande T. Tullberg.
54. Kopparstick av J. M. Bernigeroth 1749.
55. Fot. av ett kopparstick av A. Kastman 1853, efter ett exemplar i Linn. Societets bibliotek.
57. Kopparstick av J. Chr. Sysang ur en tysk tidskrift 1756.
58. Fot. av en oljemålning av år 1756, skänkt av Linné till hans bror Samuel Linnæus, nu tillhörande K. Vet.-akademien i Stockholm.
59. Kopparstick av Endner 1774. Skänk av konsul R. Bünsow.
65. Kopparstick, titelplansch i Phil. bot. 1790.
66. Fot. av ett kopparstick av A. Kulpaschnuoff i en rysk upplaga av Phil. bot. 1800.
67. Fot. av en litografi i Finska konstföreningens samling.
68. Fot. av en pastellmålning av G. Lundberg, tillhörande fröken S. Stenhammar.
69. Fot. av en oljemålning efter ovannämnda pastell, tillhörande generalen friherre C. W. Ericson.
70. Fot. efter en oljemålning efter samma pastell, tillhörande det Storhertigliga galleriet i Braunschweig.
72. Litografi förmodligen efter föregående oljemålning. Skänk av konsul R. Bünsow.
- [73. 1. Oljemålning av Scheffel 1755.]
73. 2. Fot. av föregående. Skänk av fotografen Cederquist.
- 77 b. Kopparstick av I. M. Preisler efter Scheffels målning av år 1755.

80. Fot. av ett kopparstick av C. Bergqvist.
81. Fot. av ett kopparstick liknande Bergqvists.
82. Kopparstick efter Bergqvist.
86. Fot. av en pastell av S. N. Höök, tillhörande prof. T. Tullberg.
87. Fot. av en oljemålning, tillhörande K. Medicinalstyrelsen.
88. Fot. av en oljemålning, tillhörande fröken E. Svensson.
- [89. 1. Oljemålning av M. Hallman.]
89. 2. Fot. av ovannämnda målning.
90. Kopparstick av A. Åkerman från mitten av 1770-talet.
93. Fot. av ett kopparstick av C. Schütz, som tillhör Linn. Soc. i London.
- 94 a. Kopparstick av obekant gravör.
- 94 b. Samma kopparstick, men med årtalet 1778 utsatt. Titelpansch till J. Walcott, Flora britannica 1778.
96. Fot. av Linnés bild på ett större kopparstick av J. Miller. Titelpansch i *Illustratio systematis sexualis per J. Miller 1775—1777*.
101. Kopparstick av W. Read.
- [106 a. Silhuetter av Linné och hans fru. Skänker av fröknarna Leonore och Eva Martin.]
107. Fot. av en oljemålning av P. Krafft d. ä., utförd 1774. Originalen tillhör K. Vet.-akademien.
- [109. Kopia i olja av Kraffts ovannämnda porträtt utförd av M. Hallman, se huvudsamlingen I. 6.]
- 113 a 1. Kopparstick av Fr. Acrel.
- 113 a 2. Samma bild med något olika underskrift.
- 113 b. Samma bild med förkortad underskrift. Dessa kopparstick titelpanscher i S. Hedin, Minne av v. Linné, fader och son.
114. Litografi ur W. F. Holmgréns porträttgalleri 1823. Skänk av konsul R. Bünsow.
116. Fot. av A. Roslins oljemålning i Versailles.
117. Fot. av A. Roslins oljemålning på Gripsholm.
118. 1. Fot. av A. Roslins oljemålning i K. Vet.-akademien.
- [118. 2. Kopia i olja av föregående porträtt utförd av J. Haagen. Skänk av professor och fru G. Retzius.]
119. Fot. av L. Pasch, oljemålning efter Roslin.
- 121 c. Kopparstick av Chapman.
- 122 a. Kopparstick av Riepenhausen.
- 125 a. Stålstick av C. Barth.
- 125 b. Variant av samma stålstick.
- 125 e. Annan variant av samma stålstick. Skänk av konsul R. Bünsow.
127. Fot. av ett träsnitt i K. biblioteket i Stockholm.
- 131 b. Kopparstick av Roberts. Titelpansch i R. Pulteney, *A general view of the Writings of Linnæus* 1805.
132. Kopparstick av C. E. Wagstaff. Skänk av amanuensen E. Wærn.
133. Kopparstick av C. E. Wagstaff, ur Knight, *Gallery of Portraits* 1833—1837.
134. Stålstick av S. Freeman. Titelpansch i Rindh's *Vegetable Kingdom* 1837. Skänk av amanuensen E. Wærn.
137. Fot. av en oljemålning av M. Hallman, kopia av ett av Roslins porträtt, tillhörande journalisten L. H. N. Holmberger.

138. Fot. av en oljemålning av M. Hallman, ävenledes en kopia efter Roslin, tillhörande Medicinska fakulteten i Uppsala.
140. Fot. av en gouachemålning på pergament efter Roslin av M. Hallman, tillhörande friherre Th. A. Funck.
141. Fot. av en oljemålning av M. Hallman efter Roslin, tillhörande Linn. Society i London.
144. Fot. av ett kopparstick, som tillhört dr M. Söndens samling, troligen ett första försök till gravering av följande bild.
- 145 a. Kopparstick av H. Meyer och R. A. Bartolozzi 1806, ur R. Thornton, *The Sexual System of Linnæus*.
- 145 b. Kopparstick tryckt med samma plat som föregaende men i färger och signerat: Ogburne och Bartolozzi 1806. Skänk av konsul R. Bünsow.
146. Kopparstick av Holl ur *The Biographical magazine* 1819. Skänk av konsul R. Bünsow.
- 147 b. Kopparstick av H. Meyer 1829. Skänk av konsul R. Bünsow.
150. Träsnitt ur Meyers *Historisch-geographischer Kalender* 1906.
152. Litografi av P. Ohlsson.
153. 1. (D. 4.) Kopparstick av Cl. Bervic efter Roslin 1779. Skänk av professor Th. Fries.
153. 2. (D. 3.) Samma kopparstick omgivet med pressade växter, vilkas namn enligt givarens åsikt skulle vara skrivna av Linné. Skänk genom testamente av dr H. Säterberg.

Enligt uppgift av Fries i hans ovan omtalade förteckning skulle dessa växter liksom de såsom fyra särskilda tavlor inom glas och ram uppsatta växter, som dr Säterberg även lämnat till Hammarby, ha tillhört ett herbarium, som av dr Säterberg ansågs vara Linnéanskt och som av honom skänktes till Uppsala botaniska museum. Att herbariet varit samlat av nagon av Linnés lärjungar, är, säger Fries, säkert, och kanske äro namnen på några arter skrivna av Linné själv, men detta är *icke* förhållandet med de inom glas och ram insatta.

På baksidan av tavlan står: Denna tafla med dess vidfästade blommor tillhör det af mig till Uppsala Akademi skänkta herbariet, och skall, jämte de andra fyra taflorna med Linnés blommor uti [se ovan] uppsättas antingen där herbariet förvaras eller ock uti Linnés Hammarby.

Stockholm d. 23 Febr. 1887.

Herman Säterberg.

153. 3. Ijustryck av Bervics kopparstick. Skänk av fru Aderman, f. Ahrling.
155. Pigmenttryck 1907 av en oljemålning av Blume från slutet av 1700-talet.
157. Kopparstick av J. S. Engleheart efter Blumes målning 1843.
158. Litografi.
- 162 b. Fot. av ett kopparstick av Boily. Titelpansch i J. P. Mouton-Fontenille, *Système des plantes etc.* 1804.
- 164 a. Fot. av ett kopparstick i C. P. Landon, *Gallerie historique des hommes les plus célèbres* 1806.
165. Fot. av ett kopparstick av Zürcher efter ett exemplar i K. Bibl. i Stockholm.

167. Fot. av ett träsnitt, tillhörande Finska konstföreningen.
- 170 b. Kopparstick i mezzotint av P. M. Alix från början av 1800-talet. Skänk av fröknarna L. och E. Martin.
173. Fot. av oljemålning efter Bervies kopparstick från början av 1800-talet, tillhörande Linn. Soc. i London.
176. Fot. av en litografi av H. Brunet et Cie, tillhörande d:r M. Sondéns samling.
177. Kopparstick av F. W. Bollinger från början av 1800-talet.
179. Fot. av ett kopparstick av Penny. Titelplansch i Barton and Castle's Flora medica 1821.
182. Fot. av en litografi av Ducarme, tillhörande d:r M. Sondéns samling.
183. Litografi av Lanzedelly. Skänk av amanuensen E. Wærn.
185. Kopparstick av A. Tardieu.
187. Fot. av ett kopparstick av Pedretti, tillhörande M. Sondéns samling.
188. Fot. av ett stålstick av Sluyter, tillhörande K. Biblioteket.
- 189 b. Stålstick av Bertonnier.
- 190 b. Stålstick av Jaquemot, ur Wolffs Conv.-Lexikon 1834. Skänk av konsul R. Bünsow.
191. Stålstick av okänd gravör.
- 193 a. Träsnitt ur N. Ill. Tidn. 1878.
197. Träsnitt ur Supplement to the Oologists Exchange 1889.
- 204 a. Fot. av en litografi av J. G. Schreiner, tillhörande Linn. Soc. i London.
- 204 b. Litografi av J. G. Schreiner, samma bild som föregående, men med olika underskrift. Skänk av konsul R. Bünsow.
205. Fot. av en litografi av Goldoni, tillhörande sällskapet Natura Artis Magistra i Amsterdam.
206. Litografi ur G. H. Mellin, Sveriges store män etc. 1840—1849. Skänk av konsul R. Bünsow.
207. Fot. av en litografi, signerad A. L., skall ha gjorts för en ny upplaga av Sveriges store män etc., som dock ej blev utgiven.
209. Litografi av Meyer et C:o, ur Vandringar genom lifvet och naturen 1852. Skänk av konsul R. Bünsow.
210. Fot. av ljustryck, framställande en bordskiva med porträtt av framstående män, bland dem Linné.
213. Litografi av Th. Mayerhofer ur en serie av porträtt av vetenskapsmän, utgiven under senare delen av 1800-talet.
- 218 a. Träsnitt av E. Hansen ur N. Ill. Tidn. 1885.
- 219 a. Träsnitt av I. Falander ur G. Starbäck, Berättelser ur Svenska historien 1886. Skänk av konsul R. Bünsow.
- 219 c. Fototypi av samma bild med olika inskrift.
220. Fot. av ett träsnitt ur en amerikansk tidning.
223. Fototypi efter en ritning, ur Ljus 1899.
227. Fot. av en litografi av J. Cardon, tillhörande Finska konstföreningen.
231. Svenska trädgårdsföreningens diplom i litografi med Linnés bild.
235. Litografi av Dimberg. Skänk av karantänsmästaren G. v. Yhlen.
239. Fot. av en litografi, tillhörande Finska konstföreningen.
- 244 a. Fot. av ett träsnitt i Linnéa, ett minnesblad 1885.
- 244 c. Fot. av samma bild men utan infattning i Ill. folkbibliotek 1885.
245. Fot. av ett träsnitt.

- 247. Fot. av en oljemålning av P. Berggren 1841, skänkt till Stenbrohults kyrka av professor O. F. Tullberg.
- 249. Fot. av en litografi, tryckt i färger och guld från 1870-talet.
- 251. Litografi av R. Widing från slutet av 1870-talet eller början av 1880-talet. Skänk av konsul R. Bünsow.
- 254 a. Träsnitt av Carl Larsson ur Odnher, Lärobok i Sveriges historia.
- 254 c. Samma träsnitt med något avvikande underskrift ur Läsebok för folkskolan 1892.
- 256. 1. Oljemålning, enligt prof. Hahr sannolikt av M. Hallman, synes vara målad mot slutet av Linnés levnad.
- 256. 2. Fot. av föregående.
- 257. Fot. av en oljemålning, tillhörande professor Otto Nordstedt och väl en replica av föregående.
- 258. Kopparstick av I. Snack sannolikt från tiden omkring 1780.
- 259 a. Fot. av ett kopparstick av T. Woolnoth, tillhörande Hope Collection i Oxford.
- 260. Fototypi av ett träsnitt efter en medalj. Skänk av konsul R. Bünsow.
- 262. Kopparstick, utgörande diplom för den i Sverige 1832 stiftade Societas Linneana, med Linnés bild. Skänk av konsul R. Bünsow.
- 263. Träsnitt från omslaget till Transact. and proceed. of the Bot. Soc. of Edinburgh.
- 268. Träsnitt ur Ann. de la Société de Lyon.
- 269. Fot. av ett stålstick med tre medaljonger, varav den översta framställer Linné.
- 270 a. Stålstick av A. Fearth ur Le Museum d'histoire naturelle par P. A. Cap. 1854. Skänk av konsul R. Bünsow.
- 271. Fot. av Linnés porträtt på ett kopparstick av T. Blanchard, utgörande diplom för La Société Linnéenne i Paris.
- 273. Fot. av en oljemålning av okänd mästare 1737. Tillhör professor T. Tullberg.

Då jag utgav Linnéporträtt och nyss hade kommit till insikt om, att den vackra pastell av G. Lundberg, som tillhörde fru Olof Wijk, ej framställde Linné, hyste jag någon tvekan i detta avseende även beträffande det här ifrågakvarande porträttet och uppförde det som osäkert. Jag har dock nu för längesedan funnit, att, såsom dåvarande docenten Hahr från början antog, detta alldeles säkert är ett porträtt av Linné. Det bör sålunda ha sin plats mellan efterbildningarna av Hoffmans porträtt i lappdräkt och nr 30, Scheffels första porträtt av Linné 1739.

- 275 (D. 5). Fot. av fru Wijks ovannämnda pastell av Lundberg.

Till denna avdelning böra även räknas 15 skioptikonfotografier av Linnéporträtt, skänkta av herr Carruthers till T. Tullberg 1907 och av honom överlämnade till Hammarby.

- 276. Kopparstick föreställande ett lapplandskap. Titelplansch i Flora lapponica. Finnes i de båda i monter II utlagda exemplaren af denna bok.
- 277. Fot. av ett kopparstick, framställande Linné som gosse vattnande en växt, tillhör Finska konstföreningen.
- 278. Fot. av ett kopparstick av Piérren, framställande Linnés byst i en trädgård med djur.

- 280 b. Kopparstick av Caldwell, tryckt i färger, ur R. J. Thornton, A new Ill. of the sex. System 1806. Skänk av konsul R. Bünsow.
282. Fot. av ett stälstick, framställande Linné till häst. Titelplansch i: A sketch of the life of Linnæus 1827.
287. Fot. av en litografi, framställande Linné som yngling inslumrad i en länstol.
288. Träsnitt efter föregående av P. Kreij.
289. Fot. av en oljemålning, framställande en yngling, sittande på en stenbänk.
293. Fot. av en litografi av C. A. Dahlström i: Teckningar ur Kon. Gustaf III:s ritskola 1860.
294. Träsnitt ur: C. v. Linné, Lefnadsteckning af C. G. Stbk. Skänk av konsul R. Bünsow.
295. Fot. av en litografi. En dylik färglagd förekommer i N. Lilja, Menniskan 1861.
298. Träsnitt ur Buch der Welt 1863.
299. Fot. av ett stälstick av E. Bellot, tillhörande etikett eller annonsblad till en parfym. Originalen finnes på Bergielund.
- 302 d. (D 8.) Litografi, framställande Linné och hans lärjungar.
303. Fot. av ett träsnitt ur någon bok, obekant vilken.
309. Fot. av en fotolitografi framställande Linné och hans lärjungar, utförd på Generalstabens litografiska anstalt. Originalen ungefär 41 x 49 cm.
317. Fot. efter en fototypi av en pennritning av C. Larsson.

2. Skulpturer och avbildningar av sådana.

323. 1. Fot. av en medaljong, sannolikt modellerad av Sergel 1766.
323. 2. En avgjutning av denna medaljong i bränd lera, utförd på Ekeby 1907. Skänk av borgmästaren Johan v. Bahr.
324. 1. Medaljong i gips av Fr. Inlander 1773, se huv.-saml.
324. 2. Fot. av denna medaljong.
327. Fot. av en porslinsmedaljong av Wedgwood & Bentley.
331. Fot. av en bronsmedaljong sannolikt framställd mellan åren 1820 och 1840.
333. 1. Fot. av ett träsnitt av Butterworth efter Wedgwoods medaljong, tillhörande Linn. Soc. i London.
333. 2. Fot. av en fototypi i The leisure hour 1883.
334. Träsnitt av E. Hansen, förmodligen efter Wedgwood.
337. 1. Fot. av en järnmedaljong i Råshults komministerboställe.
337. 2. Fot. av ett annat exemplar av samma medaljong i Stenbrohults kyrka, sannolikt skänkt dit omkring 1851.
338. Fot. av ett kopparstick i färgtryck, framställande invigningen av Linnés byst i Jardin des plantes i Paris 1790. Originalen i Finska konstföreningens samling.
343. 1. Fot. av minnesvarden över Linné i Uppsala domkyrka, rest 1798.
343. 2. Fot. av själva bronsmedaljongen, utförd av Sergel.
343. 3. En gipsavgjutning av medaljongen, skadad.
343. 4. Fototypi av en väl bibehållen gipsavgjutning.

355. 1. Fot. av J. Forslunds byst.
355. 2. En på mekanisk väg gjord kopia i förstorad skala av Forslunds byst.
355. 3. En mindre på samma sätt förfärdigad kopia.
355. 4. En ännu mindre ävenledes på mekanisk väg förfärdigad kopia.
- 356 a. (D. 29.) Kopparstick efter Forslunds byst gjord på Smalands nations bekostnad till firandet av minnesfesten 1807.
- 356 b. Samma kopparstick men en del av underskriften utesluten, ur Hedins Minne av Linné, fader och son.
359. Byst i alabaster.
360. Fot. av en byst i sèvresporlin, tillhörande professor A. Hamberg.
361. 1. Fot. av en byst i gips av Gachard 1823, tillhörande Bot. trädgården i Bruxelles.
361. 2. Fot. av ett liknande exemplar ävenledes tillhörande Bot. trädgården i Bruxelles.
363. Fot. av den i Bot. trädgården i Uppsala uppställda statyn i marmor, utförd av J. N. Byström, som avtäcktes 1820.
366. Träsnitt framställande Byströms staty, tillhörande Finska konstföreningens samling.
368. Statyett av gips modellerad av okänd konstnär. Skänk till Hammarby av fru Hilda Annerstedt.
370. 1. Fot. av en byst i sandsten av P. C. Depreter 1843. Tillhörande sällskapet Natura Artis Magistra i Amsterdam.
370. 2. Fot. av ett annat liknande exemplar, tillhörande samma sällskap.
370. 3. Fot. av ett annat exemplar i gips av samma byst, tillhörande Trädgårdsskolan Linnæus i Watergraafsmeer.
371. Fot. av en rund medaljong i koppar.
372. Fot. av träsnitt efter en byst, i Svensk folkkalender 1854.
373. Fot. av byst i gips av C. Sjöstrand, som tillhört bibliotekarien B. Lundstedt.
375. Fot. av byst i marmor från midten av 1800-talet, upprest i Bot. trädgården i Madrid.
376. Statyett i gips av C. G. Qvarnström från midten av 1800-talet.
379. Fot. av en medaljong i brons av C. G. Qvarnström uppsatt på Linné-monumentet vid Råshult, som restes 1866.
382. Fot. av en konturbild av Råshult-monumentet intryckt i pärmens på ett engelskt arbete 1887.
383. Fot. av en staty av Macdowell, uppställd i en nisch på The Civil Service Commissions hus i London, uppfört 1869.
384. (D. 9). Fot. av en byst i marmor, upprest i Bot. trädgården i Breslau.
385. 1. Fot. av bröstbild i gips i Linn. Soc. i London.
385. 2. Fot. av ett liknande exemplar, tillhörande etatsrådet Hammerich i Danmark.
386. Lerbyst av J. Dahlbom.
387. Byst i porian modellerad av J. Dahlbom 1881. Utförd vid Rörstrand. Skänk av fabriken till Hammarby.
388. Byst i porian förfärdigad under 1880-talet vid Gustavsberg efter en modell av F. Kjellberg.
392. 1—2. (D. 10—11). Fotografier av F. Kjellbergs staty i Humlegården med gurlanger på piedestalen, således gjorda, innan den fick sin definitiva form.
- 394 a. Stålstick av J. Wolf, framställande Kjellbergs staty, ur kalendern Svea 1880.

- 394 c. Samma stälstick utan infattning ur *The floral king* by A. Alberg 1888.
 396 a. Fot. av ett träsnitt av Kjellbergs staty i Linnéa, ett minnesblad 1885.
 399. Fot. av ett träsnitt i Finska konstföreningens samling.
 402. Träsnitt ur N. Ill. Tidn. 1885.
 403. Träsnitt ur *Hemvännen* 1885. Skänk av konsul R. Bünsow.
 408. Fot. av ett träsnitt, tillhörande Finska konstföreningen.
 413. Fot. av en etsning av Leo Kayser i Linnéa, dikt av F. Holmgren.
 416. 1. Fot. av K. J. Dyfvermans staty efter Kjellberg, rest i Lincoln Park i Chicago av svensk-amerikanare 1891.
 416. 2. Fot. av samma staty omgiven av svenska studenter på sangarfärd i U. S. A.
 424. (D. 12). Fot. av en relief i marmor av Chr. Eriksson, tillhörande Nationalmuseum.
 426. Byst av järn; skall vara gjord på 1890-talet på beställning av grosshandlaren A. Böhlmark, enligt uppgift modellerad av Chr. Eriksson.
 431. J. Börjesons stora gipsbyst lämnad till Hammarby av Universitetet.
 432. Gipsbyst av W. Runeberg. Skänk av professor och fru G. Retzius.
 433. Byst i gips efter Kjellbergs staty, förfärdigad till Linnéfesten 1907.
 434. Byst i gips av J. A. Schmit, förfärdigad till festen 1907.
 435. Statyett av gips av Gerda Sprinchorn.
 435 2. Medaljong i gips förfärdigad till festen 1907.
 435 3. Byst i gips på hög plint av G. Malmqvist, använd som dekoration vid festmiddagen i aulan 1907. Skänk av herr Henrik Svanfeldt.
 Anm. De båda sistnämnda ej upptagna i Linnéporträtt.

3. *Avbildningar av medaljer.*

Då Linné-porträtt utgavs, kände jag 61 medaljer med Linnés bild, däri inbegripna 13 varianter, samt tvänne sammanpräglingar, och efter Linnéfesten 1907 tillkom ytterligare 1, nämligen Sv. Akademiens Linnémedalj. Av alla dessa 62 medaljer och varianter finnas på Hammarby fotografier i naturlig storlek eller i det allra närmaste så, med undantag av nr 499 b och 510 a, av vilka jag icke lyckats erhålla sådana — likaledes saknas fotografier av framsidan på tvänne medaljer, nämligen 454 b och 507.

Medaljfotografierna äro uppsatta på 6 tavlor och likasom i Linné-porträtt ordnade efter Linnébilderna i ett antal grupper eller typer, vilka, där flera förekomma på samma tavla, äro begränsade av blå linjer. Inom dessa grupper äro så vidt det varit möjligt medaljerna ordnade efter tiden, då de blivit slagna. Siffrorna inom klammer angiva medaljens nummer i B. E. HVCERTS beskrivning av dessa medaljer i Numismatiska meddelanden XVII, Stockholm 1906.

Härtill vill jag foga följande anmärkningar.

Mellan n:r 479 och 480 finnas ett par onummerade fotografier framställande en medalj bildad genom sammanprägling av åtsidan av 476 med åtsidan på en medalj av FRANKLIN.

Det exemplar av 481, vars avbildning står överst, skiljer sig från de typiska exemplaren (se den nedre bilden) endast därigenom, att frånsidan är försedd med en ingraverad inskrift.

N:r 489 är endast en inträdespolett för besökande av en zool. trädgård.

Fotografierna utan nummer mellan 502 b och 503 äro av en medalj, som utgör en sammanprägling av åtsidan på 502 och frånsidan på 498.

Härtill komma följande medaljvbidningar.

- 436. Förstorad fotografi av medaljen av år 1746 för att visa Linnés utseende vid 39 år, sådant det uppfattats av medaljgravören D. Fehrman.
- 444. Förstorad fotografi av medaljen av år 1758.
- 460. Fot. av en vaxmodell av frånsidan till Ljungbergers medalj.
- 436, 444, 455, 460. 1. Kopparstick ur S. Hedin, Minne af Linné, fader och son 1808. Avbildningar av de fyra medaljer, som i Linnéporträtt bära dessa nummer.
- 436—460. 2. Samma kopparstick, medaljens nummer utsatta på glaset. Skänk av professor Th. Fries.

IX. Vyer och avbildningar av föremål, som äro förbundna med Linnés minne.

- 1. 1. (D. 21.) Plansch över Hammarby ur Linnés Egenh. ant. Hammarby 1823. Skänk av lantbrukaren C. J. Modén.
- 1. 2. Samma plansch. Skänk av fröknarna L. och E. Martin.
- 2. Fot. av Hammarby vid början av 1870-talet
- 3. Fot. Interiör av Linnés förmak 1872
- 4. Fot. Interiör av Linnés sovkammare 1872. } Ur fröken Emma Schensons Linnéalbum.]
- 5. Hammarby efter köpet stort brevkort — före 1907.
- 6 a, b, c, d. Fyra fotografier tagna vid Hammarby, då den gamla kastanjen blåste omkull, av direktör Örtendahl.
- 7. Fot. av Hammarby 1917.
- 8. Fot. av Linnés förmak 1917.
- 9. Fot. av Linnés sovkammare 1917.
- 10. Kopia av en karta över Hammarby, Hubby etc., upprättad år 1887 av J. W. Mossberg. Skänk av ingenjör J. W. Mossberg.
- 11. Ritning av ett skåp, som skall ha tillhört Linné och äges av Tekniska skolan i Norrköping samt innehåller ett antal etiketterade glasburkar och

blecklådor. Etiketterna dock ej skrivna av Linné. Ritningen utförd av teckningsläraren K. Ekdal och skänkt av rektor A. G. I. Eurenus.

12. 1. Träsnitt av Råshult.
12. 2. Planschen över Råshult — ur Egenh. ant. av Linné. Skänk av frökarna L. och E. Martin.
13. Fot. av Linnés bostad i Uppsala.
14. Träsnitt. Linnés bostad i Uppsala.
15. (D. 20.) Gamla botaniska trädgården i Uppsala, kopparstick ur Busser.
16. Träsnitt framställande Botaniska trädgården i Uppsala ur N. Ill. Tidn. 1885.
17. Fot. av Sveden. Skänk av professor O. Juel.
18. (D. 26.) Fot. av titelbladet och planritningen till slottsträdgården i Uppsala ur Linnés manuskript till Hortus Uplandicus, som äges av Kgl. Hof- und Staatsbibliothek i München.
19. (D. 14.) Fot. av kullerstolarna, som användes vid Linnés bröllop.
20. Gren av Ginkgo biloba Lin. — pressad — inom glas och ram. "Von einem sehr alten Baume im früheren 'Hortus Botanicus' zu Harderwijk, wo Linnaeus am 24. Juni 1735 promovirte". Skänk av direktör C. Kerbert i Amsterdam 1907.
21. Fot. av ett av Linné till Gronovius skänkt exemplar av Linnæa borealis, typexemplar för arten. Skänk av herr W. Carruthers 1908.
22. (D. 13.) Fot. av Linnés tulpanträd vid Hartecamp i Holland. Skänk av doktor H. Säterberg.
- 23 a, b, c, d. (D. 15 —18.) Pressade växter, som skänkts av dr. H. Säterberg och av honom ansågs ha tillhört ett herbarium, som ägts av Linné. (Se under VIII. 153. 2.)
24. (D. 22—25.) Fyra placher i färger framställande blommor under olika arstider, vilka placher antagits ha tillhört Linné, men enligt professor Th. Fries sannolikt med orätt. Skänkta av fabrikör Th. Winborg.
25. Ett av fröken Emma Schenson utgivet Linnéalbum med kort text av professor Elias Fries. Skänkt av utgivarinnan till Hammarby.
26. Fot. av minnesstenen över Artdi i Holland. Skänk av direktör C. Kerbert i Amsterdam.
27. Fot. av ett porträtt av Linnés lärjunge Anders Jahan Retzius. Skänk av professor och fru G. Retzius.

C. Biblioteket.

X. Boksamlingen.

På Hammarby funnos vid mitt tillträde till inspektoratet sju böcker, vilka sålunda äro upptagna i Fries' inventarieförteckning. Dessa äro följande:

Inlagda i monter II:

- C. 1. Caroli Linnæi Flora Suecica Stockh. 1745 med dedikation. Skänk av professor O. Nordstedt.

- C. 2. Caroli Linnæi Flora Lapponica Amsterd. 1737 med dedikation. Skänk av professor J. P. Arrhenii sterbhus.
- C. 6. Smålands Nations stadgar. Skänk av professor T. Tullberg; skola hava tillhört Linné som nationens inspektor.

Början till ett Linnébibliotek.

- F. 1. Caroli Linnæi, Flora Suecica, Stockh. 1745. Skänk av Uppsala universitetsbibliotek.
- F. 2. Caroli Linnæi Hortus uplandicus, Stockh. 1748. Skänk av Uppsala universitetsbibliotek.
- F. 3. Caroli Linnæi Indelning av Ötriket av J. J. Hartman. Skänk av Uppsala universitetsbibliotek.
- F. 4. Riksdagens förhandlingar om inköp av Hammarby, samlade av fil. kand. J. P. Velander och skänkta av honom till Hammarby. Numera inlagda i den sedan tillkomna boksamlingen.

Den nuvarande boksamlingen har uppkommit

dels därigenom, att Linn. Society i London till K. Vet.-akademien överlämnat den del av Linnés bibliotek, som omfattade arbeten ej rörande naturvetenskapliga ämnen, vilka Akademien sedan i sin ordning överlämnat till Hammarby (1903),

dels genom gavor, bland vilka den av kontraktsprosten AUG. RUBBERG skänkta stora samlingen (1904) intager främsta rummet,

dels genom inköp, de flesta vid bokauktioner i Uppsala.

Över hela boksamlingen samt några få manuskript har bibliotekarien HULTH på min anmodan upprättat en fullständig bladkatalog.

Boksamlingen omfattar:

1. Böcker som tillhört Linné, huvudsakligen samlingen från London, över vilken även en specialkatalog finnes upprättad av K. Vet.-akademien. Av denna samling äro 14 volymer utlagda i monter I.
2. Böcker av Linné — några utlagda i monter II.
3. Böcker om Linné.
4. Fyra blad manuskript av Linné — utlagda i monter II.

Oljemålning av Gustaf Hesselius på Linnés Hammarby.

EN UNIK SVENSK MÅLNING PÅ LINNÉS HAMMARBY

Av

AUGUST HAHR

BLAND DE AVMÅLNINGAR AV SÄLLSYNTA APOR, som ingå i konstsamlingarna på Linnés Hammarby, är det en, som äger en svensk konsthistorisk märklighet och i denna sin egenskap förtjänar att här omtalas. Tavlan är ett minne från Linnés dagar, på en gång djurmålning och stilleben.

På en bordskiva av gråbrun, spräcklig marmor står ett hundkojeli-liknande litet hus med ena långsidan och ena kortsidan mot åskådaren, d. v. s. sett från ett hörn, samt konstruerat av fin-

hyvlat, långådrigt trä, av en ljus, terrakottaliknande färg. Den cirkelrunda, av en grön rand omgivna öppningen till kojan är angiven i svart, utan ringaste schattering. På taket, bildat av ett par sluttande bräder och en däremellan lagd horisontal dylik, sitter vänd åt vänster en liten långhårig apa med mörkbrun päls å ryggen, vit i bringan och å frambenen, lång, brun svans och långt vitt panaschliknande hår å det svartgråa tämligen breda huvudet, vari lysa ett par bruna ögon med ett klokt, forskande uttryck. Öronen äro avlångt rundade. Fötterna med klor. Apan, som enligt Linné ej skulle varit större än en råtta — sannolikt är detta uttryck något överdrivet — tillhör de amerikanska kloapornas släkte, och dess vetenskapliga benämning är *Leontopithecus Oedipus*. Men på bordet se vi även andra saker, såsom en målad blomkruka med svängda handtag och med en mörkgrön växt, vars blad äro spetsigt ovala. Till vänster en porslinskopp med mjölk. Koppen har ett blått mönster. Vidare ett par ljust brungula bröd, ett runt och ett avlångt. På det senare har en fluga slagit sig ned. Bakgrunden är mörkt gråblå. Till höger under blomkrukans ena handtag läses signaturen: G. HESSELIUS. Blindramens mått äro: h. 45 cm, b. 52 cm.

Det lilla exotiska djuret, som lydde namnet *Grinn*, var en gåva av drottning LOVISA ULRIKA till Linné. Tavlan åter hade han fått av konung ADOLF FREDRIK. I Vetenskapsakademiens Handlingar för år 1768, II, sid. 146, har han lämnat ett meddelande både om det ena och det andra: »ett litet, alt för artigt och sällsynt djur, som Hennes K:gl. Majestät tåktes allernådigst förära mig lefvande och Hans Kongl. Maj:ts lika Nådigt detta Djurets präktiga målning», varefter en beskrivning på apan följer. Gåvorna hade säkert kort förut överlämnats, antingen 1768 eller något av de allra närmaste åren.

Målningen är utförd med synnerlig finhet och omsorg. Huru lätt och elegant ha ej många detaljer tolkats! I andra fall, t. ex. i återgivandet av hålet till kojan, kunde målaren kostat på sig en mer målerisk nyansering. Men stoffmåleriet är överhuvud taget förträffligt, strävande mot ren illusionism, som t. ex. i återgivandet av flugan på brödet.

Den koloristiska helheten ligger nog ej så mycket i målarens avsikt, men dels hans instinkt, dels tidssmaken leder honom. Lokalfärgerna äro sålunda ej starkt anslagna och ingå harmoniskt i den gråblå ton, som behärskar det hela.

Om även vår tavla ej får mätas med den högsta konstens mått, är den dock ett mycket intressant alster av en svensk dekorationsmålare under 1700-talets mellersta decennier och dessutom — och här kommer det märkligaste — ett verk av en till sina levnadsomständigheter bekant och i den konsthistoriska litteraturen ofta omtalad målare, av vilken emellertid *intet arbete hittills varit känt*. Att konsthistorien icke förbigått honom, beror därpå, att man tagit hänsyn till den uppskattning konstnären åtnjöt av sin samtid, och som särskilt tog sig uttryck i myndigheternas understödjande av hans mångåriga vistelse i Paris. En dylik favör tillföll icke vilken konstnär som helst.

GUSTAF HESSELIUS — så är konstnärens namn — tillhörde en i våra lärda, vittra och konstnärliga hävder bekant Dalasläkt.

Farfadern var ANDREAS OLAF HESSELIUS från Hesse by i Stora Tuna, en lärd och musikalisk man, promoverad magister, rektor för Falu skola och slutligen kyrkoherde i Folkärna 1686—1700. Fadern, ANDREAS HESSELIUS, hade 1711—1723 varit präst och slutligen prost vid de svenska församlingarna i Delaware och Pennsylvania i Amerika, tills han efter återflyttningen till hemlandet blev prost i Gagnef till sin död 1733. Av den äldre Andreas' övriga söner vart PER kyrkoherde i Hjo och Fogelås i Västergötland, JAKOB gruvpredikant vid Stora Kopparberget, SAMUEL kyrkoherde i Romfartuna i Västmanland, medan en åter, JOHAN HESSELIUS, blev en berömd läkare, efter studier i utlandet provinsialläkare i Närke och Värmland, assessor i Collegium Medicum och ledamot av Vetenskapsakademien, en annan, GUSTAF HESSELIUS, som 1711 åtföljde brodern ANDREAS till Amerika, därstädes en berömd målare av porträtt och altartavlor. Denne har t. o. m. fått hederstiteln »Amerikas förste konstnär av betydighet». Hans verksamhet begränsade sig dock huvudsakligen till Maryland och Philadelphia. Hesselius' konstnärliga traditioner fortsattes av sonen JOHN, och det kan även förtjäna att nämnas, att

en dotterdotter till honom gifte sig med vår berömda porträttmålare A. U. WERTMÜLLER, vilken, som bekant, slutade sina dagar i det stora landet hinsidan oceanen.

Detta var alltså GUSTAF HESSELIUS d. y:s farbroder. Hans bror ANDREAS, kallad Americanus,¹ har slutligen vunnit ett namn i den svenska litteraturhistorien.

Det är sålunda från en rikt begåvad släkt var konstnärstammar, en släkt, befryndad med en av den karolinska tidens andliga stormän, i det att farfaderns, doktor Hesselius hustrus syster var SARA BERGIUS, biskop JESPER SVEDBERGS maka i andra giftet, en omständighet, som för flera av släktmedlemmarnas fortkomst i livet ej varit utan betydelse.

Gustaf Hesselius' konstnärliga anlag utbildades dels i den då nyinstiftade konstakademien, dels hos hovmålaren JOHAN PASCH. Denne var anställd vid det kungliga slottets dekorationsarbeten, och i hans välrenommerade verkstad vid Ålandsgatan fick mer än en ung akademielev lära sig sköta palett och pensel.

Vid slottsarbetet var Hesselius sedan 1746 anställd under Paschs ledning. År 1757 anhöll han om understöd för en utrikes resa. Då akademiens fond för det året ej räckte till att giva honom något anslag, fick han löfte att för nästa år få ett stipendium på akademiens egen stat. Emellertid fick han omedelbart resa på ett stipendium å 400 daler sm., som på överintendenten CRONSTEDTS förslag gavs honom av slottsbyggnadsdeputationen. Resan gick över Köpenhamn till Paris. Dit hade två år förut en annan av eleverna hos Pasch, JONAS HOFFMAN, styrt kosan, likaledes med deputationens stipendium och under många år, ej mindre än femton, för sina utrikes studier rikt understödd av offentliga medel.² Han återvände 1770, anställdes med hög lön vid slottet och blev med tiden akademiprofessor, men aldrig den historiemålare i större stil, på vilken man hoppats och bortslösat så mycket pengar.

Hesselius stannade borta i sju år, antagligen nästan hela tiden

¹ Han var nämligen född i Amerika.

² Ännu tidigare, 1750, reste den nästan uteslutaude som landskapsmålare bekante JOHAN SÄFVENBOM och återkom 1760.

i Paris, och även han rikligt hugnad med understöd. Efter hemkomsten (1764) återgick han till arbetet med slottsrummens dekorer, fick bl. a. i uppdrag att måla resterande dörröverstycken och fortsatte på slottet till 1771. Det synes emellertid, som om även Hesselius varit ämnad till historiemålare, men han blev det i ännu mindre grad än HOFFMAN. Missräkningen över såväl den ene som den andre tog sig t. o. m. uttryck från riksdagens sida 1772, då mindre sekreta deputationen igångsatte en allmän räfst med akademien och överintendenten CARL FREDRIK ADELCRANTZ, en räfst, som Gustaf III:s i grevens tid inträffade revolution likväl bröt fullständigt udden av.

Det är LUDVIG LOOSTRÖM, som i sin bok »Den svenska konstakademien» förträffligt skildrat dessa strider och framdragit en mängd upplysningar om tidens vid slottet och vid akademien knutna konstnärer. Om Hesselius har han emellertid ej så mycket att berätta eller har snarare ej velat meddela allt, vad ur källorna kunnat vinnas, helt säkert av den anledningen att, då målarens konstnärskap var fullständigt obekant, det syntes föga lockande att söka ge någon närmare föreställning om honom.¹

»I handlingar och skrivelser», säger Looström bl. a., »nämnes Hesselius nästan ständigt vid Hoffmans sida. Före sin utresa lärde han sig i elfva års tid i akademien och hos 'Paschen' att teckna och måla allehanda djur, blomster och ornament, hvilka väl ännu delvis pryda slottsrummen.» I några som överstycken därstädes anbragta målningar och blomsterstilleben torde vi nog närmast böra tänka oss denne som mästaren.

Helt säkert var Hesselius huvudsakligast dekorationsmålare. Hans, liksom även hans lärares, gärning torde till största delen flutit ut och drunknat i tidens namnlösa dekorationskonst. Till den svenska rokokons behag- och skönhetsglädje måste dock

¹ Av andra författare, som omtalat honom, må nämnas CHR. EICHORN, artikel i Nord. Familjebok, AUG. HAHR, i »Per Krafft d. ä.», Sthlm 1898, sid. 16 — där nämnes en blomstermålning i gråblå ton, som förf. sett i en nu skingrad privatsamling i Stockholm och a vars baksida Hesselius var angiven som upphovsmannen — O. LEVERTIN i »Niklas Lafrensen d. y.», Sthlm 1899, sid. 50, S. STRÖMBOM i »Lorenz Pasch d. y.», Sthlm 1915, sid. 13.

även han ha lämnat sitt kanske icke ringa bidrag -- det är ju mycket, som tyder därpå — en insats, över vilken framtidens konstforskning en gång kan finna anledning att sprida ett närmare ljus, t. ex. vid den skildring av JOHAN PASCUS betydelse för den svenska frihetstidens konstkultur, som väl förr eller senare bör komma.

Målarens kraft bröts av en sinnessvaghhet, från vilken döden 1775 befriade honom.

TYDNING AV NÅGRA DÄGGDJURS- DIAGNOSER I SYSTEMA NATURÆ

ED. X.

Av

EINAR LÖNNBERG.

AR 1758 PLÄGAR OFTA KALLAS DEN SYSTEMATISKA zoologiens »*ab urbe condita*». Sätillvida äger detta sitt berättigande, som då den tionde upplagan av Linnés »Systema Naturæ» utkom. I detta verk genomförde Linné fullt konsekvent binomenklaturen även på det zoologiska området. Det är på grund härav ytterst viktigt att söka i varje särskilt fall fastställa, vilka djurarter Linné här avsett med sina diagnoser och namn. Då som vanligt diagnoserna äro särdeles knapphändiga, är det dock ingalunda någon lätt sak att vinna klarhet härutinnan. Genom att följa citaten till de olika källorna har man dock ofta en god hjälp. De allra flesta däggdjuren äro t. ex. sålunda identifierade genom olika forskares samarbete. En särdeles förträfflig och skarpsinnigt genomförd granskning av däggdjuren i »Systema Naturæ», ed. X med fixerandet av släkttyper och bestämmandet av de olika arternas ursprungsland m. m. framlades 1911 av den engelske zoologen OLDFIELD THOMAS i Proc. of the Zoological Society of London. I denna utläggning lyckades han att lösa flera förut svårtydda eller misstydda spörsmål. Rörande ett litet fåtal däggdjur kunde

han dock ej erbjuda någon tolkning. Ehuru de äro av jämförelsevis ringa vikt, kan det måhända dock ej vara utan sitt intresse att söka lämna tydning till några av dessa.

Den femte arten av släktet *Canis* får av Linné på sid. 40 av det omtalade arbetet artnamnet »*Alopec.*» och beskrives kort och godt på följande sätt:

»*C[anis] cauda recta: apice nigro.* Syst. nat. 5.

Vulpes campestris vulgo.

Habitat in Europa, Asia.»

Här finnes blott en hänvisning, nämligen till »Systema Naturæ», 6:e upplagan, *Canis* n:o 5, och följer man den, finner man blott »*Canis cauda recta extremitate nigra.* Gmel. *Vulpes Campestris*». Sålunda ej mera där.

Ett uppslag till tydning av vad det är frågan om, kan man emellertid finna i Linnés föreläsningar över djurriket¹ av år 1748. Där läses² under släktet *Canis*: »Sp. 6, *Canis cauda recta extremitate nigra. Vulpes campestris.* Räf, hwars yttersta spets på Swansen är swart; håller sig på Slätter, som i synnerhet på Skåne slätt.» Det är otvivelaktigt att härmed menas samma räv som »*C. Alopec.*» i »Systema Naturæ» ed. X, då ju diagnosen är praktiskt taget likalydande. Men å andra sidan är det en viktig upplysning, att denna räv även finnes i Sverige. Det kan då ej vara något annat än en varietet av vår vanliga räv och närmare bestämt den, som stundom kallas »brandräv». SVEN NILSSON beskriver denna varietet i »Skandinavisk Fauna» (1847, sid. 251) med följande ord: »Svansen slutar med svarta har, bringan blåaktig; inga hvita harspetsar på skenklar och bakrygg.» Då en vit svansspets är något mycket karakteristiskt för rävarna (även de svarta!), är det ej så underligt, att Linné misstog sig och i den svarta svanspetsen hos brandräven såg ett artmärke.

Ett par andra arter, som THOMAS betraktar såsom obestämbara, utgöras av några getter. Det är först

Capra depressa, som får diagnosen: »*C. cornibus depressis*

¹ Linnés Föreläsningar öfver djurriket med understöd af svenska staten för Uppsala universitet utgifna af EINAR LÖNNBERG. Upps. 1913.

² L. c. p. 35.

incurvis minimis cranio incumbentibus.» Uppgiften, som sedan följer: »*Habitat in America*», är såsom tyvärr ofta är fallet med Linnés ursprungsuppgifter ej särdeles säker, utan kan lämnas ur räkningen. En beskrivning meddelas ytterligare med följande innehåll: »*Magnitudo hædi Hirsi. Pili longi, penduli. Cornua lunata, crassa, vix digitum longa, cranio adpressa ut fere cutem perforant.*» Denna beskrivning synes giva vid handen, att det är fråga om någon tam getras. Även härvidlag lämna de nyss citerade föreläsningarna några närmare upplysningar, som synas bekräfta detta. Linné hade sett såväl denna som följande get- »art» i »Vivario Cliffortiano» under sin vistelse i Holland. Beskrivningen i föreläsningarna hänför sig tydligen till samma djur, ty den föregående latinska diagnosen är alldeles likalydande som den ovan från *Systema Naturæ* citerade. Storleken skulle varit ungefär densamma som hos våra vanliga getter eller något mindre och även ragget långt som hos dessa. Det avvikande låg alltså huvudsakligen i hornen, som av Linné i föreläsningarna skildras med följande ord: »Hornen voro knapt fingers långa, och . . . böjde som en halfmåne, tjocka och nedtryckte, att de nästan gingo genom skinnet, med spitsarne wid Cranium.»

Den andra arten är:

Capra reversa med diagnosen: »*C. cornibus erectis apice recurvis.*» Även om den säges: »*Habitat in America*», vilket dock säkert är felaktigt. Den följande beskrivningen i *Systema Naturæ* innehåller detsamma som också meddelas i föreläsningarna, nämligen att storleken var ungefär densamma som hos en ett-årig tamget och håren »helt korta som hos hjortsläktet». »*Cornua vix digitum longa, antrorsum recurvata*», säges det i *Systema Naturæ*; i föreläsningarna gives samma längdmått, men uppgives, att de voro »raka mot ändan». Detta får väl sammanställas så, att hornen voro raka med framåtvridna spetsar. Dylika horn ha Sudangetterna, d. v. s. deras horn nå en maximilängd av omkring 10 cm. och ha framåtböjda spetsar. Då därtill kommer, att samma getter ha kort och tät hårfäll, torde överensstämmelsen med Linnés *Capra reversa* vara så pass stor, att man kan ha rätt att antaga, att det var en nordostafrikansk tamget

i »Vivario Cliffortiano», som erhöll detta namn. Att Linné, som var van vid våra långraggiga getter och ej kände till de av klimatet framkallade förändringarna hos de afrikanska husdjuren (bland vilka även fåren äro snagghåriga), ej kunde identifiera en dylik get med den vanliga tamgeten är ej att undra över. Han upptog för övrigt ännu en tam getras, nämligen den syriska eller Mambargeten såsom en egen »art» under namnet *Capra mambrica*. I detta fall var det de långa hängande öronen, som gävo underlag åt diagnosen. Även bland fåren införas utom det vanliga tamfåret i samma upplaga av Systema Naturæ tvenne andra tamraser, »*Ovis guineensis*», ett afrikanskt tamfår från Guinea, och »*O. Strepsiceros*», det kretensiska skruvhornfåret, sasom särskilda »arter».

TRE LINNÉPORTRÄTT

Av

ELOV FÖRBERG

PÅ SIN STIFTELSEDAG ERHÖLL SVENSKA LINNÉ-Sällskapet ett porträtt i olja av CARL VON LINNÉ, skänkt av herr N. ROSEN i Malmö. Tack vare denna vackra gåva har första årgången av Sällskapets årsskrift kunnat prydas av en Sällskapet tillhörig bild av den store "Princeps botanicorum". (Se försättspl.) Denna bild är en av artisten SVANTE BERGH utförd kopia av det bekanta porträttet i Versaillesgalleriet. Medan såväl K. Vetenskapsakademiens som Gripsholmsgalleriets Roslin-porträtt äro bröstbilder, är detta ett knästycke. Linné är framställd sittande i en länstol. Högra handen stödes, lätt knuten, mot låret, den vänstra handen, som håller en Linnæaranka,¹ vilar på en bordskiva. Anletsdragen och peruken med den karakteristiska hårknuten äro här återgivna ungefär såsom å de båda nyss-nämnda porträtten, näsan kanske något mera krökt. Överkroppen är vänd mera framåt. Dräkten är av brunkarminfärgat sammet och nordstjärneorden fästad med svart bandrosett.

I sitt utmärkta arbete »Linnéporträtt» säger professor TULLBERG (s. 61), »att Versaillesporträttet med all säkerhet är målat i Sverige». Enligt professor Tullbergs åsikt är detta porträtt sålunda det ursprungliga Roslinska originalet. Om den Bergh'ska kopian har doktor STRÖMBOM, som noga studerat Versaillesporträttet, uttalat det omdömet, att densamma är väl utförd och fullt överensstämmer med originalet. Beträffande detta senare är emel-

¹ Denna räcker här ända ut till bordshörnet och har rätt uppstående blomstänglar.

lertid doktor Strömbom av en annan uppfattning än professor Tullberg. Doktor Strömbom säger nämligen:¹ »En stilistisk undersökning av det mycket illa åtgångna Versaillesporträttet (där Linné f. ö. är klädd i sammetsdräkt) anger med stor bestämmdhet att dess mästare ej är ROSLIN men att det mycket väl kan ha utförts av PASCH eller som kopia efter Londonbilden.»

I varje fall har Svenska Linné-Sällskapet förmånen äga ett vackert och intressant porträtt av den store blomsterfursten, vars namn det bär och vars minne det har till uppgift att hedra.

Att årsskriften dessutom kan återgiva ej mindre än två hittills okända Linnéporträtt, är ett förhållande, som torde förtjäna ett närmare omnämnande.

På våren 1917 fick jag ett erbjudande från London att få köpa ett Linnéporträtt, om vilket det hette: »It is certainly an autentic portrait painted from life, cannot be a copy, price £ 150.» Ett senare telegram förmälde, att porträttet ej fanns omnämnt i professor Tullbergs »Linnéporträtt». Att kunna finna ett porträtt, som ej upptagits i detta så utförliga, 515 nummer omfattande standard-work, var ur ikonografisk synpunkt av stor betydelse och ur samlaresynpunkt i hög grad lockande. Beskrivningen kom en att tänka på möjligheten, att det kunde vara det i nyssnämnda arbete såsom försvunnet omtalade Hallman-porträttet. Jag sände därför telegrafisk order om porträttets hitsändande. Svårigheterna att få något över Nordsjön voro vid denna tid mycket stora. Då försändelsen sent omsider kom mig tillhanda, var det med spänd förväntan jag mottog densamma och framtog porträttet.

Det tycktes vid första påseendet vara en gammal målning, duktigt gjord om än ej av mästarehand. Sedan de lager av damm och smuts, som betäckte det hela, nödtorftigt avlägsnats, befanns porträttet vara målat på ett stycke grovträdig, antagligen 1600-talsduk, som förstärkts med en bakpa densamma klistrad duk av något senare typ. Denna var uppspänd på en bred ram (utan kilar), vilken på ett ganska primitivt sätt reparerats med påspikade trälappar.

¹ Porträttmålaren Lorens Pasch d. y., hans liv och konst av Sixten Strömbom. Stockholm 1915. S. 179.

Såsom av plansch 6 synes är det ett knästycke. Linné framställes halvt en face sittande i en länstol. Högra handen, som håller en gäspenna, stödes mot ett bord, på vilket ett par fullskrivna brevpapper ligga. Vänstra handen vilar på stolens armstöd. Ställningen erinrar om Versaillesporträttet, ehuru bordet där står på den andra sidan. Anletsdragen likna närmast de Roslinska porträtten. Vissa delar sasom hakan, kinden med vartan och särskilt peruken påminna kanske mera om KRAFFTS porträtt. Vartan på näsan saknas likasom den så karakteristiska hårlocken. De båda övre hörnen av tavlan utfyllas av blomsterdekorationer. Mellan dessa är med gulvit färg målat:

CARL LINNAEUS

AETATIS SVAE 60
1767

Kraffts porträtt målades, som bekant, först 1774 och Roslins 1775. Gent emot vissa detaljer å malningen måste man ställa sig undrande och spörjande. Exempelvis är det väl föga antagligt att en 1700-talsmålare, allraminst en svensk, skulle ha så oriktigt återgivit nordstjärneorden, som tavlans målare gjort sig skyldig till och helt och hållet glömt bort ordensbandet. Att blommorna i hörnen uteslutande bestå av trädgårdsblommor, och att den så godt som obligatoriska Linnæan saknas är ock anmärkningsvärdt.

Da härtill kom några egendomligheter beträffande craqueluren, till vilka jag nedan aterkommer, började jag misstänka tavlans äkthet och överlämnade den till ett par experter i och för undersökning. I den förstes utlåtande heter det, att tavlan var malad på en typisk 1600-talsduk av så god beskaffenhet, att det varit meningslöst att förstärka densamma med ännu en duk på baksidan, om det ej skett för att giva det hela 1700-talskaraktär. Sprickorna voro ritsade med en nål eller annat spetsigt instrument, så att den gamla, förut malade, duken framskymtade. På några ställen hade dessa konstgjorda sprickor i hastigheten råkat löpa ut över det i tavlans ytterkant påklustrade papperet, där ingen färg fanns, som kunde ha spruckit. Om man granskar craqueluren på gamla målningar, befinnas färgkanterna ojämna och ofta något upphöjda. Dessa små fina åsar framträda även, om man håller tavlan så,

att dagern faller snedt efter tavlans yta. Upprepar man nu detta försök med vårt porträtt, så försvinna sprickorna alldeles. Däremot upptäckas ojämnheter, som tydligen härröra från sprickor i den gamla dukens ursprungliga malning. Men dessa sammanfalla ej med och ha sålunda ej följts vid uppritandet av de nya sprickor, som skulle göra tavlan till en gammal målning. Det hela var emellertid så skickligt gjort, att en annan av våra mest erfarna tavelrestauratörer ansåg porträttet vara en äkta målning från 1700-talets midt. En tredje åter, som hade bättre ögon (och starkare förstoringsglas), fastslog med bestämdhet, att sprickorna voro konstgjorda, »men alldeles märkvärdigt bra gjorda». Han ville ej kalla det en förfalskning, vilket den förre gjorde, då »restauratörer ibland fingo i uppdrag att göra en tavla äldre».

Då jag meddelade säljaren denna nedgörande kritik, svarade han blott, att experter ej imponerade på honom, »nous les connaissons trop bien», han skulle lämna ett bemötande. Något sådant har likväl ännu ej avhörts. Däremot har porträttet ånyo uppträtt i hans kataloger — i den sista till ett pris av £ 80. Förut hade, som nämnts, fordrats 150 £, vilket pris säljaren då förklarade vara det lägsta tänkbara för ett sådant »uniket konstverk», till vilket han hade flere köpare, bland andra hade presidenten i The Linnean Society of London varit »greatly disappointed» över att tavlan sänts till Sverige.

Den skarpa kritiken och min vägran att köpa porträttet avskräckte emellertid tydligtvis ej säljaren från att vilja, även fortsättningsvis, göra affärer med mig. Ty ännu medan brevväxlingen rörande ovan berörda porträtt pågick, mottog jag ett telegram av följande lydelse: »Offer important painted portrait Linne size 95 x 120 cmtr. date about 1740 artist unknown a museum piece, price £ 300.» I ett senare telegram uppgav säljaren porträttet vara »probably by Kraft», han hade visserligen telegrafisk beställning från annat håll, men ville »for sentimental reasons» ge mig företrädet.

Varnad av den erfarenhet jag redan haft, begärde jag få se porträttet eller åtminstone en fotografi därav. En sådan erhöles ock. Av denna att döma var porträttet engelskt (se plansch 7).

Det återger en medelalders man med förnämt utseende. Peruken, som f. ö. är helt engelsk, har försetts med en hårknut, liknande den Linnéska. Vissa detaljer av ansiktet förete ganska stor likhet med det ovan beskrivna porträttet, likaså knapparna i rocken. Nordstjärneorden är här väl fästad på ett band, men saknar krona och är f. ö. oriktigt tecknad. För att ej uraktlåta något, som kunde peka på Linné, har utanpå pärmens till den bok, som den porträtterade håller i handen, anbragts ett växtmotiv och en inskription: »... damenta 17... (?)». Vid närmare granskning visar det sig, att detta är en senare påmålning, som därtill gjorts så slarvigt, att den ej följer den snedt hållna bokens lutning, utan svävar fritt i luften. Den digra boken liknar f. ö. alls icke Linnés »Fundamenta botanica», som har helt annat format. Det hela gör intrycket av ett engelskt porträtt, åt vilket man sökt giva största möjliga likhet med ett Linnéporträtt. Det hade onekligen varit av ett visst intresse att få se själva målningen, men då vederbörande fordrade att först få halva priset inbetalt, nödgades jag avstå därifrån. Jag lyckades likväl, tack vare vänlig bemedling av svenske ambassadören i London, greve HERMAN WRANGEL, att få porträttet undersökt av en expert. Det fastställdes därvid, att man hade att göra med en påtaglig förfalskning.

På relativt kort tid ha sålunda redan här i Sverige utbjudits minst två s. k. fullt autentiska Linnéporträtt, vilka, enligt vad ovan visats, rätteligen förtjäna en helt annan benämning. Visserligen skulle detta kunna betraktas såsom ett bevis på huru högt Linné är uppskattad även på konstmarknaden. Men då det ej gärna kan anses förenligt med den »vördnad för vårt lands största naturvetenskapliga minne», varom § 1 i Sällskapetets stadgar talar, att Linnés namn användes i med skäl misstänkta affärers tjänst, har det ansetts lämpligt att inlägga en gensaga häremot och på samma gång fästa Linnéanasamlares uppmärksamhet på förhållandet — som f. ö. torde kunna tjäna sasom ett observandum även på andra områden.

BEMERKUNGEN ÜBER HASSELQUIST'S HERBARIUM

Von

H. O. JUEL

FREDRIK HASSELQUIST'S M. D. SOCIET. REG. Scient. Upsal. et Stockholm. Soc. Iter palæstinum eller Resa til Heliga Landet, förrättad ifrån År 1749 til 1752, Med Beskrifningar, Rön, Anmärkningar, Öfver de märkvärdigaste Naturalier, på Hennes Kongl. Maj:ts befallning, utgifven af CARL LINNÆUS (Stockholm 1757)* so lautet der Titel des Buches, in welchem LINNÉ den wissenschaftlichen Nachlass seines jungen, fünf Jahre früher verstorbenen Schülers zusammengestellt hatte.¹ In der Vorrede teilt er die wichtigsten Data aus HASSELQUIST's Leben und wissenschaftlicher Tätigkeit mit, woraus wir folgendes entnehmen.

HASSELQUIST war am 3. Januar 1722 in Östergötland geboren, als der Sohn eines Hilfspredigers, der ein paar Jahre später starb und seine Familie gänzlich verarmt hinterliess, so dass der Sohn nur unter grossen Entbehrungen die Schule besuchen und dann 1741 seine Studien an der Universität in Upsala fortsetzen konnte. Hier widmete er sich eifrig medizinischen und naturwissenschaftlichen Studien, vorwiegend unter der Leitung LINNÆ's. Im Jahre 1747 hörte er diesen über die Geschichte der Botanik

¹ Übersetzungen: D. F. HASSELQUIST's Reise nach Palästina etc. Rostock 1762; Voyages and travels in the Levant; etc. London 1766; Voyages dans le Levant, etc. Paris 1769; Dr. F. HASSELQUIST's Reize naar Palestina, etc. Amsterdam 1771.

privatim vorlesen, und als LINNÉ dabei hervorhob, dass unter anderen Ländern besonders Palästina in bezug auf die Ausforschung seiner Naturgeschichte sehr vernachlässigt sei, machten diese Worte auf HASSELQUIST einen so starken Eindruck, dass er den Entschluss fasste, sich dieser Aufgabe zu widmen. Durch den Beistand sowohl der Universität als einiger Mäzene aus seiner Provinz gelang es ihm, die für den Antritt der Reise nötigen Geldmittel aufzubringen, und nachdem er die zur Erlangung der medizinischen Doktorwürde nötigen Proben abgelegt hatte, trat er im August 1749 seine orientalische Reise an. Er landete Ende November in Smyrna und hielt sich den Winter über in dieser Stadt und ihrer Umgebung auf. Anfang Mai 1750 fuhr er nach Ägypten, wo er verschiedene Orte im Delta besuchte und nach Süden bis zu den Pyramiden und Grabstätten von Abusir vordrang. Ende März 1751 verliess er Ägypten und segelte nach Jaffa in Palästina. Er besuchte verschiedene Orte im Heiligen Lande, das er bis nach Sidon durchreiste, fuhr Ende Mai 1751 nach Cypern, Rhodos und Chios und landete Mitte Juli wieder in Smyrna.

Da LINNÉ in seiner Flora palestina bei vielen der von HASSELQUIST gesammelten Pflanzen »Arabia» als Fundort angibt, so ist hiermit nicht das eigentliche Arabien gemeint, sondern offenbar nur das sogen. Peträische Arabien, welchen die Sinai-Halbinsel und das zwischen dieser und Judäa liegende Gebiet umfasste. HASSELQUIST hatte die Absicht, den Sinai zu besuchen (Brief aus Kairo in Iter palest., 599), dieser Plan ist aber wahrscheinlich nicht erfüllt worden. Dagegen schreibt er, nachdem er Palästina verlassen hatte (Brief aus Cypern, Iter palæst., 605): »Sedan jag farit igenom Judeen, en del af steniga Arabien, Samarien, Galileen och en stor del af Syrien, får jag nu skriva från Cypern». »Steniga Arabien» ist eine oft gebrauchte, aber auf einem Missverständnis beruhende Übersetzung von »Arabia Petraea». In seinem Tagebuch zur Reise in Palästina (Iter, 138, 139) beschreibt er eine Reise, die er von Jerusalem aus nach Jericho, den Jordan und dem ganzen westlichen Ufer des Toten Meeres entlang vornahm. Vom Südende des Toten Meeres nahm er einen anderen Weg nach Hause und folgte dabei dem Berg-

rücken (»bergfot»), der Arabia Petraea vom Heiligen Lande trennt. Dies ist das einzige, was ich über einen Besuch in Arabien in seinem Tagebuche gefunden habe.

LINNÉ hat übrigens an verschiedenen Stellen widersprechende Angaben über Fundorte der Pflanzen HASSELQUIST's, man vergleiche, z. B., *Centaurea pumila*, *Cerinthe orientalis*, *Cleome arabica*, *Thuja aphylla*, *Trigonella hamosa*.

HASSELQUIST, der schon vor dem Antritt seiner Reise Anzeichen eines Brustleidens verspürt hatte, erkrankte nun schwer in Smyrna an seinem alten Leiden, und schon am 9. Februar 1752 starb er daran im Alter von 30 Jahren. Es stellte sich jetzt heraus, dass die Geldmittel, womit er bei Antritt seiner Reise und dann auch während derselben ausgerüstet worden war, gänzlich unzureichend gewesen waren, so dass er, um die Kosten seiner Reise bestreiten zu können, in grosse Schulden geraten war. Bei seinem Tode waren seine sämtlichen Sammlungen von seinen Gläubigern als Pfand in Beschlag genommen worden. Um die zur Auslösung dieses für die Wissenschaft überaus wertvollen Pfandobjektes nötige Geldsumme, 14000 »Daler Kopparmynt», zu beschaffen, wandte sich LINNÉ's Freund, der Archiater BÄCK, an die Königin LOVISA ULRIKA und bewog sie dazu, die Summe aus ihrer eigenen Kasse auszusahlen. Sie wurde dadurch die Besitzerin aller der von HASSELQUIST zusammengebrachten naturwissenschaftlichen Sammlungen, welche ein paar Jahre später im königlichen Schlosse Drottningholm untergebracht wurden.

Die Pflanzensammlung wurde sofort von LINNÉ bearbeitet. Er schreibt a. a. O.: »Hvad Örtorne angår, af hvilka Hennes Kongl. Majestät allernådigst tåktes tildela mig tripletterne, har jag dem på annat ställe utredt». Etwas anders lautet seine Angabe in einem Briefe an BÄCK, d. 18. Febr. 1757¹: »Drottningen gaf mig dupletterne af örterne, där af är Flora palæstina en disputation 1756». Es scheint aus der letzteren Aussage hervorzugehen, dass LINNÉ nicht die ganze Sammlung, sondern nur die von der Königin abgetretenen Dubletten bearbeitet hat. Diese Dublettensammlung ist dem Herbarium LINNÉ's einverleibt und

¹ Bref och skrivelser 1. Afd. Del V, sid. 20.

Sv. Linné-Sällsk. Årsskr. 1.

wird also von Linnean Society in London aufbewahrt. LINNÉ's Bearbeitung derselben liegt in der Dissertation »Flora palæstina» (Upsaliæ 1756; Amoen. acad. IV 1759) vor. Gleichzeitig erhielt LINNÉ von der Königin den Auftrag, HASSELQUIST's Tagebücher und Aufzeichnungen herauszugeben.²

Die Hauptsammlung von HASSELQUIST's Pflanzen verblieb, zusammen mit seinen Sammlungen von anderen Naturalien, in Drottningholm. Im Jahre 1803 schenkte aber König GUSTAF IV. ADOLF die sämtlichen Naturaliensammlungen LOVISA ULRIKA's an die Universität in Upsala. THUNBERG, der damalige Vorstand des Botanischen Gartens und des naturhistorischen Museums, nahm die Sammlungen in Empfang, ordnete sie und begann schon im folgenden Jahre Kataloge derselben zu veröffentlichen, die er als Dissertationen von seinen Schülern herausgeben liess. Im Jahre 1805 erschien in dieser Reihe »Museum naturalium Academiæ Upsaliensis, cujus partem XXV. etc.», und dessen Inhalt bildet »Donationis Reg. GUSTAVI IV:ti ADOLPHI Continuatio II:da. Herbarium a Celeb. HASSELQUIST collectum».

Die Exemplare HASSELQUIST's trugen, als THUNBERG sie bekam, keinerlei Aufschriften, weder Namen, noch Angaben der Fundorte. THUNBERG hat sie also selbst bestimmt. Er hat im allgemeinen den Namen rechts unten mit Bleistift geschrieben. Auf die Exemplare der den 5 ersten Klassen zugehörigen Pflanzen hat er im allgemeinen »æg» oder »ægypt» geschrieben. Diese Angabe ist jedoch wenig zuverlässig und sollte vielleicht nur die Zugehörigkeit zum HASSELQUIST'schen Herbar überhaupt bezeichnen, denn auch Pflanzen, die sicher aus Palæstina stammen, sind in jener Weise bezeichnet.

THUNBERG's Bestimmungen der HASSELQUIST'schen Pflanzen sind in mehreren Fällen unrichtig. Dies ist erklärlich, wenn man

² LINNÉ's Entzücken über die Beobachtungen HASSELQUIST's nimmt sich in einem Briefe an BÄCK (18. VII. 1755; Bref och skrivelser 1: IV, 346) einen putzigen Ausdruck: »Gud wälsigne den makalösa Drottningen, som wille låta mig se dem; men jag hade så när mistat synen, då jag begynte läsa och kunne intet uphöra för än jag läst altsamans, förbanne mig jag nogonsin wet mig läsit något, som warit så fett på rena nya reelle rön som desse; de siukte neder i mig som Guds ord i en Diekne. alla tidens tider lära lofwa Hennes Maj:t, som räddat alt detta utur elden.»

sich erinnert, dass er selbst mit der orientalischen Flora nicht vertraut war, und dass er über kein Herbar verfügte, das er bei den Identifizierungen zum Vergleich herbeiziehen konnte.

LINNÉ hatte in Flora palæstina 468 Arten als von HASSELQUIST gesammelt angegeben. THUNBERG's Verzeichnis zählt nur 370 Arten auf. Die ganze Sammlung ist aber weit grösser, da viele Exemplare unbestimmt sind. Es ist nun auffallend, dass THUNBERG's Verzeichnis recht viele Arten enthält, welche in LINNÉ's Flora palæstina fehlen. Unter diesen finden wir zahlreiche mediterrane oder orientalische Arten, die LINNÉ schon 1753 in Sp. pl. I beschrieben hatte, und die er wohl kaum versäumt hätte, in Fl. palæst. zu erwähnen, wenn er diese Exemplare gesehen hätte. Solche von THUNBERG angeführte Arten sind, z. B.:

<i>Cynosurus aureus</i>	<i>Ajuga orientalis</i>
<i>Globularia orientalis</i>	<i>Marrubium Pseudodictamnus</i>
<i>Crucianella angustifolia</i>	<i>Draccephalum canescens</i>
<i>Heliotropium supinum</i>	» <i>Moldavica</i>
<i>Gentiana spicata</i>	<i>Dodartia orientalis</i>
<i>Caucalis (Tordylium) latifolia</i>	<i>Geranium malacoides</i>
» <i>orientalis</i>	<i>Hibiscus Manihot</i>
<i>Sison Ammi</i>	» <i>Trionum</i>
<i>Allium Chamæmoly</i>	<i>Malva ægyptia</i>
» <i>Moly</i>	<i>Fumaria capnoides</i>
<i>Rumex spinosus</i>	» <i>spicata</i>
<i>Poterium spinosum</i>	<i>Aspalathus cretica</i>

Einige andere Arten hat LINNÉ erst in späteren Werken beschrieben, aber ohne HASSELQUIST zu erwähnen, z. B.:

<i>Panicum coloratum</i> Mant. I.	<i>Valantia hispida</i> Syst. X.
<i>Phalaris paradoxa</i> Sp. pl. II.	<i>Geranium chium</i> Syst. X.

Aus diesen Umständen geht mit ziemlich grosser Sicherheit hervor, dass LINNÉ die Sammlung in Drottningholm für seine Flora palæstina nicht benutzt hat.

Die der Universität geschenkte Pflanzensammlung LOVISA ULRIKA's enthält ausser HASSELQUIST's Herbar auch dasjenige von KALM, aus Nordamerika, sowie eine andere kleinere Sammlung von unbekanntem Ursprung. Die ganze Sammlung ist in 16

Holzkasten aufbewahrt, welche das Format und die Ausstattung von Folianten haben. Sie sind mit reich verziertem Leder bekleidet und tragen ein königliches Wappen, aus dem brandenburgischen und dem schwedischen Reichswappen zusammengesetzt (Fig. 1). LOVISA ULRIKA war nämlich die Schwester FRIEDRICH's des Grossen.

An den Rücken der das Herbar HASSELQUIST's enthaltenden 8 Kasten hat THUNBERG mit Tinte »Hasselquist« geschrieben. Da ausserdem die Namen der in seinem Verzeichnis aufgezählten HASSELQUIST'schen Pflanzen sich an den Exemplaren, von ihm selbst geschrieben, wiederfinden, so kann kein Zweifel darüber bestehen, dass die hier vorliegende Sammlung wirklich die Hauptsammlung der HASSELQUIST'schen Pflanzen darstellt.

Schon in der 1. Auflage von Species plantarum (1753) wird HASSELQUIST als der Finder von 5 Arten erwähnt, nämlich:

Cornucopia cucullatum
Rhamnus Spina Christi

Mimosa nilotica
» *Lebbek*
Cucumis Dudoim (= *C. Chate* Sp. pl. II)

In der Dissertation Centuria I. plantarum (1755) werden die folgenden 19 Arten nach seinen Exemplaren neu beschrieben:

Salix ægyptiaca
Iberis arabica
Cleome arabica
Trifolium alexandrinum
» *uniflorum*
Hypericum repens
» *scabrum*
Cistus arabicus
Smyrniun ægyptiacum
Hasselquistia ægyptiaca

Cerinthe orientalis
Cucumis prophetarum
Baccharis dioscoridis
Gnaphalium sanguineum
Anthemis nilotica
Centaurea calcitrapoides
» *Verutum*
» *pumila*
Leontodon lanatum

Die Dissertation Flora palæstina (März 1756) enthält fast nichts als eine Aufzählung von Namen, 5 Arten werden jedoch hier zum ersten mal beschrieben oder wenigstens durch das Zitat

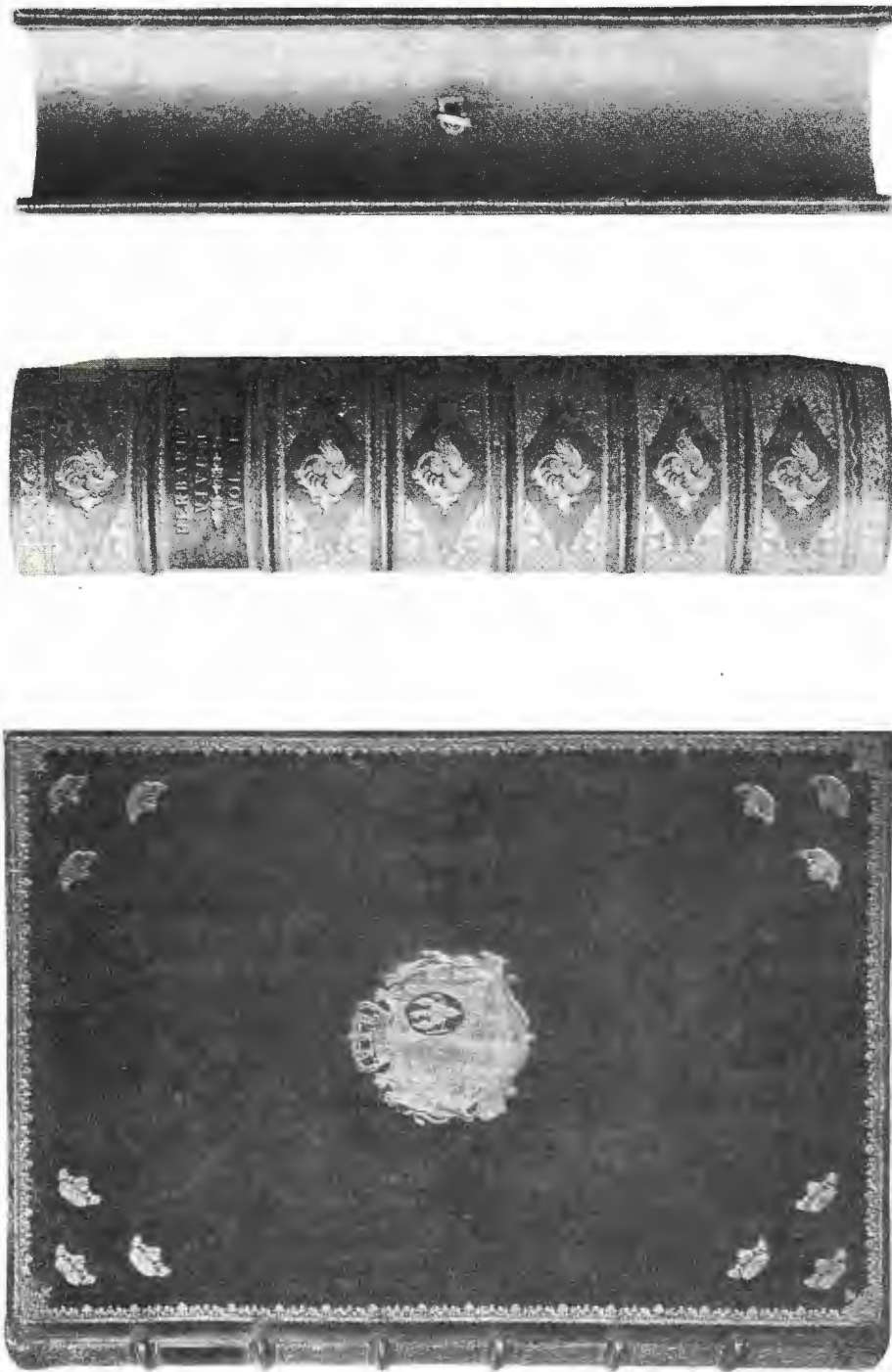

Fig. 1. Ein Volumen aus Lovisa Ulrika's Herbar.

einer älteren Beschreibung identifiziert. Es sind dies die folgenden von HASSELQUIST gesammelten Arten:

Bromus distachyos
Allium ascalonicum
Parietaria judaica

Sideritis lanata
Galium hierosolymitanum

Die ein paar Monate später erschienene Dissertation *Centuria II. plantarum* (Juni 1756) bringt nur eine HASSELQUIST'sche Art: *Hieracium sanctum*.

In der X. Edition von *Systema naturæ* (1759), welche sonst fast keine Angaben über die Heimat und die Finder der Arten mitteilt, fand ich HASSELQUIST bei einer Art zitiert, nämlich: *Reaumuria vermiculata*.

In der II. Edition von *Species plantarum* (1762—63) ist er bei noch 7 Arten zitiert, die jedoch schon vorher in *Systema ed. X* beschrieben worden waren, nämlich:

Uniola bipinnata
Sedum libanoticum
Aeschynomene Sesban
Trigonella humosa

Salvia syriaca
Origanum aegyptiacum
(Cucumis Chate = C. Dudaim Sp. pl. I.
Scorzonera orientalis

Endlich finden wir HASSELQUIST zitiert in *Mantissa plantarum* (1767) bei *Scabiosa palæstina*, sowie in *Mantissa altera* (1771) bei *Knautia palæstina*.

Ausser den bisher erwähnten 40 Arten gibt es eine fast ebenso grosse Anzahl, unter den in *Flora palæstina* aufgezählten Arten, bei denen HASSELQUIST zitiert wird (nämlich mit dem Buchstaben »H.«), und deren Namen dort zum ersten mal auftreten, jedoch nur als »nomina nuda«, weil Beschreibungen nicht geliefert werden. Die meisten dieser Arten wurden dann in *Systema ed. X* beschrieben, einige erst in *Species ed. II*. Solche *nomina nuda* der Fl. palæst. sind die folgenden:

Lagurus cylindricus
Festuca fusca
 „ *replatix*
Hordeum bulbosum
Allium veronense
 „ *pallens*
 „ *paniculatum*
Orchis sancta

Lepidium chalepense
Sinapis erucoides
Cistus creticus
Eleagnus spinosus
Jasminum grandiflorum
Convolvulus Dorycnium
 „ *cairicus*
Origanum Maru

Cucumis flexuosus
Campanula dichotoma ?
Anthemis peregrina
Artemisia judaica

Carduus mollis
Serratula babylonica
Lactuca Scariola

Unter den von HASSELQUIST herrührenden Pflanzen in Fl. palæst. findet man auch einige, die mit Artnamen bezeichnet sind, welche in LINNÉ'S Schriften an keiner anderen Stelle vorkommen. Vielleicht hat er später diese Namen gegen andere ausgetauscht, ich möchte aber annehmen, dass in einigen Fällen nur Schreibfehler des Herausgebers (B. J. STRAND) vorliegen. Solche *hapax legomena* sind:

Lichen judaicus
Triticum perenne
Urtica romana
Atriplex maritima
Reseda aegyptiaca

Rosa lutea
Spartium arenosum
Lathyrus biflorus
Cynanchum creticum
Artemisia fruticosa

Einige mit Varietätsnamen, die sich sonst nicht in LINNÉ'S Arbeiten wiederfinden, belegte Pflanzen, werden hier auch als von HASSELQUIST herrührend angegeben:

Avena fatua minor
Alisma Plantago aquatica foliis parvis teneris
Ruta graveolens minor
Tenacium Scordium minus
Polium album

Mentha spicata longifolia
Psoralea bituminosa latifolia
Medicago polymorpha echinata
Carex acuta maxima
Urtica dioica maxima

Von HASSELQUIST gesammelt sind auch folgende in Fl. palæst. nach der älteren Nomenklatur bezeichneten Pflanzen:

Anchusa Buglossum sylvestre majus nigrum
 C. BAUH.
Campanula flore sursum spectante TOURN.
Erica orientalis TOURN.
Ranunculus orientalis palustris TOURN.

Sisymbrium murale BARR.
Vicia Nissolia angustifolia TOURN.
Carthamus caule niveo
Betula Alnus foliis oblongis

Alles in Allem sind es gegen 100 von LINNÉ aufgestellte Pflanzenarten, bezw. von ihm verwendete Pflanzennamen, welche sich auf Exemplare, die HASSELQUIST gesammelt hatte, beziehen.

Für die Wissenschaft hat das in Upsala aufbewahrte Herbarium HASSELQUIST'S jetzt nicht mehr die Bedeutung, die ihm

hätte zukommen können, wenn LINNÉ die Gelegenheit gehabt hätte, es zu bearbeiten. Hätte er diese Exemplare selbst bestimmt und die Namen darauf geschrieben, so wäre diese Sammlung für die Kenntnis der orientalischen Flora offenbar sehr wichtig. Jetzt können die hier vorliegenden Exemplare in keinem Falle als Originalexemplare im eigentlichen Sinne dieses Wortes gelten. Ganz ohne Wichtigkeit sind diese Exemplare jedoch nicht. Sie stellen nämlich Dubletten von in LINNÉ's Herbar befindlichen wirklichen Originalexemplaren dar. Für die Identifizierung derjenigen Arten, die LINNÉ nach HASSELQUIST'schen Exemplaren aufgestellt hat, können daher auch diejenigen Exemplare dieser Arten, die sich in Upsala befinden, von einer gewissen Bedeutung sein. Diese Bedeutung tritt in noch höherem Grade hervor bei solchen Arten, von denen das LINNÉ'sche Herbar gar keine Exemplare enthält. Soweit ich finden kann, tritt dieser Fall nur bei drei Arten ein, nämlich *Leontodon lanatum* L., *Artemisia judaica* L. und *Origanum aegyptiacum* L.

Ein nicht geringes historisches Interesse hat aber dieses Herbar an und für sich, als von einem Schüler LINNÉ's herrührend, dem Ersten, der seit dem hervortreten LINNÉ's die orientalische Flora einer planmässigen Untersuchung unterwarf.

Im folgenden liefere ich eine Zusammenstellung der Pflanzen, die LINNÉ nach Exemplaren HASSELQUIST's beschrieben haben dürfte. Auch solche sind mit aufgenommen worden, die er ohne Beschreibung erwähnt hat, wenn diese Erwähnungen sich ausschliesslich auf HASSELQUIST'sche Exemplare beziehen.

Bei jeder Art werden zuerst die Literaturzitate mit den Erwähnungen von HASSELQUIST zwischen Klammern angeführt. In den Zitaten nach Fl. palæst. bezeichnet »H.» HASSELQUIST, »P.» POCCOCKE, »R.» RAUWOLF. Nach den Literaturzitaten folgt die Mitteilung über das Vorkommen oder Fehlen von Exemplaren der betreffenden Art im Herbar HASSELQUIST's. Die Bestimmungen THUNBERG's werden hier in Klammern angeführt. Die nach der heutigen Nomenklatur gebräuchlichen Namen sind gesperrt und kursiv gedruckt.

Acacia arabica, nilotica s. *Mimosa nilotica*.

Aeschynomene Sesban L. Fl. palæst. 1756, 25, n. nud. (»H. Aegypto«); Syst. X, 1759, 1158; Sp. pl. II 1763, 1061 (»in Aegypti sepibus. Hasselquist«). *Sesbania ægyptiaca* POIR.

Von dieser Art enthält das Herbar ein Exemplar (THUNB.: »Aeschynomene«).

Aethionema cappadocium s. *Iberis arabica*.

Albizzia lebbek s. *Mimosa Lebbek*.

Alisma Plantago aqu. foliis parvis teneris ab europæa differens L. Fl. palæst. 1756, 18 (»H. Aegypt. Palæst.«).

Das Herbar enthält ein Exemplar von *A. plantago* L. (THUNB.: »Alisma Plantago«). Es kann wohl die von LINNÉ gemeinte Form darstellen.

Allium ascalonicum L. Fl. palæst. 1756, 17, c. descr. (»H. Palæstina«); Sp. pl. II 1762, 429 (»in Palæstina. Hasselquist«).

Von dieser Art habe ich im Herbar kein Exemplar gefunden.

Allium moschatum L. Sp. pl. 1753; Diss Fl. palæst. 1756, n. 186 (»H. Sion«); Sp. pl. II 1762, 427 (»in GalloProvinciæ, Narbonæ, Hispaniæ apricis elevatis«).

Diese Art ist vielleicht durch ein Versehen aufgenommen worden, denn in Amoen. IV steht an ihrer Stelle mit derselben Nr. »A. pallens«. Im Herbar findet sich auch kein Exemplar von *A. moschatum*.

A. pallens s. *A. moschatum*, veronense.

Allium paniculatum L. Fl. palæst. 1756, n. 187, nom. nud. (»H. Libano«); Syst. X 1759, 978; Sp. pl. II 1762, 428 (»in Sibiria, Austria, Italia, Oriente«).

Siehe *A. veronense*.

Allium veronense L. Fl. palæst. 1756, n. 185, nom. nud. (»H. M. Sion«); HASSELQ. Iter 1757, 131; L. Syst. X 1759, 978. *A. pallens* HASSELQ. Iter 1757, 131, nom. nud.; L. Fl. palæst. in Amoen. IV 1759, n. 186, nom. nud. (»H. Sion«); Sp. pl. II 1762, 427 (»in Italia, Monspelii, Pannonia«); THUNB. Mus. XXV, 5. *A. paniculatum* L.

LINNÉ hat offenbar den Namen »veronense« später gegen »pallens« ausgetauscht. Es ist merkwürdig, dass sowohl bei HASSELQUIST als in Amoen. IV beide Namen angeführt sind.

Drei Exemplare von *A. paniculatum* L. liegen im Herbar, auf eines hat THUNB. »Allium pallens« geschrieben.

Anchusa Bugloss. sylv. maj. nigr. C.B. L. Fl. palæst. 1756, n. 87 (»H. Palæstina«).

In Sp. pl. II steht dies Synonym bei zwei verschiedenen Pflanzen, *Anchusa officinalis* L. und *Lycopsis pulla* L. Syst. X = *Nonnea pulla* (L.) DC. Ich habe im Herbar keine dieser Arten gefunden.

Anonyma dubia s. *Erica orientalis*.

Anthemis peregrina L. Fl. palæst. in Amoen. IV 1759, zwischen n. 494 und 496, nom. nud. (*H. Aegypt*); Syst. X 1759, 1223.

In der Originalausgabe der Fl. palæst. ist Nr 495 übersprungen. In Amoen. IV ist *A. peregrina* neu eingeführt worden und nimmt den Platz zwischen Nr 494 und 496 ein, jedoch ohne Nummer. Die Art fehlt in Sp. pl. II.

Ich habe diese Art im Herbar nicht gefunden.

Artemisia fruticosa L. Fl. palæst. 1756, n. 474, nom. nud. (*H. Judæa*). LINNÉ hat keine Art unter diesem Namen beschrieben. Vielleicht meint er hier *A. arborescens* Sp. pl. II, 1188 (*in Italia, Oriente*), welche von THUNB. Mus. XXV, 8, angeführt wird.

Im Herbar liegt ein Exemplar der letzteren Art (THUNB.: *A. arborescens*).

Artemisia judaica L. Fl. palæst. 1756, n. 473, n. nud. (*H. Judæa, Betleh.*); Syst. X 1759, 1208; Mant. 1767, 111 (*in Judæa, Arabia, Numidia*); Mant. II 1771, 281 (*in Palæstina*). *Dubia planta* Schihe HASSELIQ. Iter 1757, 473 (*Aegypti montosa*).

DELILE (Fl. ægypt. ill., 346) hat richtig erkannt, dass HASSELIQ. *planta* Schihe diese Art ist. Dies geht aus HASSELIQ. *Beschreibung* hervor, denn diese ist nicht so schlecht, wie DELILE behauptet. Der arabische Name der Art ist nach DELILE (l. c., 104) »chye«^h. Nach ASCHERS-SCHWEINF. (Ill. fl. d'Egypte, 91) ist »chih«^h der Name sowohl von dieser Art als von *A. herba alba* ASSO.

Das Herbar enthält ein Exemplar dieser Art (THUNB.: *Artemisia*). In JACKSON'S Index to the Linnean herbarium (London 1912), 38, ist die Art kursiv gedruckt, sie scheint also in LINNÉ'S Herbar zu fehlen.

Artemisia nilotica L. Cent. I. plant. 1755, n. 77 (*in Aegypto. D. Hasselquist*); Fl. palæst. 1756, n. 472 (*H. Aegypt. Pal.*); Sp. pl. II 1763, 1188 (*in Aegypto*). *Cotula anthemoides* L.

LINNÉ sagt in Sp. pl. II von *A. nilotica*: »Affinis ita *Cotulae anthemoidi*, ut cuinam generi adscribenda facile dubium«.

Im Herbar liegt ein unbestimmtes Exemplar dieser Art.

Arum triphyllum L. Fl. palæst. 1756, n. 521 (H. Palæstina); vix L. Sp. pl. I.

LINNÉ sagt von dieser Pflanze: »*Arum triphyllum* secundum folia, sed flos nobis deest et locus differt«. *Arisæma triphyllum* (L.) SCHOTT ist nämlich eine amerikanische Art.

Im Herbar fand ich je ein Exemplar von *Arisarum vulgare* TARG. und *Dracunculus vulgaris* SCHOTT, aber sonst keine Araceen.

Atriplex maritima L. Fl. palæst. 1756, n. 584, nom. nud. (*H. M. rubrum*).

Der Name kommt bei LINNÉ sonst nicht vor. Das von ihm angeführte Synonym »*Malluah* Cels.« ist vielleicht mit dem arabischen Namen

»moulleyh« identisch, welcher nach ASCHERS.-SCHWEINF. (Ill. fl. d'Egypte, 224) mehreren verschiedenen Pflanzen, darunter auch einigen Chenopodiaceen, zukommt. FORSSKAL (Fl. aeg.-arab., 69) gibt für *Schanginia baccata* (FORSSK.) Moq. den Namen »mullæah« an. Man könnte sonst vermuten, dass »Atriplex« für »Chenopodium« stehe, und dass also *Sueda maritima* (L.) DUM. gemeint sei.

Sch. baccata kommt nicht im Herbar vor, dagegen zwei Exemplare von *Sueda*-Arten, die ich nicht bestimmen kann. Auf drei Exemplare im Herbar hat THUNB. »Atriplex« geschrieben: eines ist *A. halimus* L., das zweite *A. littoralis* L., das dritte scheint eher eine *Beta* zu sein.

Avena fatua minor L. Fl. palæst. 1756, n. 56, nom. nud. (»H. Palæstina«).

Das Herbar enthält ein Exemplar (THUNB.: »A. fatua«) einer *Avena*, die ich nicht bestimmen kann, und die vielleicht die in Fl. palæst. gemeinte Form ist.

Avena madritensis s. *Bromus madritensis*

Baccharis dioscoridis L. Cent. I. plant. 1755, n. 79 (»in Syria, Aegypto. D. Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 483 (»H. Palæstina«). *Pluchea Dioscoridis* (L.) DC.

Im Herbar liegt ein unbestimmtes Exemplar dieser Art. Ein anderes Exemplar, auf welches THUNB. diesen Namen geschrieben hat, und das also seiner Erwähnung derselben in Mus. XXV, 8, zu Grunde liegt, ist dagegen eine ganz andere Pflanze.

Betula Alnus fol. obl. L. Fl. palæst. 1756, n. 525 (»H. Aegypto«).

Ich habe im Herbar keine *Alnus* gefunden.

Brachypodium distachyum s. *Bromus distachyus*.

Briza bipinnata L. Fl. palæst. 1756, n. 46, nom. nud. (»H. Aegypt. frequ.«); Syst. X 1759, 875. *Uniola bipinnata* L. Sp. pl. II 1762, 104 (»in Aegypto. Hasselquist«). *Eragrostis bipinnata* (L.) K. SCHUM. *E. cynosuroides* (RETZ.) BEAUV.

In Fl. palæst. steht bei dieser Art nur: »gramen est omnium speciosissimum«. Diese Worte können doch unmöglich für eine Diagnose gelten.

Fehlt im Herbar.

Bromus distachyos L. Fl. palæst. 1756, n. 55 (»H. Palæstina«); Cent. II. plant. 1756, n. 114 (»in Europa australi, Oriente«); THUNB. Mus. XXV, 3. *Brachypodium distachyum* (L.) BEAUV.

Die Art ist in Fl. palæst. aufgestellt, denn der Name ist hier von einem Synonym begleitet: »Gramen spica brizæ minus. C. B.«

Ein kleines Exemplar (THUNB.: »Bromus distachyos«) gehört zu dieser Art.

Bromus madritensis L. Cent. I. plant. 1755, n. 9 (»in Hispania«); Fl. palæst. in Amoen. IV 1759, zwischen n. 53 und 54 (»H. Palæstina«). *Avena madritensis* THUNB. Mus. XXV, 4.

Die Art fehlt in der Originalausgabe der Fl. palæst. In Amoen. IV steht der Name kursiv gedruckt, wodurch nach der Angabe in der Vorrede die neuen Arten (denn dies ist wohl der Sinn der Worte »nondum determinatas«) hervorgehoben werden sollen. Die Art war aber schon beschrieben.

Dass THUNB. »Avena« statt »Bromus« hat, ist offenbar nur ein Lapsus.

Im Herbar liegt ein Exemplar (THUNB.: »Bromus madritensis«).

Bryum Aegypti HASSELQ. Iter 1757, 502 (»Aegypti muri, ruinæ et Cisternæ«). *Hypnum foliis crenatis* HASSELQ. Iter, 503 (»Damiata Aegypti«). Bei dem letzteren Namen steht »quod antea descriptum §. 52«. *Bryum Aegypti* hat diese Nummer. Aus der Beschreibung dürfte schwerlich festgestellt werden können, um welches Moos es sich hier handelt. Vielleicht ist es die folgende Art.

Bryum truncatulum L. Sp. pl. 1753; Fl. palæst. 1756, n. 593 (»H. Hyssopus Salom. Hier. Betl.«); Sp. pl. II, 1584 (»Hyssopus Salomonis. Hasselquist«); THUNB. Mus. XXV, 8. *Pottia truncatula* (L.) LINDB.

Ein Bogen im Herbar trägt mehrere Exemplare dieser Art (THUNB.: »*Bryum truncatulum*«).

Callipeltis cucullaria s. *Valantia cucullaris*.

Campanula dichotoma L. Fl. palæst. 1756, n. 108, nom. nud. (»Palæstina«); Cent. II. plant. 1756, n. 123 (»in Sicilia, Syria«); THUNB. Mus. XXV, 4.

Bei dieser Art ist in Fl. palæst. kein Finder angegeben, vielleicht ist ein »H.« ausgefallen.

Im Herbar liegt ein Exemplar dieser Art (THUNB.: »*C. dichotoma*«).

Campanula fl. surs. spect. Tour. L. Fl. palæst. 1756, n. 111 (»H. Hierosolym.«). *C. stricta* L. Sp. pl. II 1762, 238 (»in Syria, Palæstina«). Das Herbar enthält ein unbestimmtes Exemplar dieser Art.

Carduus mollis L. Fl. palæst. 1756, n. 465, nom. nud. (»H. Palæstina«); Cent. II. plant. 1756, n. 191 (»in alpinis Austria«); Sp. pl. II, 1156 (»in alpinis Austria«). *Furinea mollis* (L.) REICHB.

Das Herbar enthält ein Exemplar dieser Art (THUNB.: »*Carduus*«).

Carex acuta, maxim. L. Fl. palæst. 1756, n. 524, nom. nud. (»H. Aegyptio, Pal.«). An *C. hispida* WILLD.?; THUNB. Mus. XXV, 3.

LINNÉ's *C. acuta* ist eine umstrittene Art. Ihre var. β . *ruffa* Sp. pl. I soll *C. riparia* CURT. sein, eine Art, die *C. hispida* WILLD. habituell sehr ähnlich ist. Die letztere Art kommt in Palästina, nicht aber in Ägypten vor.

Ein Bogen im Herbar trägt links ein Exemplar von *C. acutiformis* EHRH. (THUNB.: »*C. paludosa*«), rechts ein Exemplar von *C. hispida* (THUNB.: »*C. hispida*«). Ein anderer Bogen trägt 2 Exemplare der ersteren Art (THUNB.: »*C. paludosa*«). Dies sind die einzigen Carices im Herbar.

Carthamus caule niveo L. Fl. palæst. 1756, n. 470 (»H. Judæa«).

Im Herbar liegt ein Exemplar von *Carthamus nitidus* BOISS., eine Art die sich durch ihren glatten, weissen Stengel auszeichnet, und die um Jericho wächst. Wahrscheinlich ist dies die von LINNÉ erwähnte Art.

Cassia planisiliqua L. Fl. palæst. 1756, n. 226 (»H. Palæstina«); vix L. Sp. pl. *C. Sophor* HASSELQ. Iter 1757, 467 (»Cairi horti«). *C. occidentalis* L.; THUNB. Mus. XXV, 6.

Das Herbar enthält 2 Exemplare, auf die THUNB. »*Cassia Sophor* Hasselqv.» geschrieben hat, und ohne Zweifel sind es diese, die er in seinem Herbarkatalog mit *C. occidentalis* gemeint hat. Sie stimmen mit der Beschreibung von *C. occidentalis* überein. Sowohl diese Art, als *C. sophora* L., werden nach MUSCHLER in ägyptischen Gärten kultiviert.

Cassia Sophor s. *C. planisiliqua*.

Centaurea babylonica s. *Serratula babylonica*.

Centaurea calcitrapoides L. Cent. I. plant. 1755, n. 84 (»Monspelii, et in Palæstina. D. Hasselquist»); Fl. palæst. 1756, n. 501 (»H. R. Hiericho»); HASSELQ. Iter 1757, 117 (»Damiata»).

Ich fand im Herbar kein Exemplar, das zu dieser etwas umstrittenen Art gehören kann.

Centaurea pumilis L. Cent. I. plant. 1755, n. 86 (»in Aegypto. D. Hasselquist»); *C. pumilio* L. Fl. palæst. 1756, n. 503 (»H. Judæa»); Syst. X 1759, 1232. *C. pumila* L. Sp. pl. II 1763, 1300 (»in Aegypto»).

Ich habe die Art im Herbar nicht gefunden.

Centaurea Verutum L. Cent. I. plant. 1755, n. 85 (»in Palæstina. D. Hasselquist»); Fl. palæst. 1756, n. 502 (»H. Hiericho»); THUNB. Mus. XXV, 8.

Das Herbar enthält ein Exemplar dieser Art (THUNB.: »C. Verutum»).

Cerinth *orientalis* L. Cent. I. plant. 1755, n. 16 (»in Aegypto. b. m. D. Hasselquist»); Fl. palæst. 1756, n. 92 (»H. Judæa»). *Onosma orientalis* L. Sp. pl. II 1762, 224 (»in Oriente»).

Ein Exemplar ohne Aufschrift gehört zu dieser Art. Ein Exemplar, auf welches THUNB. »*Cerinth orientalis*?» geschrieben hat und auf welches seine Angabe in Mus. XXV, 4, sich bezieht, ist dagegen *Moltkia caerulea* (WILLD.) LEHM.

Chærophyl *ægyptiacum* THUNB. Mus. XXV, 1804, 5, n. nud.

Im Herbar liegt ein Exemplar, auf welches THUNB. »*Chærophyl* *ægyptiacum*. Hasselqu. it. 460?» geschrieben hat. Auf jener Seite steht aber bei HASSELQ.: »*Chenopodium ægyptiacum*». Die Pflanze ist *Deuverra tortuosa* (DESF.) DC.

Chenopodium ægyptiacum HASSELQ. Iter 1757, 460.

Dass diese Pflanze, die bei Alexandria in der Nähe vom Meeresufer vorkam, und von den Einwohnern als Gemüse benutzt wurde (»in Acetariis ab Aegyptiis adhibetur, ob gustum salino-aromaticum, satis bonum«), eine *Suæda* gewesen ist, kann nicht bezweifelt werden. FORSSKÅL (Fl. ægypt.-arab., 69) identifiziert sie mit seiner *Suæda baccata* = *Schanginia baccata* (FORSSK.) MOQ., sagt aber von dieser: »sed in acetariis non usurpatur«. Man darf daher daran zweifeln, ob seine Identifizierung richtig sei, um so mehr weil seine Beschreibung der Frucht mit der von HASSELQUIST gegebenen nicht übereinstimmt. HASSELQUIST's Pflanze hatte nämlich »semen unicum«, »infra (intra?) calycem reconditum«. FORSSKÅL sagt dagegen von seiner Pflanze: »Capsula calyce vestita, 5-valvis, polysperma.« Wenn diese Angabe richtig ist, kann seine Pflanze keine *Chenopodiaceæ* gewesen sein.

SPRENGEL, Syst. veg. I 1825, 923, nennt FORSSKÅL's Pflanze *Enchylæna ægyptiaca* SPRENG. und scheint also HASSELQUIST's Artnamen aufgenommen zu haben, obgleich er ihn nicht zitiert.

Vergl. übrigens was oben unter *Atriplex maritima* angeführt worden ist.

Cistus arabis L. Cent. I. plant. 1755, n. 38 (»in Arabia. D. Hasselquist»); Fl. palæst. 1756, n. 291 (»H. Arabiæ»); THUNB. Mus. XXV, 6. *Helianthemum arabis* (L.). PERS.

Das Herbar enthält hiervon ein Exemplar (THUNB.: »C. arabis«).

Cistus creticus L. Fl. palæst. 1756, n. 289, nom. nud. (H. P. Palæstina); Syst. X 1759, 1077; Sp. pl. II 1762, 738 (Creta, Syria). Von späteren Verfassern unter *C. polymorphus* WILK. gezogen.

Das Herbar enthält ein Exemplar, das ich für *C. creticus* L. halte (THUNB.: *Cistus*).

Cladonia aleicornis, *C. foliacea* s. *Lichen judaicus*.

Cleome arabica L. Cent. I. plant. 1755, n. 56 (in Arabia. D. Hasselquist); Fl. palæst. 1756, n. 372 (H. Palæstina).

Kein Exemplar wurde im Herbar gefunden.

Convolvulus cairicum L. Fl. palæst. 1756, n. 105, nom. nud. (H. Aegypto). *C. cairicus* L. Syst. X 1759, 922; Sp. pl. II 1762, 222 (in Aegypto). *Ipomoea cairica* (L.) SWEET. *I. palmata* FORSSK.

Das Herbar enthält ein Exemplar dieser Art (THUNB.: *Ipomæa*).

Convolvulus Dorycnium L. Fl. palæst. 1756, n. 102, nom. nud. (H. Hierosolym.); Syst. X 1759, 923; Sp. pl. II 1762, 224 (in Oriente). *C. scoparius* THUNB. Mus. XXV, 4; non L.

Im Herbar liegt ein Exemplar dieser Art (THUNB.: *C. scoparius*).

Cornucopia cucullatum L. Sp. pl. 1753, 54 (Smyrnæ. D. Hasselquist); Fl. palæst. 1756, n. 31 (H. Smyrnæ, Palæstinæ rarior); HASSELG. Iter, 452 (circa Smirnam); THUNB. Mus. XXV, 3.

Has Herbar hat ein Exemplar dieser Pflanze (THUNB.: *C. cucullatum*).

Cotula anthemoides s. *Artemisia nilotica*.

Cotyledon serrata s. *Sedum libanoticum*.

Cucubalus aegyptiacus L. Sp. pl. 1753, 415 (Hasselq.) An *Silene aegyptiaca* L. f. Suppl.?

Die von LINNÉ fil. beschriebene Art wird mit *S. atocion* L. Syst. XIII identifiziert. Von dieser fand ich im Herbar kein Exemplar.

Cucumis Cate L. Fl. palæst., n. 549, nom. nud. (H. Aegypto). *C. Cate* HASSELG. Iter 1757, 491 (circa Cairum); L. Syst. X 1759, 1279; Sp. pl. II 1763, 1437 (in Aegypto, Arabia. Hasselquist). *C. Dudaïm* L. Sp. pl. 1753, 1012 (in Aegypto, Arabia. Hasselquist); non L. Sp. pl. II. *C. melo* L.

Kein Exemplar gefunden.

Cucumis Dudaïm L. Fl. palæst. 1756, n. 551, nom. nud. (H. Aegypt. Hier.); Sp. pl. II 1763, 1437 (in Oriente); non L. Sp. pl. 1753. *C. melo* L.

Die Art wird von HASSELG. unter *Plantæ Cucurbitinæ Aegypti* (Iter, 488—491) nicht erwähnt. LINNÉ hat in Fl. palæst. wahrscheinlich diese mit der vorigen verwechselt.

Cucumis flexuosus L. Fl. palæst. 1756, n. 550, nom. nud. (H. Aegypto, Pal.); Sp. pl. II 1763, 1437 (India?). *C. melo* L.

Die Aufnahme dieser Pflanze in Fl. palæst. beruht vielleicht auf einem Versehen.

Cucumis prophetarum L. Cent. I. plant. 1755, n. 96 (in Arabia. D. Hasselquist); Fl. palæst. 1756, n. 553 (H. Palæst. Arab.); Sp. pl. II 1763, 1444 (in Arabia).

Von dieser Art enthält das Herbar ein Exemplar (THUNB.: »*Momordica balsamina*«).

Cynanchum creticum L. Fl. palæst. 1756, n. 139, nom. nud. (»H. Arabia«).

LINNÉ hat keine *Asclepiadacee* unter diesem Artnamen beschrieben. Dass eine neue aus »Arabien« stammende Art den Namen »creticum« bekommen sollte, schien mir kaum wahrscheinlich, und ich vermutete daher zuerst, dass ein Druckfehler hier vorliege, und dass »creticum für erectum stehe. In diesem Falle würde die gemeinte Pflanze *Marsdenia erecta* (L.) R. Br. sein. Diese Art ist im Herbar nicht vorhanden. Dagegen findet sich im Herbar ein Exemplar von *Cynanchum canescens* (Willd.) K. Schum. In BOISSIER'S Fl. orient. IV, 52, steht bei dieser Art als Synonym: *Asclepias cretica* CLUS. Dies Synonym scheint von LINNÉ an keiner Stelle erwähnt zu sein, ich vermute jedoch, dass sein *Cynanchum creticum* gerade jene *Asclepias cretica* CLUS. sein soll, und dass er dann vergessen hat, die Art in seine späteren Arbeiten einzuführen. THUNBERG hat auf das Exemplar geschrieben: *Asclepias procera* Willden. Sp. pl. — gigantea Fl. Pal., eine ganz falsche Bestimmung.

Dianthus pomeridianus L. Sp. pl. II 1762, 1673 (Habitat Constantinopoli Forskål; in Palestina Hasselquist).

Aus der Beschreibung LINNÉS scheint mir hervorzugehen, dass ihr lebende Exemplare zu Grunde gelegen haben. Wahrscheinlich hat er von HASSELQUIST nur Samen dieser Art bekommen. Sie scheint mir im Herbar zu fehlen.

Diplachne fusca s. *Festuca fusca*, F. reptatrix.

Diplotaxis erucoides s. *Sinapis erucoides*.

Dubia planta Schihe s. *Artemisia judaica*.

Elæagnus spinosus L. Fl. palæst. 1756, 81, nom. nud. (»H. R. Ramma«); *E. spinosa* L. Cent. II. plant., n. 117 (»in Aegypto«); Sp. pl. II 1762, 177 (»in Aegypto«). *E. angustifolia* L. Sp. pl. *E. orientalis* L. Mant. 1767; THUNB. Mus. XXV, 4.

Dies ist offenbar die *Arbor magna spinosa* etc., ex qua oleum de Jericho exprimitur, die HASSELQUIST ad fontem Elisæ in der Nähe von Jericho (also nicht in Agypten) gesehen hat (Iter, 517). Nach der Beschreibung steht (*Elæagnus*), vielleicht von LINNÉ hinzugesetzt.

Das Herbar enthält ein Exemplar von *E. angustifolia* L. (THUNB.: »*E. orientalis*«). Ob es zu der Form gehört, welche LINNÉ als *E. spinosa* bezeichnete, lasse ich dahingestellt sein.

Enchylæna ægyptiaca s. *Chenopodium ægyptiacum*.

Eragrostis bipinnata, *E. cynosuroides* s. *Briza bipinnata*.

Erica orientalis Tour. L. Fl. palæst. 1756, n. 215 (H. P. Palæstinæ). *Erica simplex fruticosa* HASSELQ. Iter 1757, 514 (Jericho).

Das Synonym *Erica orientalis* TOURN. scheint von LINNÉ an keiner anderen Stelle erwähnt zu sein.

Von *Anonyma dubia* HASSELQ. Iter, 465, die er bei Smyrna gesehen, sagt LINNÉ: »Hanc plantam enodare non potui, nec similem inter Authoris pl. siccas vidi, forte species *Ericæ*«. Die Beschreibung der Blüte scheint mir jedoch kaum auf eine *Ericacee* zu passen.

Das Herbar enthält keine *Ericacee*.

Eryngium tricuspidatum L. Dem. plant. 1753; Amoen. III, 405 (»in Hispania Loeffl.«); Fl. palæst. 1756, n. 150 (»H. Hierosolym.«); Sp. pl. II 1762, 337 (»in Hispania, Sicilia, Oriente«); THUNB. Mus. XXV, 5.

LINNÉ hat unter diesem Namen zwei verschiedene Arten zusammenge-
worfen. Die orientalische, die er in Fl. palæst. zum ersten Mal erwähnt,
muss *E. creticum* LAM. heißen.

Das Herbar enthält 2 Exemplare von *E. creticum* LAM. (THUNB.: »*E. tricuspidatum*«).

Festuca fluitans s. *Triticum perenne*.

Festuca fusca L. Fl. palæst. 1756, n. 51, nom. nud. (»H. Palæstina«);
Syst. X 1759, 876; Sp. pl. II 1762, 109 (»Palæstina«). *Diplachne fusca*
(L.) BEAUV.

S. folgende Art.

Festuca reptatrix L. Fl. palæst. 1756, n. 52, nom. nud. (»H. Arab. Palæst.«);
Sp. pl. II 1762, 108 (in Arabia, Palæstina«). *Diplachne fusca* (L.) BEAUV.

Das Herbar enthält 2 unbestimmte Exemplare von *Diplachne fusca*. Das
eine besteht aus einem blühenden Stengel und einem Stück eines kräftigen
Rhizoms, und wahrscheinlich ist es ein solches Exemplar, welches LINNÉ mit
dem Namen »reptatrix« belegt hat.

Galium hierosolymitanum L. Fl. palæst. 1756, n. 73, cum diagn.
»H. Hierosolym.«; Sp. pl. II 1762, 156 (»Palæstina«).

Das Herbar enthält unter anderen Galium-Formen ein Exemplar (THUNB.:
»*G. parisiense*«), das die von LINNÉ für *G. hierosolymitanum* angeführten
Merkmale zeigt, indem es 8—10 schmale Blätter im Wirtel und glatte Früchte
hat. Ob es zu dieser Art gehört, kann ich nicht entscheiden, da ich kein
Exemplar davon gesehen habe.

Gnaphalium sanguineum L. Cent. I. plant. 1755, n. 78 (»in Palæstina,
Aegypto. D. Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 476 (»H. R. P. Hieros.
Liban.«); Sp. pl. II, 1196 (»in Aegypto, Palæstina: Libano, Carmel«); THUNB.
Mus. XXV, 8. *Helichrysum sanguineum* (L.) KOSTEL.

Ein Exemplar dieser Art liegt im Herbar (THUNB.: »*G. sanguineum*«).
Die Art dürfte in Ägypten nicht vorkommen.

Hasselquistia ægyptiaca L. Cent. I. plant. 1755, n. 24 (»in Arabia.
b. m. Doctor Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 156 (»H. Aegypt. Arab.«);
Sp. pl. II, 355 (»in Arabia«); THUNB. Mus. XXV, 5. *H. orientalis* L. Mant.
II 1771, 217 (»Sp. plant. 355«). *Tordylium ægyptiacum* (L.) LAM.

Das Herbar enthält ein Exemplar dieser Art (THUNB.: »*H. ægyptiaca*«).

Helianthemum arabicum s. *Cistus arabicus*.

Helichrysum sanguineum s. *Gnaphalium sanguineum*.

Hieracium sanctum L. Fl. palæst. 1756, n. 455, nom. nud. (»H. Ju-
dæa«); Cent. II. plant. 1756, n. 190 (»in Palæstina. Hasselquist«); THUNB.
Mus. XXV, 8. *Pterotheca sancta* (L.) C. KOCH. *P. nemausensis* CASS.

Im Herbar liegt ein Exemplar dieser Art (THUNB.: »*H. sanctum*«).

Hordeum bulbosum L. Fl. palæst. 1756, zwischen n. 60 und 61, nom.
nud. (»H. Palæstina«); Cent. II. plant. 1756, n. 115 (»in Italia, Oriente«);
THUNB. Mus. XXV, 4.

Ein Exemplar liegt im Herbar (THUNB.: »*H. bulbosum*«).

Hypericum repens L. Cent. I. plant. 1755, n. 73 (»in Palästina et adjacentibus. D. Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 443 (»H. Judæa«); THUNB. Mus. XXV, 8.

Das Herbar enthält hiervon ein Exemplar (THUNB.: »H. repens«).

Hypericum scabrum L. Cent. I. plant. 1755, n. 72 (»in Arabia. D. Hasselquist. Mauritanica«); Sp. pl. II 1763, 1104 (»in Arabia, Mauritania«). In Fl. palæst. nicht erwähnt.

Das Herbar enthält ein Exemplar (THUNB.: »Hypericum«), das ich für diese Art halte.

Iberis arabica L. Cent. I. plant. 1755, n. 46 (»in Cappadocia, Arabia. Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 350 (»H. Arabia«). *Aethionema cappadocicum* SPRENG. *Ac. arabicum* (L.) ANDRZ. Die Angabe »Cappadocia« bezieht sich nicht auf HASSELQUIST, der dort nicht gewesen ist.

Fehlt im Herbar.

Imperata arundinacea, L. cylindrica s. *Lagurus cylindricus*.

Ipomoea cairica, L. palmata s. *Convolvulus cairicum*.

Jasminum grandiflorum L. Fl. palæst. 1756, n. 4, nom. nud. (»H. Palästina sat.«); Sp. pl. II 1762, 9 (»in Malabaria«).

Das Herbar enthält ein Exemplar, auf das THUNB. »J. grandiflorum« geschrieben hat, und welches dieser Art angehören kann. Die Art ist jedoch von *J. officinale* L. nicht leicht zu unterscheiden.

Jasminum undulatum, J. Sambac s. *Nyctanthes undulata*.

Jurinea mollis s. *Carduus mollis*.

Knautia palæstina L. Mant. II 1771, 197 (»in Palästina. Hasselquist«). An K. orientalis L. Fl. palest., n. 69 (»H. Hierosolym.«)? *Scabiosa brachiata* SIEBH. *Callistemma palæstinum* (L.) HALACZY.

Das Herbar enthält ein junges, unbestimmtes Exemplar dieser Art.

Knautia plumosa L. Mant. II 1771, 197 (»in Oriente. H. U.«). *Scabiosa papposa* L. Fl. palæst. 1756, n. 68 (»H. Hierosolym.«); non L. Sp. pl. 1753. *Pteroccephalus plumosus* (L.) COULT.

Das Herbar enthält ein Exemplar dieser Art (THUNB.: »Scabiosa papposa«).

Lactuca Seriola L. Fl. palæst. 1756, n. 453, nom. nud. (»H. Hierosolym.«); THUNB. Mus. XXV, 8. L. Serriola L. Cent. II. plant. 1756, n. 189 (»in Europa australi«). L. *Scariola* L. Sp. pl. II 1763, 1119 (»in Europa australi«).

Das Herbar enthält ein Exemplar dieser Art (THUNB.: »L. Seriola«).

Lagurus cylindricus L. Fl. palæst. in Amoen. IV 1759, zwischen n. 57 und 58, nom. nud. (»H. Palästina«); Syst. X 1759, 878 (»Gerard«); Sp. pl. II 1762, 120 (»Monspelii, Creta, Smyrnæ. D. Gerardus«). *Imperata cylindrica* (L.) BEAUV. L. arundinacea CYR.

Die Art fehlt in der Originalausgabe der Fl. palæst. und ist vielleicht nur aus einem Versehen in Amoenitates aufgenommen worden.

Im Herbar ist sie nicht vorhanden.

Lathyrus ægyptiacus HASSELQ. Iter 1757, 482.

HASSELQUIST's Diagnose »pedunculis unifloris, cirrhis triphyllis, foliolis

Sp. Linné-Sällsk. Årsskr. 1.

ensiformibus» passt offenbar gar nicht auf *L. tingitanus* L., mit welcher Art seine Pflanze im Index Kewensis identifiziert wird. Ich vermute dagegen, dass er *L. cicera* L. gemeint hat.

Im Herbar liegen 3 unbestimmte Exemplare von *Lathyrus cicera* L.

Lathyrus biflorus L. Fl. palæst. 1756, n. 400, nom. nud. (»H. Judæa«).

Dieser Name kommt bei LINNÉ nur an dieser Stelle vor, und es scheint kaum möglich herauszubekommen, welche Pflanze er damit gemeint hat.

Leontodon lanatum L. Cent. I. plant. 1755, n. 74 (»in Arabia. D. Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 454 (»H. Palæst. Arab.«). *Tragopogon lanatum* L. Sp. pl. II 1763, 1111 (in Oriente, Palæstina»). *Scorzonera lanata* (L.) BIEB.

Von dieser Art enthält das Herbar ein Exemplar ohne Aufschrift. In LINNÉ's Herbar scheint kein Exemplar davon vorzukommen.

Lepidium chalepense L. Fl. palæst. 1756, n. 347, nom. nud. (»H. Palæstina«); Cent. II. plant. 1756, n. 169 (»in Oriente«).

Die Art wurde im Herbar nicht gefunden.

Lichen judaicus L. Fl. palæst. 1756, n. 595, nom. nud. (Diss.: »H. Judæa«; Amoen. IV: »H. Hiericho«).

Der Name kommt bei LINNÉ nur an dieser Stelle vor. In JACKSON's Index to the Linnean Herb. steht die Art kursiv gedruckt und sollte also in LINNÉ's Herbar fehlen. WAINIO, Rev. Lichen. herb. Linn. 1886, 8, teilt dagegen mit, dass ein solches Exemplar dort vorhanden sei, und stellt es zu *Cladonia alcicornis* (LIGHTF.) var. *endiviæfolia* (DICKS.) FLK. In seiner Monogr. Cladon. univ. II, 396, führt er jenes Exemplar unter der mit der vorigen synonymen Benennung *Cladonia foliacea* (HUDS.) SCHAEER. var. *convoluta* (LAM.) WAIN. an.

Das Herbar enthält nur eine Flechte, und diese gehört nach der Bestimmung von Herrn Amanuens G. E. DU RIETZ zu der von WAINIO angegebenen Form.

Lolium multiflorum, *L. rigidum* s. *Triticum perenne*.

Marsdenia erecta s. *Cynanchum creticum*.

Medicago polymorph. ech. L. Fl. palæst. 1756, n. 438, nom. nud. (»H. Aegypt. Judæa«). Von seiner Sammelart *M. polymorpha* hat LINNÉ keine var. *echinata* beschrieben. In der älteren Nomenklatur tritt das Wort »*echinata*« bei mehreren Arten auf, so dass es sehr zweifelhaft bleiben muss, was für eine Art er in Fl. palæst. gemeint habe.

Mentha spicata longifolia wird in Fl. palæst., n. 317 (»H. Palæstina«), kursiv angeführt, und sollte also eine neue Varietät sein, sie ist aber schon in Sp. pl. 1753 aufgestellt.

Ein Exemplar im Herbar (THUNB.: »*Mentha*«) gehört zum Formenkreis von *M. sylvestris* L. Sp. pl. II = *M. spicata* β. *longifolia* Sp. pl. I.

Mimosa africana s. *M. Lebbek*.

Mimosa Lebbek L. Sp. pl. 1753, 516 (»Hasselq. act. Ups. 1750«); Fl. palæst. 1756, n. 288 (»Aegypt. sat.«); HASSELQ. Iter 1757, 473 (»in hortis Cairi«); THUNB. Mus. XXV, 6. *M. africana* HASSELQ. Acta Soc. sc. Upsal. (ad ann. 1744—50) 1751, 9. *Albizzia lebbek* (L.) BENTH.

Von dieser Art hat das Herbar 2 Exemplare, auf das eine hat THUNB. »M. Lebbek« geschrieben.

Mimosa nilotica L. Sp. pl. 1753, 521 (»in Aegypto, unde semina per D. Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 285 (»H. R. Pal. Mes. Aeg.«); HASSELQ. Iter 1757, 475; THUNB. Mus. XXV, 6. *Acacia nilotica* (L.) DELILE. A. arabica (LAM.) WILLD.

Von dieser sind im Herbar 3 Exemplare vorhanden, auf das eine hat THUNB. »M. nilotica« geschrieben.

Moltkia cærulea s. *Cerinthe orientalis*.

Myagrum ægyptium L. Sp. pl. 1753, 641 (»Hasselq.«). *Rapistrum ægyptium* (L.) BAILL.

Ist im Herbar nicht vorhanden.

Nyctanthes undulata L. Sp. pl. 1753; Fl. palæst. 1756, n. 2 (»H. Aegypto, Palæstina cult.«). *Jasminum undulatum* (L.) KER. *J. sambac* (L.) ART.

LINNÉ sagt in Fl. palæst.: »Ex allatis plurimis speciminibus miratus sum nullum fuisse e N. Sambac, sed omnia e Nyctanthe undulata.«

Das Herbar enthält ein Exemplar (THUNB.: »N. Sambac«) von *J. sambac*, von welchem *J. undulatum* wohl kaum zu unterscheiden ist.

Onosma orientalis s. *Cerinthe orientalis*.

Orchis sancta L. Fl. palæst. 1756, n. 512, nom. nud. (»H. Palæstina«); Syst. X 1759, 1242; Sp. pl. II 1763, 1330 (»Palæstina«).

Die Art fehlt im Herbar.

Origanum ægyptiacum L. Sp. pl. 1753, 588 (»in Aegypto«); Fl. palæst. 1756, n. 329 (»H. Aegypto«); Sp. pl. II 1763, 822 (»Hasselq. it. 479«); an HASSELQ. Iter 1757, 478?

LINNÉ's Art scheint sich auf die von ALPINI (De pl. Aegypti, 40) schlecht abgebildete Pflanze Zatarhendi zu beziehen. Nach BOISSIER soll *O. ægyptiacum* L. = *O. maru* L. var. *sinaicum* Boiss. sein.

Die Pflanze Zatarhendi ist aber wahrscheinlich gar kein *Origanum*, sondern *Ocimum Zatarhendi* FORSSK. = *Coleus zatarhendi* (FORSSK.) BENTH., eine Pflanze von ungemein starkem Geruche, welche in den Gebirgen als Handelsware eingesammelt und von den Eingebornen ihres Wohlgeruches wegen sehr geschätzt ist (FORSSKÄL, Fl. ægypt.-arab., 111). HASSELQUIST sagt von seiner Pflanze: »*Arabis Zatar hendi* h. e. *Origanum indicum*«, »*Locus Arabia?* In ambulacris. Cairi bis vidi, odoris caussa servatum«, »*Odor Origanı cretici*, sed fortior, didynamicus, aromaticus, cephalicus«. Diese Worte sprechen dafür, dass sein Zatarhendi dasselbe wie dasjenige FORSSKÄL's gewesen ist. Seine Beschreibung der Pflanze scheint mir auch nicht gegen diese Annahme zu sprechen.

Im Herbar liegt ein Exemplar, das nur aus einem sterilen Zweige mit deutlichem aromatischen Geruche besteht. Die breiten, am Grunde stumpfen, am Rande grob gesägten, offenbar etwas dicken Blätter können sehr wohl zu einem *Coleus* gehören.

Origanum ægyptiacum scheint in LINNÉ's Herbar nicht vorhanden zu sein. Vielleicht hat er die Pflanze selbst nicht gesehen, sondern die Art nur nach älteren Verfassern aufgenommen.

Origanum Maru L. Fl. palæst. 1756, n. 328, nom. nud. (»H. Palæstina«); Sp. pl. II 1763, 825 (»Creta«); THUNB. Mus. XXV, 7.

Das Herbar enthält ein Exemplar (THUNB.: »O. Maru«), das zu dieser Art zu gehören scheint.

Parietaria judaica L. Fl. palæst. 1756, n. 582, cum diagn. (»H. Palæstina«); Sp. pl. II 1763, 1492 (»Palæstina«).

Ich finde im Herbar nur 2 Exemplare von *Parietaria* (THUNB.: »Parietaria«), sie gehören aber nicht zu dieser Art. Wenigstens das eine ist sicher *P. lusitanica* L. (Fl. palæst., n. 583: »H. Palæstina«).

Phalaris aquatica L. Cent. I. plant. 1755, n. 6 (»in Aegypto et ad Tyberin«); Fl. palæst. 1756, n. 34 (»H. R. Palæstina«); Sp. pl. II 1762, 80 (»ad Tyberin et in Aegypto«).

Es ist nicht unmöglich, dass LINNÉ bei seiner Beschreibung dieser Art in Cent. I. plant. HASSELQUIST's Exemplare benutzt hat, obgleich er ihn nicht zitiert. Die Art ist zweifelhaft, der Name wurde von späteren Verfassern für verschiedene Arten benutzt. Vielleicht ist sie mit *Ph. tuberosa* L. Mant. II identisch.

Im Herbar liegt ein Exemplar, das mir mit *Ph. tuberosa* L. übereinzustimmen scheint. THUNB. hat darauf »Ph. bulbosa« geschrieben. Vergl. folgende Art.

Phalaris bulbosa L. Cent. I. plant. 1755, n. 7 (»in Oriente«); Fl. palæst. 1756, n. 33 (»H. Palæstina«).

Nach ASCHERSON und GRAEBNER, Synopsis der mitteleur. Flora II: 1, 17, die sich auf HACKEL berufen, ist *Ph. bulbosa* L. mit *Ph. tuberosa* L. identisch. Dies soll aus den von LINNÉ angeführten älteren Synonymen hervorgehen. Andere Verfasser identifizieren dagegen *Ph. bulbosa* L. mit *Phleum tenue* SCHRAD. = *Phleum subulatum* (SAVI) ASCH. et GR. = *Phleum bulbosum* (L.) C. RICHT., non GOUAN. Die Worte LINNÉ's, »panicula cylindrica«, »glumis minoribus, arcte in spicam congestis«, scheinen mir auch für die letztere Auffassung zu sprechen. Bei dieser Unsicherheit ist es wohl geraten, den Namen *Phalaris bulbosa* L. fallen zu lassen.

Ausser dem oben, unter *Ph. aquatica*, erwähnten Exemplar enthält das Herbar ein Exemplar (THUNB.: »Phalaris nov. sp.«) von *Phleum tenue* SCHRAD.

Phleum bulbosum, *subulatum*, *Ph. tenue* s. *Phalaris bulbosa*.

Picridium tingitanum s. *Scorzonera orientalis*.

Pluchea Dioscoridis s. *Baccharis dioscoridis*.

Pottia truncatula s. *Bryum Aegypti*, *B. truncatulum*.

Psoralea bituminosa L. Fl. palæst. 1756, n. 418 (»H. Hierosolym.«).

Eine var. *latifolia* ist von LINNÉ sonst nicht erwähnt worden. Vielleicht bezeichnet der Name nur die Hauptform und wird der gleich vorangehenden n. 417, der var. *β angustifolia* L., gegenübergestellt.

Das Herbar enthält 2 Exemplare von *Psoralea bituminosa* L., deren Blättchen die gewöhnliche Breite zeigen.

Pterotheca nemausensis, *sancta* s. *Hieracium sanctum*.

Ranunculus orientalis palustris, apud folio, caule subhirsuto, Tournef. cor. 20 L. Fl. palæst. 1756, n. 301 (»H. Judæa«). Jene TOURNEFORT'sche Art

wird von LINNÉ nur an dieser Stelle erwähnt, und er fügt hinzu: »videtur sola varietas antecedentis.« Die vorhergehende Nr ist *R. sceleratus* L. (»H. Palæstina«).

Im Herbar liegen 2 unbestimmte Exemplare von *R. sceleratus* L., sie können aber kaum die bewusste Form darstellen, da ihre Stengel glatt sind.

Reaumuria vermiculata L. Fl. palæst. 1756, n. 294, nom. nud. (»H. Alexand. Hier.«); Syst. X 1759, 1081 (»Reaumuria Hasselq.«); Sp. pl. II 1762, 754 (»in Aegypti, Syriæ, Siciliæ littoribus. D. Roque.«); THUNB. Mus. XXV, 6. *Reaumuria* HASSELQ. Iter 1757, 139 (in der Nähe vom Toten Meere?).

Das Herbar enthält ein Exemplar (THUNB.: »Reaumuria vermiculata«) einer *Reaumuria*; zu welcher Art es gehört, kann ich nicht entscheiden.

Reseda ægyptiaca L. Fl. palæst. 1756, n. 260, nom. nud. (»H. Aegyptio«). Welche Art hier abgesehen ist, kann nicht mehr entschieden werden. DELILE (Fl. ægypt. ill., 89) hat auf *R. odorata* L. geraten, die LINNÉ zuerst in Syst. X 1759 aufstellt, und bei der in Sp. pl. II »in Aegyptio« steht.

Im Herbar liegt ein Exemplar, auf welches THUNB. »*Reseda ægyptiaca*?« geschrieben hat, mir scheint es nur *R. alba* L. zu sein. Von *R. odorata* kommt kein Exemplar vor.

Rhamnus Spina Christi L. Sp. pl. 1753, 195 (»e seminibus missis sub nomine Spinæ Christi. Hierosolyma a D. Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 128 (»H. M. tentation«). *Rhamnus Nabca* HASSELQ. Iter, 517. *Zizyphus spina Christi* (L.) WILLD.

Zwei Exemplare im Herbar scheinen mir zu dieser Art zu gehören. Auf das eine hat THUNB.: »Rh. lotus«, auf das andere: »Rh. paliurus« geschrieben.

Rosa lutea L. Fl. palæst. 1756, n. 274, nom. nud. (»H. Palæstina«). *R. lutea multiplex* HASSELQ. Iter 1757, 470. *R. eglanteria* L. Sp. pl. II 1762, 703; non Sp. pl. 1753. *R. lutea* MILL.

Im Herbar kommt diese Art nicht vor.

Ruta graveol. min. L. Fl. palæst. 1756, n. 228 (»H. R. Tabor«). Eine var. minor wird von LINNÉ nur an dieser Stelle erwähnt.

Im Herbar liegt nur eine *Ruta* (THUNB.: »*R. graveolens*«), die ich für *R. chalepensis* L. var. *bracteosa* (DC.) halte.

Salix ægyptiaca L. Cent. I. plant. 1755, n. 97 (»Calaf seu Ban. Alp. Habitat in Aegypto. D. Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 555 (»H. Aegypt. Tyro«); THUNB. Mus. XXV, 3; FORSSK. Fl. ægypt.-arab. 1775, 170.

Dies ist eine zweifelhafte Art. Index Kewensis identifiziert sie mit »*S. Safsaf* FORSK.« = *S. subserrata* WILLD.¹ Diese Identifizierung ist ganz falsch, LINNÉ'S Art gehört nämlich zur Gruppe *Diandræ*, WILLDENOW'S zu *Pleiandræ*. LINNÉ beschreibt seine Art in folgender Weise:

»*Salix* (ægyptiaca) foliis subserratis lanceolato-ovalibus nudis venosis, petiolis simplicibus exstipulatis.

¹ FORSSKÅL hat keine *Salix Safsaf* beschrieben, er hat nur (l. c., pag. LXXVI) eine »safsaf bælledi, i. e. indigena *Salix. Aegyptiaca*. Frigoris impatiens« erwähnt, aber ohne sie weder dort noch anderswo zu beschreiben. WILLDENOW hat dann diese »safsaf bælledi« unter dem Namen *S. subserrata* WILLD. (Sp. pl. ed. 4, T. IV: 2, 671) zuerst beschrieben.

Salix syriaca, folio oleagineo argenteo. Bauh. pin. 474.

Calaf seu Ban. Alp. ægypt. 61. t. 62.

Habitat in Aegypto. D. Hasselquist.

Descr. Rami crassi, rubri, læves. Folia alterna, figura S. capreae, ovalia, acutiuscula, utrinque nuda, subtus venis inæqualia, vix manifeste et remote serrata, petiolis brevibus insidentia. Gemma magnitudine fabae, purpurea, univalvis. Amentum lanatum, figura Salicis capreae, flosculis diandris.»

Das BAUHIN'sche Synonym hat uns wenig zu sagen, dagegen ist das Zitat von ALPINI wichtig. Dieser hat nämlich (De pl. Aegypti, 25) ein Kapitel »De Calaf et Ban« und liefert eine Abbildung der so benannten Pflanze. Seiner Beschreibung entnehme ich folgendes:

»Arbustum fruticosum in Aegypto reperitur, quod mea quidem sententia, Salicis genus existit, nasciturque in locis humidis, foliis aliquatenus Salici proximis, sed multo majoribus; quippe longioribus, ac latioribus. Floresque eius sunt quidem globuli oblongi, albi, lanuginosi, caudici pene foliorum radices nascentes... ex floribus, ut audio, distillant aquam macahalef vocatam, quam insignes vires... habere, illi prædicant.»

Von seiner Abbildung wird hier eine Reproduktion mitgeteilt (Fig. 2). Dass die Kätzchen auf dem Bilde mit den Blättern gleichzeitig sind, kann eine unrichtige Konstruktion sein, dagegen darf man vermuten, dass die Gestalt beider Organe einigermassen nach der Natur dargestellt ist.

HASSELQUIST fand nun diese Art in Ägypten wieder, wenigstens war er der Ansicht sie wiedergefunden zu haben. In seinem Tagebuche finden wir am 22. Februar 1751 (Iter, 115):

»Alle Bäume fallen zu dieser Zeit ihre Blätter und treiben neue aus ihren Knospen. *Salix Calaf*, *Cycomorus*, *Mimosa*, erschienen alle mit jungen Blättern, und die erstere trieb an nacktem Zweige ihre Blüten hervor, die zu dieser Zeit in die Apotheken gebracht wurden, um aus ihnen das in Ägypten so ruchbare und viel gebrauchte Wasser Calaf zu destillieren.»

Und in einem Briefe an LINNÉ (Iter, 613; Bref 1: VII, 60) schreibt er:

»Calaf ist eine kleine *Salix*, die kein grosser Baum wird, wächst mit geradem Stamme, hat folia ovato-lanceolata profunde serrata, glabra. Kein Baum in Ägypten ist ruchbarer unter den Einwohnern des Landes, und dies wegen des berühmten Wassers, das im Frühjahr von seinen Blüten destilliert wird, welches in den Hausmitteln der Ägypter weit gebräuchlicher ist, als das Theriak bei unsern Bauern. In Cairo sind Apotheker, deren wichtigste und fast cinzige Beschäftigung es ist, Calaf zu verkaufen, denn so nennen sie auch das Wasser.»

FORSSKÄL, der zehn Jahre später Ägypten besuchte, beschreibt auch ganz kurz die Calaf, die er gleichfalls bei Cairo gesehen. In seiner posthumen Flora ægypto-arabica, 170, findet man folgende Worte:

»*Salix ægyptiaca*; foliis lanceolatis. Flores diandri. Stipulæ foliorum recentium semicordatæ; quod obstat charact. Salicis ægypt. Successu temporis hæ stipulæ delabuntur.

Kahiræ. Arab. Bân vel Chalâf.

Obs. E floribus masculis destillatur aqua in Aegypto usitatissima nomine Moje chalâf.»

Dass dies die von HASSELQUIST und LINNÉ beschriebene Art ist, kann wohl kaum bezweifelt werden, da die Chalaf eine in Ägypten allgemein bekannte Art gewesen ist. Dass LINNÉ keine Stipeln gesehen hat, erklärt sich ja leicht dadurch, dass sie an seinen Exemplaren abgefallen waren.

Nach LINNÉ's Beschreibung ist seine *S. ægyptiaca* eine Art, die in der

Fig. 2. Alpini's Abbildung von Calaf.

Fig. 3. Das Exemplar von *Salix ægyptiaca* in Hasselquist's Herbar (c. 1 : 2).

Form der Blätter und in der Form der Kätzchen (er hat nur die männlichen gesehen) an *S. caprea* erinnert. In einem Briefe an BÄCK (Bref 1: V, 39) scheint er sogar diese Art mit *S. caprea* zu identifizieren:

»quare ab eo (einem Gesandten aus Tripolis) effectum Aquæ Salicis capreæ, quam tantis encomiis extollit Hasselquist, et curas hoc vere ut prostet in aliqua vestratum officina, et experire in ægris, num tam valeat in febribus, quantum Arabes aquam hanc odoriferam extollunt.»

In Sp. pl. II, 1444, wird sie jedoch als besondere Art aufgenommen, und zwar unter der Abteilung: »foliis glabris serratis», während *S. caprea* in der Abteilung: »foliis subserratis, villosis» steht.

DELEILE scheint *S. ægyptiaca* in Ägypten gesehen zu haben, er sagt nämlich (Fl. ægypt. ill., 109):

»Salix ægyptia LINN. — Salix ægyptiaca et salix safsaf (Schreibfehler für »chalaï» FORSK. Flor. ægypt. nris 523 et 526. — Arab. bân, khalâf. Kh. (= planta Kahiræ hortensis vel culta).»

ASCHERSON und SCHWEINFURTH (Ill. fl. d'Égypte, 142) sagen von dieser Art: »cult. dans les jardins du Caire aux temps de Forsk. et de Delile; nous ignorons s'il existe encore.»

In MUSCHLER's Manual flora of Egypt, I, 242 werden nur drei Salix-Arten angeführt, *S. subserrata* WILLD., *babylonica* L. und *tetrasperma* ROXB. Die letztere, eine indische Art mit wohlriechenden männlichen Kätzchen, kommt nach MUSCHLER in Ägypten subspontan und in Gärten vor und hat den arabischen Namen »bân». Sie kann jedoch nicht die wirkliche Calaf oder *S. ægyptiaca* sein, weil sie, wie die beiden anderen Arten, zur Gruppe Pleiandræ gehört und mit *S. caprea* keine Ähnlichkeit hat.

HASSELQUIST's Herbar enthält ein Exemplar, auf welches THUNB. »Salix ægyptiaca» geschrieben hat, und das auch mit LINNÉ's Beschreibung dieser Art übereinstimmt. Es besteht aus einem beblätterten Zweig und zwei blattlosen Zweigen mit männlichen Kätzchen. Die letzteren sind vermutlich im Frühjahr 1751 von HASSELQUIST gesammelt, der beblätterte Zweig dagegen im vorhergehenden Jahre. Dieser trägt einige der grossen floralen Knospen, die LINNÉ erwähnt. Die Kätzchen sind mit Haaren sehr dicht bekleidet. Die Ähnlichkeit dieser Pflanze mit *S. caprea* ist auffallend, sie unterscheidet sich aber von dieser durch die völlige Glattheit der Blätter, sowie durch die Kätzchen, die länger und weit dichter behaart sind als bei jener. Kein Zweifel kann darüber obwalten, dass dies die von LINNÉ beschriebene *S. ægyptiaca* ist. Ich halte es auch für sehr wahrscheinlich, dass sie auch wirklich mit ALPINI's »Calaf seu Ban» identisch ist.

LINNÉ's Herbar enthält noch die Exemplare, nach welchen er seine *S. ægyptiaca* beschrieben hat. Sie sind in späterer Zeit von BOISSIER, ANDERSSON und ENANDER untersucht worden.

BOISSIER (Fl. orient. IV, 1184) sagt von dieser Art: »quæ ex ejus herb. videtur *S. capreæ* forma.»

ANDERSSON (DC. Prodr. XVI: 2, 196) äussert sich in folgender Weise: »Quid *S. Aegyptiaca* L., non e diagnosi nec speciminibus in herb. rite extricari potest; *S. pedicellata*?»

Nach ENANDER (Studier, 73) enthält LINNÉ's Herbar zwei Bogen von *S. ægyptiaca*. Der eine trägt nur Zweige mit männlichen Kätzchen, der andere nebst solchen auch einen beblätterten Zweig. Die Kätzchen sind zu

jung, um eine sichere Identifizierung zu erlauben, und werden mit denen von *S. myrsinites* L. verglichen. ENANDER hat auch das Exemplar in HASSELQUIST's Herbar gesehen (Studien, 92) und hält es offenbar für identisch mit LINNÉ's eigenen Exemplaren. Er behält die Artbezeichnung *S. ægyptiaca* L. bei, äussert aber keine Ansicht über die Verwandtschaftsverhältnisse der Art.

ANDERSSON's Vermutung, dass es sich um *S. pedicellata* DESF. handeln könne, ist wahrscheinlich richtig. Von den Exemplaren dieser Art, die ich gesehen habe, unterscheidet sich HASSELQUIST's Exemplar eigentlich nur durch breitere und überhaupt grössere Blätter, die ganz glatt sind, und durch grössere und dichter behaarte Kätzchen. Eine etwa zur Hälfte verkleinerte Abbildung des Exemplares wird hier beigelegt (Fig. 3).

Salvia syriaca L. Fl. palæst. 1756, n. 13, nom. nud. (»H. Hierosolym.«); Syst. X 1759, 854; Sp. pl. II 1762, 36 (»in Oriente, Palæstina. Hasselquist«).

Das Herbar enthält ein unbestimmtes Exemplar dieser Art. Ein anderes Exemplar, auf das THUNB. »*Salvia syriaca*« geschrieben hat, und auf das er in Mus. XXV, 7, hinweist, gehört aber nicht zu dieser Art.

Scabiosa brachiata s. *Knautia palæstina*.

Scabiosa palæstina L. Mant. pl. 1767, 37 (»in Palæstina. Hasselquist«). An *S. stellata* L. Fl. palæst. 1756, n. 66? (»H. Hierosolym.«); non Sp. pl. 1753.

Die »*S. stellata*« in Fl. palæst. dürfte entweder diese Art oder *S. prolifera* L. Syst. X 1759, gewesen sein.

Im Herbar liegt ein unbestimmtes Exemplar, an dem keine Früchte entwickelt sind. Ich halte es für dieser Art angehörig.

Scabiosa prolifera L. Syst. X 1759, 889; Sp. pl. II 1762, 144 (»in India«). An *S. stellata* L. Fl. palæst. 1756, n. 66? (»H. Hierosolym.«); non Sp. pl. 1753. *S. stellata* THUNB. Mus. XXV, 4.

Hierher gehört das Exemplar im Herbar, auf welches THUNB.: »*S. stellata*« geschrieben hat. Dass LINNÉ HASSELQUIST's Exemplare beim Aufstellen seiner *S. prolifera* benutzt hätte, ist kaum wahrscheinlich, da er nur Indien als ihre Heimat angibt.

Schanganina baccata s. *Atriplex maritima*, *Chenopodium ægyptiacum*.

Scorzonera lanata s. *Leontodon lanatum*.

Scorzonera orientalis L. Syst. X 1759, 1191; Sp. pl. II 1763, 1113 (»in Oriente. Hasselquist«); THUNB. Mus. XXV, 8. *Picridium orientale* (L.) DC. *P. tingitanum* (L.) DESF. β *minus* BOISS.

Das Herbar enthält ein Exemplar dieser Form (THUNB.: »*S. orientalis*«).

Sedum libanoticum L. Fl. palæst. 1756, n. 246, nom. nud. (»H. Libano«); Syst. X 1759, 1037; Sp. pl. II 1762, 617 (»in Palæstina. Hasselquist«); THUNB. Mus. XXV, 6. *Cotyledon serrata* L. Sp. pl. 1753.

Von dieser Art hat das Herbar ein Exemplar (THUNB.: »*S. libanoticum*«).

Serratula babylonica L. Fl. palæst. 1756, n. 463, nom. nud. (»H. R. Hierosolym.«); Syst. X 1759, 1199. *Centaurea babylonica* L. Sp. pl. II 1763, 1148 (»in Oriente, Gerard«).

Im Herbar nicht gefunden.

Sesbania ægyptiaca s. *Aeschynomene* *Sesban*.

Sideritis lanata L. Fl. palæst. 1756, n. 321, cum diagn. (»H. Palæstinæ«); Syst. X 1759, 1098 (»Hasselqv. 321«); Sp. pl. II 1763, 804 (»in Aegypto, Palæstina«).

Im Herbar liegt ein Exemplar (THUNB.: »*Sideritis*«), das zu dieser Art gehört.

Sinapis erucoides L. Fl. palæst. 1756, n. 363, nom. nud. (»H. Judæa«); Cent. II. plant. 1756, n. 174 (»in Italia, Hispania«); Sp. pl. II 1763, 934 (»in Italia, Hispania«). *Diplotaxis erucoides* (L.) DC.

Im Herbar nicht gefunden.

Sisymbrium murale Barr. 1016 L. Fl. palæst. 1756, n. 358 (»H. Palæstina«). Wahrscheinlich *S. barrelieri* L. Sp. pl. II 1763, 919 (»in Hispania, Italia. Loeffling«), da bei dieser »*Eruca sylvestris minor lutea, bursæ pastoris folio, italica*. Barr. ic. 1016« zitiert wird. Dies ist *Diplotaxis Barrelieri* (L.) DC., eine spanische Art.

Im Herbar fand ich kein Exemplar, das mit jenem Synonym gemeint sein könnte.

Smyrnum ægyptiacum L. Cent. I. plant. 1755, n. 25 (»in Aegypto. D. Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 164 (»H. Aegypt. Palæst.«); Sp. pl. II 1762, 376 (»in Aegypto«); THUNB. Mus. XXV, 5. ?*S. connatum* Boiss. et KOTSCHV.

BOISSIER, Fl. orient. II, 926, führt *S. ægyptiacum* als Synonym von *S. connatum* auf, jedoch mit einem ?, weil letztere Art nicht in Ägypten gefunden ist. HASSELQUIST's Pflanze kann aber nach der Angabe in Fl. palæst. auch in Palästina gesammelt sein, und übrigens sind LINNÉ's Angaben über die Heimat der HASSELQUIST'schen Pflanzen nicht immer zuverlässig.

Das Herbar enthält ein Exemplar, das ohne Zweifel LINNÉ's *S. ægyptiacum* darstellt (THUNB.: »*S. ægyptiacum*«). Es besteht nur aus dem floralen Teil eines Sprosses. Die Blätter am Grunde der Infloreszens sind kaum verwachsen. Ich kann nicht entscheiden, ob diese Form mit *S. connatum* identisch ist, oder eine eigene Art darstellt.

Spartium arenosum L. Fl. palæst. 1756, n. 384, nom. nud. (»H. Arabia, Judæa«).

Dieser Name wird von LINNÉ nur an dieser Stelle eingeführt. LINNÉ's Herbar enthält auch nach JACKSON's Angabe kein *S. arenosum*. Ich vermute, dass *Spartium scoparium* L. gemeint ist, weil er von dieser Art sagt: »Habitat in Europæ australioris arenosis«. Diese Art heisst jetzt *Sarothamnus scoparius* (L.) WIMM.

Im Herbar liegt ein Exemplar von *Sarothamnus scoparius* (THUNB.: »*Spartium angulosum*«).

Suæda baccata s. *Chenopodium ægyptiacum*.

Tamarix articulata s. *Thuja aphylla*.

Teucrium Polium album L. Fl. palæst. 1756, n. 309 (»H. R. P. Hierosolym.«). Mit dieser Bezeichnung, die LINNÉ nur an dieser Stelle benutzt hat, ist ohne Zweifel *T. Polium* β. L. Sp. pl. gemeint, da bei dieser Var. das Synonym »*Polium montanum album* Bauh.« angeführt wird.

Ein Exemplar, auf welches THUNB.: »*Teucrium capitatum*» geschrieben hat, gehört zu der Hauptform von *T. polium* L.

Teucrium Scordium minus L. Fl. palæst. 1756, n. 305 (»H. Bethlehem«).

Diese Var. wird von LINNÉ an keiner anderen Stelle erwähnt.

T. scordium L. wurde im Herbar nicht gefunden. Dagegen enthält es ein Exemplar, auf welches THUNB. zuerst »*T. scordium*», dann »marum» geschrieben hat. Mir scheint es am besten mit *T. microphyllum* DESF. übereinzustimmen, diese Art scheint aber bisher nur in Creta gefunden zu sein.

Thuja aphylla L. Cent. I. plant. 1755, n. 95 (»in Aegypto«); Fl. palæst. 1756, n. 541 (»H. Palæstina«); Sp. pl. II 1763, 1422 (»in Aegypto«); THUNB. Mus. XXV, 7.

Das Synonym, das LINNÉ bei seiner *Th. aphylla* anführt, »*Cupressus fructu quadrivalvi, foliis equiseti instar articulatis*. Shaw. afric. 188. f. 188» bezieht sich auf *Callitris quadrivalvis* VENT. = *Tetraclinis articulata* (VAHL.) MAST., und auch die Worte »strobilis quadrivalvibus» in der Diagnose deuten auf diese Art hin, die jedoch in Ägypten und Palästina nicht gefunden worden ist. Schon WILLDENOW, Sp. pl. ed. IV, T. IV: 1, 509, identifizierte LINNÉ'S *Th. aphylla* mit *Tamarix articulata* VAHL., und alle späteren Verfasser sind ihm gefolgt.

Das Herbar enthält kein Exemplar von *C. quadrivalvis*, dagegen eines von *Tamarix articulata* VAHL. (THUNB.: »*Thuja aphylla*«).

Tordylium ægyptiacum s. *Hasselquistia ægyptiaca*.

Trifolium alexandrinum L. Cent. I. plant. 1755, n. 71 (»in Aegypto. D. Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 420 (»H. Aegypt. Palæst.«).

Von dieser Art enthält das Herbar 2 unbestimmte Exemplare.

Trifolium uniflorum L. Sp. pl. 1753, 771 (»in Creta«); Cent. I. plant. 1755, 69 (»Constantinopoli, inque Syria, Arabia, Judæa, Hasselquist«); Fl. palæst. 1756, n. 428 (»H. P. Judæa Arabia«).

Die Art wurde im Herbar nicht gefunden.

Trigonella hamosa L. Fl. palæst. 1756, n. 435, nom. nud. (»H. Palæstina«); Sp. pl. II 1763, 1094 (»in Aegypto. Hasselquist«); THUNB. Mus. XXV, 8.

Im Herbar liegen 2 Exemplare (auf dem einen THUNB.: »*T. hamosa*«, das andere unbestimmt), die dem Verwandtschaftskreis von *T. hamosa* L. angehören. Sie gehören jedoch nicht derjenigen Form, an, die BOISSIER, Fl. orient. II, 84, unter diesem Namen versteht, und stimmen auch nicht mit seinen Exemplaren derselben überein. Die Kelchzähne sind nämlich länger und spitzer, der Kelchtubus kräftiger nervig, die Hülsen nicht netzig-nervig und weniger gekrümmt als bei der BOISSIER'schen Art. Vielleicht stellen diese beiden Exemplare die eigentliche *T. hamosa* LINNÉ'S dar. Im Botanischen Museum zu Upsala fand ich 2 Exemplare, beide aus Palästina, die den HASSELQUIST'schen ganz ähnlich sind: 1) »*T. hamosa*. Unio itineraria, in collibus Smyrnæ 1827 April. Fleischer» und 2) »*Trigonella*. Kotschy. N:o 161. Aleppo 1841«.

Triticum junceum L. Cent. I. plant. 1755, n. 13 (»in Helvetia, Oriente«); Fl. palæst. 1756, n. 63 (»H. Palæstina«); Sp. pl. II 1762, 128 (»in Europa australi, Oriente«).

Im Herbar liegt ein Exemplar (THUNB.: »Triticum repens«), das mir zum Formenkreis von *T. junceum* L. zu gehören scheint.

Triticum perenne L. Fl. palæst. 1756, n. 64 (»H. Palæstina«).

Dieser Name kommt in LINNÉ'S Schriften an keiner anderen Stelle vor. Ich vermute, dass er nur durch einen Unfall beim Druck entstanden ist, indem nämlich vor »perenne« das Wort »Lolium« ausgefallen ist. Dagegen spricht allerdings die Ordnungsfolge, denn in Sp. pl. steht die Gattung *Lolium* vor *Triticum*, hier würde sie aber nach *Triticum* folgen. Man könnte auch vermuten, dass nur ein Lapsus vorliegt, und dass »perenne« für »repens« steht.

Von *Triticum* enthält das Herbar nur das eben erwähnte *T. junceum*. Von *Lolium* sind 2 Exemplare vorhanden. Das eine (THUNB.: »Festuca calycina? Festuca fluitanti affinis«) ist *L. rigidum* GAUD.; das andere gehört entweder zu dieser Art oder *L. multiflorum* GAUD.

Uniola bipinnata s. *Briza bipinnata*.

Urtica dioica max. L. Fl. palæst. 1756, n. 528 (H. Aegypt. Palæst.?). *U. ægypti maxima* HASSELQ. Iter 1757, 486 (»Aegypti rudera«). *U. dioica* β. L. Sp. pl. II 1763, 1396 (»Hasselq. It.«). *U. romana* THUNB. Mus. XXV, 4; non HASSELQ.

Bei HASSELQUIST'S *U. Aegypti maxima* steht zwischen Klammern: »varietas *U. dioicæ?*«, wahrscheinlich von LINNÉ hinzugefügt.

Das Herbar enthält ein junges Exemplar einer grossblättrigen *U. dioica* L., welche ohne Zweifel die von LINNÉ und HASSELQUIST gemeinte Form ist. THUNB. hat auf das Exemplar »*U. romana*« geschrieben, gewiss mit Unrecht, vergl. die folgende Art.

Urtica romana L. Fl. palæst. 1756, 30 (»H. Hierosolym.«), nom. nud.; HASSELQUIST Iter 1757, 513 (»Hierosolymæ«), nom. nud. Verisimiliter *U. pilulifera* L. Sp. pl. 1753, 953.

Ausser an den ang. Orten hat LINNÉ den namen »*U. romana*« auch in der Diss. *Calendarium floræ* (Amoen. IV, 414) angewendet. Da in Sp. pl. unter *U. pilulifera* das Synonym »*Urtica romana* Lob.« zitiert wird, so ist offenbar diese Art gemeint.

Das Herbar enthält ein Exemplar dieser Art (THUNB.: »*U. pilulifera*«).

Valantia cucullaris L. Diss. Cent. I. plant. 1755, n. 98 (»in Cappadociæ et Arabiæ montosis«). *V. cucullata* L. Fl. palæst. 1756, n. 580 (»H. Palæstina«). *V. cucullaria* L. Cent. I. plant. in Amoen. IV 1759, n. 98; Sp. pl. II 1763, 1491 (»in Cappadociæ, Arabiæ montosis«), THUNB. Mus. XXV, 4. *Callipeltis cucullaria* (L.) STEV.

Von dieser Art enthält das Herbar ein Exemplar (THUNB.: »*V. cucullaria*«).

Vicia Nissolia angustif. Tourn. L. Fl. palæst. 1756, n. 404 (»H. P. Palæstina«). Vielleicht *Lathyrus Nissolia* L. Sp. pl. I, für welche Art LINNÉ das Synonym *Nissolia vulgaris* Tourn. in Hort. Cliff. anführt.

Das Herbar enthält Exemplare von *L. cicera* L. (vergl. *L. ægyptiacus*), dagegen keines von *L. Nissolia* L.

Zizyphus spina Christi s. *Rhamnus Spina Christi*.

Zitierter Literatur.

- ALPINI, De plantis Aegypti liber. Venetiis 1592.
- ASCHERSON et SCHWEINFURTH, Illustration de la flore d'Égypte. Mémoires de l'Institut égyptien, tom. II. Le Caire 1889.
- BOISSIER, Flora orientalis. Basileæ 1867—81.
- Bref och Skrifvelser af och till C. von LINNÉ med understöd af svenska staten utg. af Upsala Universitet. Stockholm 1907—17.
- DELILE, Floræ ægyptiacæ illustratio. Description de l'Égypte etc. 2:e éd. Tom. 19. Paris 1824.
- ENANDER, Studier öfver Salices i Linnés herbarium. Uppsala Univ. Årsskrift 1907. Skrift. med anl. af Linnéfesten Bd 1. Uppsala 1907.
- FORSKÅL, Flora ægyptiaco-arabica etc. Ed. NIEBUHR. Hauniæ 1775.
- LINNÉ, F. HASSELQUIST's Iter palæstinum etc. Stockholm 1757.
- , Flora palæstina. (Diss.) Upsaliæ 1756. Neudruck: Amoenitates academicæ IV. Holmiæ 1759.
- MUSCHLER, A manual flora of Egypt. Berlin 1913.
- SCHWEINFURTH, Arabische Pflanzennamen aus Ägypten, Algerien und Jemen. Berlin 1912.
- THUNBERG, Museum naturalium Academiæ Upsaliensis. Part. XXV. Donationis Reg. GUSTAVI IV:ti ADOLPHI Contio II:da. Herbarium a Celeb. HASSELQUIST collectum. (Diss.) Upsaliæ 1804.

OM CHRISTOPHER TÄRNSTRÖMS RESEJOURNALER

Av

ANDERS GRAPE

FÖR DEN I LINNÉFORSKNINGENS VIDSTRÄCKTA marker något mera bevandrade torde namnet CHRISTOPHER TÄRNSTRÖM icke vara obekant. Det bars ju av den förste av Linnés »apostlar» — så älskade ju mästaren att beteckna dem av sina lärjungar, som smittade av hans egen entusiasm i hans ärenden drogo ut på forskningsfärder i fjärrbelägna länder, för att trotsa mödor och farligheter och ofta nog för att där gå en förtidig död till mötes. Tärnström blev just också den förste martyren: hans namn inledde den längd av fallna kämpar, som bland andra upptar de stolta namnen FREDRIC HASSELQUIST, PEHR LÖFLING och PETRUS FORSSKÅL.

Känt torde likaledes vara att de dagböcker, Tärnström förde på sin ostindiska resa 1746, länge — vad originalen beträffar räknats som förlorade och att endast en ej i allo tillfredsställande avskrift¹ i Kungl. Biblioteket hitintills stått forskningen tillbuds. Emellertid ha originaljournalerna i senare tid åter kommit till rätta, i det de år 1911 anträffades i det lhreska biblioteket å Ekebyhof (på Ekerön i Mälaren) och numera ingå i den hand-

¹ Som det synes, från 1700-talets senare hälft. Stilen påminner åtskilligt om superkargen AND. GADDS (varom se närmare nedan), dock utan att något bestämt torde kunna påstås rörande identiteten.

skriftssamling, som av sin ägare, ryttmästaren JOHAN A. IHRE, i skilda repriser deponerats i Uppsala universitetsbibliotek. Detta fynd, som ju icke saknar sin betydelse, torde utgöra anledning nog att ägna någon uppmärksamhet åt Tärnström och åt dessa kanske de enda återstående resultaten av hans forskningsfärd, som stäcktes, innan den ännu rätt hunnit börja på allvar och åtminstone innan det egentliga undersökningsområdet uppnåts.

I fråga om Tärnströms tidigare öden är icke något mera anmärkningsvärt att meddela utöver de uppgifter, FRIES därom sammanställt i sin Linné-monografi.¹ Han var född 1703 — alltså några år äldre än Linné — och bördig från Fundbo i Uppland, där fadern var rusthållare. Inskriven som student 1724, ägnade han sig åt studier i filosofiska och teologiska fakulteterna. Vare sig det nu kan ha berott på bristande iver från Tärnströms sida för dessa ämnesgrenar eller väl snarare på de sinkande konditioner, som han för brödfödans skull måste åtaga sig — nog av, först efter 15 år, d. v. s. 1739, tyckas några synliga resultat av hans studier ha visat sig. Detta år disputerade han nämligen pro exercitio under EL. FRONDINS presidium på första delen av en avhandling om Åland,² vari han lämnade en topografisk skildring av denna ögrupp, som just en flerårig kondition givit honom tillfälle att lära känna. Hans arbete förefaller för övrigt att stå ungefär i jämnhöjd med vad som i tidens akademiska lärdomsprov gemenligen presterades i detta stycke. Prästvigd s. å. emottog Tärnström tjänsten som skollärare i Östhammar och överflyttade 1741 i motsvarande funktion till Vaxholm. Men tydligen saknade han all fallenhet för detta kall: från ena som andra orten ingingo klagomål till domkapitlet över hans oförmåga såväl att undervisa, som att upprätthålla respekt och ordning bland disciplarna. Dessa förhållanden kommo naturligt nog Tärnström själv att önska sig bort från alltsammans och att åstunda en verksamhet, som bättre kunde förbereda hans befordran på den prästerliga banan. Då härtill kom att den håg för naturvetenskapen, särskilt botaniken, som han alltid ägt och även under

¹ Linné, *liefnadsteckning*, D. 2 (Sthm 1903), s. 27.

² *De Alandia, maris Baltici insula*, P. 1.

studier på andra områden i görligaste mån alltjämt sökt tillgodose, nu började allt starkare göra sig gällande, har han tydligen så småningom funnit den bästa lösningen vara den att som skeppspräst få åtfölja ett av Ostindiska kompaniets fartyg på långfärd till Indien och Kina. Linné, som måhända icke stått alldeles främmande för denna plans uppkomst, omfattade tanken med stort intresse och började med all energi arbeta på dess förverkligande. Hans första åtgärd var att hos Vetenskapsakademien begära rekommendation för Tärnström hos amiral TIL ANKARCRONA, en av Ostindiska kompaniets direktörer, och ärkebiskop J. BENZELIUS, för att dessa sedan i sin tur skulle påverka de ledande inom kompaniet. Det brev, vari detta sker,¹ ger åtskilliga intressanta upplysningar om Tärnström ävensom om förevarande situation:

»En Prästman wid namn Christoph. Ternström» — heter det häri bl. a. —, »som, den tiden han här frequenterade academien, gick stadigt uht med mig och Hr Doctor Celsius at botanicera åhren 1738 till 1744,² och kommit så långt i Botaniquen at ingen i riket utom Hr Kalm kan compareras med honom; han har lagt in hwar enda Uplands växt, kienner dem alla med sine namn etc., med et ord naturen har willat haft honom til Botanicus fast konsten gjort honom till präst.

Denne man har haft en ledsamhet, at han nu aldeles satt sig före med alla krafter söka at få komma på et ostindiskt skep och gå såsom präst till ostindien; dels för sin egen skull, dels at få botanicera.

Om han där till kommer, är jag för wisso säker, at han skall sambla inlagde örter och frön af alt det han om kommer, och om möjligt är, skaffa frön af Thee . . . »

Ankarcrona, som själv intresserade sig för naturforskning, borde tydligen animeras därav, att »samme man lofwar och at alla de fiskar, han kan öfverkomma, skola inläggas i flaskor med

¹ Tryckt (senast) i Bref o. skrivelser af o. till C. von Linné, Afd. 1: D. 2, s. 33 f., tidigare i Egenhänd. anteckningar, s. 172 ff. och i Linnés Svenska arbeten, utg. av E. ÅHR-LING, Bd 1, s. 96 f.

² Dessa år måste vara felaktiga, då T. som nämnt redan 1739 lämnade Uppsala.

bränwin och noga hemföras till högw. Hr Ammiral Ankarcrona, at academien således kan på två sätt profitera».

Akademien villfor naturligtvis gärna Linnés hemställan,¹ men varken dess rekommendation eller Ankarcronas förord hade denna gång åsyftad verkan: befattningen bortgavs åt annan man, och någon ny lägenhet för året förefanns icke. Ankarcrona, som själv lämnade meddelande härom vid Vetenskapsakademiens sammanträde den 22 nov., kunde dock samtidigt göra den utfästelsen, »at Compagniet skall nyttja Herr Ternström wid nästa tillfälle». Så skedde också påföljande år, 1745, då enligt meddelande i Akademien den 16 okt. Tärnström blev »til Präst antagen uppå et af de skeppen som komma i vinter at gå här ifrån til Ost Indien, och blifvit föredragen 6 Competitorer, igenom Hr Ammiralen Ankarcronas bearbetande».² Vid denna glädjande under rättelse ger Linné i brev till ELVIUS³ uttryck åt sin stora belåtenhet: »Nu war Hr Ammiral Ankarcrona en mehr än dödlig herre; nu skall Bror och hela academien hafwa tack». Och han tillägger: »Gud låte Ternström lefwa och komma wähl fram och tillbakas; och Gud låte mig lefwa där till, och till des han kommer hem, så skall han skämas om han kommer tomhänd, och jag om jag ej kan wända dett både till Hr Ammiralens och hela Academiens, och M. B:rs heder». På Akademiens anmodan uppsätter Linné omedelbart en instruktion för resenären.⁴ Utom mera självfallna saker som insamling av örter — »så många kunna fås, om giörligit är med blomma och frucht» — av frön, lökar, palm-frukter m. m., liksom även av insekter, ormar, zoophyter och särskilt fiskar — »ty denna dehl af historia naturalis indiae är lämnad till denna tid och ålt vår Wettenskaps academie» — ingingo däri vissa specialuppdrag såsom »at skaffa en Thebuske uti kruka, älr åhtminstone frö där af, så bewarade, som han fått af mig

¹ Akad:s Dagbok den 15 sept. 1744 § 2.

² » » » 16 okt. 1745 § 1.

³ Odat., men tydligen från midten av okt. 1745; tryckt (senast) i Bref o. skrivelser, Afd. 1: D. 2, s. 48 f.

⁴ Tryckt av ÄHRLING i Linnés Sv. arbeten, D. 1, s. 105 f. (med talrika noter) och i uppsatsen Linnés förhållande till sina lärjungar (i: Festen t. Carl von Linnés minne . . . 1878 Ups. 1878, s. 65—106), s. 70 f. och senast i Bref o. skrivelser, Afd. 1: D. 2, s. 53 f.

muntelig instruction» — ett önskemål som Linné länge närt och som vi ju redan skymtat i hans först nämnda brev till Vetenskapsakademien — samt att hemföra »lefwande Guldfiskar för Hennes Kongl. Höghet» kronprinsessan Lovisa Ulrika. Han skulle också anställa »Thermometrisk observationer natt och dag under Linien och i Canton». Och naturligtvis måste han även avgiva någon tribut åt tidevarvets speciellt omhuldade skötebarn ekonomien. Linné anser, att det kan ske genom »ett obrukat stycke af den rätta porcellins jorden», men en särskild instruktion av MARTEN TRIEWALD¹ ålägger honom att studera silkesodlingen, anskaffa mullbärskärnor m. m., och i Vetenskapsakademien äskade man därtill upplysning om »smältprocessen af Chinesernas Zinc, som de kalla tutanego».² Ytterligare en instruktion, uppsatt av den kände farmaceuten och kemisten J. J. SALBERG, uppdrar åt honom att skaffa allehanda droger,³ kryddor, kemikalier m. m. och att göra sig underrättad om deras framställningssätt, pris o. likn.⁴

Tärnström fick nu order att göra sig resfärdig. Han hade, trots sina ett par och fyrtio år och sin ställning som gift man⁵ och familjefader, nyttjat mellantiden till examensstudier och i maj 1745 blivit filosofie kandidat, varjämte han utarbetat den andra och mera naturvetenskapliga delen av sin avhandling om Åland, vilken han nu i november ventilerade i Uppsala såsom gradualdisputation under P. EKERMANS presidium.⁶ Universitetet försåg honom med ett kungligt stipendium, särskilt avsett såsom understöd för blivande resor i China efter framkomsten till Canton.⁷

¹ Denna liksom även SALBERGS instruktion finnes i avskr. i K. Bibels handskrift.

² Odat. skrivelse från ELVIUS till TÄRNSTRÖM vid översändandet av instruktionerna, avskr. i K. Bibels handskrift.

³ Några sådana upptas även i Linnés instruktion.

⁴ Det bör kanske nämnas, att TÄRNSTRÖM försetts med ytterligare en lista på 'Observanda', avsedd att gälla särskilt 'i fall Kongl. Wetenskaps Academiens instruction ej skulle hinna komma Herr Magr Tärnström tilhanda' (avskr. i KB-handskriften).

⁵ TÄRNSTRÖM var tydligen 2 gånger gift: hans hustru i 1:a giften hette SARA CHRISTINA SCHICK (Östhammars dopbok nämner, att han 1740 med henne hade en dotter MARGARETA CHRISTINA); makan i 2:a giften nämnes i resejournalen BRITA STENHOF. Hans personliga förhållanden i öfrigt har jag ej haft tillfälle att närmare efterforska.

⁶ Han promoverades till filosofie magister påföljande vår (frånvarande).

⁷ I brev till STEN CARL BIELKE den 12 nov. 1745 (orig. i Upps. univsbibl. G 25) tillbakavisar Tärnström den misstanke, för vilken han blivit utsatt, att ämnat använda stipen-

»Die 1. December 1745. Reste jag hemifrån Bodarna,¹ och d: 3. Sedan jag tagit afsked af Archie Biskopen ock alla Professorerna begaf jag mig i Jesu namn uppå Kongl. Wetenskaps Academiens wägnå, på min Ostindiska Resa ifrån Upsala utföre til Götheborg. dit jag med godt slädföre, mäst hela wägen, anlände d: 10. Decemb.» Så börjar Tärnström sin journal nr 1. Trots den order om skyndsam inställelse, som han fått mottaga, fann han vid sin ankomst, att en betydlig väntetid förestod: skeppet Calmar, som han blivitt tilldelad, var ännu ej segelfärdigt, och hans försök att i stället få åtfölja någott av de tidigare avgående fartygen misslyckades. Han fick giva sig till tåls och, som han själv säger, erinna sig »Professor Linnaei förmaning, at lita på Guds försyn», och han tröstar sig med att, om Calmar såsom »det gamlaste Skeppet» icke var så eftersträvansvärdt, så uppvägdess detta av den förmånen, att man där skulle »få Svenska goda Supercargoer ock Officerare», för vilka han så lämnar en utförlig redogörelse.

Den ofrivilliga väntetiden i Göteborg blev ej heller utan sin betydelse, — för att använda FRIES' uttryck — genom »en lycklig eller rättare olycklig tillfällighet,» ty då inträffade nämligen den grymma branden... som nederlade i aska mer än en 4-del af denna wackra staden med Tysk-kyrkan och de präcktigaste husen». Sedan Tärnström då bragt sitt eget resgods i säkerhet, »grep jag» — berättar han i brev till Linné av den 4 febr.² — »mig an och salverade wår Directeurs wid Ost. Comp. Salgrens hus, hwilket orsakade mig den grace wid Compagniet, jämte det at jag bärgade sielfwa Directions Documenter, at jag aldrig så stor kunnat förmoda eller wunnitt, om jag än

diet ifråga till betalning av disputationens tryckning. Och i det brev, vari han betygade Vetenskapsakademien sin tacksamhet för dess rekommendation hos Consistorium academicum uppläst den 23 nov., försäkrar han likaledes, »at det unfägna stipendium skall användas helt och hållet till des rätta ändamål».

¹ Fädernegården i Fundbo sn.

² Såväl detta brev som de två, vilka TÄRNSTRÖM sände Linné från Cadix den 10 mars och den 3 maj, befinna sig i Linnean Society i London och ha under nuvarande förhållanden icke varit åtkomliga. Jag känner dem t. v. alltså endast genom de utdrag FRIES meddelar i sitt anf. arb., s. 28.

aldrig så länge tient Compagniet», varför han också »tackar... Gud, som underligen låter tien dem, honom fruckta, allting til det bästa». För Tärnström betydde det skedda åtskilligt, det tillförsäkrade honom de mäktige förmännens bevågenhet och »all möjelig handräckning och assistance i Kgl. W. Academiens affairer», ja t. o. m. »en kista til i Rummet». Den store optimisten Linné fattar naturligtvis detta allt såsom ett förebud för en gynnsam utgång: »Wår chinesiske prest» — skriver han till S. C. BIELKE den 13 febr. s. å.¹ — »gjorde lycka straxt, som fick bättre logement på skeppet, en kista till förökning: godt *omen*.»

Den 13 februari 1746 kl. 9 på morgonen lyfte Calmar och ett annat till samma expedition hörande fartyg »Adolph Friedrich» ankar »i wargehole 1 ¹/₂ mil från Götheborg» med god ostlig vind men i tjock is och snösörja, som hotade att stäcka färden redan i begynnelsen. Därmed börjar alltså den egentliga resan, och ehuru det ej är vår mening att här mera ingående redogöra för resejournalernas innehåll, må dock så pass mycket anföras som kan anses erforderligt för att åtminstone i stora drag ange färdens förlopp och samtidigt lämna något intryck av dagböckernas halt och värde.

Under färd i ofta nog hårdt väder, som vållade den vid sjön tydligen rätt ovane Tärnström mycken vända, passerade man de skotska öarna, rundt Irland och England på väg söderut. Till sjösjukans kval sällade sig sömnlöshet, orsakad delvis av allt buller och brak ombord, vilket allt så småningom utmattade Tärnström till den grad, att skeppsläkaren måste ingripa. Resan gick emellertid raskt undan, och man nådde snart nog blidare luftstreck. Efter ett äventyr med en engelsk kapare i Spanska sjön siktades Portugals kust den 1 mars, och en vecka senare kunde man efter åtskillig kryssning i motvind kasta ankar i Cadix. Resejournalen har hittills naturligt nog mest sysslat med väder och vind, resans fortgång samt författarens hälsotillstånd och hans prästerliga åligganden ombord, till vilka förutom dagliga morgon- och aftonböner, söndagsgudstjänster m. m. också hörde beivrandet av sjöfolkets

¹ Bref o. skrivelser, Afd. I: D. 3, s. 201.

ovanor ifråga om svärjande m. m., något som förklarligt nog vållade honom mycken möda och åtskilligt bryderi. Till naturvetenskapliga iakttagelser hade ännu knappt något tillfälle yppat sig, bortsett från en eller annan fångad fågel el. likn. I Spanska sjön observerar han »effter kiölgången af Skeppet, en hoper gnistror ock strålar i wattnet, runda, större ock mindre röda som eld». Själv vill han tillskriva denna fosforescens »några underliga lysande fiskar» el. dyl., men vid förfrågan hos styrmännen får han det beskedet, »at sådant alltid här synes i detta salta wattnet, härflytande af Skeppets fart som af den starka saltans hwälfningar undan kiölen gör sådan reflexion» — en förklaring, som han utan vidare synes godta.

Efter ankomsten till Cadix blir innehållet naturligtvis betydligt rikare och mera omväxlande. Esomoftast avlägger han besök i staden, — varvid han får utbyta sin prästerliga habit emot lånade civila plagg, »Peruqve à la mod'», silvervärja och gullgalonerad hatt — och strövar gärna omkring där för att göra iakttagelser beträffande staden och dess invånare, vilkas klädsel och levnadsvanor väcka hans intresse. Han umgås hos den svenske konsulen Bellman — »en galant Herre, bodde som i et Slott» — och erhåller där logis under sina besök i staden. En särskild uppmärksamhet ägnar han förklarligt nog de många kyrkorna, och journalen överflödar av skildringar rörande de sällsamma ceremonierna, de praktfulla processionerna o. s. v. Den infallande påskhögtiden ger honom härvid speciellt rika tillfällen att se det kyrkliga livet utveckla all sin ståt. Ena dagen åhör han en mässa och måste — så luthersk präst han är — falla på knä för att ej väcka anstöt, andra dagen bevittnar han en nunneinvigning; en annan gång har han religionsdispyter på latin med en irländsk pater eller en spansk-engelsk jesuit o. s. v. Det är icke utan, att han finner det vara väl mycket av det goda, när han ideligen möter »munkar eller Präster af allehanda slag, at man knapt måtte kom[ma] fram för dem på gatorna». Och om han stundom måste erkänna, att vissa religiösa bruk där i landet äro vackra och tilltalande, så kan han icke undgå att reagera mot befolkningens överdrivet devota läggning. »Folket ock särdeles deras fruntimer» —

heter det t. ex. vid ett tillfälle — »kunde jag förarga mig öfwer, som drefwo af ock an emellan kiörkorna, stodo på knä ock gapade . . ., fast där icke syntes någon präst, som det ringaste söng eller läste för dem, utan stodo de i sielfswåld och förnötte dagen, som til nyttigt arbete i husen kunde användas».

Hans andra stora intresse är, som man kan vänta, naturen. Cadix' närmaste omgivningar ha icke så mycket att skänka hans önskningsar som botanist, ehuru han noga tar vara på vad som bjudes. Men ett rikare utbyte erbjuder i stället Puerto de S:a Maria »1 mil från Cadix twärt öfwer Bajen». »Ju närmare wi kommo til staden» — berättar han från sitt första besök där — »ju mera hogfåltes jag på det gröna jag såg på alla sidor ock hade gärna ibland sprungit ur båten om jag kunnat, då jag såg någon besynnerl. växt i stranden». Och än större blir hans iver och entusiasm, när han väl hinner ut till de stora plantagerna utanför staden, »hwilka så snart jag fick se, förekommo de mig med sina för mig owanliga växter såsom et Jordiskt Paradis, ty förutan det at wid vägen allestäds växte sponte allehanda i Sverige owanliga växter, ock som knapt fins i våra Orangerier en gång, woro hela stora fälten fulla med citron, Pomerants ock apelinträn, ock qwistarna slokade af citroner, warandes träna hel gula öfwerklädde med desze fruckter». Till dessa trakter styr han alltså färden, så ofta han kommer åt. Han fågnar sig visserligen åt de örter han känner igen från Sverige, men än mer åt dem han skådar för första gången. Här köper han rara frön, som översändas till Linné, och lägger in växter, som skickas till Vetenskapsakademien och som även de i sinom tid komma Linné tillhanda och då av honom få det vitsordet, att »där äro en hop artige saker».¹ Gärna skulle han vilja utsträcka sina botaniska exkursioner längre uppåt landet, men de prästerliga ämbetsgörömlen lägga hinder i vägen.

Genom svårigheten att få vissa penningtransaktioner ordnade börjar uppehållet i Cadix att alltför mycket draga ut på tiden. Man begynner frukta att försumma passadvinden, vilket skulle

¹ Linné till Elvius den 23 dec. 1746 (Bref o. skrifter, Afd. 1: D. 2, s. 89).

innebära 3 års resa i stället för 2, något som man givetvis såge ytterst ogärna, »wål wetandes at wi då dubbelt ondt slita skulle ock mången af oss kunde då på resan bli kall i munn». Måhända skrev han dessa sista ord i en stund av mörka aningar, liksom även en dunkel förkänning av det förestående ödet synes framskynta i ett av hans brev till Linné från samma tid: »Det går mig alt, som Gud will, allenast är beklageligt för min k. hustru och barnen, om det skulle komma mig något wid.

Sedan emellertid den spanska likviden förts ombord i ett 60- eller 70-tal penningkistor och sedan man rikligen försett sig med proviant i form av levande oxar, kor, får, svin — »33 st:n stora och rätt feta. — icke att förglömma »en grufwelig hop med höns ock kalkoner», sker omsider den 6 maj uppbrottet för den verkliga långfärden. Den 13 passerade man Canarieöarna, sedan återigen ett mellanhavande med en engelsk kapare vållat försening, och förlorar så land ur sikte för långliga tider framåt. Med gemenligen god vind och gynnsamt väder går man söderut. Värmen tilltar så småningom alltmer och blir särskilt under de lugnare dagarna tryckande. Tärnström plågas betydligt därav och söker lindring genom att enligt övlig sed raka av sig håret. När hårdt väder någon gång inträffar, har han alltjämt svårt att övervinna sin sjösjuka. Livet ombord skrider för övrigt rätt regelbundet fram, med sina måltider på klockslag, markerade genom hornblåsning, sina promenader på halvdäck, som påminna Tärnström om spatserandet »i Academiens förmak i Upsala emellan lectionerna». Man lever för övrigt ganska kräseliga: mathållningen är ypperlig och får Tärnströms fulla erkännande, vin drickes allmänt till måltiderna — även Tärnström har sitt fat — endast i fråga om dricksvatten råder en noggrann ransonering. Skeppsprästen står tydligen i hög gunst hos sina överordnade och annoterar också belåtet alla favörer, som bli honom bevisade; superkargerna invitera honom esomoftast till samkväm, låna och skänka honom böcker ur sina förråd o. s. v. Den 9 juli passerade man linjen för första gången, då man som vanligt naturligtvis förhade en mängd »Ceremonier, uptog ock apespel», emottog besök av själve Neptunus med svit och vattenöste dem, som ej förut pas-

serat eqvatorn, med stor grundlighet. Ett annat avbrott i enformigheten erbjuder midsommaren, som firas vederbörligen med »majstång med Cronor ock Crantsar» och extra förplägnad över lag.

Naturligtvis försummas intet tillfälle till vetenskapliga iakttagelser, då någon sällsynt fågel söker vila på fartyget eller då det lyckats besättningen att harpunera en delfin eller infånga en haj. Termometerobservationerna skötas med stor precision, och med intresse och förundran studerar Tärnström den södra hemisfärens stjärnhimmel, fägnande sig åt »den lyckan at wärkel. beskåda de constellationer här i söder, som wåra Astronomi giärna önskade, men ej få se någonsin, mer än på sina glober».

Snart har man lämnat sommarvärmen och lugnvattnet bakom sig och går fram mot vinterstormarna vid Cap,¹ mot vilka man rustar sig på allehanda sätt, genom ballastens förstärkning och likn. Och inemot den 20 juli rundades på många mils avstånd från land »det stora Africæ promontorium, eller Caput bonæ spei». Vädret är ombytligt, och den 21 juli inträffar den starkaste storm, man ditintills mött på resan. Tärnström är rätt medtagen, då han därtill fått varannandags-frossan — som han själv tror — på grund av de snabba klimatförändringarna och det pressande i att »undergå 2. wintrar ock 2. Somrar på et år, ock variera inom 2. månaders tid både den starkaste heta, ock kiöld». Under sådana förhållanden är det ju förklarligt nog, att han icke kan möta vedervärdigheterna med en Jacob Wallenbergs friska humör. »Jag önskade ofta» — skriver han under dessa tunga dagar — »at jag bodde i den minsta bondekoja på fasta landet, ock wille warit med ringa nögd, hällre än alla de förmåner ock kostel. råtter, som wi här dagel. hade med sköna både hwita ock röda winer». Så småningom förbättras dock både hälsa och humör.

I allmänhet synes hälsotillståndet ombord ha varit synnerligen godt, vilket Tärnström med all rätt delvis tillskriver den utmärkta kosten med ofta förekommande färskt kött. I sin mån bidrar

¹ Den gissning Ährling uttalar Linnés Svenska arbeten, Bd 1, s. 166, n. 5, att T. möjligen skulle ha blivit »väderdriven till Ascension och öfver besöket der fått tillfälle i bref hemsända någon beskrifning» är alldeles ogrundad.

nog härtill också den stränga ordning, som råder i fråga om hygien och renlighet: med speciell belåtenhet konstaterar Tärnström, att inga loppor förekomma, »som dock om Sommartiden i Sverige är ej den minsta plågan», och han söker förklaringen däri, att detta slag av ohyra möjligen är »*Muliebri sexui proprium consectorium*». En enda man av de 136, som finnas inom relingen, har man hittills förlorat på mer än ett halvt års tid och denna genom olycksfall: det var en ung matros, som föll över bord och trots bärgningsförsök icke kunde räddas.

Tärnström, som ju i allmänhet icke är någon dålig observatör, gör även sina iakttagelser i fråga om besättningens arbeten och liv; han har åtskilligt att berätta om sjömännens plägseder, t. ex. om deras privilegier på obegränsad frispråkighet, när ankaren lyftas, och han upptecknar omsorgsfullt alla de elva verserna av en »mycket gudel[ig] ock vacker» visa, som stundom sjunges kl. 12 och 4 på natten såsom väcksång för det lag, som då skall börja sin vakt. Även för navigation, loggning och kalkyler har han intresse och rör sig med allsköns termer nästan som en man av facket.

Från farvattnen kring Cap hade kursen ställts mot S:t Paul, en liten vulkanö långt avsidet i Indiska oceanen,¹ vars i Tärnströms tycke kyrkliknande silhuett kommer inom synhåll den 13 aug. Man hade då icke skådat land på jämnt 3 månader, d. v. s. sedan man passerade Canarieöarna. Åter avtar kölden, »så at det blef lika som en Vår igen»; vinterkläderna läggas av, och »alla måste nu gå i västarna igen». Skeppet gör god fart i en medvind, som flera gånger växer till storm. I slutet av månaden inträder dock motvind och stiltje om vartannat, varför man allmänt börjar tala om övervintring vid Sunda-öarna och utmåla de vanskligheter, som då bliva att räkna med. Snart förbättras dock åter utsikterna: den 3 september dyker Java upp vid synranden »och war nu rart för oss att se land, som så lång tid omwankat i det willa ocean», utbrister Tärnström. Och när man så kommer

¹ Belägen på 38° 42' 58" sydlig bredd, 77° 31' östlig längd. T. uppger, att ön av holländarna kallades Amsterdam, men sammanblandar den då med en annan liten vulkanö ungefär 6 km. norr om S:t Paul.

närmare och kan beskåda den praktfulla vegetationen, »en alt för skön ock härlig prospect», så »fattades ej mer, än at [man] fådt gådt där i land några dagar ock beskrifwa detta naturens mästerstycke. ty» — tillägger han trohjärtat — »det öfvergick wida insulas Roslagiæ, Alandiæ &c. immo Hispaniæ ock alt hwad jag förr sedt». Ett kortare strandhugg vid »Nybaj» i och för vattenhämtning gav honom visserligen också tillfälle att »få stiga up med min fot första gången uti Asien», att vid stranden samla snäckor och koraller, att beskåda de sällsamma träden, i vilka »apekattor sutto där ock hwar ock juckade», men några mera ingående forskningar medgav ej tiden. Dock må det till Tärnströms heder som naturforskare nämnas, att han trots en tydligen rätt stor respekt för »den myckenhet med Tigrar ock skadelormar som här wistas» dock strövade så vida omkring, att man ombord på skeppet började befara, att han omkommit. På återvägen till fartyget finner han i mörkret åter »et slag lysande på wattnet, lika som hyfwelspånar, men sken som eld. Jag bad äntligen taga up at få examinera hwad det war, men ingen tordes, emedan de sadet wara förgifftigt».¹

Den 6 september och följande dagar, då man för vindstilla endast bitvis kan gå framåt i Sunda-sundet och Java-sjön, omvärma javanesiska infödingar fartyget med sina sampaner och komma ombord för att försälja frukter, som bananer (pisang) och kokosnötter, ris, kött, höns o. s. v. och i stället tillhandla sig bössor, knivar, speglar, glas och liknande. Kommersen blir synnerligen livlig; superkargen Tham, »som kan Maleiska språket», tjänstgör som tolk, och Tärnström köper bl. a. påfåglar, sköldpaddor, en »sjökatt» m. m.

Journalen fylles nu sida efter sida med skildringar av infödingarna och med bearbetningar av det sålunda förvärvade naturvetenskapliga materialet liksom även av de alger, insekter, zoophyter o. likn. han själv lyckats insamla. Vid Lucipara, en liten ö intill Sumatra vid inloppet till Banka-sundet, dit man hunnit

¹ Denna tilldragelse omnämnes i en av C. F. ADLER 1752 under Linnés presidium ventilerad avhandling *Noctiluca marina*, s. 6; jfr även Fries i Linnés Bref och skrivelser, Afd. 1: Bd 2, s. 145.

den 13 i samma månad, blir predikanten enligt en gammal sed å de ostindiska fartygen rikligen begåvad med skänker av allehanda slag av superkargerna o. a. nämligen »24 Butellier hwit ock rödt win, 5 Butellier franskt Bränwin, Skiöna ock fina näsdukar samt mössor, en stor hop pepparkakor goda, ock fint Svenskt bröd», dessutom bananer och kokosnötter i stora mängder. Ett par dar senare passerar man »Domini Eiland eller Prästens ö», då Tärnström i sin tur får spendera rödvin och sherry. Den 16 september passerar man linjen för andra gången. Man svävar nu dagligen mellan hopp och fruktan rörande möjligheten att nå Canton i avsedd tid, men i slutet av månaden,¹ när man hunnit i närheten av Kambodjas kust, kommer man till insikt om att passaden redan vändt sig. Visserligen gör man ännu några försök att ta sig fram med kryssning i hopp om ändring till det bättre, men det visar sig snart fruktlöst. En övervintring är oundviklig, och man söker nu endast efter lämplig plats. Givetvis måste detta, som innebär inemot ett års försening, kännas rätt så bittert: hade blott passaden stått sig ytterligare en vecka, skulle man måhända ha nått målet. Befäl och besättning, som har sin fulla hyra under väntetiden, tröstar sig lätt nog, synes det, men Tärnström, som är sämre avlönad än en båtsman, förste timmerman eller segelmakare, »har ingen fröjd heraf». Han är tydligen mycket nedstämd och utmålar i sin dagbok alla de vanskligheter, som kunna väntas. Den 6 oktober bestämmer man sig för att söka hamn vid Pulo Candor (Poli Condor skriver Tärnström), en liten ögrupp utanför Nedre Kochinkina.

Vid ankomsten dit anställes rekognosering av slup och julle, som mötas av 2 »galerer» från land, vilka avge eld, men infödingarna tyckas snart nog ha kommit på bättre tankar, möjligen genom bemedling av två av sina egna, som tidigare tagits

¹ Det bör anmärkas, att journalen no. 1 slutar med den 28 sept., under det att no. 2 börjar först med den 13 oktober vid förankringen i Pulo Candor. Denna lucka beror förmodligen därpå, att Tärnström velat reservera den andra volymen för uppehållet på ön och därför för dagarna däremellan nyttjat löst inlagda blad, vilka sedermera gått förlorade. Lyckligtvis funnos de ännu i behåll, när den förut nämnda avskriften togs, varför förlusten åtminstone i viss mån är ersatt. I detta sammanhang må också nämnas, att till dagboken också en gång hört en samling teckningar: Tärnström hänvisar gång efter annan till dylika, men härav finnes, så vitt känt är, numera intet i behåll.

ombord å skeppet och undfågnats. Fortsatta underhandlingar med nya utskickade under de följande dagarna leda så till fullt samförstånd, och den mängd av allehanda ätbara varor, som infödingarna medföra ombord, lovar det bästa för provianteringen. Det säger sig självt, att Tärnström nu får ett rikt stoff för sin dagbok genom allt vad beröringen med dessa »Sineser» eller »Indianer» ger anledning att skildra.

Så småningom tog man sig in till den utsedda hamnen, som befanns väl skyddad för väder och vind, omgiven som den var av höga, skogklädda berg. Och på denna plats, som döptes till Calmare Bay och som nu skulle bli »vårt sedes commorationis ock vårt winterqwarter i tilstundande 7. månaders tid», kastar man ankar den 13 oktober. Ett par dar senare gör Tärnström sitt första besök i land och finner då, att ön, som han på avstånd misstänkt vara »ingen profitabel Campus Botanicus», dessbättre ter sig ganska lovande. Jag fick ej mycket se mig om denna gången på landet», skriver han, »men det kan jag säga, at af alla trån ock växter jag såg, war icke en, som växer wildt i Sverige ock jag kändes wid». De blad, som nu följa för den närmaste månaden, utgöra tvivelsutan de värdefullaste och mest innehållsrika i dagboken och ge en föreställning om vilket betydande och rikhaltigt material Tärnström säkerligen skulle ha lyckats insamla, om det förunnats honom att fortsätta och slutföra denna expedition. Besättningen, som regelbundet drar not för provianteringens skull, fångar många sällsamma fiskar och får vid sina arbeten i land, där ett hus bygges för superkarger och kaptener, anledning att rikta hans samlingar med ormar och varjehanda andra djur; ebben ger rika tillfällen att samla musslor, kräftdjur och annat från havsbottens djur- och växtvärld, och inför rikedomerna på zoophyter och lithophyter måste han gräma sig över att han endast kan konservera en obetydlighet och att ej har en tecknare till hands för att avbilda dem. Själv beger han sig nästan dagligen i land för att botanisera och finner snart nog örter, som trots all noggrann examination ej »qvadrera» med någon av de i *Genera plantarum*¹ beskrivna: ett träd »gratulerade jag

¹ T. medförde av förbiseende ej yngre edition än den av år 1737.

mig åt, som jag här fann¹ — heter det sålunda på ett ställe — »kallandes det ad interim Ternströmia».² En gång gör han en utflykt till infödingarnas by eller stad, där han emottages med stor välvilja och blir rikligen undfågnad; han dröjer över där i flera dagar och kan därför meddela åtskilligt om deras bostäder, levnadsvanor m. m., och som han har sitt kvarter hos deras präst i omedelbar närhet av avgudatemplet, kan han även göra en och annan observation på mera svåråtkomliga områden.

Tärnström befinner sig alltså som synes i livlig verksamhet, med fullaste intresse samlande och forskande bland allt det rika och underbara i den natur, som omger honom — då anteckningarna plötsligt helt tvärt brytas av. Det sker den 10 november: för följande dag finnes endast den sedvanliga datumbeteckningen i margen, men så intet vidare. Man måste härav dra den slutsatsen, att Tärnström då häftigt insjuknat, förmodligen i någon klimatfeber, och man torde vidare kunna antaga, att sjukdomen sedan oavlåtligt utan någon förbättringsfas hållit honom fjättrad vid sängen, tills den så småningom uttömde hans motståndskraft.³ Under tidigare sjukdomsfall — även när sjösjukan och andra vedervärdigheter ansatte honom som hårdast — fann han ju ändå alltid möjlighet att för varje dag nedskriva åtminstone någon liten notis i sin journal, men från dessa sista veckor, då han kämpade sin sista kamp, finnes som nämnt icke en rad av hans hand.

Dessbättre sakna vi dock därför icke alla underrättelser om Tärnström och den expedition han tillhörde. I Ihre-samlingen har nämligen ävenledes anträffats en annan skildring från samma färd, som just kan göra tjänst som ett supplement till Tärnströms journaler. Det är en 'Berättelse om Svenska OstIndiska Com-

¹ Ehuru Tärnströms beskrivning enligt fackmäns utsago är alltför ofullständig för att möjliggöra en exakt bestämning, torde med säkerhet kunna fastställas, att det här ej är fråga om det kamelian och tebusken närstående släkte, som den spanske botanisten J. C. MUTIS sedermera uppkallade med Tärnströms namn (jfr Linné d. y:s *Supplementum plantarum*, Brunsv. 1781, s. 39, 264; utförligare beskrivning bland Mutis' brev till Linné d. ä. i *Linnean Society*).

² Visserligen pastar Linné, dock åtskilliga år senare (i brev till Bäck den 18 maj 1753), att »Ternström dog af chagrin... där likwähl lofwades honom all und-sättning» (Bref o. skrivelser, Afd. 1: D. 4, s. 211), men såvitt man av journalen kan finna, ges det intet skäl för ett sådant påstående.

pagniets Skepp Calmare Winterliggande wid Öen uti Chinesiska Hafwet Pulo Candor...', förmodligen uppsatt av 5:te superkargen å fartyget AND. GADD. Häre ges bl. a. en visserligen helt summarisk, men rätt intressant skildring av ön och dess invånare m. m., varvid författaren dock beklagar sin inkompetens »at kunna lemna någon utförlig underrättelse om alt det som til Natural-Historien hörer, och uppå denne Öen förmodeligen i myckenhet fandts». »Skeps Prädikanten uppå detta Skeppet» — fortsätter författaren så — »Hr Magr Chr. Ternström,¹ hade wäl så mycken insigt uti Historiå Naturali, at af honom något dylikt hade kunnat förwentas, som han ock dertil af Kongl. Swenska Wetenskaps Academ: sielf war utsedd och instruerad, men denna Hedersmannen råkade under Skeppets wistande wid denna Öen, at falla uti en swår siukdom, hwaraf hans dagar kortades, innan han fick fullborda de Observationer och samlingar, som han begynt, så at han den 4 Dec. 1746 lemnade detta timeliga, och uti Calmare Bay, på den der anlagde Begravnings platsen blef begrafwen».² Innan upprottet kunde ske, hade ytterligare 4 man skattat åt förgängelsen och jordats å samma plats, däribland assisten Joh. Fredr. Cöler.

Först den 15 april 1747 kunde Calmar fortsätta sin avbrutna färd och ankom till Canton den 17 maj. Mer än ett år skulle ytterligare gå förbi, innan fartyget åter kunde välbehållet kasta ankar utanför Göteborg.

»Såsnart Skeppet hwarpå han farit återkom», skriver då Magnus Lagerström — som bekant väl den av kompaniets män, som starkast kände dess förpliktelser mot naturvetenskaplig forskning — i brev till Linné den 6 juli 1748, »tog jag i mitt förwar hans efterlemnade Papper, som bestå af hans Instructioner, en hällen Journal, och några enskilda Bref... Journalen innehåller utom dagel. Observationer med Thermometren, efter mit ringa begrep, föga besynnerligit. På många ställen synes Sal. Mannen hafwa welat tillägga eller mera utarbета et och annat,

¹ Han kallas här felaktigt Christian T.

² Efter P. Osbeck Dagbok öfwer en ostindisk resa åren 1750, 1751, 1752, Sthm 1757, s. 108) kan man tillägga, att det skedde med hedersbetygelsen af »2 styckeskatts lossande».

om ej döden honom hindrat». Termometern hade råkat bli försåld, men Lagerström hade lyckats återskaffa den. Däremot nämnes märkligt nog intet om de samlingar av skilda slag, som Tärnström dock givetvis lyckats hopbringa, vilka väl alltså blivit skingrade eller kanske spolierats redan före hemkomsten.

För Linné innebar Tärnströms bortgång icke blott svikna förväntningar på värdefulla forskningsresultat och rikhaltiga samlingar — för den betryckta ställning, vari änka och barn därigenom sågo sig försatta, gjordes han i första hand ansvarig. »Tärnströms död oroar mig oändeligen», skriver han till Abr. Bäck den 3 juni 1748,¹ »hans hustru anklagar mig inför himmelen att jag låkat bort hennes man och gjort henne till wärnlös änka. Om ej Kongl. Academien will låta någon conservera henne, genom det att hon gifwer någon sökande sin recommendation, så är jag olyckelig för hennes tårar». Och i brev till Vetenskapsakademien den 29 april 1749² klagar han: »Gud hjälpe mig för änkan, som ropar om conservation. Jag är gift och förhindrad. Ingen präst är i academien. Huru skola wij få någon åt stackars änkan; hon ropar himmels högt öfwer mig, som rådde des man».³

Journalerna synes Lagerström ha sändt till Tärnströms änka, som i april 1749 överlämnar dem till Linné: »i dag, just då jag skulle utresa», berättar denne i nyss nämnda brev till Vetenskapsakademien den 29 april, »fick jag af Sl. Tärnströms änka sal. Magister Tärnströms journal; där uti är en hop som duger, det jag vill utdraga, då jag kommer tillbaka. emellertid tycker jag, at beskrifningen dagl. på thermometren, som war rätt accurat, borde excerperas och insättas i actis». Linné insände journalerna till Vetenskapsakademien: ett gråpappersomslag med denna adress av Linnés hand finnes ännu i behåll och detta liksom den ena av volymerna bär ännu spår av försegling med Linnés sigill.⁴

¹ Bref o. skrivelser, Afd. 1: D. 4, s. 75.

² Bref o. skrivelser, Afd. 1: D. 2, s. 127 f.

³ Några år senare den 6 juni 1752 föredras i Vetenskapsakademien »en Böneskrift ifrån Salig Magister Tärnströms Änka, om Föreskrift hos Hans Majestet, at slippa personela utlagor». Denna hemställan såg sig emellertid akademien nödsakad att vid nästkommande sammanträde (den 25 juli) avslå.

⁴ Sigill no. IV enligt Fries' beteckning (Bref o. skrivelser, Afd. 1: D. 2, s. vii ff.).

I akademien uppvisades de den 6 maj, då det ytterst summariska protokollet (§ 4) helt kort omnämner: »Ternströms Dagbok der utur borde göras utdrag». Ännu påföljande år äro planer å bane att utge journalerna i utdrag. »Gierna wille jag hedra Ternström på sin döda mull», skriver då Linné till Wargentin den 9 mars,¹ »med utdragande af hans journal; men när Gud gifwer oss tid där till wet jag intet». Man sätter också ifråga att publicera dem tillsammans med den förut nämnda skildringen av Gadd, som Lagerström då uppsändt till Vetenskapsakademien. Abr. Bäck har just på en lapp, vidfästad detta manuskript, tillstyrkt dess tryckning (den 15 mars 1750) och tillägger så: »När af Hr Tärnströms Dagbok dertil blifvit lagt [det] som rörer NaturalHistorien, så skulle Kongel. Vetenskaps Academien väl befordra det til trycket genom förutsatt Utdrag af dagboken,² såsom vanligt är. Ty jag tycker at det ej passar sig til at låta det inflyta i Handlingarna, med mindre icke Hr Ternströms Rön skulle det förtjena.»

Linné fann aldrig den tid han hoppats på för att kunna utföra denna minnesgård, och Bäckes förslag lände heller ej till någon åtgärd.³ Men måhända kan man nu hoppas och förvänta, att Svenska Linné-Sällskapet, vilket i första rummet vill arbeta för sitt syfte genom att utgifva skrifter af och om Linné *och hans lärjungar*, skall finna skäl föreligga för att på denna punkt förverkliga Linnés önskan. Att Tärnströms journaler verkligen godt kunna anses förtjänta av att utgivas ha förestående rader avsett att ådagalägga.

¹ Bref o. skrivelser, Afd. 1: D. 2, s. 141.

² NB. akademiens.

³ Journalerna ha tydligen kommit att stanna hos Bäck och sedermera med hans öfriga papper övergått till hans måg, kanslirådet ALBRECHT IHRE † 1828. Huvudparten av Bäckes handskrifter skänktes 1849 av excellensen ALBRECHT ELOF IHRE en son till Albrecht I. till Karolinska Institutets bibliotek, men återstoden ingår i Ihre-samlingen.

LINNÉ SOM PATIENT ÅR 1764

AV

KARL HEDBOM

VÅREN 1764 INSJUKNADE LINNÉ HASTIGT I EN akut febersjukdom. »Correptus fui tritæa maligna sæpius petechizante», säger han i brev till SAUVAGES, troligen skrivet den 10 maj 1764. Det skulle sålunda varit fråga om en elakartad, ofta med fläckar uppträdande annandagsfrossa. I samma brev berättar han, att denna sjukdom föregående höst ryckt bort mycket folk i Uppsala. I brev till BÄCK uppger han, att det var »den fördömda Upsalafebern». Till WARGENTIN skrev han den 15 maj 1764, att han aldrig varit närmare döden. I brev till N. J. JACQUIN den 16 okt. 1764 omtalar han, att han låg till sängs under tiden $\frac{2}{5}$ — $\frac{24}{6}$ 1764 och ännu ej fullt återvunnit krafterna då på hösten. I sina »Egenh. Anteckn.», säger han, att han angreps av »en dödlig Pleuritis» den 3 maj 1764, men räddades genom ROSÉN's trägna bemödande.

Vilken sjukdom detta enligt nutida begrepp varit, är ej så alldeles lätt att avgöra. Namnet »Upsalafeber» förekommer ofta i läkarerapporter till Colleg. Med. från senare delen av 1700-talet. Enligt den utredning, som lämnats av E. BOLIN i hans gradualavhandling »Om tyfoidfebern i Sverige», torde »den av alla kända Upsalafebern» böra tolkas som ett kollektivnamn, omfattande frossa, tyfoidfeber och fläcktyfus.

Den sista torde man väl i förevarande fall minst behöva tänka på. Det finnes i litteraturen ingen ting, som tyder på, att fläcktyfus eller fältsjukan vid den ifrågavarande tiden härjat i Uppsala, varför man i betraktande av denna sjukdoms svåra kontagiositet väl kan anses berättigad till att lämna densamma ur räkningen.

Den epidemiska febersjukdom, som grasserade i Uppsala hösten 1763 och varom Linné talar i brevet till Sauvages, kan möjligen varit en elakartad tyfoidfieber att döma av den skildring av sjukdomssymtomen, som lämnades av HALENIUS i hans Berättelse till Colleg. Med. för 1763. »Många dogo, mest fattigt folk. Ej en enda av professorsstaten eller av de studerande hade denna feber.» Detta hindrar naturligen ej, att den främste av alla professorerna, Linné, kunde få sjukdomen senare följande vår. Och churu sjukdomen i början »mest höll sig i Kungsängsroten», så funnos även i andra stadsdelar stygga pesthärddar såsom t. ex. »Kamphafvet», »sentina malorum sordium plenissima Kamphaf», och Stadsdiket, »fossa in altera parte urbis, sordibus etiam abundans». Linné bodde nära Stadsdiket. Det var ej hans fel, att dessa sjukdomshärddar ej oskadliggjordes. Han hade ivrigt uppmanat stadens myndigheter att avlägsna dem. (Se OTTO E. A. HJELT: C. von Linné såsom läkare och medicinsk författare. Uppsala 1907, s. 85.)

Komplikationen med pleurit, varom Linné talar i sina »Egenh. Anteckn.», är ej heller lätt att tyda. Visserligen är ingenting vanligare, än att svåra lungaffektioner förekomma vid tyfoidfieber, men de bruka i regel uppträda längre fram under sjukdomens senare förlopp, under det att Linné skriver, att han angreps »av en dödlig Pleuritis den 3 maj 1764», alltså strax i början av sjukdomstiden. Å andra sidan är det ej otänkbart, att pleuriten kunnat inrymmas i frossans sjukdomsbild, som i gamla tider synes varit nog så mångskiftande i Sverige.

Emot antagandet av en tyfoidfieber, »nervfeber», talar ock möjligen det hastiga insjuknandet och kanske ändå mer den omständigheten, att Linné endast en vecka efter insjuknandet förmodade skriva ett långt och redigt brev och att han senare flera

gångar under sjukdomen tydligen sysslade med brevskrivning. En person, som ligger svårt sjuk i »nervfeber», brukar vara ganska »apatisk» och har säkerligen ingen lust att skriva brev, även om han mot vanligheten skulle vara något så när redig i tankegången.

Sannolikheten kunde sålunda synas i viss mån tala för, att den sjukdom, som angrep Linné i början av maj 1764, varit en svår frossa, som emellertid måste förflutit med alldeles säreget hetsiga och ovanliga symtom, eftersom patienten, som enligt egen försäkran botat otaliga från likartad sjukdom, ej förmådde kureras sig själv utan nödgades rådfråga annan läkare.

Linné har lämnat ett par olika tidsuppgifter om sjukdomens början. I brevet till Jacquin uppger han, att han sjuknade den 2 maj, till Bäck skrev han: »i måndags stante jag i den fördömda Upsalafebern». Men enligt almanackan för år 1764 inföll den 2 maj på en onsdag, vadan sjukdomen alltså skulle börjat den sista april, om uppgiften »i måndags» i brevet till Bäck är riktig. Man har väl i allmänhet lättare att erinra sig namnet på en viss veckodag än numret på en viss dag i månaden.

I professor TYCHIO TULLBERG's ägo finnas från denna tid en del recept, 15 till antalet, skrivna på små oansenliga och delvis olikformiga papperslappar, den största 16 centimeter lång och 9 centimeter bred. På 13 av lapparna finnes blott ett recept, på de övriga två. Alla äro daterade och försedda med påteckning: för Herr Archiater von Linné.

Då professor Tullberg äger andra recept, som enligt påteckning gälla någon annan medlem av Linnés familj, torde man väl våga antaga, att de ifrågavarande 17 äro skrivna för Linné personligen. I det avseendet skilja sig alla dessa recept från nutida, att de samtliga sakna den ordinerande läkarens namnteckning.

Receptlapparnas form och allmänna utseende tala ej för det antagandet eller den möjligheten, att den ordinerande läkarens namn bortklippts i och för autografsamlingar. Det är snarare alldeles tydligt, att det aldrig funnits på dem.

Dessutom finnas från samma tid i Uppsala Universitets Bibliotek 9 recept på 8 lappar, i det en lapp har 2 recept, även

dessas försedda med påteckning: för Herr Archiater v. Linné. Dessa recept härstamma från samma håll som professor Tullbergs; i det de tillhört hans avlidna syster fru lektorskan LINNEA ÖDMAN.

Om man frånräknar de 4 äldsta, som äro skrivna i april, och det sista, som är daterat den 30 juni 1764, återstå 21 olika receptformler, skrivna för en och samma person under tiden den 6—16 maj nyssnämnda år. Det är sålunda tydligt, att Linné under dessa 11 dagar var föremål för en rätt så vidlyftig terapeutisk behandling både invärtes och utvärtes.

Det framgår av handstilen på recepten, att de äro skrivna av olika personer. Intressant är, att de äldsta (från 1, 8, 9 och 11 april) och det sista (en rosensalva från den 30 juni) äro av Linnés egen hand.

Det första april-receptet lydde på ungefär 100 gram kanelvatten, tillsatt med några droppar salmiaksprit. Enligt signaturen skulle det intagas på en gång. Man får det intrycket, att Linné känt sig illamående och i behov av något stimulerande och magstärkande medel.

Det andra receptet gäller en mixtur, innehållande kanelvatten, krusmyntavatten, saffranssprit, kvittensirap, ett par droppar nejlikolja samt dessutom malörtssalt. Kvantiteten var ungefär 200 gram. Medikamentet skulle tagas ett skedblad i sänder. Det var ganska dyrt: 3 daler och 24 öre. Märkligt ingrediens är malörtssaltet. Man trodde fordom, att efter olika växters förbränning ett salt, *sal herbarum fixum*, av olika beskaffenhet kunde utdragas ur askan efter varje växt. Även denna ordination kan tyda på, att Linné erfarit obehag från digestionsorganen.

Receptet av den 9 april gäller även malörtssalt, blandat med kräftstenspulver, sammanlagt 17 gram. Kostade 1 daler och 4 öre. Kräftsten, *oculi cancrorum*, hade under 1600-talet stort anseende som läkemedel mot de flesta sjukdomar. Linné torde väl närmast använt den i dess egenskap av kalkpulver med syreneutraliserande verkan.

Den 11 april ordinerade Linné åt sig själv opiidroppar, *Laudanum liquidum Sydenhamii*, ungefär 4 gram, knappt en tesked. Han anger ej å receptet, huru många droppar skulle ta-

gas åt gången, men han brukade ordinera sådana såsom lugnande och rogivande eller som sömnmedel, högst 12 droppar i sänder, en försiktig dos.

Ehuru Linné i flera brev säger, att han insjuknade i början av maj (eller möjligen den sista april), får man dock av dessa hans ordinationer för eget bruk det bestämda intrycket, att han var sjuk under en stor del av april. Detta kunde stämma rätt så bra med den misstanken, att han gått med prodromer till en nervfeber. Arten av hans ordinationer tala ej emot en dylik förmodan. Insjuknandet har sålunda tydligen ej skett så alldeles akut, utan föregåtts av flera veckors illamående. Även »pleuritens» uppträdande i början av maj blir då lättare att tyda och möjligen även den sjukes förmåga av brevskrivning längre fram i maj, sedan hans kraftiga konstitution börjat övervinna sjukdoms-giftets depressiva verkningar. Det är sålunda rätt antagligt, att den »frossa», varav Linné enligt egen och hans kollegers diagnos led, i själva verket varit en svår nervfeber. Man kunde, som förut är nämnt, på Linnés tid i allmänhet ej skilja dessa infektionssjukdomar från varandra.

Av maj-recepten synas 10 st., upptagande formler å till invärtets bruk avsedda läkemedel, vara skrivna av Linnés fakultetskamrat anatomiae och practices professor SAMUEL AURIVILLIUS, Linnés kollega åren 1756—1767. Tre av dessa tillhöra professor Tullberg, sju Universitets-biblioteket. Handstilen stämmer fullständigt med den, som visas av andra dokument av professor Aurivillii hand, bevarade i Universitets-biblioteket. De äro alla ytterst prydligt och tydligt skrivna på ordentliga receptlappar och av Aurivillius själv nedtill påtecknade med patientens namn: Herr Archiatern och Riddaren von Linné eller någon gång »för Vålborne Herr Archiatern von Linné», därefter omsorgsfullt daterade. Aurivillius synes även skrivit några recept å salvor och plåster, som finnas i samlingen. Å Linnés egna recept från april har tydligen en annan hand skrivit Linnés namn och även dateringen, möjligen apotekaren eller troligare hans dräng.

Detta framgår därav, att på 2 av dessa Linnés namn är oriktigt återgivet. Så står på receptet från den 1 april v: Linnæ

och på receptet från den 8 april von Linéé. När man jämför dessa båda sorters recept med varandra, Linnés och Aurivillii, så synes det vara klart, att den förstnämnde, »Botanices professorn», vid denna tidpunkt skrev recept mera tillfälligtvis och därvid använde sig av flera olika förkortningar och alkemistiska tecken, som stundom göra dem ganska svårtydda, under det Aurivillius, Practices professorn, mera vinnlade sig om tydlighet och prydlighet.

Aurivillii första recept i samlingen tillhör professor Tullberg och är daterat den 6 maj. Det avsåg en mixtur, bestående av fenkålsvatten, rosenvatten och syrlig honung, sammanlagt 180 gram, vartill satts ungefär 4 gram renaste salpeter. Skulle intagas ett par skedblad åt gången. Salpetern ansågs feberlindrande samt verksam mot akuta inflammationer, mot exsudater o. s. v. Begagnas väl än i dag någon gång mot likartade lidanden.

Följande dag fick patienten återigen salpeter enligt recept i professor Tullbergs samling, denna gång i form av pulver tillsammans med gummi arabicum och citronsocker, varje pulver innehållande 60 centigram salpeter, en medelstor dos. De skulle tagas ett varannan timme. Man får väl antaga, att mixturen från föregående dag — kvantiteten var blott 12 matskedar —, varav varje matsked innehöll 33 centigram salpeter, redan var konsumerad. I annat fall skulle patienten den 7 maj erhållit en visserligen ej farlig men dock väl stor dos. — 120 centigram åt gången — av ett medel, som i större doser verkar giftigt.

Samma dag erhöll den sjuke enligt recept av Aurivillius i Universitets-bibliotekets samling en stor mängd, nästan en liter, av en sorts emulsion, med gummi arabicum tillredd av en blandning av korngrynsvatten och vatten på pomeransblommor med tillsats av skalade och sönderstötta sötmandlar jämte vallmofrön av den vita varieteten och socker. Patienten skulle taga »en te-kopp som oftast» av denna dyrbara emulsion, som på receptet taxeras till 8 daler. Medikamentet i fråga får väl enligt vår tids sätt att se saken betraktas mera som ett nutriens. På Linnés tid torde man nog ock räknat med den lugnande verkan, som ansågs ligga i halten av vallmofrön.

Den 8 maj ordinerades enligt recept av Aurivillius i Universitets-bibliotekets samling bröstité, berett på följande växter: Althæa-rot, örten av isop, äkta ärenpris (*Veronica officinalis*), blommor av äkta johannisört (*Hypericum perforatum*) och kornvallmo-blommor (*Papaver Rhoeas*).

Dessutom repeterade Aurivillius $\frac{1}{2}$ sats av emulsionen från gårdagen och föreskrev ett slags mos, berett av mandelolja, viol-sirup och sirup på den välkända ormbunken Venus' hår (*Adiantum capillus Veneris*) enligt recept i Universitets-bibliotekets samling. Likaledes samma dag föreskrevs som läskedryck hallonsaft med vinättika (recept i professor Tullbergs samling) och ordinerades ett fint liniment eller en salva (recept i Universitets-bibliotekets samling på samma lapp, som viol-mos-receptet), bestående av mandelolja, olja på blommor av vit lilja och Althæa-salva.

Denna senare var beredd av Althæarot, bockhornsfrön (av *Trigonella foenum græcum*, en papilionacé), linfrö och olivolja med vax, terpentin, harts och gurkmeja-rot, den sista för färgens skull.

Det är stor skada, att ingen taxering förekommer utsatt å de recept, som avse dagen i fråga. Priset å de medel, som den dagen kommo till användning, torde ej varit obetydligt. Man vore nästan färdig att tycka, att åtminstone hallonsaften med vinättika kunnat anskaffas från köket i patientens hem och ej behöft hämtas på apoteket.

Angående verkan av de droger, som ingingo i dagens medikamenter, kan ungefär följande förtjäna framhållas.

Isop, som finnes upptagen i vår farmakopé än i dag, ansågs befordra upphostning. Äkta ärenpris var ett allmänt stärkande medel. Användes även stundom som surrogat för kinesiskt té (Linné i *Flora lapponica*). Äkta johannisört hade stort anseende i läkekonsten i forna tider särskilt som ett beprövat medel, då det gällde »att utdriva onda andar», varför växten ock kallades *Fuga demonum*.

På Linnés tid berömdes den som ett gott medel mot svåra lunglidanden, t. ex. lungсот. Kronbladen av kornvallmo bruka-

des mot lungkatarrer. Blommorna av luktviol användes till sirup mot hosta samt mot torsk hos barn.

De bittersöta bladen av den vackra ormbunken Venus' hår eller jungfruhår begagnades förr hos oss och i utlandet än i dag till sirup mot bröstsjukdomar.

I fråga om salvan kan nämnas, att vita liljan spelade en stor både medicinsk och kulturhistorisk roll ända från kung Salomos tid, under antiken, medeltiden och långt in i nyare tid. Susanna påstås betyda vit lilja. Frön av *Trigonella foenum græcum* innehålla rätt mycket fet olja samt dessutom en oangenämt luktande flyktig olja i ringa mängd. Salvan verkade väl förnämligast som lätt hudretande medel genom halten av ter-pentin.

Allt pekar tydligen åt det hållet, att det nu var fråga om att bekämpa en svårare lungaffektion hos patienten.

Den 9 maj utskrefvos i vaxpapper 3 stycken kamferpulver (recept i Univ.-bibl:s samling) på 6 centigram med gummi arabicum och citronsocker för smakens skull.

Därjämte mer än en liter av en dekokt eller som det heter på receptet (i Univ.-bibl:s samling) tisane på korn och kvickrot, tillsatt med honung och ättika, hallonsirup och citronsaft. Därpå skulle patienten dricka en tekopp var halvtimme. Kvickroten är på grund af dess halt av socker och slem officinell i Tyskland än i dag. Den brukades för ej så synnerligen många årtionden sedan till och med vid så svåra sjukdomar som syfilis, dessutom som slemlösande medel i inflammatoriska lunglidanden, vid kroniska leversjukdomar m. fl.

Samma dag föreskrefvos 2 stycken plåster, innehållande ter-pentin och spansk fluga samt därtill spansk fluga enbart, pulvriserad, nära 2 gram (rec. i professor Tullbergs samling). Man ville påtagligen åstadkomma en stark hudretning med kraftig blåsbildning, en energisk terapi således. Även kamferordinationen vittnar om en ny terapeutisk tankegång. Kamfer är än i dag ett av våra mest outhärliga medel, när det gäller att stimulera en svårt sjuk person. Visserligen använda vi det mycket ofta

till injektion under huden, men även invärtes på mångahanda sätt i pulver, piller, lösningar och emulsioner.

Linné skriver, att han räddades genom Rosén från »en dödlig Pleuritis». Man kan bilda sig en klar föreställning om vad som inträffat och tycker sig höra den borne praktikerns lugna steg. Den behandlande läkaren, Aurivillius, har tydligen, när nöden var som störst, tillkallat sin berömde svärfar NILS ROSÉN VON ROSENSTEIN, »hedersmannen för medicinen i Sverige».

Att detta ej skett förr, kan mycket väl bero därpå, att Rosén varit bortrest till Stockholm i hans egenskap av kungl. livmedicus. Värdet av denna konsultation förringas ej av följande omständighet.

Det låter från medicinsk ståndpunkt med stor sannolikhet tänka sig, att den »lungsäcksinflammation», som enligt Linnés »Egenh. Anteckn.» tillstötte den 3 maj, kunnat vara en akut lunginflammation med kris på 7:e dygnet, alltså den 9 maj. Den dagen kunde patienten sannerligen behöva en kraftig stimulering.

Den intensiva behandlingen synes ock haft en storartad framgång, i det Linné redan påföljande dag förmått skriva det rätt utförliga brevet till Sauvages. Dateringen å detta brev är på grund av ett tryckfel eller skrivfel ej fullt säker, men Linné säger i brevet, att han varit svårt sjuk i 8 dagar och talar i övrigt mest om den svåra huvudvärken och den starka svettkur, han underkastade sig själv i början av maj. »Corpus valde erat debile», han kände sig då mycket svag.

Den 10 maj utskrevos enligt recept i professor Tullbergs samling av okänd hand, i varje fall ej av Linné, Aurivillius eller Rosén, »kryddor till lavemang» blandade i matolja och honung med tillsats av en rätt stor kvantitet, 11 gram, salpeter. Angående receptet kan man ej fullt värja sig för den misstanken, att det är skrivet av apotekaren eller snarare av hans medhjälpare. Även å detta recept är patientens namn orätt återgivet med »von Linnæ». Dessa kryddor voro mycket sammansatta. De bestodo av 11 olika droger, av vilka blott 2, nämligen kamomillblommor och linfrö förekomma i vår nutida farmakopé. De

övriga nio voro: *kattost-ört* (*Malva rotundifolia*), verksam genom rikedom på slem, *grenbingel* (*Mercurialis annua*), redan av DIOSKORIDES, antikens förnämste farmakolog, död år 90 e. Kr., använd som avföringsmedel, örten av *luktwiol*, som ansågs le-nande, örten av »natt och dag» enligt namn i apotek-taxa av år 1739, *Parietaria*, officinell i gamla tider, *sallat*, blommor av *vita näckrosen*, som i forntiden användes som ett kraftigt medel i trolldomskonsten och senare tillskrevos lindrigt narkotiska och rogivande egenskaper, *kungsljusblommor*, som till på senare år hållit sig kvar i farmakopéen, verksamma genom socker, 11 %, och slem, den likaledes slemrika »roten» d. v. s. löken av *vita liljan* och slutligen *bockhornsfrön*, innehållande 28 % slem. Denna stora apparat var säkerligen avsedd att verka som ett *kraftigt* lavemang, något som den nog ock gjorde. Nu för tiden använda vi som bekant till samma ändamål vanligen blott vatten, ofta med bästa effekt.

Samma dag orderades av handstilen att döma av Aurivillius enligt recept i professor Tullbergs samling 30 gram av en sammansatt salva, förande som verksammaste beståndsdelar kvicksilver och terpentin. Hon var tydligen avsedd att hålla de av spansksflugelplåstret från gårdagen å ryggsidan av patientens bröstskorg uppdragna blåsorna i suppuration och bör ha varit av stark verkan.

Den 11 maj fick patienten enligt recept av Aurivillius i Univ.-bibl:s samling 120 gram av en slemlösande mixtur, bestående av sjölokshonung, isops- och rosenvatten att taga 2 »mat-skedblad» varannan timme.

Lunginflammationen var då stadd i lösning. Patienten behövde bli kvitt sekretet i luftrören. Sjölok, »*bulbus Scillæ*», står kvar i farmakopéen än i dag.

Den 12 maj fick patienten 180 gram av något mycket gott, nämligen »*pasta regia*» d. v. s. fin mandelmassa med pomeransdoft enligt recept i professor Tullbergs samling. Denna pasta skulle väl antagligen ej förtäras som sådan utan i form av s. k. mandelmjolk genom tillsats av vatten.

Den 13 samma slemlösande mixtur som den 11. Därjämte utskrev Aurivillius den dagen enligt recept i Univ.-Bibl:s samling 30 gram av en salva, »unguentum diapompholygos» med ungefär den sammansättning som vårt nuvarande zinkblyplåster har, om ock mindre ren. Pompholyx var i gamla tider namnet på en oren zinkoxid. Skulle naturligtvis användas som sammandragande och torkande medel å hudlösheten och såren å patientens rygg efter de retande salvorna och plåstren, som applicerades d. 8, 9 och 10 Maj.

Då gällde det att åstadkomma retning, *nu* är det fråga om läkning.

Från den 14 maj finnas 4 recept, alla i professor Tullbergs samling. Ett av dem är i högsta grad märkligt såsom varande, så vitt man kan finna, det enda av Nils Rosén von Rosensteins hand skrivna och bevarade från det ifrågavarande sjukdomsfallet. Det rör sig om 30 gram av ett laxér-mos, »Electuarium lenitivum», och är signerat »Laxér-mos till 2 theskedar pro dosi». Att det är skrivet av von Rosenstein, framgår fullkomligt tydligt vid jämförelse med andra dokument av hans hand, som finnas i Universitetets-biblioteket. Moset innehåller utom socker senna, koriander, cassia fistula, sviskonmos och tamarinder. Det är samma preparat som finnes i 7:e editionen av vår svenska farmakopé. Patientens mage hade tydligen råkat fullständigt på obestånd.

Han fick emellertid samma dag återigen 180 gram mandel-massa, »pasta regia», samma sort som den 12 och dessutom som stimulerande medel 2 stycken »globuli moschardini», desmans-kulor d. v. s. mysk.

Det fjärde receptet från denna dag, skrivet av Aurivillius, lyder på 30 gram s. k. rött hel-plåster, »Emplastrum de minio», en sorts sammansatt blyplåster. Man utbytte tydligen föregående dags salva mot detta plåster för att påskynda läkningen av såren å ryggen.

Från den 15 maj föreligga i de här avsedda samlingarna inga recept.

Den 16 fick patienten en ny och större sats, 45 gram, av samma lenande mos, Electuarium lenitivum, som v. Rosenstein ordinerade den 14 maj. Receptet för dagen, som finnes i Univ.-bibl:s samling, är ej skrivet av von Rosenstein och ej heller av Aurivillius utan av främmande hand. Det synes varit svårt att förmå patientens tarmkanal att funktionera ordentligt.

Den 25 maj skrev Linné till K. Vet. Akad.:s Sekret. P. W. Wargentin och tackade honom för »obefläckad vänskap» och allt deltagande under denna sjukdom. »Gud vet, om jag någonsin mer kan vinna krafter», säger han.

Först en månad senare, den 24 juni lämnade han sängen enligt brevet till N. J. Jacquin.

Han kom sålunda upp nätt och jämt till midsommardagen 1764, då han höll bröllop för sin dotter ELISABETH CHRISTINA och löjtnanten CARL FREDRIK BERGENCRANTZ, dotterson till OL. RUDBECK D. Y. Två dagar senare inföll hans egen silverbröllopsdag. Det måste varit ansträngande dagar för en 57 års man, knappt återställd från en, om ej två livsfarliga sjukdomar.

Den 30 juni utskrev Linné för eget bruk 30 gram av en rosensalva, uppblandad med 3—4 gram kritpulver (rec. i professor Tullbergs samling), antagligen avsedd för något slags kosmetiskt bruk.

* * *

Linnés båda läkare under hans svåra sjukdom gingo ur tiden före honom. Aurivillius, von Rosensteins måg, dog vid 45 års ålder »i en smittosam fläckfeber» d. 24 mars 1767, efterlämnande änka och 8 barn, det äldsta 13 år gammalt. Linné har hedrat honom med det eftermälet, att han var en prydnad för akademien och en man med lysande lärdom.

Tacksamheten mot Nils Rosén von Rosenstein, för vilken Linné i anledning av vården 1764 fattade en »otrolig vänskap», blev patienten i tillfälle att återgälda redan påföljande år, då Rosén angreps av en svår s. k. Uppsala-feber och med lycklig framgång sköttes av Linné dagligen under 2 månaders tid.

Även under Roséns sista sjukdom vårdades han av Linné under flere veckor. Rosén dog »efter ett anfall av njursten i en kvävande andtäppa» 67 år gammal den 16 juli 1773. Vid bädden, där den avlidne vännen vilade, utbrast Linné: »här har en hel akademi tillslutit sina ögon». En *tacksam* patient var sålunda Linné.

MINDRE MEDDELANDEN.

UTDRAG UR ERIK GUSTAF LIEDBECKS DAGBÖCKER FÖR ÅREN 1745, 1747 OCH 1766, RÖRANDE HANS SAMVARO MED LINNÉ.

Meddelat av doktor FRANS DE BRUN, som äger dagböckerna.¹

År 1745.

Den 19 juli brev »til Prof. Linnæus».

»d:n 23 Nov. skref mig upp för Herr Prof. Ullén, Linnæus, Berck».

Dec. »d:n 27 oppön. extra på acad. på Järnström, d:n D:o med her Ekerman Linnæus på disputationis öhl».

År 1747.

Januari. »d:n 4 war archiat. Linnæus hos mig». [Antagligen för en öronsjukdom.]

»d:n 24 klippte Darelus utaf mig håret i många mina wänners presence, då jag ock därpå lade mig till Peruque efter archiat. Rosen och Linnæi inrådande.»

Februari. »d:n 7 spisat middag hos archiat Linnæus D:o hjälpt honom med amphibier i spiritu vini»; »d:n 20 spisat hos Prof. Linnæus.»

Ang. kanslärsvalet i februari är antecknat, att C. Linnæus var bland dem, som röstade på »Printsen».

April d. 6 »begynte Linnæus att läsa».

Maj. »d:n 22 dödde Prof. Ullén. denne tiden gingo ut med Prof. Linnæus 5 Capitainer woro tillsatta Liedbeck, Kallenberg, Alstrin, Rudolph Hast, Rothof.»

Juni. »d:n 17 sista gången ute med Linnæus, då oss fölgeaktiga woro Fru Schönström, Fru Feman, Landtberg, Linnæa; Mad. Elvira d:n D:o fölgde Linnæus hem med Walthorn. därifrån på källaren och rustade blifwandes Bror med Heerman, Rothofen, Vendt, Montin.»

September (8—10) »Esom oftast waret hos arch. Linnæus till måltid, dess hustru heter Sara Lisa Moræa, dess doter Lisa Stina Linnæa.»

»d:n 13 till måltid hos Linnæus d:n 14 bref till m. far ock mor d:n 27 spisadt hos Linnæus jemte fru Scönström och feman.»

Oktober. »d. 9 hos Linnæus och spisat afton» d:n 10 »Kry(?) spisat middag hos Prof. Ihre tillika med Raibeau, Baron Sparre, Linnæus d. 11 spisat middag och qwäll hos Linnæus d:n D:o Ma:Demoiselle Linnæa

först burit mitt [så ett svårläst ord].» d. 29 bref till »archiat. Linnæus». [Liedbeck befann sig nu i Stockholm.]
 November. »d. 9 öfwerskiket till fru Linnæa silket etc. item bref till Linnæus.»
 »d. 16 bref till Linnæus». »d. 30 bref till Linnæus angående An. C.» [Anna Catharina, Liedbecks syster.]

År 1766.

Juli »d. 18 . . . dedi quoque litteras ad Dom. Archiatrum von Linné.»
 »D. 23 litteras accepi a Dom. Archiatro et Equite von Linné.» D. 25
 »Rescripsi Dom. Archiatro a. Linné. . .»

UPPROP.

Då växterna i Uppsala gamla botaniska trädgård under 1800-talets första årtionde flyttades över till den nya, kommo naturligtvis åtskilliga exemplar att bli kvar. En del av dessa ej blott höllo sig på sina gamla platser utan utbredde sig även i den förvildade trädgårdens gräsmattor och land. Ännu till medlet av århundradet kvarstod efter TH. FRIES' uppskattning inemot ett 40-tal. Dessa växter voro av mycket stort intresse som rester av eller direkta ättlingar av det linnéanska växtbeståndet. Men tyvärr har den ena efter den andra dött ut eller borttagits, och nu sedan den märkligaste av dem alla, den åldriga jättepoppeln, som stått ej blott sedan LINNÉs utan även sedan den yngre RUDBECKS dagar, år 1911 brakade ner, finnas endast tre eller fyra arter, som man har full anledning att kalla linnéanska.

Undertecknad, som är sysselsatt med en liten studie över de linnéanska växterna i Uppsala och ute vid Hammarby, tillåter sig vördsamt anhålla, att de personer, vilka i sina herbarier äga växter tagna i Uppsala gamla botaniska trädgård, skulle vilja skänka dem till *Växtbiologiska institutionen* i Uppsala för att där bevaras för framtiden och för att lämna material till den nämnda undersökningen.

För några olösta floristiska problem äro exemplar av *Corydalis rutacea* TH. FR. och *Symphytum*-former särskilt eftersökta. — I förbigående, finnes någon som sett eller rent av har exemplar av den vitblommiga *Potentilla*, som ännu under professor TULLBERGS ungdom växte i »Sibirien» vid Linné's Hammarby?

Även för växter, som icke äro linnéanska, men som överhuvud taget odlats eller växt i den gamla trädgården, är jag tacksam. Under den tid, trädgården innehades av Östgöta nation, omlades den i »engelsk stil», och det är för vår trädgårdskonsts historia ej oviktigt att erhålla kännedom om de former, som då ansågos lämpliga att inplantera.

Rutger Sernander.

Professor, Uppsala.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGE- LÄGENHETER.

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1917.

Svenska Linné-Sällskapet stiftades på Linnés Hammarby den 23 Maj 1917 på 210:de årsdagen af Carl von Linnés födelse. Vid Hammarby voro följande för Linnéminnet intresserade personer närvarande: från Stockholm professor ERNST ALMQUIST, doktor CARL FORSTRAND, professor ROB. E. FRIES, hovtandläkaren doktor E. FÖRBERG, som tagit initiativet till denna sammanslutning, docenten O. HULT och överläkaren doktor E. O. HULTGREN; från Uppsala förste bibliotekarien J. M. HULTH, professorerna O. JUEL, R. SERNANDER och T. TULLBERG. Genom brev eller på annat sätt hade följande herrar förklarat sig vilja vara med om stiftande av ett Linné-Sällskap: professor L. A. JÄGER-SKIÖLD, Göteborg, hospitalsöverläkaren E. LINDELL, Växjö, professorerna E. MÜLLER, Stockholm, och O. NORDSTEDT, Lund, samt handlanden N. ROSEN, Malmö.

Till interimsstyrelse utsågos TULLBERG som ordförande, FÖRBERG som skattmästare och J. M. HULTH som sekreterare. Till kommitterade för att upprätta förslag till stadgar valdes FÖRBERG (som sammankallande), FRIES, J. M. HULTH och SERNANDER.

Den 15 Sept. 1917 sammanträdde stiftarna i Uppsala. Då antogos de nu gällande stadgarna, som finnas tryckta sid. 165—168. Interimsstyrelsen förstärktes med FRIES och SERNANDER och erhöll i uppdrag att snarast möjligt söka skaffa nya ledamöter i Sällskapet. Detta lyckades över förväntan, och när Sällskapet den 24 November höll sitt första ordinarie sammanträde i Stockholm, mötte ett betydande antal ledamöter.

Vid detta sammanträde valdes till förste hedersledamöter: H. K. H. KRONPRINSEN, H. K. H. KRONPRINSESSAN och H. K. H. HERTIGEN AV NÄRKE. Styrelse valdes, och dess sammansättning synes sid. 177.

Till revisorer för 1917 och 1918 valdes professor C. BENEDICKS och lektor J. A. O. SKÄRMAN med doktor T. LAGERBERG och jägmästaren M. CARLGREN som suppleanter.

Föredrag höllos av doktor FÖRBERG om Linnésällskapen i utlandet och om de i Sverige vid 1800-talets början existerande samt slutligen om Svenska Linné-Sällskapets uppkomst, utveckling och närmaste framtidsmål¹, av professor

¹ Tryckt sid. 169—172 med titel: Linnéminnet och dess vårdande.

ALMQUIST om Linnés lag om organismernas konstans samt av professor SERNANDER om den gamla Linnéanska trädgården i Uppsala.

Efter sammanträdet följde gemensam supé, varunder prof. MÜLLER, vilken fungerat som ordförande, utbragte skålar för Sällskapet (tryckt sid. 173—176) och för doktor FÖRBERG.

Styrelsen har inom sig utsett J. M. HULTH till sekreterare och redaktör samt FÖRBERG till skattmästare.

Dess bemödanden under året ha i främsta rummet gällt anskaffandet av nya ledamöter i Sällskapet och vid årets slut uppgick medlemsantalet till 298, av vilka 4 voro hedersledamöter, 40 voro ständiga och 9 stödjande.

Vidare ha förberedande åtgärder vidtagits för inköp av en större samling Linnéana.

Kassaställningen vid årets slut framgår av Revisionsberättelsen, tryckt på nästa sida.

Tycho Tullberg.

Ordförande.

J. M. Hulth.

Sekreterare och redaktör.

Carl Forsstrand.

O. Hult.

G. Lagerheim.

Rob. E. Fries.

E. O. Hultgren.

Einar Lönnberg.

Rutger Sernander.

Erik Müller.

Vice ordförande.

Elof Förberg.

Skattmästare.

Ernst Hemmendorff.

O. Juel.

Sv. Murbeck.

REVISIONSBERÄTTELSE.

Undertecknade, vid Svenska Linné-Sällskapets sammanträde i November 1917 utsedda revisorer, hava genomgått Sällskapets styrelseprotokoll och räkenskaper för det gångna året och få härmed avgiva följande revisionsberättelse.

Räkenskaperna utvisa, att ställningen vid 1917 års slut var följande:

Inkomster.

Årsavgifter	2,513: 40
Ständiga ledamotsavgifter, tillförda »Fasta fonden»	8,000: —
Stödjande ledamotsavgifter, tillförda »Dispositionsfonden»	9,600: —
Frivilliga bidrag (till inköp av Linné-minnen)	500: —
Särskilt bidrag till årsskriften	600: —
Räntor	142: 08
	21,356: 38

Utgifter.

Diverse utgifter under året	831: 39
Nettobehållning den 31 Dec. 1917	20,524: 99
	21,356: 38

Nettobehållningen redovisas sålunda:

Innestående å kapitalräkning	16,858: 86
» » giroräkning	3,619: 12
Kontant kassabehållning	47: 01
	20,524: 99

Räkenskaperna äro förda med omsorg och reda och med nödiga verifikationer styrkta, varför vi få tillstyrka, att Linné-Sällskapet beviljar kassaförvaltaren full och tacksam ansvarsbefrielse.

Stockholm den 12 Maj 1918.

J. A. O. Skärman.

Carl Benedicks.

SEKRETERARENS RAPPORT DEN 31 MAJ 1918.

Sällskapets medlemstal är denna dag 465, av vilka 3 första hedersledamöter, 1 hedersledamot, 48 ständiga och 37 stödjande ledamöter. Av de sistnämnda äro 12 dessutom Stiftare av Linné-museet.

Insamlingen för inköp av Linnæana-samlingen och för trädgårdens restaurering uppgår f. n. till 87,000 kronor. Som en stor del teckningslistor ännu ej återkommit, har Styrelsen beslutat att uppskjuta redovisningen till nästa årgång av Årsskriften. Styrelsen har avlåtit en skrivelse till Uppsala Universitet, vari anhålles om dispositionsrätt till Linnéanska trädgården med boställshus och orangeribyggnader.

Från Linnean Society i London har Linné-Sällskapet haft nöjet mottaga dess »cordial congratulations».

—

Linné-Sällskapet har intill denna dag mottagit följande gåvor:

Av doktor *Selim Birger*, Stockholm:

BIRGER, S., Carl von Linnés och Elias Fries barndomshem. Sthlm (Sv. Turistf. Årsskr.) 1916.

Av doktor *M. Blumenthal*, Stockholm:

En annotationsbok, som tillhört Sara Christina von Linné, med inlänggande kvittensbok med bl. a. Carl von Linnés handstil.

Av rektor *Knut Bohlin*, Stockholm:

BECKMAN, J. W., Minnen från lediga stunder (med bl. a. »Tvenne äreminnen öfver . . . Carl von Linné»). Stockh. 1824.

Av *Bukovskis konsthandel* (genom doktor Asplund) Stockholm:

Gipsmedaljong av Linné efter Sergel.

Av doktor *Fr. Clason*, Uppsala:

Elva st. fotografier av Linnéporträtt och Linnéminnen.

Av kammarherre och fru *Erik von Ehrenheim*, Grönsö:

Ett litet herbarium, som är försett med påskrifter av Linné.

Av doktor *Elof Förberg*, Djursholm:

Tre brev från Linné till Amman, Duchesne, Salvius, en Linnéautograf och ett par avskrifter.

Av distriktsveterinären *H. Hasselgren*, Lenhovda:

Ett Linnéporträtt i stålstick (Tullberg Nr 25) i ram.

LINNÉ, C. VON, Fauna svecica. Ed. 2. 1761.

——, Systema naturæ. Ed. 6. Stockh. 1748.

Linnéska Samfundets handlingar.

Av doktor *Karl Hedbom*, Uppsala:

En stor fotografi över den gamla svartpoppeln i Linnés botaniska trädgård samt en broschyr om dess fall 1911.

Av doktor *E. O. Hultgren*, Stockholm:

HULTGREN, E. O., Historiska notiser i afasiläran [med redogörelse för Linnés uppsats i ämnet]. Sthlm (Sv. Läkares. Handl.) 1916.

Av förste bibliotekarien *J. M. Hultth*, Uppsala:

Linnéska institutets skrifter. H. 1. Upsala 1807. (Original.)

» » » H. 1 (med fullständig text ånyo utgivet). Upps. 1906. Numrerat och vanligt ex.

HULTH, J. M., Bibliographia Linnaeana. 1:1. (Impression 1-2.) Uppsala 1907.

——, Linnés första utkast till Species plantarum. Sthlm (Sv. bot. tidskr.) 1912.

Av professor *H. O. Juel*, Uppsala:

JUEL, H. O., Plantae Thunbergianae. Uppsala 1918.

Av direktör *C. U. Palm*, Stockholm:

Ett brev från Linné till Salvius d. 15 Nov. 1768.

Av handlanden *N. Rosén*, Malmö:

Ett porträtt i olja av Linné, kopia av Versaillesporträttet, i rococoram.

Ett medlemsdiplom från La Société Linnéenne de Paris.

LINNÉ, C. VON, Egenhändiga anteckningar. Ups. 1818. (Oskuret ex., med fyra avtryck av Linnésigill i lack.)

——, Systema naturæ. Ed. 6. Stockh. 1748. (Med porträtt.)

Av advokaten *Torsten Tullberg*, Stockholm:

En mycket stor samling av Linnéporträtt i gravyrer, fotografiska reproduktioner och kopior. Samlingen har tillhört hans fader, professor TULLBERG och begagnades av denne vid utgivandet av »Linnéporträtt» 1907.

Av professor *Tycho Tullberg*, Uppsala:

En av honom komponerad och skulpterad ordförandeklubba, förfärdigad av virke från den Linnéska kastanjen på Hammarby, som blåste ned 1907. Linnéska samfundets publikationer.

Av Uppsala universitetsbibliotek:

Samtliga till Linné-jubileet 1907 av universitetet utgivna festpublikationer.

BECKMANN, J., Schwedische Reise. Uppsala 1911.

LINNÉ, C. VON, Föreläsningar öfver djurriket. Utg. af Einar Lönnberg. Uppsala 1913.

STADGAR

FÖR

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET

Stiftat på Linnés Hammarby den 23 maj 1917.

(Antagna på sammanträde i Uppsala d. 15 sept. 1917.)

§ 1.

Sällskapets ändamål är att sprida kunskap om Carl von Linné och hans verk, samt att väcka och underhålla intresset och vördnaden för vårt lands största naturvetenskapliga minne.

§ 2.

Sällskapet skall verka för detta mål genom:

att utgiva skrifter av och om Linné och hans lärjungar,
att ur nya synpunkter belysa hans person, liv och verksamhet,
att upprätta en förteckning över alla kända Linnéminnen,
att söka hopbringe ett möjligast fullständigt Linnébibliotek,
att, i den mån det låter sig göra, på lämplig plats sammanföra sådana föremål, som kunna anses ha tillhört Linné eller det Linnéska huset, samt
att framdeles, då tillgångarna sådant medgiva, genom understöd befordra forskningar avsedda att fördjupa kännedomen om Sveriges natur och folk.

§ 3.

Sällskapet utger genom sin redaktör en årsskrift, vilken även bör innehålla redogörelse för Sällskapets förhandlingar och matrikel över Sällskapets ledamöter.

Efter styrelsens beslut och då tillgångarna sådant medgiva, utgivas även andra skrifter tillhörande Sällskapets verksamhetsområde under överinseende av redaktören eller annan av styrelsen utsedd ledamot.

§ 4.

Ledamöter, vartill kunna utses både in- och utländska personer, föreningar och institutioner, väljas av styrelsen efter förslag av två av Sällskapets ledamöter.

På förslag av styrelsen äger Sällskapet att till *hedersledamot* välja person, som på ett synnerligen framstående sätt visat intresse för Sällskapet eller främjat dess ändamål.

§ 5.

Årsavgiften är tio kronor, vars erläggande berättigar till erhållande av Sällskapets årsskrift samt av övriga publikationer till nedsatt pris, som av styrelsen bestämmes.

Ledamot, som på en gång inbetalar minst två hundra kronor, blir *ständig ledamot* med samma rätt som årligen betalande ledamot.

Ledamot, som på en gång inbetalar minst tolv hundra kronor, räknas som *stödjande ledamot* och är befriad från alla avgifter till Sällskapet samt erhåller avgiftsfritt alla Sällskapets publikationer.

Detsamma gäller om *hedersledamot*.

§ 6.

Avgifter, som inbetalats av ständiga ledamöter, avsättas till en fond, benämnd *Sällskapets fasta fond*. De årligen betalande ledamöternas årsavgifter, liksom ränteavkastningen av den fasta fonden må av styrelsen för Sällskapets utgifter användas, varemot den fasta fondens kapital icke må utan Sällskapets beslut minskas.

Stödjande ledamöters avgifter, likasom donerade medel, för vilka ej särskilt villkor satts, tillföras en fond, benämnd *Sällskapets dispositionsfond*. Medel ur denna må av styrelsen — under förutsättning av Sällskapets godkännande — användas för inköp till Sällskapets bibliotek och samlingar.

§ 7.

Resterar årligen betalande ledamot, oaktat påminnelser, för två års avgift, anses han hava avgått ur Sällskapet.

§ 8.

Sällskapet håller tvänne ordinarie sammankomster om året, en på våren och en på hösten.

Vårsammankomsten, som bör hållas på Linnés födelsedag den 23 Maj och om möjligt förläggas till Linnés Hammarby, är tillika Sällskapets *högtids-sammankomst*. Vid denna avgivas styrelsens års- och förvaltnings-berättelse samt revisorernas berättelse, varefter Sällskapet beslutar om ansvarsfrihet för styrelsens och skattemästarens förvaltning under föregående kalenderår. Vid sammankomsten bör dessutom förekomma högtidsföredrag samt förevisningar eller dylikt efter av styrelsen uppgjort program.

Vid höstsammankomsten sker val av ordförande och vice ordförande för det närmast följande året, av tre styrelseledamöter jämte en suppleant för tre år samt av två revisorer jämte två revisorssuppleanter. (Se § 10.) Vid sammanträdet bör även förekomma föredrag och meddelanden.

På ordinarie sammankomst må förslag av ledamot upptagas till behandling, därest detsamma skriftligen inlämnats till styrelsen senast fjorton dagar före sammankomsten.

Extra sammankomst hålles, då ordföranden eller styrelsen så prövar skäligt, eller då minst tio ledamöter skriftligen, med uppgift om ändamålet, hos styrelsen därom gjort framställning.

Om tid och rum för sammanträde med angivande av viktigare ärenden, som skola förekomma, böra ledamöterna minst en vecka före detsamma underättas genom annons eller särskild kallelse.

§ 9.

Omröstning sker med slutna sedlar alienast då någon ledamot sådant yrkar. Vid lika röstetal avgöre lotten.

§ 10.

Sällskapets angelägenheter vårdas och dess verksamhet i enlighet med dess syfte ledes av en styrelse, bestående av elva personer, som utses vid den ordinarie höstsammankomsten (Se § 8 och »Övergångsstadgande».)

Styrelsen är ansvarig för att Sällskapets bibliotek och samlingar väl vårdas och under fullt betryggande förhållanden förvaras.

Styrelsen utser inom sig sekreterare, skattmästare och redaktör, med vilket uppdrag även annan befattning kan förenas, ävensom övriga funktionärer, vilka kunna befinnas erforderliga.

Redaktör kan även väljas utom styrelsen.

Styrelsen är beslutsmässig, då minst fyra ledamöter äro tillstädes.

§ 11.

Ordföranden, eller, om han är förhindrad, vice ordföranden, har *att* utöva högsta ledningen av Sällskapets angelägenheter, *att* bestämma tid för extra sammanträden, samt *att* föra ordet vid Sällskapets och styrelsens sammankomster.

Vid förfall för båda utses bland de närvarande en ordförande för sammanträdet.

§ 12.

Sekreteraren åligger: *att* efter ordförandens uppdrag utfärda kallelser till Sällskapets och styrelsens sammankomster, *att* förbereda därvid förekommande ärenden, *att* vid sammanträdena föra protokoll, *att* ombesörja verkställandet av beslut, som fattats av Sällskapet eller styrelsen, *att* sköta Sällskapets och styrelsens skriftväxling, *att* förvara Sällskapets handlingar, samt *att* gemensamt med skattmästaren föra löpande matrikel över Sällskapets ledamöter med ledning av invalen.

Sekreteraren åtnjuter ett årligt arvode, som av styrelsen bestämmes.

§ 13.

Skattmästaren åligger: *att* uppbära ledamotsavgifterna, *att* under styrelsens överinseende förvalta sällskapets penningmedel och värdepapper, *att* verkställa beslutade utbetalningar, *att* på styrelsens anfordran förete kassarapport, *att* till revisorerna årligen före den 15 februari avlämna Sällskapets räkenskaper för det förflutna året, samt *att* i samråd med sekreteraren föra förteckningen över Sällskapets ledamöter, vilken förteckning skall delgivas redaktören för distributionen av publikationerna.

Till dess behov av en särskild vårdare av Sällskapets bibliotek och samlingar gjort sig gällande, ansvare skattmästaren för dessa Sällskapets tillhörigheter.

Om arvode för skattmästaren beslutar styrelsen.

§ 14.

Redaktören sköter, under styrelsens överinseende, utgivandet och distributionen av Sällskapets årsskrift.

Redaktören åtnjuter ett årligt arvode, som av styrelsen bestämmes.

§ 15.

Förslag till ändring av dessa stadgar skola, om de ej av styrelsen väckts, vara skriftligen inlämnade till sekreteraren senast en månad före det ordinarie höstsammanträdet, vid vilket förslaget — tillika med styrelsens utlåtande — underställes Sällskapet.

Beslut om ändringar och tillägg till stadgarna samt om Sällskapets upplösning måste för att vinna giltighet antagas på två på varandra följande ordinarie sammankomster samt å vardera biträdas av minst tre fjärdedelar av de avgivna rösterna.

Detsamma gäller rörande beslut om användning av den fasta fondens kapitalbehållning (se § 6).

Skulle Sällskapets upplösning beslutas, skola, sedan alla Sällskapets skulder betalats, dess samlingar och övriga tillgångar överlämnas till någon offentlig institution, som kan garantera deras användande till främjande av det syfte, för vilket Sällskapet stiftats.

Övergångsstadgande.

På höstsammanträdet 1917 utses — utom ordförande och vice ordförande — nio styrelseledamöter, av vilka tre väljas för tre år, tre för två år och tre för ett år.

LINNÉMINNET OCH DESS VÅRDANDE.

AV

ELOF FÖRBERG.

(Inledningsanförande vid Svenska Linné-Sällskapets 1:sta ordinarie sammanträde i Stockholm
den 24 Nov. 1917 å Strand Hotel.)

Eders Kungl. Högheter, mina damer och herrar.

Som bekant inköptes Linnés vetenskapliga samlingar — hans herbarium, som Linné själv kallade ovärderligt, hans stora bibliotek och hela hans korrespondens — av en ung engelsman, d:r — sedermera sir JAMES EDWARD SMITH.

Denna utomordentliga samling skapade i London en centralpunkt för naturvetenskapernas studium och gav impulsen till stiftandet av ett naturvetenskapligt sällskap, som till Linnés ära kallades The Linnean Society of London. Ungefär samtidigt, alltså redan ett tiotal år efter Linnés död, grundades La Société Linnéenne i Paris. Efter dessa följde så ej mindre än sex i olika städer i Frankrike samt i Brüssel, i Schweiz, i Amerika (tre stycken), ja t. o. m. i Australien. Av dessa har utan tvivel The Linnean Society spelat den mest framträdande rollen. Det har så småningom förvärvat sig en position, jämförlig med en vetenskaplig statsinstitution.

Då detta sällskaps historia är i flera avseenden för oss lärorik och uppmuntrande, ber jag att i största korthet få lämna några antydningar om densamma.

Den egentlige stiftaren var den nyssnämnde d:r Smith. Tillsamman med honom mötte den 26 februari 1788 i Marlborough Coffee House ett sjutal intresserade och höllo sällskapets första möte. Bland stiftarna voro svensken, Linnélärjungen DRVANDER, en prästman, en entomolog, en ung trädgårdsman och en tulltjänsteman.

Under många år hade sällskapet en ganska blygsam inkomst, det första året blott 65 £. Dess förste tjänsteman, mr. FRANCIS BORONE, anställdes mot ett arvode av 5 guineas om året med skyldighet att närvara och tjänstgöra i sällskapet »at all times». Ännu efter ett 80-tal år uppgingo de årligen betalande medlemmarnas antal blott till omkr. 200.

Av konung GEORGE III erhöll sällskapet ett kungl. privilegiebrev, vilket förnyades av konung EDWARD VII, som, i likhet med sina företrädare på tronen, var sällskapets beskyddare.

I ett svårt finansiellt betryck försattes sällskapet, då det, efter sir James' död nödgades inlösa de Linnéska samlingarna. Dessa utbjödos för 5,000 £, en summa, som senare nedsattes till 3,000 £. Den skuld, vari sällskapet genom denna utgift försattes, tryckte detsamma i ej mindre än fyrtio år och nästan paralyserade dess verksamhet under denna tid. Omsider blevo dess finanser upphjälpta, då 1857 sällskapet av regeringen fick åt sig upplåten en våning i Burlington House, en förmån som sällskapet fortfarande åtnjuter i sin nuvarande lokal, som speciellt inredds för sällskapets ändamål med rikliga utrymmen för bibliotek och samlingar, mötessal, rum för styrelsen och sekreterarna, såväl som bostäder för bibliotekarien och »the housekeeper». Ännu vid sällskapets hundra-årsfest, påpekade presidenten, d:r CARRUTHERS, i sin adress, att sällskapets inkomster huvudsakligen berodde av årsavgifterna, som då voro 3 £ (pr medlem). »Det är naturligt», sade han, »att om vårt verk skall fortsättas och ännu mera, om vår gagnande verksamhet skall kunna utvidgas, måste vi försäkra oss om en betydlig ökning av vårt antal medlemmar. Vårt sällskaps ändamål är att befordra vetenskapen, men dess medlemmar äro därför ej begränsade till vetenskapsmän. Om det vore så, skulle vårt medlemstal och vår verksamhet i väsentlig mån få inskränkas. Vi välkomna vänner och beskyddare av vetenskaperna och älskare av naturen. . . Deras penningbidrag skola öka våra möjligheter att gagna. Allt eftersom vetenskapen utvecklas och vårt sällskap förstoras, ökas också anspråken på våra fonder.»

Ända in på den senare tiden klagas i årsberättelser över att utgifterna för bibliotek och publikationer helt uppsluka inkomsterna. Man föreslog därför, att ledamöterna skulle inbetala årsavgifterna omedelbart efter årsmötet, samt att de skulle frivilligt avstå från en del av publikationerna. Det är en storartad serie publikationer, som utgives av sällskapet, nämligen: »The Proceedings», »the Transactions» och »the Journal», varav en del är av botaniskt och en del av zoologiskt innehåll. D:r Carruthers avslutade sin adress med de av stolt självmedvetande burna orden »The Linnean Society's historia är biologiens historia under detta århundrade».

En särskild mention honorable förtjänar sällskapet för det om synnerligen stor pietet vittnande sätt, varpå detsamma vårdar de Linnéska samlingarna och håller dem tillgängliga för forskningen.

Jag har med denna lilla översikt velat visa, att även detta stolta sällskap började ganska anspråkslöst och att det haft mycket stora svårigheter att övervinna, innan det nådde sin nuvarande position.

I Linnés fosterland har visserligen hans minne firats på ett storslaget sätt vid 100- och 200-årsjubileer, men alljämt saknades här ett sällskap, med uppgift att vårda hans minne.

Väl funnos i början av förra århundradet ett par föreningar i vårt land, som buro Linnéanska namn. Det ena, som stiftades i Uppsala år 1800, hade till ändamål att åstadkomma en ny Flora et Fauna svecica. Det benämndes först »Societas pro historia naturali», vilket namn ett par år senare ändrades till »Zoophytolithiska sällskapet». I samband med firandet av hundraårsdagen av Linnés födelse ändrade sällskapet återigen namn och kallade sig »Linnéska institutet». Härom skrev en samtida, J. W. DALMAN i brev till C. A. AGARDH: »Såsom ett litet pretentionslöst sällskap för vänner, som idkade samma yrke, hade det vigheten af en bestämd samlingsplats; men i och med detsamma som det utbasunades för Linnéskt institut, firades på dettas födelsedag i själfva verket dess begrafning.»

Det andra, »Linnéska Samfundet», stiftades 1806 på Gottland, men överflyttades 1832 i förnyad och förstörd form till Stockholm, där detsamma började anlägga en »Jardin d'acclimatation» i Humlegården.

Denna omändrades för ändamålet i engelsk stil och sällsynta djur och växter anskaffades. Den stort tilltänkta planen måste dock snart nog uppgivas. Genom okynne och illvilja blevo anläggningarna förstörda. »Växter och djur blefvo nu bortstulna», heter det i ett protokoll, »nyplanterade träd och växter uppräckta med rötterna och kastade långt bort. Djur misshandlades och till och med dödades, flera nätter frånbrötos alla lås från djurgårdarna, dessas stängsel nedrefs och djuren dels utsläpptes, dels bortstulos.» Då det trots upprepade hänvändelser till myndigheterna ej lyckades Samfundet att avstyra dessa härjningar, upplöstes detsamma 1842.

Av det här anförda framgår, att ingendera av dessa föreningar hade någon sådan uppgift som Svenska Linné-Sällskapet. Man torde alltså med fullt skäl kunna påstå, att det först var på Linnés 210:e födelsedag, som i hans fosterland ett sällskap stiftades med uppgift att sprida kunskap om Linné och hans verk, samt att väcka och underhålla intresset och vördnaden för vårt lands största naturvetenskapliga minne.

Alltifrån sitt första framträdande har Svenska Linné-Sällskapet mötts med förståelse och rönt uppmuntran från snart sagt alla håll. Man kan väl säga, att det haft ett mycket godt portgångsföre.

Först under senare delen av september, efter sammanträdet i Uppsala, kunde kallelser till medlemskap utfärdas. På dessa två månader har Sällskapet fått 280 ledamöter, därav 8 stödjande, 36 ständiga och de övriga årligen betalande. Bland ledamöterna må särskilt påpekas: Göteborgs stadsbibliotek, Folkskoleseminariet i Växjö, samt Smålands och Upplands nationer i Uppsala. Av inbetalda avgifter ha insatts på kapitalräkning i Stockholms Enskilda bank 15,400 kronor samt på giroräkning i samma bank 3,600 eller tillsammans 19,000 kronor.

Dessutom har ett antal mecenater dels redan inbetalat, dels utlovat större och mindre bidrag till inköp av en samling synnerligen intressanta Linné-minnen: möbler, dräkter och smycken, silver- och fajanspjäser med Linnés namn och vapen, allt föremål som äro i hög grad lämpliga att bilda kärnan till ett Linnémuseum, och som det därför borde vara en viktig uppgift för Linné-Sällskapet att förvärva. Frågan, var en sådan samling bäst skulle uppställas och förvaras, har föranlett en prövning av ett flertal platser. Numera har all tvekan i detta hänseende försvunnit. Det finnes nämligen *en* sådan, som torde kunna anses såsom fullkomligt idealisk, nämligen Linnés gamla hem i Uppsala. Det gamla huset kvarstår ännu i så godt som oförändrat skick. Här yppar sig sålunda en möjlighet att få en svensk motsvarighet till exempelvis Shakespeares hus i Stratford on Avon, Goethenationalmuseum m. fl., men *vi* kunna få något mera, än där åstadkommits, något *mera* än ett museum.

Jag har nämligen vågat tänka mig, att Svenska Linné-Sällskapet — i samband med planen att ordna ett Linnéhus och med en utvidgning av dess i stadgar-
nas § 2 angivna uppgifter — skulle åtaga sig att återställa den på samma tomt belägna gamla Linnéska trädgården. Det är ju naturligt, att även om vi lyckas att hopbringe en större samling föremål, som tillhört Linné, skola vi dock svårigen kunna åstadkomma en trogen bild av det Linnéska hemmet. Den gamla *botaniska trädgården* kan däremot med ledning av de detaljerade beskrivningar som finnas, och som professor SERNANDER kommer att visa oss i

afton, med full säkerhet återställas i sitt ursprungliga skick. En god genius har vakat över densamma, så att de planer, som väckts om bebyggande av trädgården och framdragande av en gata genom densamma, lyckligtvis ej kommit till utförande.

Här skulle alltså kunna åstadkommas ett fullkomligt allenastående minnesmärke över en bortgången stor man, ett minnesmärke, som ej vore blott ett museum, utan som i levande liv skulle åskådliggöra, vad som var huvudföremålet för den store mannens verksamhet, hans »scientia amabilis», med vilken hans namn med oslitliga band är fästat, och tillika i förnyad form återge ett av hans storverk: Linnés världsberömda Hortus Upsaliensis.

Såväl det gamla huset, som nu användes till bostadslägenhet, som trädgården och den däri belägna orangeribyggnaden tillhöra Uppsala universitet.

För att få den frågan utredd, huruvida universitetet kunde vara villigt att överlåta dispositionsrätten till Svenska Linné-Sällskapet, har jag vänt mig till universitetets rektor. Det svar, jag mottog, var mycket tillfredsställande.

Ett ofrånkomligt villkor för att denna plan skall kunna genomföras är dock, att en fond kan bildas, som ej allenast möjliggör själva utförandet utan även lämnar garanti för nödigt underhåll.

Det är sant, att vi leva i en svår tid. Mycket göres dock för att afhjälpa brist och nöd. Även för kulturella ändamål visas ganska stor offervillighet. Det synes mig då, att det ej borde anses alltför sangviniskt, om jag vågar hoppas på offervillighet, även när det gäller att åstadkomma en enastående minnesvård åt vår store Linné.

Till stöd för denna min uppfattning ber jag få återge följande citat ur professor THORE FRIES' tal vid Uppsala universitets minnesfest d. 10 jan. 1878:

»Denna tid, då Sverige var förnämsta stormakten inom vetenskapens värld, är förbi, men minnet däraf kastar ännu sitt rosenskimmer öfver fäderneslandet.

Med glad stolthet nämner Sverige Linnés namn och fröjdar sig åt den ära, som kringstrålar detsamma. Men med denna stolthet öfver att hafva fostrat en sådan son, 'hvars minne letas nu i hundra skrifter', äro ock stora skyldigheter förbundna, och i en stund som denna böra vi känna oss dubbelt manade att allvarligt eftersinna: har Sverige så, som sig bör, vårdat och hedrat den store mannens minne?» Efter att ha, som svar därpå, erinrat om försäljningen av Linnés samlingar m. m., fortsätter professor Fries: »Detta, och *mycket mera dylikt*, må vi, hvar i sin stad, i tid besinna, och må ej liknöjdheten eller småsinnet till en aflägsen, alltid oviss framtid uppskjuta betalandet af denna det svenska folkets skuld!»

OM
SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS UTVECKLINGS-
LINJER.

AV
ERIK MÜLLER.

Tal vid supén efter Svenska Linné-Sällskapets sammanträde i Stockholm den 24 Nov. 1917.

Under lyckosamma förebud har Svenska Linné-Sällskapet börjat sin tillvaro. Talrikt församlade hava dess ledamöter fått göra bekantskap med centrala problem i den Linnéanska tankevärlden och under den sakkunnigaste ledning fått genomvandra den gamla Hortus upsaliensis, en av mästartens älsklingsskapelser. Grunden är tack vare de nitiska män, som ledt sällskapet start, lyckligt lagd. Hur skola Sällskapets öden vidare gestalta sig? Det Svenska Linné-Sällskapet vill icke vara en exklusiv fackförening, det vänder sig, om jag rätt förstår saken, till vidsträckta kretsar av vårt folk, till alla intellektuellt intresserade. Att Linné var ett snille av högsta rang och är vårt största naturvetenskapliga minne, är uppenbart. Att han inom sin vetenskap, botaniken, utövat ett världsomfattande inflytande, är också klart. Mången torde härvid låta det bero. Har vår forskare spridit en internationell glans över Sverige, så är det Sveriges skyldighet att odla hans minne. Men andra mera kritiska torde måhända icke nöja sig med dessa skäl. Är — så kan man fråga sig — Linnéminnet verkligen av sådan art, är det av sådant intresse, att det kan motivera en allmän uppslutning kring detsamma? Denna frågas besvarande sammanhänger på det närmaste med spörsmålet om sättet för Sällskapets vidare utveckling.

Vår tid och den närmast föregående äger botaniska forskare, som måste räknas till vetenskapens stormän. Jag tror icke, att någon av dessa naturforskare eller någon annan, vore han även ett snille i sin disciplin, ja icke ens en Helmholtz, kommer varken nu eller i framtiden att bilda utgångspunkten för någon sammanslutning av allmäntmänsklig art. Däremot är jag livligt övertygad om, att Linné är alldeles särskilt ägnad att bilda ett centrum, kring vilket icke allenast sakkunskapen utan även allmänbildningen samlar sig. Skillnaden mellan de ovannämnda stora vetenskapsmännen och Linné ligger, oavsett storheten, i forskarekynnet, vilket i sin ordning beror på den tid, i vilken de levde.

Kunskapen om blomsterkonungen inskränker sig väl i allmänhet till, att han uppfann sexualsystemet och ordnade växtvärlden. Så riktig denna uppfattning än må vara, så kan den dock i sin fragmentariska form lätt leda till missförstånd. Mycket få, nu levande personer äga en verklig uppfattning om Linnés hela livsinnehåll. Linné-Sällskapet har förelagt sig en stor och tacksam uppgift, då det med rätta just till sin huvuduppgift satt att sprida kunskap om Carl von Linné och hans verk. Han var icke endast en botanist i vår tids mening. Visserligen falla hans odödliga förtjänster mest inom botaniken. Men han var något mera. Utgående från medicinen och stödjande sig på ett brett anlagt program att bringa mänskligheten den största direkta nytta, omfatta hans forskningar hela den levande naturen och en stor del av den oorganiska och sålunda även människan i friskt och sjukt tillstånd. Vid Linné-jubileet 1907 utgav Svenska vetenskapsakademien en diger volym om Carl von Linnés betydelse som naturforskare och läkare, i vilken icke mindre än sex olika vetenskapsrepresentanter skildra hans verksamhet i botanik, zoologi, geologi, mineralogi och medicin. Vad som således särskilt utmärker Linné såsom naturforskare är det jättelika omfånget av hans intressen. Vill man vinna en inblick i hans vetenskapliga uppfattning, så kan man lättast göra detta genom att studera hans instruktion för resande naturforskare. Denne uppmanas här att icke allenast utföra de rent vetenskapliga undersökningarna, utan även att studera den enskilda hushållningen, vilket icke är annat än naturalhistorien så tillämpad, att människan måtte på ett behagligare sätt genomleva sitt liv. Sedermera genomgår han i detalj ett forskningsprogram, som från allmänmänsklig ståndpunkt knappast lämnar någonting i naturen eller samhället obeaktat och som ännu i dag har sin fulla aktualitet, fyllt som det är av levnadsvisdom och godt humör.

Härtill kommer nu en ganska väsentlig sak. Linnés livsåskådning skiljer sig ganska mycket från den, som kännetecknar vår period av s. k. exakta vetenskaper. Den vilar, såsom fallande i tiden före Kant och den kritiska filosofiens genombrott, på en teistisk och mystisk grundval. Hans naturskildringar och betraktelser präglas av en egendomlig stämning och stil, vilket allt föranledt en framstående litteraturhistoriker att i Linné se en verklig skald. Vad allt man kan få ut av Linné från allmänmänsklig synpunkt visar ingen bättre än Levertin i hans tyvärr ofullbordade Linnéstudie. Såsom prov må följande meddelas. Sitt kapitel om Linné såsom hymnförfattare avslutar Levertin med Linnés skildring av fjälllämlarnas vandringar över fjällen och tillägger sedan: »Jag bekänner, att knappast något på vårt språk gifvit mig ett så starkt intryck, som denna skildring av fjälllämlarna, gräfvande, frätande, ynglande, stupande på sin rastlösa vandring, drifna af okänd kraft, från okänd utgångspunkt, mot okänt mål. — Jag kan sluta ögonen och i stället för fjälllämlarna se folk, stammar och raser på deras aldrig slutande tåg genom öknar och mörker, öfver haf och land, släkten efter släkten genom seklers sekler hastande, ynglande, stupande, tändande de snart slocknade lägereldar, som de nämna sina civilisationer och så åter ut på vandringen mot natten och framtiden utefter den osynliga linea, som vi kalla historia.» Litteraturhistorikerns skaldiska fantasi har här träffat det rätta. I en helt nyligen utkommen objektiv och lidelsefri framställning skildrar en polsk biolog ryssarnas första intagande av Lemberg under jämförelse med djurvandringarne och på ett sätt, som osökt för tanken på Linnés beskrivning av fjälllämlarnas vandringar över fjällen »skocktals i sådan myckenhet, att den all förundran öfvergår».

Linnés livsverk i sin helhet är alltså en mosaik av olikartade inslag: av vetande och tro, av skarp naturforskning och drömmeri, av systematisering och poesi. Hans skrifter av allmänt innehåll äro ännu i dag av stort intresse, tanke- och känslöväckande. Linné-minnet äger därför källor, ur vilka många kunna ösa. Frånsett det alldeles speciella intresse, som Linné och hans skrifter alltid komma att äga för naturforskaren och läkaren, böra även naturvännen, konstnären, mystikern och skalden hava mycket att lära av Linné för att nu icke tala om den praktiske mannen, vilken hos Linné en värdig son av frihetstiden, finner en mängd upplysningar om dåtidens gruvskötsel, åker- och boksapsbruk, ostronodling, kemisk industri och nästan allt annat mellan himmel och jord. Alla böra de emellertid vara på vakt för Scylla och Charybdis. Ty erfarenheten lär, att studiet av stora historiska minnen lätt leder till två ytterligheter: å ena sidan att förstora sin hjälte till en halvgud, å andra sidan att betrakta det förflutna med vår tids glasögon och därigenom orättfärdigt förminska bilden.

Det torde nu vara uppenbart, att en så beskaffad personlighet som Linnés är väl ägnad att bilda ett centrum, kring vilket olika intressen kunna gruppera sig. Den fråga, som jag nyss uppställde, kan alltså i korthet besvaras så: Linné är värdig att omfattas av alla kulturellt intresserade, därför att han i sitt livsverk är så allmäntmänsklig. Han vänder sig i sina forskningar till hela verkligheten, en modern naturvetenskapsman även av de yppersta, endast till en del av denna.

För att en stor personlighet skall framträda i dess rätta dager fordras emellertid icke allenast en noggrann kunskap om hans liv och lära. Det behöves även en kännedom om den miljö, vari han verkat, och de föremål, som utgjort hans yttre värld. För denna sida av Linné-minnets bevarande har man i forna tider saknat allt sinne. Väl bekant är det således, att Linnés herbarier och övriga naturalier för en relativt ringa penning såldes år 1784 till en ung intresserad engelsk naturforskare, James Edward Smith, för att sedermera övergå till Linnean society. Man har icke sparat på ord, då det gällt att fördöma denna s. k. riksskandal eller förskingringen av Linnés dyrbara ägodelar, men av handling har hittills mycket litet försports. Ännu finnes säkerligen mycket att bevara, mycket att upprätta. Här äger Linne-Sällskapet en stor realuppgift för sin verksamhet, som även tillvaratagits i § 2 av dess stadgar. Här föreligger en verklig nationell angelägenhet. Redan tidigt reagerade folkstämningen mot den pietetslöshet, som visats de Linneanska samlingarna. En sägen uppstod, att Gustaf III låtit utsända en svensk fregatt för att förfölja och uppbringa det lilla engelska fartyg, som 1784 förde det dyrbara godset till England. Det fartyget har aldrig existerat. Men den ur folksjälens framsprungna legenden synes mig utgöra en symbol för vårt Sällsaps verksamhet. Svenska Linné-Sällskapet är fregatten, som äntligen löpt ut för att hopsamla de förlorade nationalägodelarna. Måtte dess resa bli lycklig, dess kurs rak och dess last rik på Linné-minnen.

Till det lilla Weimar strömmade åtminstone före kriget varje år skaror av bildningssökande pilgrimmer för att samlas kring den store Goethes minne. Två ting säges den hava medfört, som haft lyckan att deltaga i Goethe-sällskapets årshögtid: erfarenheten huru en stor nation vårdar sina stora minnen och en rik personlig fond av livsintryck. Alla jämförelser halta och således även denna, ty vår mästare kan från allmänmänsklig synpunkt icke jämföras med den tyske diktarfursten. Men kan det dock icke vara tillåtet att hoppas,

att Linnédagen i Uppsala — våren på Hammarby eller i en nyuppstånden Hortus upsaliensis skall kunna bliva vad Goethe-dagen är i Weimar — en nationaldag för den andliga odlingen, där svenska män och kvinnor samlas i väckande tankeutbyte för att värmas av ett stort historiskt minne, till vilket nationen i sin helhet ser upp? Jag tror att det icke är förmätet att tänka så. I varje fall kan det väl endast gagna, att Svenska Linné-Sällskapet sätter sitt mål så högt som möjligt.

Vårt sällskap erbjuder alltså enligt min mening stora utvecklingsmöjligheter. Måtte den lilla planta, som i dag satts i »Floras Tempel, där Flora själf krönt med kransar præsiderar» utvecklas till ett mäktigt träd. Med denna önskan föreslår jag, att vi tömma en skål för Svenska Linné-Sällskapet.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE.

Professor T. TULLBERG,
Ordförande för 1917—1918.

Professor E. MÜLLER,
Vice ordförande för 1917—1918.

Övriga styrelsemedlemmar.

Valda för 3 år:

Doktor E. FÖRBERG, Skattmästare.

Bibliotekarien J. M. HULTH, Sekreterare och redaktör.

Professor R. SERNANDER.

Suppleant: Doktor E. O. HULTGREN.

Valda för 2 år:

Professorerna R. E. FRIES, G. LAGERHEIM och E. LÖNNBERG.

Suppleant: Doktor C. FORSTRAND.

Valda för 1 år:

Doktor O. HULT, professorerna O. JUEL och S. MURBECK.

Suppleant: Lektor E. HEMMENDORFF.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS LEDAMÖTER.

FÖRSTE HEDERSLEDAMÖTER.

H. K. H. KRONPRINSEN.
H. K. H. KRONPRINSESSAN.
H. K. H. HERTIGEN AV NÄRKE.

HEDERSLEDAMOT.

TULLBERG, T., f. d. Professor, Uppsala. *En av Sällskapets stiftare. Sällskapets ordförande.*

LEDAMÖTER.

* = Ständig ledamot.

** = Stödjande ledamot.

AHLSTRÖM, N., Läroverksadjunkt, Borås.

ALIN, E., Professor, Grevturegatan 73, Stockholm.

ALMBLADH, E., Doktor, Mönsterås.

ALMGREN, O., Professor, V. Strandgatan 15, Uppsala.

ALMKVIST, J., Professor, Nybrogatan 7, Stockholm.

ALMQUIST, Erik, Fil. mag., Kåbo, Uppsala.

ALMQUIST, Ernst, Professor, Karlavägen 20, Stockholm. *En av Sällskapets stiftare.*

ALMQUIST, Gerda, Professorska, Karlavägen 20, Stockholm.

*AMINOFF, Elisabeth, Fru, Strandvägen 43, Stockholm.

*AMINOFF, Gr., Kabinetskammarherre, Strandvägen 43, Stockholm.

ANDERSEN, M. P., Handelsträdgårdsmästare, Jönköping.

ANDERSON-TESCH, Hj., Apotekare, Södertälje.

ANDERSSON, A., f. d. Överbibliotekarie, Skolgatan 39, Uppsala.

ANDERSSON, J., Överläkare, Ulricehamn.

ANNERSTEDT, C., f. d. Överbibliotekarie, Ö. Slottsgatan 2, Uppsala.

- ARFWEDSON, J., Bankdirektör, Lovisagatan 2, Stockholm.
ARRHENIUS, Sofia, Fru, Karlavägen 2, Stockholm.
ARWESON, O., Bokhandlare, Hantverkaregatan 15 a, Stockholm.
ARWIDSSON, I., Fil. d.r., Dragarbrunnsgatan 75, Uppsala.
AURIVILLIUS, Chr., Professor, Vetenskapsakademien.
BAGGE, Gertrud, Doktorinna, Nybrogatan 43, Stockholm.
BAGGE, G., Docent, Nybrogatan 43, Stockholm.
VON BAHR, J., Borgmästare, Uppsala.
BÁRÁNY, R., Professor, Järnbrogatan 10 B, Uppsala.
BARTHEL, Chr., Professor, Experimentalfältet.
BEHM, A., Intendent, Skansen, Stockholm.
BEHM, H., Häradshövding, Sickelsjö, Arboga.
*BELFRAGE, L., Kapten, N. Mälarstrand 24, Stockholm.
*BELLANDER, P., Jägmästare, Gustav Adolfs torg 18, Stockholm.
*BENEDICKS, C., Professor, Tegnérunden 3, Stockholm.
**BERG, A., Bankir, Arsenalsgatan 2, Stockholm.
VON BERGEN, F., Doktor, Linnéplan 1, Göteborg.
BERGHEL, A., Doktor, Herkulesgatan 4, Stockholm.
BERGHMAN, Esther, Fru, Engelbrektsgatan 25, Stockholm.
**BERGHMAN, I., Grosshandlare, Engelbrektsgatan 25, Stockholm.
BERGHOLM, T., Tandläkare, Strandvägen 3, Stockholm.
BERGMAN, A. M., Professor, Observatoriegatan 5, Stockholm.
BERGSTEDT, J. A., Bibliotekarie, Vetenskapsakademien.
*BERGSTRÖM, J. F., Civilingenjör, Götgatan 96, Stockholm.
BERNER, E., Herr, Vadsbro.
BERNSTRÖM, G., Apotekare, Malmö.
BESKOW, A., Statssekreterare, Bergsgatan 16 B, Stockholm.
*BILDT, A. R., Direktör, Hovslagaregatan 5, Stockholm.
BILLSTRÖM, K., Hovblomsterhandlare, Stureplan 4, Stockholm.
BIRGER, S., Doktor, Grevturegatan 3, Stockholm.
BJÖRKMAN, E., Doktor, Västerås.
BLOCK, F., Medicinalråd, Hantverkaregatan 39 A, Stockholm.
BLOMGREN, G., Tandläkare, Borås.
BODÉN, H. H., Advokat, Drottninggatan 15, Stockholm.
BOIVIE, V., Doktor, Hälsingborg.
BOLINDER, S. G., Doktor, Kungsgatan 68, Stockholm.
*BONDE, C. G., Hovjägmästare, Frih., Katrineholm.
BRINELL, J. A., Överingeniör, Nässjö.
BRING, S. E., Förste bibliotekarie, Torsgatan 12 B, Uppsala.
BRING, Th., Domprost, Linköping.
BROMAN, I., Professor, Lund.
BRUNDIN, H., Disponent, Gimo.
BRUNDIN, J. A. Z., Lektor, Växjö.
BRYK, F., Konstnär, Varvsgatan 1, Stockholm Sö.
BRÅKENHJELM, Gertrud, Fröken, Perstorp, Tungelsta.
BURMAN, B., Bankdirektör, L:a Bältgatan 8, Stockholm.
BYSTEDT, J., Överläkare, Kungsbroplan 1, Stockholm.
*BÄCKSTRÖM, H., Professor, Djursholm.
**BÄCKSTRÖM, W., Grosshandlare, V. Trädgårdsgatan 11 A, Stockholm, *Stiftare av Linné-museet.*

- BÖRJESSON, C., Bokförläggare, Kammakargatan 6, Stockholm.
CARLGRÉN, M., Jägmästare, Djursholm.
CARLSSON, A. B., Andre bibliotekarie, S:t Persgatan 26, Uppsala.
CARLSSON, G. W. F., Lektor, Karlskrona.
CEDERLUND, E., Godsägare, Hamngatan 16, Stockholm.
CEDERQUIST, J., Direktör, Karlaplan 3 A, Stockholm.
CEDERSTRÖM, E., Friherre, Österplan 13, Uppsala.
CHARPENTIER, J., Docent, Götgatan 12, Uppsala.
*CHRISTENSEN, K., Godseier, Fredrikstad, Norge.
CLASON, Fr., Doktor, Skolgatan 31, Uppsala.
COLLIJN, I., Riksbibliotekarie, Odengatan 25, Stockholm.
**CURMAN, Calla, Professorska, Floragatan 3, Stockholm.
CURMAN, S., Byggnadsråd, Karlavägen 72, Stockholm.
DAHLGRÉN, O., Docent, Järnbrogatan 10, Uppsala.
**DAVIDSON, E., Direktör, Villan Hasselbacken, Stockholm.
DE GEER, G., Major, Frih., Karlaplan 3 A, Stockholm.
**DE GEER, L., Frih., Leufsta bruk. *Stiftare av Linné-museet.*
DE WAHL, A., Skådespelare, Strandvägen 25, Stockholm.
DELIN, N., Jägmästare, Karlavägen 94, Stockholm.
DRAKE AV HAGELSRUM, G., Apotekare, Nässjö.
DUNKER, O., Doktor, Hälsingborg.
DU RIETZ, E., Amanuens, Växtbiol. instit., Uppsala.
DUSE, S. A., Major, Karlbergsvägen 47 A, Stockholm.
EDSTRÖM, S., Direktör, Västerås.
EKELÖF, Greta, Fröken, Vetenskapsakademien.
EKELÖF, J., Civilingenjör, Eriksbergsgatan 12 A, Stockholm.
EKHOLM, G., Docent, Dragarbrunnsgatan 27, Uppsala.
**EKLUND, F. G. T., Direktör, Liljansplan 1, Stockholm. *Stiftare av Linné-museet.*
*EKLUND, M., f. von Utfall, Fru, Liljansplan 1, Stockholm.
EKMAN, M., Fil. lic., Övre Slottsgatan 14 A, Uppsala.
EKMAN, S., Lektor, Sturegatan 13, Uppsala.
ELFSTRAND, M., Professor, Ö. Ågatan 29, Uppsala.
ELIASSON, A. G., Lektor, Vänersborg.
ENANDER, S. J., Kyrkoherde, Lillherredal.
ENGSTEDT, M., Apotekare, Västansfors.
ERDMANN, A., f. d. Professor, Järnbrogatan 26, Uppsala.
ERDMANN, E., f. d. Statsgeolog, Stadsgården 8, Stockholm.
ERICI, E., Doktor, Sabbatsberg, Stockholm.
ERICSSON, F., Bankdirektör, Växjö.
ERIKSSON, J., Professor, Grevmagnigatan 5, Stockholm.
VON ESSEN, A., Frih., Kungsgatan 12, Uppsala.
VON ESSEN, F. G:son, Ryttmästare, Frih., Skövde.
FAHLBECK, P., Professor, Djursholm.
FALK, H., Regeringsråd, Grevturegatan 7, Stockholm.
FALK, Maria, Fru, Grevturegatan 7, Stockholm.
FEGRÆUS, T., Doktor, Visby.
FEHR, I., Lektor, Strängnäs.
FLENSBURG, C., Förste livmedikus, L:a Vattugatan 14, Stockholm.
FLODERUS, B., Doktor, Grevgatan 3, Stockholm.

- FLODERUS, O. M., Lektor, Västerås.
FORSELL, G., Professor, Bergsgatan 2, Stockholm.
FORSSLUND, K. E., Författare, Gruvan, Falun.
FORSSNER, M. H., Kapten, Linnégatan 18 A, Linköping.
FORSSTRAND, C., Doktor, Saltsjö-Duvnäs. *En av Sällskapets stiftare.*
FRÄNKEL, C. A., Ingenjör, Kungsgatan 19, Stockholm.
FRIBERGER, R., Professor, Ö. Ågatan 27, Uppsala.
FRIES, Gustava, Professorska, Trädgårdsgatan 16, Uppsala.
*FRIES, Hj., Doktor, Engelbrektsplan 2, Stockholm.
*FRIES, Nanna, Professorska, Bergianska trädgården, Vetenskapsakademien.
*FRIES, R. E., Professor, Bergianska trädgården, Vetenskapsakademien. *En av Sällskapets stiftare.*
FRIES, Th., Akademinotarie, Bredgränd 14, Uppsala.
*FRÖLANDER, Natalie, Fru, Djursholm.
**FÜRSTENBERG, A., Doktor, Nybrogatan 3, Stockholm.
*FUNCH, H., Disponent, Stjersund.
*FÄHRÆUS, K., Litteratör, Brevik, Lidingö.
*FÄHRÆUS, Olga, Fru, Brevik, Lidingö.
FÖRBERG, B., Studerande, Djursholm.
FÖRBERG, Einar, Löjtnant, Djursholm.
**FÖRBERG, Elof, Hovtandläkare, Djursholm. *En av Sällskapets stiftare. Stiftare av Linné-museet. Sällskapets skattmästare.*
**FÖRBERG, Eva, Doktorinna, Djursholm.
FÖRBERG, Gudrun, Fröken, Djursholm.
*GEBER, N., Fil. lic., Bokförläggare, Engelbrektsplan 25, Stockholm.
**GEIJER, Anna, f. Wærn, Professorska, S:t Larsgatan 6, Uppsala.
GELLERSTEDT, S., Fil. kand., Bävernsgränd 16, Uppsala.
GERTZ, O., Docent, Lektor, Lund.
GIERTZ, K. H., Lasarettsläkare, Umeå.
**Gimo-Österby Bruks Aktiebolag. *Stiftare av Linné-museet.*
GISIKO, H., Kommendörkapten, Riddaregatan 12, Stockholm.
GISIKO, H., Fru, Riddaregatan 12, Stockholm.
GRANSTRÖM, G. A., Direktör, Bromölla.
GRAPE, A., Förste bibliotekarie, Sturegatan 13 A, Uppsala.
GRAPENGISSER, S., Disponent, Robertsfors.
GREVILLIUS, A. Y., Doktor, Kempen (Rhein), Tyskland.
GRÖNVALL, Hilma, Fru, Djursholm.
GRÖNVALL, U., Överfyringenjör, Djursholm.
GUNNARSSON, J. G., Apotekare, Arlövs drogeri, Arlöv.
GYLDENSTOLPE, N., Greve, Vetenskapsakademien.
Göteborgs Stadsbibliotek.
HÆGERSTOLPE, G., Redaktör, Jungfrugatan 31, Stockholm.
HÆGGSTRÖM, A., Doktor, Birger Jarlsg. 13^{III}, Stockholm.
HÆGGSTRÖM, C. Z., Disponent, Uppsala.
HAGELIN, E., Häradshövding, Skebokvarn.
HAGSTRAND, G., Provinsialläkare, Visby.
HAHR, A., Professor, Torsgatan 12 A, Uppsala.
HAMBERG, A., Professor, Järnbrogatan 10, Uppsala.
HAMMARSKJÖLD, Hj., Landshövding, Uppsala.
HAMMARSTEN, O., Professor, Järnbrogatan 10, Uppsala.

- HANNERTZ, A., Fil. kand., Uppsala.
 HARTMAN, C. V., Professor, Strandvägen 57, Stockholm.
 HASSELGREN, G., Grosshandlare, Markvadsgatan 8^{III}, Stockholm.
 HASSELGREN, H., Distriktsveterinär, Lenhovda.
 HEDBOM, K., Doktor, Gamla torget 2 B, Uppsala.
 HEDENIUS, I., Doktor, Östermalmsgatan 48, Stockholm.
 HEDRÉN, G., Professor, Lovisagatan 2, Stockholm.
 VON HEIDEKEN, G., Redaktör, Bragevägen 2, Stockholm.
 HEILBORN, D., Doktor, Djursholm.
 *HEILBORN, O., Fil. mag., Djursholm.
 HELLSING, G., Doktor, Hidingebro.
 HEMBERG, E., Länsjägmästare, Växjö.
 HEMMENDORFF, E., Lektor, Vallingatan 13, Stockholm.
 HENNING, E., Professor, Experimentalfältet.
 **HENNING, Martha P:son, Med. lic., Gillet, Uppsala.
 HENSCHEN, E. S., Professor, Malmskillnadsgatan 60, Stockholm.
 HESSELMAN, H., Professor, Djursholm.
 HJELMQWIST, F., Konsistorienotarie, Växjö.
 HIERTA, P. G., Friherre, Främmostad.
 HJORTH, N. D., Bankir, Malmö.
 HOFMAN-BANG, O., Professor, Ultuna, Uppsala.
 VON HOFSTEN, N., Docent, Ö. Ågatan 49 B, Uppsala.
 HOLMBOE, J., Professor, Bergen, Norge.
 HOLMDAHL, C., Doktor, Hälsingborg.
 HOLMGREN, I., Professor, Hantverkaregatan 2 B, Stockholm.
 HULT, Gertrud, Doktorinna, Nybrogatan 43, Stockholm.
 *HULT, O., Doktor, Nybrogatan 43, Stockholm. *En av Sällskapets stiftare.*
 HULTBOM, C., Tandläkare, Odengatan 22, Stockholm.
 HULTGREN, A., Tandläkare, Birger Jarlsgatan 18, Stockholm.
 HULTGREN, E. O., Överläkare, Nybrogatan 15 A, Stockholm. *En av Sällskapets stiftare.*
 HULTGREN, G., Doktorinna, Nybrogatan 15 A, Stockholm.
 HULTH, C. G., Ingenjör, 7 No. Wendell Ave., Schenectady, N. Y., U. S. A.
 HULTH, J. M., Förste bibliotekarie, Uppsala. *En av Sällskapets stiftare. Sällskapets sekreterare och redaktör.*
 HWASS, Th., Doktor, Birger Jarlsgatan 16, Stockholm.
 HYLÉN-CAVALLIUS, Gunnar, Major, Växjö.
 HYLÉN-CAVALLIUS, Gösta, Överste, Växjö.
 HÄGER, S., Tandläkare, Karlavägen 14, Stockholm.
 *IHRE, J., Ryttmästare, Ekebyhov, Stockholm 2.
 INDEBETOU, G., Fondmäklare, Narvavägen 33, Stockholm.
 **JACOBSSON, J., Direktör, Hälsingborg.
 JAHNSSON, K. A., Disponent, Stockholm 8.
 JANSSON, A. M., Förste aktuarie, Dalagatan 52, Stockholm.
 JESSEL, A., Hovtandläkare, Karlavägen 8, Stockholm.
 JOHANSSON, A., Redaktör, Uppsala.
 *JOHANSSON, B., Direktör, Bragevägen 4, Stockholm.
 *JOHANSSON, Elin, Fru, Bragevägen 4, Stockholm.
 JOHANSSON, L., Lektor, Erik Dahlbergsgatan 27 C, Göteborg.
 JOHANSSON, S., Doktor, Barnsjukhuset, Göteborg.

JOHNSON, A., Läroverksadjunkt, Växjö.

**JOHNSON, H. AX:SON, Konsul, Artillerigatan 2, Stockholm.

JOHNSON, N., Doktor, Härnösand.

JUEL, Ingrid, Professorska, Bot. trädg., Uppsala.

*JUEL, O., Professor, Bot. trädg., Uppsala. *En av Sällskapetets stiftare.*

JUNK, W., Bokhandlare, Sächsische Str. 68, Berlin, W 15.

JÄGERSKIÖLD, L. A., Professor, Göteborg. *En av Sällskapetets stiftare.*

KAMP, G., Grosshandlare, Odengatan 29, Stockholm.

KARLSSON, Hj., Advokat, Lilla Nygatan 4, Stockholm.

**KASSMAN, G., Bankir, Hjorthagsvägen 9, Stockholm. *Stiftare av Linné-museet.*

**KEMPE, S., Grosshandlare, Kungsträdgårdsgatan 16, Stockholm. *Stiftare av Linné-museet.*

KJELLBERG, C. M., Landsarkivarie, Vadstena.

KLINGSPOR, Kerstin, Fru, Styrmansgatan 32, Stockholm.

KLINGSPOR, Ph., Hovmarskalk, Greve, Ekenäs, Ringstorp.

KLINGSPOR, W., Löjtnant, Styrmansgatan 32, Stockholm.

KLINTBERG, M., Lektor, Visby.

von KOCH, H., Professor, Djursholm.

KRANTZ, L., Köpman, Bryggaregatan 6 A, Stockholm.

*KREÜGER, S., Arrendator, Duvehed, Fjärås.

KÜSEL, E., Revisor, Saltsjö-Duvnäs.

KULLBERG, G., Handlande, Lilla Kyrkogatan 2, Göteborg.

KWASZEWSKI, S., Redaktör, Skepparegatan 32, Stockholm.

LAGERBERG, Th., Professor, Råsunda.

LAGERHEIM, G., Professor, Djursholm.

LAGERHOLM, J., Doktor, Karlskrona.

LAGERVALL, B., Häradshövding, Tegnérsgatan 8^{III}, Stockholm.

**LANGENSKIÖLD, K., Frih., Stockholm. *Stiftare av Linné-museet.*

LANGLET, A., Professor, Malmgårdsgatan 6, Göteborg.

LANGLET, W., Redaktör, Stocksund.

LARSSON, C., Konstnär, Sundborn.

LÉNSTRÖM, C. A. E., f. d. Läroverksadjunkt, Östermalmsgatan 86, Stockholm.

*LETTSTRÖM, H., Bankdirektör, Strandvägen 47, Stockholm.

LEWENHAUPT, E., Bibliotekarie, Greve, Säbylund, Kumla.

*LILLJEKVIST, J. F., Byggnadsråd, Djursholm.

LINDBERG, E. J., Trädgårdsmästare, Falun.

LINDBERG, Sv., Konsul, Skeppsbron 6, Stockholm.

LINDBERG, O., Direktör, Nyköping.

LINDELL, E., Hospitalsöverläkare, Växjö. *En av Sällskapetets stiftare.*

LINDFORS, Th., Assistent, Fil. lic., Experimentalfältet.

LINDGREN, N., Läroverksadjunkt, Nyhem, Södertälje.

LINDH, H., Bankdirektör, Eriksbergsgatan 12 A, Stockholm.

LINDMAN, C., Professor, Tegnérsgatan. 34, Stockholm.

**LINDSTRÖM, A., Bankir, Karlavägen 3, Stockholm.

**LINDSTRÖM, Y., Bankir, Djursholm.

LINROTH, K., Generaldirektör, Djursholm.

LITHBERG, N., Doktor, Nordiska museet, Stockholm.

**LOVÉN, Chr., Överste, Strandvägen 59, Stockholm.

LUNDBERG, C. G., Tandläkare, Södertälje.

LUNDBERG, G., Studerande, Södertälje.

- LUNDGREN, Hj., Bibliotekarie, Norrköping.
 LUNDGREN, K. Hj., Skriftställare, Linnégatan 60, Stockholm.
 LUNDGREN, O., Redaktör, Götgatan 7, Stockholm.
 LUNDSTRÖM, A., Tandläkare, Riddaregatan 7, Stockholm.
 LUNDSTRÖM, J., Kamrer, Kommendörsgatan 3, Stockholm.
 LYTTKENS, A., Byråchef, Linnégatan 33, Stockholm.
 LÅFTMAN, S., Direktör, Vasagatan 6, Stockholm.
 LÖF, Linnea, Fru, Grevgatan 12, Stockholm.
 LÖNNBERG, E., Professor, Riksmuseum, Vetenskapsakademien.
 LÖNNBERG, I., Doktor, Karlshamn.
 **MAGNUS, E. L., Ingenjör, Dicksongatan 12, Göteborg.
 *MAGNUS, Irène, Fru, Dicksongatan 12, Göteborg.
 MALME, G. O., Lektor, Bergsgatan 23, Stockholm.
 MARTIN, S., Konstnär, Upsalag. 17, Stockholm.
 *MATHIASSEN, N. P., Direktör, Reymersholm, Stockholm.
 MEDER, A., Direktör, Stocksund.
 MEIJER, K., Godsägare, Araby, Växjö.
 MELIN, E., Docent, St: Johannesgatan 22, Uppsala.
 MELLBIN, H., Tandläkare, Härnösand.
 MODIG, E., Direktör, Styrmansgatan 19, Stockholm.
 MONTÉN, T., Doktor, Lidingö villastad.
 *MÜLLER, E., Professor, Kungsholmstorg 6, Stockholm. *En av Sällskapets stiftare. Sällskapets vice ordförande.*
 MÜLLER, Gertrud, Professorska, Kungsholmstorg 6, Stockholm.
 MUNTHE, H., Professor, Statsgeolog, Djursholm-Ösby.
 MURBECK, S., Professor, Lund.
 MÅRTENSSON, S., Rektor, Växjö.
 MÖLLER, G. E., Advokat, Grevgatan 13, Stockholm.
 MÖLLER, Hj., Lektor, Stocksund.
 NAUCKHOFF, Alida, Överstinna, Karlavägen 85, Stockholm.
 NAUCKHOFF, J., Överste, Karlavägen 85, Stockholm.
 NEANDER, G., Doktor, Villagatan 17, Stockholm.
 NELSON, A., Förste bibliotekarie, Ö. Bangårdsgatan 9, Uppsala.
 NETTELBLAD, A., Generalfältläkare, Sturegatan 58, Stockholm.
 NEUMAN, L. M., Rektor, Ystad.
 NICOLIN, A. C., Kapten, Växjö.
 NILSSON, D., Lektor, Skara.
 NORDENMARK, N. V. E., Doktor, Hälsingtorget 1, Stockholm.
 NORDQVIST, O., Byråchef, Råsunda.
 NORDSTEDT, O., Professor, Lund. *En av Sällskapets stiftare.*
 NORDSTRÖM, E., Grosshandlare, Kaptensgatan 15, Stockholm.
 NORLÉN, H., Fil. lic., Hotell Uppsala Gille, Uppsala.
 NORRBY, R., Doktor, Hamngatan 10, Stockholm.
 NYBELIN, O., Övre Slottsgatan 14 C, Uppsala.
 NYBLOM, K., Förste regissör, Linnég. 77, Stockholm.
 NYMAN, R., Jur. stud., Kungsgatan 59, Uppsala.
 *NYBLEUS, G., General, Åkers styckebruk, Åker.
 NYLÖF, K., Trädgårdsanläggare, Djursholm.
 ODENCRANTS, L. A., Bankdirektör, Engelbrektsgatan 25, Stockholm.
 ODENCRANTS, Th., Häradshövding, Borås.

- ODHNER, N., Doktor, Bockholmen, Bergshamra.
 ODHNER, Th., Professor, Kristiania, Norge.
 **OLANDER, R., Bankir, Östermalmsgatan 79, Stockholm.
 OLIN, C. O., Livmedikus, Karlavägen 65, Stockholm.
 OLIVECRONA, H., Fil. kand., Sysslomansgatan 27, Uppsala.
 OLRÖG, C., Jägmästare, Skepparegatan 37^{II}, Stockholm.
 OLSSON, J., Godsägare, Balderup, Nyhamns läge.
 ORSTADIUS, E., Fängelsedirektör, Växjö.
 OSVALD, H., Fil. stud., Ö. Slottsgatan 6, Uppsala.
 *PAULI, A., Doktor, Djursholm.
 PETRÉN, K., Professor, Lund.
 PETERSON, Albin, Läroverksadjunkt, Växjö.
 PETERSON, Axel, Doktor, N. Slottsgatan 10, Uppsala.
 PETERSSON, Alfred, Professor, Schéelegatan 10, Stockholm.
 PEYRON, J., Doktor, Engelbrektsplan 2, Stockholm.
 PIRA, A., Lektor, Folkungagatan 42 C, Stockholm.
 PLEJEL, C., Apotekare, Alvesta.
 VON PORAT, C. O., f. d. Lektor, Jönköping.
 VON POST, A., Disponent, Stavshäll, Tullinge.
 VON POST, W., Bergsingenjör, Vängsjöberg, Frösunda.
 VON POST, W., Fru, Vängsjöberg, Frösunda.
 **PRINTZSKÖLD, O. H. R., Riksmarskalk, Stockholm.
 *QUENNERSTEDT, A., Professor, Lund.
 QUENSEL, U., Professor, Kåbo, Uppsala.
 RAMBERG, H., Tandläkare, Riddaregatan 12, Stockholm.
 RÄMM, A., Stadsrevisor, Göteborg.
 RANDEL, A., Fil. kand., Birger Jarlsgatan 100, Stockholm.
 **RAPPE, D., Grosshandlare, Villa Nygård, Saltsjöbaden.
 REUTERSKIÖLD, A., Lasarettsläkare, Borgholm.
 REUTERSKIÖLD, E., Professor, Järnbrogatan 12, Uppsala.
 RIDDERSTAD, A., Godsägare, Kapten, Grevmagnigatan 5, Stockholm.
 RINGENSON, C. A. V., Lektor, Valhallavägen 35, Stockholm.
 RINGSSELLE, G. A., Läroverksadjunkt, St. Eriksgatan 51, Stockholm.
 ROSANDER, H., Lektor, Härnösand.
 *ROSÉN, N., Handlande, Malmö. *En av Sällskapetets stiftare.*
 VON ROSEN, A., Greve, Hammarby, Bergsbrunna.
 *VON ROSEN, E., Godsägare, Greve, Rockelstad, Sparreholm.
 VON ROSEN, Mary, Grevinna, Rockelstad, Sparreholm.
 VON ROSEN, R., Ryttmästare, Greve, Villagatan 4, Stockholm.
 ROSENBERG, O., Professor, Tegnérlunden 4, Stockholm.
 ROSENDAHL, H. V., Professor, Stocksund.
 ROSMAN, H., Handelskammarsekreterare, Valhallavägen 17, Stockholm.
 *RUBEN, Amanda, Fru, Djursholm.
 RUBEN, Gerda, Fröken, Djursholm.
 RUBEN, M., Kandidat, Djursholm.
 RUDBECK, G., Bibliotekarie, Frih., Artillerigatan 46, Stockholm.
 RUDEBECK, E., Bankdirektör, Hälsingborg.
 RUPERT, Th., Rektor, Växjö.
 RÄNLUND, M., Kandidat, St. Larsgatan 7, Uppsala.
 RÖNNBLAD, E., Lektor, Norrköping.

**SACHS, J., Generalkonsul, Villagatan 5-7, Stockholm.

**SAGER, Edw., Hovstallmästare, Hamngatan 16, Stockholm. *Stiftare av Linné-museet.*

SAHLGREN, J., Docent, Lund.

SAHLIN, C., Bruksägare, Villagatan 13, Stockholm.

*SAMUELSSON, F. G., Disponent, Vargön, Rånnum.

SAMUELSSON, G., Docent, Järnbrogatan 10 ö. g., Uppsala.

SAMZELIUS, H., Länsjägmästare. Död den 1 Maj 1918.

SANDBLOM, J., Tandläkare, Engelbrektsplan 2, Stockholm.

*SANDWALL, A., Bankdirektör, Karlstad.

VON SCHANTZ, M., Jägmästare, Lunnaby, Räppe.

SCHMIDT, M., Tandläkare, Birger Jarlsgatan 15, Stockholm.

SCHUMACHER, W., Ingeniör, Grevmagnigatan 4, Stockholm.

SCHÖN, E., Fil. kand., Storgatan 14, Uppsala.

SEDERHOLM, E., Medicinalråd, N. Mälarstrand 22, Stockholm.

SEGELBERG, Ivar, Doktor, Borås.

SEGERSTEDT, P., Rektor, Västervik.

SEGERSTRÖM, A. L., Fondmäklare, Götgatan 73, Stockholm.

*SERNANDER, R., Professor, Kåbo, Uppsala. *En av Sällskapetets stiftare.*

SETTERBLAD, O., Doktor, Kungsbroplan 1, Stockholm.

SETTERGREN, C. V., Distriktsveterinär, Hjo.

SIMMONS, H., Professor, Ultuna, Uppsala.

**SJÖDAHL, J., Grosshandlare, Norrmalmstorg 16, Stockholm.

SJÖGREN, H. W., Doktor, Sollefteå.

**SJÖSTEDT, A., Major, Villa Friden, Uppsala. *Stiftare av Linné-museet.*

SKOTTSSBERG, C., Docent, Börjegatan 7, Uppsala.

SKÅRMAN, J. A. O., Lektor, Östermalmsgatan 51, Stockholm.

SMEDBERG, O., Fil. kand., Hovslagaregatan 3, Stockholm.

STARBÄCK, K., Lektor, Östermalmsgatan 75, Stockholm.

STAVERNOW, L., Professor, Sysslomansgatan 9, Uppsala.

STÉENHOFF, K., Civilingeniör, Surbrunnsgatan 38, Stockholm.

STENBOCK, C. M., Stiftsbibliotekarie, Greve, Linköping.

STOLT, H., Läroverksadjunkt, Hudiksvall.

*STRANDBERG, G., Stadsmäklare, Birger Jarlsgatan 2, Stockholm.

STRANDBERG, J., Doktor, Birger Jarlsgatan 19, Stockholm.

STRANDELL, H., Apotekare, Vasagatan 48^{II}, Göteborg.

STRANDMAN, C. A., Bokhandlare, Östermalmsgatan 71, Stockholm.

STRIDSBERG, G., Redaktör, Svenska Dagbladet, Stockholm.

STRÖMMAN, P. H., Lektor, Borås.

STÅLHANE, A., Kassör, Backebo, Surahammar.

**SUNNERDAHL, Magna, Fröken, Narvavägen 30, Stockholm. *Stiftare av Linné-museet.*

SUNSTRÖM, K., Överingenjör, Odengatan 92, Stockholm.

SUNSTRÖM, Nelly, Fru, Odengatan 92, Stockholm.

SVEDELIUS, N., Professor, Luthagsesplanaden 12 B, Uppsala.

SWENANDER, C. G., Fiskeriintendent, Lund.

*SVERRE, S. Th., Direktör, Kristiania, Norge.

SYK, I., Doktor, Dalgatan 20, Uppsala.

SYLVÉN, N., Doktor, Svalöv.

SÖDERBERG, E., Doktor, Grevturegatan 75, Stockholm.

- *SÖDERBERG, L., Fabrikör, Saltsjöbaden.
SÖDERMAN, H. W., Grosshandlare, Uppsala.
*SÖRENSEN, Lizinka, Friherrinna, Blasieholmstorg 11, Stockholm.
TENGWALL, E., Doktor, Växjö.
TERSMEDEN, C. R., Löjtnant, S:t Larsgatan 27 A, Linköping.
THELIN, A., Läroverksadjunkt, Växjö.
THENBERG, N., Bankir, Herkulesgatan 8, Stockholm.
TRANA, E., Borgmästare, Göteborg.
TRAUGOTT, I., Grosshandlare, Regeringsgatan 19 & 21, Stockholm.
TRAUGOTT, O., Grosshandlare, Regeringsgatan 19 & 21, Stockholm.
TREFFENBERG, E., Häradshövding, Djursholm.
TROLANDER, A., Apotekare, Växjö.
*TROLLE, N., Förste hovjägmästare, Frih., Trollenäs.
TRULSSON, N., Direktör, Grand Hotel, Stockholm.
TRYGGER, Signe, Justitierådinna, Laboratoriegatan 4, Stockholm.
*TRÄGÅRDH, F., Bankir, Kommendörsgatan 35, Stockholm.
TRÄGÅRDH, I., Laborator, Djursholm.
**TULLBERG, T., Advokat, Arsenalsgatan 10 A, Stockholm. *Stiftare av Linné-museet.*
TULLBERG, Fanny, Professorska, Sysslomangatan 26, Uppsala.
UGGLA, A., Biblioteksamanuens, Börjegatan 3, Uppsala.
AF UGGLAS, Alfhild, Friherrinna, Östermalmsgatan 49 A, Stockholm.
Uppsala. Smålands nation.
Uppsala. Upplands nation.
WAHLSTRÖM, P. K., Bokförläggare, Regeringsgatan 75 B, Stockholm.
WALDE, O., Andre bibliotekarie, Uppsala.
WALDEN, W., Direktör, Eriksbergsgatan 8 A, Stockholm.
**WALLENBERG, K., Bankdirektör, Brahegatan 49, Stockholm.
**WENNBERG, A., Direktör, Djursholm.
WESSLER, J., Tandläkare, Södermalmstorg 8, Stockholm.
WIBECK, Edv., Jägmästare, Valhallavägen 123 B, Stockholm.
WIBELIUS, O., Notarie, Karlavägen 88, Stockholm.
*WIBOM, C. Otto G., Godsägare, Lidö, Gräddö.
*WIGELIUS, Th., Disponent, Hällefors.
*WIJK, Hj., Handlande, Lilla torget 1, Göteborg.
WIJMARK, H., Läroverksadjunkt, Teol. lic., Floragatan 4, Stockholm.
WILLE, N., Professor, Kristiania, Norge.
VON WILLEBRAND, R., Friherre, Stadshotellet, Uppsala.
WIMAN, C., Professor, Kåbo, Uppsala.
WIRÉN, A., Professor, Kåbo, Uppsala.
WITTRÖCK, K. J. H., Aktuarie, K. Statistiska Centralbyrån, Stockholm.
VLEUGEL, J., Tullförvaltare, Luleå.
WOLF, Th., Provinsialläkare, Söderåkra.
VOUGT, C. F. Th., Kansliråd, Djursholm.
Växjö. Folkskoleseminariet.
Växjö. Kronobergs Läns Naturvetenskapliga Förening.
WÖHLER, W., Direktör, Klintehamn.
ÅDERMAN, K. W., Professor, Ultuna, Uppsala.
ÅHLANDER, Fr., Amanuens, Vetenskapsakademien.
ÅKERBLOM, D., Fil. mag., Börjegatan 1 B, Uppsala.

**ÅKERSTRÖM, B., Direktör, Uplandsgatan 16, Stockholm.

ÅMAN, C., Tandläkare, Ö. Ågatan 49 B, Uppsala.

**ÅSTRÖM, J., Krigsdomare, Uppsala.

ÖHRN, D., Doktor, Avesta.

ÖHRN, J. F., f. d. Provinsialläkare, Uppsala.

ÖRTENDAHL, I., Akademiörtagårdsmästare, Uppsala.

**ÖRVIG, O., Skibsreder, Bergen, Norge.

ÖSTERGRÉN, Hj., Doktor, Fiskebäckskil.

Rättelser.

Sid. 60. III: 6. Är skänkt av professorskan Sofi Tullberg.

» 60. IV: 3:a. Parentesen i slutet av stycket utgår.

PL. I. HAMMARBY FRÅN SÖDRA SIDAN, SÅDANT DET KAN ANTAGAS HA SETT UT UNDER LINNÉS TID.

Efter lavering av T. Tullberg.

PL. II. HAMMARBY FRÅN ÖSTRA SIDAN, SÅDANT DET KAN ANTAGAS HA SETT UT UNDER LINNÉS TID.

Efter lavering av T. Tullberg.

PL. III. HAMMARBY VID TIDEN FÖR FÖRSÄLJNINGEN TILL SVENSKA STATEN.

Efter fotografi av fröken E. Schenson.

PL. IV. HAMMARBY 1902.

Efter fotografi av J. Cederquist.

PL. V. HAMMARBY 1917.
Efter fotografi av E. Finn.

PL. VI.

Föregivet porträtt av Carl von Linné.

PL. VII.

Föregivet porträtt av Carl von Linné.

UPPSALA 1918
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI A.B.

18143